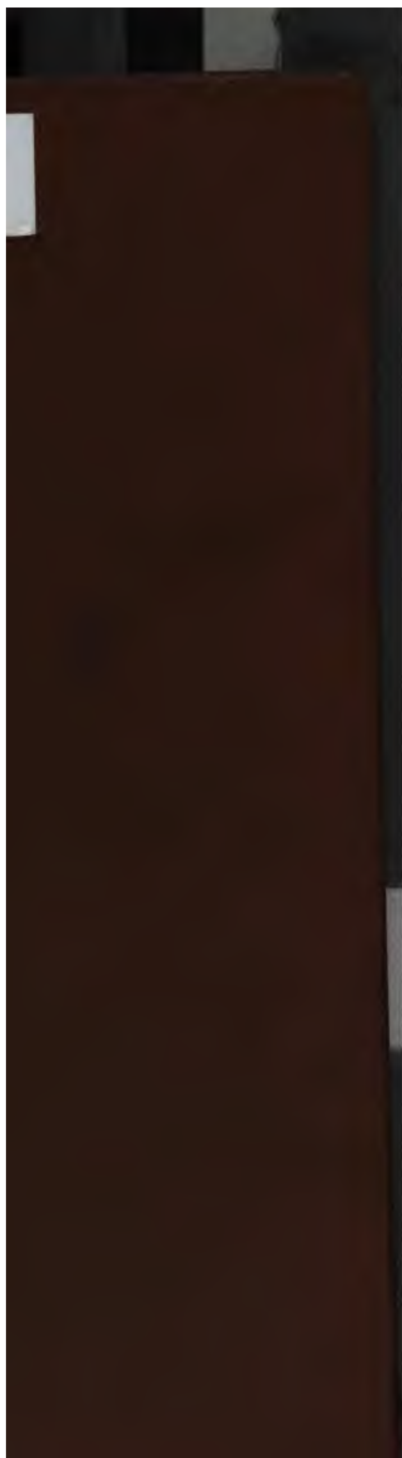
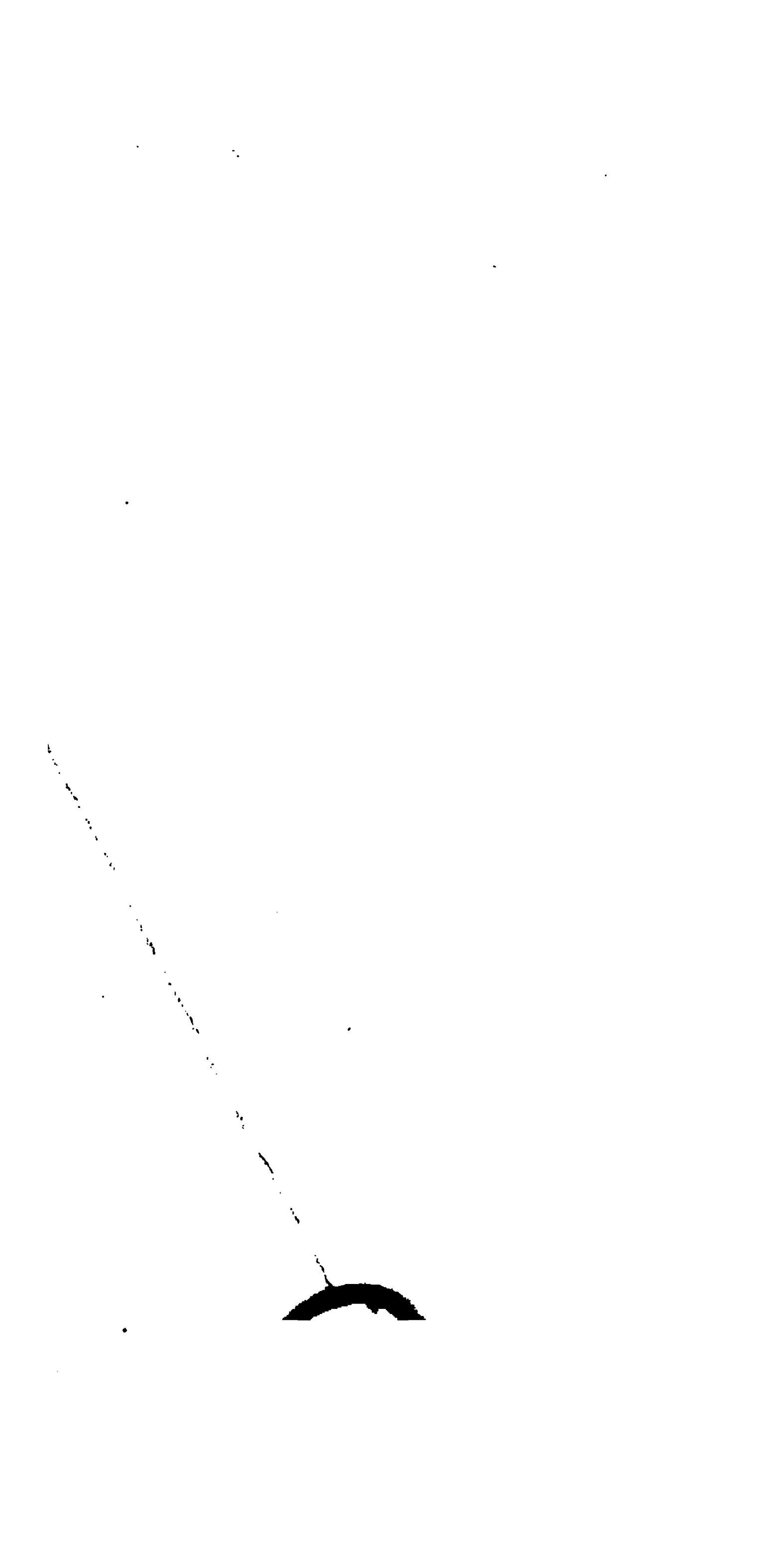

Jens
ZFF

THEOLOGIA

MORALIS ET DOGMATICA

REVERENDI ET ERUDITISSIMI DOMINI

PETRI DENS,

IN UNIVERSITATE LOVAN. S. THEOLOGIÆ LICENTIATI, ECCLESIÆ METROPOL. S. RUMOLDI MECHLIN. CAN. GRAD. ET ARCHIPRESB. NECNON SEMINARII ARCHIEP. PRÆSIDIS, ETC.

EDITIO NOVA, ET ABSOLUTISSIMA,

QUIPPE CUI NUNC PRIMUM ACCEDUNT

EPITOME EX OPERIBUS BENEDICTI XIV. NECNON ET VARIÆ SUMMORUM PONTIFICUM, PRÆSERTIM VERO EJUSDEM PONTIFICIS CONSTITUTIONES, LITERÆ ENCYCLICÆ, ETC.

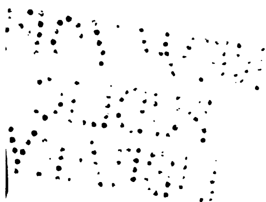
TOMUS III.

COMPLECTENS

TRACTATUS DE JURE ET JUSTITIA ET DE CONTRACTIBUS.

DUBLINII:
EX TYP. RICHARDI COYNE,
IN VIA VULGO DICTA CAPEL-STREET; TYPOG. ET
BIBLIOPOL. R. C. COLL. MAYNOOTH.

MDCCCXXXII.

TRACTATUS

DE

JURE ET JUSTITIA

N. 1. DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS GENERATIM.

S. Thom. 1. 2. *quæst.* 61.

I. *Inter virtutes morales eminent quatuor.* II. *Dictæ cardinales.* III. *Oppositæ vulneribus peccati originalis* IV. *Continent alias ut partes.* V. *Subjectivas.* VI. *Integrales.* VII. *Vel potentiales.*

I. **VIRTUTES** omnes morales reducuntur ad quatuor cardinales, prudentiam scilicet, justitiam, fortitudinem & temperantiam, quas expressit Sapiens c. 8. V. 7. "Sobrie- "tatem... & prudentiam docet, & justitiam & virtutem:" ubi "sobrietas" ponitur pro temperantia, "virtus" pro fortitudine.

II. Virtutes illæ vocantur cardinales, quia in illis velut cardinibus omnis honestæ vitæ ratio vertitur. Art. 2. probat S. Thom. esse tantùm quatuor virtutes cardinales, & art. 4. probat esse distinctas ab invicem; quia prudentia cæteris lumen præferens, est in eligendis, temperantia in utendis, fortitudo in tolerandis, & justitia in distribuendis.

III. Virtutes cardinales opponuntur quatuor vulneribus peccati originalis; prudentia medetur ignorantiæ in intellectu, justitia malitiæ in voluntate, fortitudo infirmitati in appetitu irascibili, & temperantia concupiscentiæ in appetitu concupiscibili. Hinc simul earumdem virtutum objectum innotescit.

Quo sensu omnes virtutes morales reducuntur ad unam ex cardinalibus ?

IV. R. Uno ex his tribus modis; vel quia sunt partes subjectivæ virtutis, vel partes integrales, vel partes potentiales.

V. Partes subjectivæ virtutis dicuntur illæ, in quas virtus dividitur tanquam in species.

VI. Integrales dicuntur illæ, quæ virtutem adjuvant, ut faciliùs operetur, etsi non sint omnino necessariæ.

VII. Potentiales vocantur, quæ in aliquo cum virtute conveniunt, sed in alio à perfecta illius ratione deficiunt.

N. 2. DE PRUDENTIA.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 47.

I. *Prudentia.* II. *Objectum materiale.* III. *Et formale.* IV. *Ejus actus.* V. *In quibus inveniatur.* VI. *Ejus partes integrales.* VII. *Subjectivæ.* VIII. *Et potentiales.*

QUID est prudentia ?

I. R. Est recta ratio agendorum, sive est habitus intellectûs practici, dictans quid consideratis hìc & nunc circumstantiis, tanquam honestum sit agendum, aut tanquam turpe fugiendum.

Quodnam est objectum prudentiæ ?

II. R. Materiale sunt actiones humanæ faciendæ aut omittendæ in quacumque materia morali.

III. Formale est veritas & rectitudo practica.

Prudentia ergo respicit primò & essentialiter suum objectum sub ratione veri practici, secundariò & consequenter sub ratione boni: hinc prudentiæ non potest subesse falsum practicum, sed bene speculativum, ut in casu Jacob accedentis ad Liam. Genes, cap. 29.

Similiter prudentia agere non potest cum formidine practica de opposito: qualis omnino videtur esse in eligente ex probabilibus probabilem minùs tutam, relictâ oppositâ tutiore.

Sapientiæ cap. 9. dicitur: "Incertæ providentiæ nostræ:" ergo, &c.

R. Hoc dicitur propter incertitudinem eventûs: quia quantumcumque prudenter agere conemur, non ideò semper obtinemus finem intentum propter mala latentia.

Quinam sunt actus prudentiæ ?

IV. R. Sunt præcipuè tres: primus inquirere de mediis, secundus judicare de inventis, tertius inventa & judicata applicare ad actum.

In quibus est prudentia?

V. R. Prudentia infusa est in solis & omnibus justis, quantùm ad ea, quæ sunt de necessitate salutis.

Vera prudentia, sed imperfecta, est communis bonis & malis.

Prudentia acquisita perfecta non est in peccatoribus, nec semper in omnibus justis.

Prudentia autem malitiosa & falsa est in solis peccatoribus.

Prudentia infusa utpote virtus moralis annexa charitati, amissâ charitate amittitur, quemadmodum etiam amittitur perfectio ipsius acquisitæ.

Quare prudentia dicitur auriga virtutum?

R. Quia aliis virtutibus præscribit medium inter excessum & defectum, consideratis in individuo circumstantiis. Dependet tamen etiam ab aliis virtutibus, ne ipsa per affectus inordinatos corrumpatur.

Licèt prudentia in intellectu subjectetur, & eatenùs sit virtus intellectualis, inter morales tamen collocatur ratione materiæ & finis, cùm sic sit morum directiva.

Assigna partes prudentiæ.

VI. R. Apud S. Thomam partes integrales sunt: attentio ad præterita, sive memoria, intelligentia præsentium, providentia futurorum, solertia, docilitas, ratio, circumspectio, cautio, & solicitudo.

VII. Partes subjectivæ sunt: privata, regnativa, œconomica, politica, militaris, &c.

VIII. Potentiales sunt: eubulia, habitus bene consultandi: synesis, habitus bene judicandi: gnome, habitus solerter practicandi, & per epikeïam à lege excipiendi.

Axiomata prudentiæ sunt: ne innitaris prudentiæ tuæ, consilium a sapiente perquire, respice finem, nosce te ipsum, &c. Vide Danes tit. 134.

N. 3. DE VITIIS PRUDENTIÆ OPPOSITIS.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 53. 54. *&* 55.

I. *Vitia prudentiæ opposita per defectum.* II. *Et per excessum.* III. *Eorum origo.*

LICET omne vitium opponatur prudentiæ, "Quatenùs "errant, qui operantur malum," quædam tamen vitia ei specialiter adversantur.

Quænam vitia specialiter prudentiæ opponuntur?

I. R. Per defectum opponuntur imprudentia & negligentia: ad imprudentiam pertinent inconsideratio & inconstantia.

II. Per excessum opponuntur 1°. prudentia carnis ingeniosè excogitans ea, quæ serviunt peccato; 2°. astutia, quæ dum committitur verbis, vocatur "dolus," si factis, "fraus;" 3°. nimia solicitudo temporalium aut futurorum, quæ reprobatur à Christo, Matth. cap. 6.

III. Vitia per defectum prudentiæ opposita oriuntur potissimùm ex luxuria, quæ maximè corrumpit æstimationem prudentiæ. Opposita per excessum nascuntur ex avaritia, vel ex nimis parva confidentia de benignitate divina.

DE VIRTUTE JUSTITIÆ.

N. 4. DE DEFINITIONE JUSTITIÆ.

S. Th. 2. 2. *quæst.* 58.

I. *Varia acceptio justitiæ.* II. *Justitia propriè dicta.* III. *Ejus objectum.* IV. *Dividitur in generalem & particularem.* V. *In commutativam & distributivam.* VI. *Harum differentia.* VII. *Differt ab aliis virtutibus.*

I. NOMEN "Justitia" variè accipitur: in primis sumitur pro complexo omnium virtutum, ut Matth. cap. 5. V. 6. "Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam;" significat etiam gratiam sanctificantem, quâ homo justus dicitur; item justitiam increatam sive ipsum Deum, ac opera bona, notanter misericordiæ, ut Matth. cap. 6, V. 1. nos verò hic agimus de justitia, quæ est secunda virtus inter cardinales.

Quid est justitia virtus cardinalis?

II. R. Definitur ab Ulpiano: "Perpetua & constans "voluntas jus suum cuique tribuendi."

Dicitur "voluntas," quæ vox non ponitur pro potentia volendi, sed actus ponitur pro habitu. Simul etiam notatur, quòd actus justitiæ debeat esse voluntarius.

Dicitur "perpetua," ex parte objecti, hoc est omni tempore & in omni negotio; non autem ex parte actûs, quasi ille perpetuò duraret.

Et "constans," quæ particula se tenet ex parte voluntatis, indicans firmitatem ejus propositi, quasi diceretur, firma & constans voluntas justitiam conservandi.

Sequitur, "jus suum cuique tribuendi," per quæ verba significatur, quòd justitia debeat esse ad alterum suppositum, ut fit in humanis, vel saltem ad diversam naturam, ut fit in Christo satisfaciente, de quo in "Tract. de Incar-"natione." Particulæ autem "jus suem" denotant id, quod alteri ad æqualitatem est debitum.

Ex dictis patet, definitionem justitiæ reduci posse ad hanc formam: virtus inclinans constanter voluntatem ad perpetuò reddendum unicuique jus suum.

Quodnam est objectum justitiæ?

III. R. Objectum materiale sunt res vel actiones, quibus satisfit juri alterius.

Quomodo dividitur justitia?

IV. R. In generalem & particularem. Generalis vocatur etiam legalis & publica, & est virtus, quæ hominem ritè ordinat & dirigit ad bonum commune sive generale.

Particularis dicitur illa, quæ hominem dibitè dirigit ad unumquemque particularem.

V. Justitia particularis subdividitur in commutativam & distributivam, sub quibus etiam continetur vindicativa: est autem commutativa sola propriè dicta justitia ante definita.

Quomodo differunt justitia commutativa & distributiva?

VI. R. 1°. Quòd justitia commutativa reddat alteri jus suum secundùm proportionem arithmeticam: justitia verò distributiva bona & onera communia distribuat secundùm proportionem geometricam.

In quo illæ duæ proportiones distinguuntur?

R. Proportio arithmetica respicit æqualitatem rei ad rem, non respiciendo qualitatem personæ, nisi per accidens, & secundùm quod per hoc res ipsa diversificatur. Proportio geometrica considerat merita, qualitates, &c. personarum secundùm se, & qualis est proportio meritorum aut qualitatum, talem constituit ordinem præferentiæ personarum & proportionem rerum distribuendarum.

2°. Justitia commutativa differt à distributivâ in eo, quòd ex violata justitia commutativa oriatur obligatio restitutionis, non ex violatione solius justitiæ distributivæ.

3°. Justitia distributiva esse solet in distributionibus, nec fundatur in stricto jure alterius, estque communiter inter superiores & subditos: sed commutativa solet esse in commutatione rerum, & respicit in altero strictum jus, estque communiter inter privatos aut quasi privatos.

Nota 1°. Quòd justitia distributiva supponat tamen aliquod jus, sed non strictum, quod quidam habent, ut singulis, vel uni eorum aliquid detur, v. g. officium, beneficium, &c.

Nota 2°. Quòd sæpe etiam violetur justitia commutativa, dum violatur distributiva, quando scilicet intervenit aliquod particulare jus; v. g. si gubernator det officium indigno, peccat respectu digni prætermissi contra justitiam distributivam, & respectu Reipublicæ contra commutativam; teneturque de damnis, quæ obvenerunt ratione defectûs indigni; si autem det officium digno, prætermisso digniore, peccat solùm contra distributivam: ratio est, quod insit virtualis contractus, ut gubernator non det nisi dignis.

Idem dicendum de Pastore, qui accepit summam pecuniæ distribuendam pauperibus suæ parochiæ conformiter ad qualitates moraliter expensas & attendi debitas.

Quomodo justitia differt à virtutibus aliis moralibus?

VII. R. 1°. Quòd justitia sit ad alterum, aliæ virtutes sint ex æquo ad bonum proprium operantis, & ad bonum alienum.

2°. Quòd justitia directè versetur circa res & actiones externas, indirectè tantùm circa passiones: aliæ autem virtutes morales circa passiones.

3°. Quòd medium justitiæ sit medium rei; medium omnium aliarum virtutum moralium medium rationis. Vide Num. 5. "de Virtutibus in genere."

N. 5. DE SUBJECTO JUSTITIÆ.

I. *Justitia est in voluntate.* II. *Tria requisitia ad justitiam strictè dictam.* III. *Est inter patrem & filium.* IV. *Virum & uxorem.* V. *Deum & hominem.* VI. *Ejus partes potentiales.* VII. *Subjectivæ.* VIII. *Et integrales.*

I. SUBJECTUM proximum justitiæ, ut ex ante dictis patet, est voluntas; quia non per cognitionem justi quis justus est, sed per affectum & effectum faciendi, quod *justum est.*

An potest esse vera justitia inter patrem & filium?

II. R. Prænotandum ex Num. præc, quòd ad justitiam strictè dictam requirantur hæ tres conditiones: prima, ut sit ad alterum; secunda, ut in altero sit strictum jus; & tertia, ut isti juri reddatur æquivalens.

Dicendum itaque, quòd sub qualitate, quâ filius est aliquid patris, sic inter eos non sit justitia strictè dicta, sed pietas mutua de justitia multùm participans.

III. Sub alia autem qualitate quâ filius est suppositum distinctum, & homo diversus à patre, sic inter eos potest esse justitia strictè dicta: unde Authores inferunt, quòd filius committat duplex peccatum, si furetur à patre, si detrahat patri, scilicet contra pietatem & contra justitiam. Vide Sylv. 2. 2. quæst 57. art. 4.

IV. Sic à fortiori datur vera justitia inter virum & uxorem; quia, licèt sint una caro quoad principium generationis, sunt tamen distincta supposita.

V. Datur etiam vera justitia inter Deum & hominem, ut dictum est Num. 36. "de Merito."

Quænam sunt partes justitiæ?

VI. R. Potentiales sunt octo; Religio, Pietas & Observantia, quæ deficiunt à justitia, quia non sufficiunt, ut reddant æquale juri alterius: Veracitas, Gratitudo, Vindicatio, Affabilitas & Liberalitas, quæ sunt ad alterum, sed in altero non est strictum jus.

VII. Quasi partes subjectivæ sunt apud S. Thomam quæst. 61. art. 1. justitia commutativa, distributiva, & legalis.

VIII. Pro parte integrali assignat Daelman scientiam utriusque juris.

N. 6. DE JURE.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 57.

I. *Varia juris acceptio.* II. *Jus proprie sumptum est legitima potestas ad rem, functionem, aut quasi-functionem.*

I PRÆNOTANDUM, quòd jus variè accipiatur:

1°. Pro scientia juris: hinc dicitur aliquis studere juri. 2°. Pro loco, in quo jus dicitur: sic dicitur aliquis comparere in jure. 3°. Pro sententia. 4°. Pro lege: hoc modo sumptum dividitur in naturale & positivum; deinde

jus positivum subdividitur in divinum & humanum: humanum subdividitur in civile & Ecclesiasticum, ut videre est in Tract. "de Legibus." 5°. Sumitur pro eo, quod alteri strictè est debitum, sive pro justitiæ objecto.

6°. Accipitur potissimùm pro jure, prout est in altero, cui debet satisfieri ad æqualitatem; de jure sic sumpto hic agitur.

Quid ergo est jus?

II. R. Est legitima potestas ad rem, functionem, aut quasi-functionem.

Dicitur "legitima," id est, legitimè fundata, vel in lege naturali aut positiva; vel in consuetudine aut contrahentium voluntate: ex his etiam jus oritur.

Dicitur "potestas," sive facultas, quæ vel est activa ad aliquid agendum vel retinendum, vel passiva ad aliquid accipiendum, v. g. pensionem, servitium, &c.

Dicitur "ad rem, functionem, aut quasi-functionem;" quia jus non tantùm se extendit ad res, quæ existunt realiter, ut ager, arbor, &c. sed etiam ad illa, quæ fiunt functione aut quasi-functione; sic Pastor habet jus ad administranda Sacramenta, baptizatus habet jus illa suscipiendi.

Sub functione intellige etiam non functionem; cùm etiam aliquis possit habere jus ad aliquid non faciendum, seu omittendum.

N. 7. DE DIVISIONE JURIS.

I. *Jus dividitur.* II. *In jus in re.* III. *Et jus ad rem.* IV. *Quomodo inter se differunt.*

QUOMODO dividitur jus?

I. R. Præter divisionem initio Num. præced. positam, jus famosè dividitur in jus in re, & jus ad rem.

II. Jus in re est jus perfectum, quod facit alicui rem ipsam obligatam & devinctam ad quemcumque devenerit: tale jus habetur per donationem, emptionem post traditionem rei, in beneficium post confirmationem aut institutionem,

III. Jus ad rem est, dum quis necdum rem ipsam sibi devinctam habet, sed solam personam pro re: unde illud minùs perfectum & firmum est. Tale jus acquiritur per promissionem, donationem, &c. ante traditionem rei: item per præsentationem aut electionem, ante institutionem aut confirmationem.

Quomodo inter se differunt jus in re & jus ad rem?

IV. R. 1°. In eo, quòd jus in re det actionem personalem & realem, jus ad rem solam actionem personalem: unde & faciliùs amittitur.

2°. Ad jus in re requiruntur tria: scilicet existentia rei, legitimus titulus, et traditio, quibusdam casibus in jure exceptis, de quibus Lessius lib. 2. cap 3. dubio 3. Moribus nostris pro jure in re immobili requiritur inhæredatio solemnis, flandricè "goedenisse:" ut quis habeat jus ad rem, sufficit solus titulus.

Defectu primæ conditionis, beneficiatus non habet jus in re fructuum sequentis anni: defectu secundæ, fures & usurarii bonorum, quæ furto aut usuris possident: defectu tertiæ, emptor rei ante traditionem ejusdem, etiam soluto pretio, jure scilicet communi.

A Juristis dividitur jus secundum objecta in personale, quod est ad personam, & reale, quod est ad rem à persona distinctam.

Potest etiam jus reale dividi in plures species, quales sunt dominium, ususfructus, usus, servitus, pignus, &c. quibus affinis est possessio, de quibus in sequentibus.

N. 8. DE DOMINIO.

I. *Dominium.* II. *Jurisdictionis.* III. *Et proprietatis.* IV. *Explicatur.* V. *Et dividitur.* VI. *In altum.* VII. *Et bassum.* VIII. *Perfectum & imperfectum.* IX. *Imperfectum est directum vel utile.*

QUID est Dominium?

I. R. Generaliter sumptum definitur: legitima potestas propriâ authoritate disponendi de quibusdam rebus aut personis.

Dominium sic generaliter sumptum dividitur in dominium jurisdictionis & proprietatis.

II. Dominium jurisdictionis est jus propriâ authoritate gubernandi subditos: hoc ulteriùs dividitur in Ecclesiasticum & sæculare.

III. Dominium proprietatis (de quo hìc agitur) vulgo definitur: jus disponendi de re aliqua tanquam suâ ad proprium commodum, in quemlibet casum à lege non prohibitum.

IV. Dicitur "Jus" scilicet in re, quia omne dominium est jus in re.

" Disponendi" id est, vendendi, donandi, commutand
" De re aliqua," corporali sive incorporali " tan
" suâ," ut excludatur simplex jus ad rem, item possessio, item potestas procuratoris, aut curatoris disponunt de re, sed non tanquam suâ.

Additur " in commodum proprium," ut distingua dominio jurisdictionis, ubi Dominus disponit ad con dum commune & subditorum.

Finaliter additur " in quemlibet casum à lege non " hibitum :" quo significatur, quòd jus disponendi quandò per leges restringatur, sic ut dispositio ve invalida vel illicita tantùm.

Quomodo dividitur dominium proprietatis?

V. R. 1°. In dominium altum & bassum.

VI. Dominium altum est, quod habet Princeps Respublica in bona privatorum in ordine ad bonum mune: quidam negant, esse dominium propriè dic Certum est quòd saltem locum non habeat, nisi qu id exigit boni communis necessitas.

VII. Dominium bassum est, quod habet privati bona propria.

VIII. Dividitur dominium bassum in perfectum plenum, & imperfectum seu non plenum.

Perfectum est, dum habet quis proprietatem rei cum emolumentis & fructibus.

IX. Imperfectum est, dum vel habetur propriete sinè ejus emolumentis, vel habentur emolumenta sin proprietate : si prius, dicitur dominium " directum :" habet dominus in agrum, quem dat alteri in emphyteu si posterius, dicitur dominium " utile," quale habe phyteuta, qui agrum in emphyteusim accepit.

Nec inutile est dominium directum sinè utili; præter pensiones ab emphyteutis & tributa ac homa vassallis exhibenda, leges statuerunt, ut certis casibu " consolidatio," id est nova conjunctio dominii dire utilis, quæ ad jurisperitos spectant.

N. 9. DE SUBJECTO DOMINII.

S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 1.

I. *Fundamentum dominii est ratio.* II. *Error W* III. *Dominium Dei.* IV. *Christi.* V. *Angel* VI. *Ac hominum.*

I. DOCET S. Thom. quòd fundamentum domin *ratio, sive natura* intellectualis; quia per hanc habe

potestatem disponendi de rebus suis: id significatur Gen. cap. 1. V. 26. "Faciamus hominem ad imaginem nostram, "& præsit piscibus maris, &c."

II. Hinc damnatus est in Conc. Constantiensi articulus 15. Wicleff, qui fundamentum dominii statuebat in charitate, adeo ut juxta ipsum homo per peccatum mortale amitteret dominium & jurisdictionem.

Fundamentum dominii etiam non consistit in fide; nam Christus dicit Lucæ, cap. 22. V. 25. "Reges gentium "dominantur eorum."

Sequitur ex dictis, quòd subjectum dominii sint Deus, Angelus & homo: bruta verò & omnia irrationalia sunt incapacia dominii.

An infantes ante usum rationis & amentes sunt capaces domini?

R. Affirmativè; id de infantibus apertè testatur Apost. ad Gal. cap. 4. nec obstat quòd non possint disponere de rebus suis defectu usûs rationis: quia, licèt non possint disponere "actualiter," possunt tamen "radicaliter" ratione potentiæ intellectûs & voluntatis, quod sufficit; alias dicendum foret, quòd dormiens vel ebrius amitteret dominium.

Quale dominium habet Deus?

III. R. Deus est Dominus omnium suarum actionum "ad intra & ad extra;" item est Dominus omnium rerum universalis & absolutus, ut dicitur Psalmo 23. V. 1. "Domini est terra & plenitudo ejus."

Dominium hoc est perfectissimum, cùm ei competat per essentiam: unde dicitur solus Dominus, nec illud à se potest abdicare: convenit tribus Personis Divinis; unde etiam Christus, quà Deus, est Dominus totius universi.

An Christus, quà homo, in terris habuit aliquod temporale dominium?

IV. R. Joannes XXII. Extravagante CUM INTER NONNULLOS, "de verborum significatione," declarat esse hæreticum dicere quòd Christus nihil unquam habuerit proprii; & probatur assertio ex cap. 13. Joannis: nec contrarium asseruit Nicolaus III. capit EXIIT; quia ibidem tantùm docet, quòd Christus aliquando nil proprii habuerit, quæ duo simul optimè consistunt.

Non videtur tamen, quòd Christus, quà homo, habuerit jus ad temporale regnum Judæorum; sed tantùm ad spirituale: cùm ipse Joan. cap. 18. V. 36. responderit Pilato: "Reg-

"num meum non est de hoc mundo." Potuit tamem de omnibus temporalibus disponere inquantùm erat Deus.

V. Angeli habent dominium suarum actionum, suæ famæ, &c. non habent tamen dominium in res sublunares, & multò minùs id habent dæmones; qui tamen dicuntur principes hujus mundi, eò quòd genus humanum peccato infecerint, peccatores captivos detineant, &c.

VI. Homines habent dominium suorum actuum, famæ & aliarum rerum sublunarium. De dominio Summi Pontificis dictum est in Tractatu "de Virtutibus."

N. 10. DE DOMINIO UXORUM ET FILIORUM SUB PATRIA POTESTATE.

I. *Vir administrat bona uxoris.* II. *Bona filiorum quadruplicia.* III. *Castrensia.* IV. *Quasi-castrensia.* V. *Adventitia.* VI. *Profectitia.*

QUALE est dominium uxorum?

I. R. Generaliter omnis administratio spectat ad jus & dominium mariti, juxta leges & consuetudines Belgii, licet uxor per se loquendo paraphernalium, (hoc est, quæ uxor aliunde, quàm per dotem accepit,) dominium directum & utile habeat, adeòque de illis disponere posset, nisi leges & consuetudines obstarent.

Igitur graviter peccat uxor, quæ bona notabilia expendit inscio & invito marito, nisi forte administratio ad ipsam devoluta esset, v. g. ratione prodigalitatis vel amentiæ viri: potest tamen uxor dare eleëmosynas moderatas, ut dictum est N. 145. "de Charitate," & expendere quædam, ut avertat damna familiæ, velut Abigaïl 1. Reg. c. 25.

Cæterùm curet Confessarius, ut inter conjuges non nominetur "meum & tuum," sed magis, ut in charitate uxor viro subsit, ut justum est.

Quale est dominium filiorum-familias, qui sunt sub patris potestate constituti?

II. R. Prænotandum, bona seu peculia filiorum-familias esse quadruplicia, scilicet castrensia, quasi-castrensia, adventitia & profectitia.

III. Castrensia sunt, quæ filiis obveniunt ex militia sæculari vel ejus occasione.

IV. Quasi-castrensia sunt, quæ filiis obveniunt ex militia sacra, v. g. ex beneficio, vel. ex militia togata, v. g. ex *officio Advocati,* Judicis, &c. aut alio non mechanico.

Bonorum castrensium & quasi-castrensium filii-familias habent dominium directum, simul & utile, seu plenum ex dispositione legum : unde possunt sine consensu patris de illis arbitratu suo disponere per contractus, donationes, imò per testamentum, si compleverint annum decimum quartum.

V. Adventitia sunt, quæ neque ex ullo militæ genere, neque à patre aut patris intuitu filio obveniunt, sed aliunde, v. g. ex successione materna, liberali donatione, inventione thesauri, &c. horum bonorum filii-familias habent dominium directum, pater autem usumfructum & administrationem.

VI. Profectitia sunt, quæ filio obveniunt vel à patre vel intuitu patris principaliter, v. g. ab amico patris vel cui pater benefecerat : horum bonorum nec directum nec utile dominium habet filius, sed totum est patris.

Dantur tamen aliqui casus, in quibus filius-familias bonorum adventitiorum obtinet dominium utile : 1°. Si pater condonaverit usumfructum, neque potest hæc remissio revocari ut inofficiosa, nec deduci ab hæreditate filii.

2°. Si aliquid detur filio eâ lege, ut pater usumfructum non habeat.

3°. Si filio solus ususfructus relictus sit.

4°. Si quid relictum, patre contradicente.

5°. Si filius unà cum patre succedat in hæreditate fratris aut sororis.

6°. Si pater fiat hæreticus. Mortuâ matre ante patrem, inquit Lessius, bona materna sunt adventitia filio respectu patris ; non tamen si pater præmoriatur, ejus bona sunt adventitia filio respectu matris ; quia hoc jus oritur ex patria potestate, quam non habent matres in filios jure scilicet Romano, quia potestatem quamdam patriæ similem leges Belgii concedunt matribus viduis respectu minorennium, modò secundis nuptiis abstineant, de quibus consulenda sunt jura municipalia, quia tot sunt ferè diversa jura, quot municipia.

An & quale dominium habeant servi, supervacaneum est inquirere, cùm patria nostra servos non ferat, sed libertate donet.

N. 11. DE DOMINIO RELIGIOSORUM.

I. *Religiosi solemniter professi in communi,* II. *Sed non in particulari habent dominium.* III. *Quid ipsis non liceat.* IV. *Quid liceat factis Pastoribus, &c.* V. *Quid sentiendum de peculio Religiosorum.* VI. *Undenam in ipsis oriatur incapacitas dominii.*

AN & quale dominium habent Religiosi?

I. R. 1°. Religiosi, etiam solemniter professi, in communi, seu ipsa communitas Religiosorum capax est dominii rerum temporalium, exceptis Franciscani Strictioris Observantiæ, ut constat ex Trid. Sess. 25. cap. 3. "de Regularibus."

II. 2°. Religiosi solemniter professi in particulari sunt incapaces dominii cujuscumque, usûsfructûs, possessionis & cujusvis juris, quod inducit proprietatem rei temporalis sive mobilis sive immobilis, ut constat ex capitulo CUM AD MONASTERIA "de statu Monachorum:" & Trident. Sess. 25. "de Regularibus," cap. 2.

Dictum est "solemniter professi;" quia Religiosi, v. g. suppressæ Societatis Jesu, qui emiserant vota simplicia post biennium probationis, dominium in particulari habere poterant, ut constat ex Bulla Gregorii XIII. ASCENDENTE DOMINO: peccabant tamen, dum sibi usurpabant usum rei suæ sine Superioris consensu tacito aut expresso.

Religiosi, etiam solemniter professi, capaces sunt in particulari plurium jurium spiritualium, ut observat S. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 7. ad 4.

III. Ex dictis conclude, quòd peccent Religiosi per omnem actum, qui proprietatem rei supponit: ac 1°. si rem recipiant, detineant, aut alienent sinè expresso aut saltem tacito consensu Superioris; quo casu etiam alienatio est irrita & restitutioni obnoxia.

2°. Si animo proprietatis possideant, nolentes permittere Superioris arbitrio, obmurmurentve velut affecti injuriâ, si quid detinent, adimatur, &c. hi omnes inter proprietarios votique sui violatores meritò reputantur.

Quid licet Religiosis factis Pastoribus, aut Beneficiatis?

IV. R. Religiosi solemniter professi, etiam facti Episcopi, manent voto paupertatis obstricti, adeoque dominii incapaces: habent ergo tales non dominium proventuum, sed solam administrationem, quæ factis Episcopis eò usque *concessa est,* ut de rebus sibi concreditis per testamentum *possint disponere,* ac si Domini forent.

Quid judicandum de concessione peculii vel censûs vitalitii, sub beneplacito Superiorum retinendi vel administrandi ?

V. R. Juxta Steyaert & alios hoc per se non repugnat professioni Religionis; attamen peculium illud varia adfert incommoda, præcipuè si notabilius fuit; quia inde nascitur quasi disparitas inter fratres, æmulatio, despectus aliorum, &c. ac facilè animus proprietarius subrepit.

Nota, Concilium Trid. Sess. 25. cap. 2. "de Regularibus" statuisse, ne Superiores alicui Regulari bona stabilia ad usum concedant.

Quæstio superest, undenam incapacitas dominii in Religiosis solemniter professis oriatur ?

VI. R. Daelman, Braunman, &c. volunt, quòd hoc oriatur ex ipsa natura voti solemnis, prout sustinent, quòd ex natura voti solemnis oriatur, quòd dirimat subsequens matrimonium. Fundant se in cap. CUM AD MONASTERIA ante citato.

Lessius, Herincx, De Cocq, &c. sustinent, quòd illa incapacitas oriatur ex ipsa ordinatione Ecclesiæ, statuentis ut professio solemnis hunc effectum haberet.

N. 12. DE DOMINIO CLERICORUM SÆCULARIUM.

S. Thom. quæst. 185. *art.* 6 *&* 7.

I. *Patrimonialium,* II. *Quasi-patrimonialium.* III. *Clerici sunt absoluti Domini.* IV. *Sunt etiam Domini, non fundi.* V. *Sed proventuum Ecclesiasticorum.* VI. *Sustentationis congruæ.* VII. *Item superfluorum.* VIII. *Sed hæc eroganda sunt in pias causas.*

TRIA bonorum temporalium genera distinguuntur in Clericis sæcularibus, scilicet patrimonialia, quasi-patrimonialia & Ecclesiastica.

I. Patrimonialia vocantur, quæ habet Clericus hæreditate, donatione, contractu, &c. sinè respectu ad clericatum.

II. Quasi-patrimonialia sunt, quæ Clericus arte vel industriâ aliove id genus modo cum sæcularibus communi, sua facit, ut docendo Philosophiam, Theologiam, Musicam, &c.

Quomodo vocari debent, quæ Clericus acquirit ratione Ministerii clericalis, v. g. concionando, confessiones excipiendo, Missas celebrando, &c. ?

R. Lessius, Wiggers, De Cocq & Daelman, ea habent quasi-patrimonialia, & ea, quæ ante diximus quasi-patrimonialia, annumerant ipsi patrimonialibus.

Steyaert è contra & Pauwels vocant ea Sacra seu Ecclesiastica.

III. Patrimonialium Clerici sunt veri & absoluti Domini, sicut & quasi-patrimonialium primo loco descriptorum, nisi quòd propter sanctiorem statum magis modestè debeant de iis disponere.

De bonis autem, quæ ex ministerio clericali acquiruntur, divisæ sunt Authorum sententiæ. Pars magna cum Daelman reducens ea ad quasi-patrimonialia, sustinent quòd Clerici illorum habeant absolutum dominium ac liberam dispositionem, sicut patrimonialium; quia hujusmodi honoraria nunc absolutè dantur sinè ulla restrictione ad certum usum.

Steyaert cum aliis reducens ea ad bona Ecclesiastica, contendit, ea paris esse conditionis cum Ecclesiasticis, cùm utraque sint vota fidelium, & imitari videantur oblationes primorum temporum. Vide ipsum in appendice ad Wiggers.

Quænam bona ex omnium sententia sunt dicenda Ecclesiastica?

R. Illa, quæ titulo beneficii aut dignitatis Ecclesiasticæ, v. g. Decanatûs, acquiruntnr; unde & beneficialia vocantur.

An Clerici habent dominium bonorum Ecclesiasticorum?

IV. R. Clerici non habent dominium prædiorum seu fundorum beneficialium, sed usumfructum & administrationem.

V. Sunt tamen hodiedum veri Domini proventuum, qui necessarii sunt ad congruam ipsorum sustentationem. Hoc manifestè supponit Concil. Trid. Sess. 24. cap. 12. "de "Reform." & alibi sæpe, ubi utitur termino "fructus suos "facere," qui importat acquisitionem dominii.

Dixi "hodiedum," scilicet postquam divisio bonorum Ecclesiasticorum facta est, quæ inchoata videtur sub Sylvestro Papa ad annum 324. & vix perfecta fuit tempore S. Thomæ, qui obiit anno 1274. ut colligitur ex 2. 2. q. 175. a. 7. quâ divisione una pars bonorum Ecclesiasticorum cessit Episcopo, secunda Clero, tertia fabricæ, quarta pauperibus.

Ante divisionem spectabat dominium ad totum cœtum; & ex communi massa dabatur cuilibet, prout opus erat.

Quænam dicitur sustentatio congrua?

VI. R. Illa certâ aliquâ regulâ terminari non potest, sed spectari debet judicium seu praxis Clericorum timoratorum ejusdem regionis; habito respectu 1°. ad personam ipsam; uni enim plura necessaria sunt, quàm alteri; 2°. ad praxim & consuetudinem loci: & 3°. ad officium & qualitates beneficio annexas; unde sub portione congrua comprehenduntur eleëmosynæ faciendæ, hospitalitas, & honestæ recreationes ac donationes, taliter ut ab Ecclesiastico æqualiter absint prodigalitas & avaritiæ suspicio: sub illa tamen attendenda non venit nobilitas, aiunt Van Roy, Henno, De Cocq, aliique contra Navarrum.

Quid de proventibus Ecclesiasticis, qui supersunt congruæ sustentationi?

VII. R. Satis certum videtur Clericos istorum superfluorum etiam esse Dominos, cum sinè distinctione dicantur habere dominium fructuum sui beneficii, ut patet ex Trident. Sess. 23. "de Reform." cap. 1. & Sess. 24. cap. 12.

VIII. Verùmtamen dominium est vinculatum: nam juxta omnes certum est, quòd Clericus superflua sub gravi expendere debeat in pios usus: unde Conc. Trid. Sess. 25. cap. 1. "de Reform." vetat, ne Clerici consanguineos ditent.

Quæstio superest, qualis sit ista obligatio, an justitiæ, an charitatis tantùm, unde sit:

N. 13. AN CLERICI EX JUSTITIA, AN EX CHARITATE TANTUM, TENEANTUR SUPERFLUA EROGARE IN PIAS CAUSAS?

I. *Probabiliùs ex charitate tantùm.* II. *Justa quosdam etiam ex justitia.* III. *Eorum objectiones* IV. *Solvuntur* V. *Monita practica.*

CERTUM est juxta omnes, quòd sit obligatio charitatis, oobdientiæ & Religionis: perinde autem est, sive defectu charitatis, sive justitiæ, Beneficiati ad inferna descendant, ut nepotem suum monebat Cardinalis Bellarminus.

I. An etiam sit obligatio justitiæ strictè dictæ controvertitur; negant Sylvius, Wiggers, Lessius, Daelman, Bellarminus, &c. hæcque sententia probabilior & menti S. Thom. conformior apparet; docet enim Quodlibeto 6. quæst. 7. art. 13. ad 3. "In secundis verò bonis (id est, "ut præmiserat, in bonis, quæ particulariter attributa sunt "usibus ministrorum, ut sunt præbendæ & alia hujus-"modi) non committitur peccatum, nisiper abusum, sicut

"& de bonis patrimonialibus dictum est; unde non tenetur "ad restitutionem, sed solùm ad pœnitentiam agendam." Idem docet, licèt non tam expressè, 2. 2. quæst. 185. art. 1. ad 7. Vide etiam Trident. Sess. 24. cap. 12. item capitulum unicum "de Clericis non residentibus" in 6.

II. Steyaert, De Cocq, Braunman, &c. sustinent, dominium ipsorum superfluorum vinculatum esse vinculo justitiæ, & esse simile dominio, quod habet fidei commissarius, adeo ut juxta ipsos peccet Beneficiatus contra justitiam, teneaturque ad restitutionem, si in profanos usus ea expendat. Sententiam autem suam præcipuè fundant in sequentibus, quæ simul sunt objectiones contra priorem.

III. 1°. Ante divisionem bonorum Ecclesiasticorum erat obligatio justitiæ; atqui per divisionem natura istorum bonorum mutari non potuit: ergo & nunc est obligatio justitiæ.

2°. Lib. 3. tit. 24. cap. 2. dicitur Episcopus Ecclesiasticarum rerum procurator, non Dominus.

3°. S. Clemens. lib. 2. Constitutionum cap. 25. aliàs 29. & lib. 8. cap. 30. aliàs 36. innuit debitum justitiæ.

4°. S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 1. ad 7. dicit: Res Ecclesiæ non sunt Papæ ut Domini & possessoris, sed ut dispensatoris.

5°. Concil. Mediolanense primum, à S. Carolo Borromæo promulgatum, etiam adstruit debitum justitiæ.

6°. Concil. Aquisgranense primum, cap. 116. pari ordine ad bona Ecclesiæ collocat pauperes, fabricam & Clericos.

Ad hæc respondent Patroni prioris sententiæ.

IV. Ad 1. negari potest major cum Soto, Bannes, Valentia, Lorcas, Maldero, quos citat & sequitur Sylvius; dicunt hi Authores, quòd ante divisionem nulla pars pertineret ad pauperes ex stricta justitia. Ad illos non videtur attendisse Steyaert, dum scribit se hoc à nemine negatum vidisse.

Deinde dato, quòd superflua ante divisionem impendenda essent ex justitia in pias causas, hoc non est ortum ex natura istorum bonorum, sed ex laudabili Ecclesiæ constitutione. Præterea dici potest, quòd cùm Clerici ante divisionem non haberent illorum bonorum dominium, sicut jam habent, natura illorum bonorum mutata sit, non quidem physicè, sed moraliter.

Ad 2. In isto capite non agitur de proventibus beneficii, sed de bonis peculiariter Episcopatui attributis, quæ prædecessor Parisiensis Episcopi inconsulto capitulo distraxerat.

Ad 3. Constitutiones S. Clementis à Bellarm. & Natali Alexandro, &c. numerantur inter Apocrypha, & ipsi posteriores Græci in Concilio Trullano canone 2. has constitutiones improbant ut ab hæreticis corruptas.

Ad 4. S. Thom. loquitur de bonis totius Ecclesiæ, quorum dicit Papam non sic esse Dominum, ut ea possit vendere sinè simonia.

Ad 5. S. Carolus agit de iis, qui onera beneficiis suis annexa non implebant, ut contextus declarat.

Ad 6. In illo loco declaratur vel significatur, quod talis fuerit intentio dantium, nempe ut superflua darentur pauperibus; sed inde non sequitur, quòd hæc intentio fuerit deducta in pactum, & apposita tanquam conditio "sinè "qua non." Præterea intelligi potest de bonis specialiter fabricæ, aut pauperibus relictis, v. g. dum offerentes assignabant partem fabricæ, partem pauperibus, & partem ministris.

Generatim notandum, quòd plerique SS. Patres, qui adstruere videntur obligationem justitiæ, scripserint ante divisionem bonorum: item quòd magis concionatoriè quam theologicè loquantur; prout patet in eo, quòd eodem modo loquantur de superfluis divitum sæcularium.

V. Notandum, quòd cùm hæc sententia certa non sit, in praxi etiam attendi debeat probabilitas alterius sententiæ, quæ obligationem justitiæ defendit, adeoque pessimè faciant hæredes talium Beneficiatorum, qui omnia superflua sibi appropriant, nisi ipsi verè pauperes sint.

Pariter notandum circa iniquos Beneficiati hæredes in Tribunali Pœnitentiæ, utrùm ipsi Beneficiatum non solicitaverint aut induxerint ad iniquè testandum.

N. 14. AN CLERICI, SERVATIS PATRIMONIALIBUS, VIVERE POSSINT DE ECCLESIASTICIS.

I. *Potest Clericus servato patrimonio vivere ex beneficio,* II. *Item alere consanguineos in studiis.* III. *Item cis succurrere, ne indigeant.* IV. *Casus.* V. *Subtracta sustentatione etiam in pios usus expendenda.* VI. *Quàm arcta obligatio circa superflua beneficialia.*

QUÆRITUR, utrùm v. g. Clericus ex patrimonio dives, possit patrimonium cum suis emolumentis servare, illudque in consanguineos vel alios usus expendere, & eodem tempore alimentari de fructibus beneficii sui?

I. R. Affirmativè: & hæc sententia videtur tutæ praxis, licèt minùs piæ: ratio est, quòd talis habeat verum titulum recipiendi alimentationem, scilicet spirituale ministerium, quod præstat; unde dicit Apost. 1. ad Cor. cap. 9. V. 7. " Quis militat suis stipendiis unquam?"

Idem tenet S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 3. Idem, inquit Dominicus Soto, naturalis usus Ecclesiæ confirmat.

Ad canones, qui opponuntur:

R. Quòd nil aliud evincant, quàm quòd Clerici prioribus sæculis, dum vita communis vigebat, à bonis communibus abstinere deberent, dum sua relinquere vel in commune conferre nolebant.

An licèt Clericis de bonis Ecclesiasticis alere in studiis consanguineos, si parentes nolint, aut eos non possint alere?

II. R. Hoc esse licitum, sed sæpe periculo non carere: unde dicit Ludolphus Carthusianus:

" Dum genitor rerum privavit semine Clerum,"
" Ad Satanæ votum successit turba nepotum."

An licitum est Beneficiatis ex proventibus beneficii deficientem consanguineorum statum sustinere?

R. Licitum est & pium illis succurrere, dum necessitatem patiuntur.

III. 2°. Licitum est juxta S. Thom. eis subvenire, ut non indigeant, & ut Beneficiato in dignitate constituto non sint dedecori, prout addunt Authores varii; sed & hic sæpe periculum subest, ne multi, ut S. Hieronymus scribit, dum parentibus miserentur, animas suas perdant.

IV. Joannes certò sciens, quòd pater suus, qui non habebat nisi bona matris defunctæ, majores expensas fecerit eum in studiis intertinendo, quàm in sorore educanda, quærit, an debeat tantundem sorori restituere in suppositò, quòd non habeat nisi superflua beneficialia?

R. Attendi debent jura municipalia sive consuetudines: quia si pater Joannis habuerit liberam dispositionem illorum bonorum ad proles honestè educandas, Joannes liber est à restitutione: si verò pater liberam illam dispositionem non habuerit, Joannes tenetur restituere etiam ex superfluis beneficii; quia accepit aliqua, quæ non erant donantis, & quibus acceptis donans incapax factus est ad restituendum.

Quid si Clericus singulari parsimoniâ, ex proventibus congruæ sustentationi debitis quædam subduxit, an de illis liberè potest disponere in usus etiam non pios?

V. R. Ita bene multi existimant: sed id nullâ adhuc satis idoneâ ratione probatur, inquit Danes; ratio est, quòd

Canones loquantur generaliter, & quòd fructus illi subtracti nihilominus maneant vere beneficiales.

An est arctior obligatio Clericorum expendendi superflua beneficialia in pias causas, quam divitum expendendi superflua in pauperes?

VI. R. Est multò arctior; 1°. quia Clerici non tantùm ex charitate, sed etiam ex obedientia & religione tenentur.

2°. Quia omnia superflua beneficialia obstricta sunt piis causis, non verò omnia superflua patrimonialia.

3°. Quia obligatio quasi inhæret ipsis superfluis Clericorum, quamdiu saltem apud ipsos sunt; non item superfluis divitum.

N. 15. DE OBJECTO DOMINII HUMANI.

I. *Objectum dominii.* II. *Sunt actus humani.* III. *Fama, usus membrorum, &c.* IV. *Et superlunares quoad effectus quosdam.*

QUODNAM est objectum dominii humani?

I. R. Sunt res, quæ cadunt sub dominium hominis: res autem illæ aliquæ sunt homini internæ, aliæ externæ.

Quænam res internæ subsunt dominio hominis?

II. R. Homo dominium habet actuum suorum liberorum, etiam internorum, imò & supernaturalium, quia sunt in ejus potestate: quin & dominium habere videtur actuum necessariorum, modò sint deliberati, ut diximus Num. 1. "de "actibus humanis," & conforme est Num. 9. ubi diximus Deum esse Dominum actionum suarum "ad intra," quæ sunt necessariæ.

III. 2°. Homo dominium habet suæ famæ.

3°. Habet dominium usûs membrorum suorum & suæ vitæ: homo non habet tamen dominium ipsorum membrorum nec vitæ, sive propriæ, sive alienæ, sed hoc sibi reservavit Deus; qui tamen dominium indirectum quibusdam casibus concessit Principi & Reipublicæ, de quibus latiùs, ubi "de homicidio."

Quænam res externæ subsunt dominio hominis?

R. Generaliter omnes res sublunares, sive mobiles, ut libri, supellex, &c. sive immobiles, ut agri, domus, &c. sive corporales, ut aurum, argentum, &c. sive incorporales, seu spirituales, ut officia, beneficia, servitus, &c.

Etiam ipse homo quoad opera sua potest esse sub dominio alterius per servitutem, quæ contrahitur titulo nativitatis, emptionis, delicti, vel jure belli: jure naturæ non videntur homines habere dominium in alium hominem.

IV. Res superlunares seu cœlestes, ut astra, cœlum, ventus, &c. non cadunt sub dominium hominis secundùm se, sed solùm secundùm quosdam effectus; tantùm enim eatenus homo potest de illis disponere; sic habet quis dominium & jus luminis percipiendi, & agendi contra impedientem: sic etiam Toparchæ dicuntur vendere ventum pro construendis molendinis necessarium.

N. 16. DE MODIS ACQUIRENDI DOMINIUM.

I. *Divisio bonorum communium.* II. *Fuit licita.* III. *Et conveniens.* IV. *Introducta est jure gentium.* V. *Quo tempore.*

I. PRÆNOTANDUM, quædam eorum, quæ sub dominium cadunt, esse quasi jure naturæ singulis propria, ut fama, usus membrorum, &c. quædam non ita, ut bona externa, quæ fortunæ dicuntur, & quæ jus naturæ nulli particulari appropriavit.

Initio mundi bona externa erant communia, & ita creduntur permansura fuisse, si homo in statu innocentiæ perseverasset: illo lapso in peccatum, bona communia dividi cœperunt, & facta sunt aliquibus propria: non videtur autem ad illam proprietatem suffecisse sola occupatio, cùm jure naturæ occupatione illâ aliis non sit exclusa potestas easdem res occupandi; sed intervenisse videtur conventio tacita vel expressa, ut, quod unus occupârat id ei eripere non liceret: cùm autem omnis conventio humana seu pactum necessitatem extremam excipiat, sequitur, quòd in illa necessitate redeat jus primævum & omnia sint communia, inquantùm scilicet illa necessitas postulat.

II. Quòd divisio illa fuerit licita, patet ex facto ipsiusmet Dei, qui auxit possessiones Patriarcharum.

III. Fuit etiam post peccatum valde conveniens: 1°. ne bona possessa in communi negligerentur, 2°. ut tollerentur lites, jurgia rixæ, &c. 3°. quia ordinatiùs res tractantur, dum singulis incumbit cura propria.

IV. Ex dictis patet, quòd divisio bonorum non ex jure naturæ, sed ex conventione hominum seu jure gentium sit introducta, adstipulante tamen jure naturali, ut obviaretur litibus, rixis, &c.

Quo tempore facta est bonorum divisio?

V. R. Videtur ante diluvium fuisse aliqua bonorum divisio, cùm Gen. cap. 4. dicatur Abel obtulisse de primogenitis gregis sui.

Celebrior divisio facta est Gen. cap. 11. post ædificationem turris Babelicæ.

Plurima tamen communi consensu manserunt indivisa, ut mare, littus, &c. quamvis etiam similia postmodum facta sint aliquibus propria, ut jus navigandi, venandi, piscandi, &c.

Inter bona communia, seu quæ nullius in particulari subsunt dominio, etiam numerantur feræ, licèt captæ fuerint, modò pristinam libertatem recuperaverint: item locus in littore maris, si destructo ædificio priorem littoris speciem recipiat: item res derelictæ, thesauri, &c. quæ omnia dicuntur res adespotæ, id est carentes Domino.

N. 17. DE ACQUISITIONE DOMINII REI, QUÆ NON HABET DOMINUM.

I. *Apprehensione acquiritur dominium.* II. *Rei derelictæ.* III. *Talia non censentur bona naufragorum.* IV. *Licèt aliàs peritura.* V. *Bona vacantia.* VI. *Addicuntur fisco.*

QUOMODO acquiritur dominium rei derelictæ?

I. R. Solâ rei apprehensione, factâ animo rem illam faciendi suam: ita lib. 2. Institutionum § ultimo: "Si "rem pro derelicta à Domino habitam occupaverit quis, "statim ejus Dominus efficitur." Sed videndum, an huic juri Rom. non obstet lex aut consuetudo contraria.

Quænam res dicitur derelicta?

II. R. Loco juris citato pro derelicta habetur, quam Dominus eâ mente abjecit, ut eam in numero rerum suarum esse nolit, sicque statim ejus Dominus esse desinit.

In dubio præsumitur, quòd res non sit derelicta; quia hoc genus rerum est rarissimum.

Quid judicandum de bonis ejectis naufragorum?

III. R. Censeri non posse derelicta; quia palam est, ea non eo animo ejici, quòd quis ea habere nolit: hinc auferens talia, furtum committit, ut dicitur lib. 2. Institutionum tit. 1. § 48. unde & capit. EXCOMMUNICAMUS "de "Raptoribus," excommunicantur bona Christianorum naufragorum injustè usurpantes.

Pro Belgio statutum est à Carolo V. edicto 10 Decembris anno 1547. ut bona naufragorum tradantur cuidam Prætori ad hoc constituto, à quo naufragi possint ea recipere deductis expensis. *Si nullus ista* bona reclamet post annum

elapsum, applicantur Principi. Ita Zypæus "dè jure "Belgii."

IV. Idem resolve, etiamsi res illæ certò periissent, nisi apprehendisses, quia erat farina, saccharum, frumentum, &c. nam juxta legem Pomponius digestorum "de acqui-"rendo dominio," quælibet res nostra, quamtumvis periclitetur, manet nostra, donec sit consumpta, modò velimus manere nostram: ut si ovis mea è faucibus lupi, vel domus mea ab incendio eripiatur, manet mea; potes tamen repetere pretium expensarum, quas fecisti, laboris & periculi, quod subiisti, &c.

Quomodo acquiritur dominium bonorum vacantium?

V. R. Bona vacantia dicuntur, quæ quis moriens ab intestato reliquit, non habens heredem, qui ei juxta leges ab intestato succedat, vel si heredem habeat, ille hæreditatem adire nolit.

VI. Hæc bona fisco addicuntur per legem VACANTIA "codicis de bonis vacantibus." Hoc jus etiam usurpant multi Principes & civitates Imperii, ait Zypæus.

Bona tamen mobilia peregrinorum, qui ab intestato discedunt sine hærede, juxta authenticam OMNES PEREGRINI, debent per manus Episcopi in pias causas erogari.

Bonis vacantibus annumerantur bona spuriorum, damnatorum & illorum, quibus per leges prohibitum est condere testamentum.

N. 18. DE BONIS INVENTIS ET INCERTIS.

I. *Res inventæ.* II. *Manent Domini sui.* III. *Obligatio inventoris.* IV. *Si Dominus non compareat, erogari debent in pios usus.* V. *Jure naturæ.* VI. *Nisi inventor sit pauper.* VII. *Quid si re distributâ Dominus compareat.* VIII. *Monitum.* IX. *Dicta de inventis applicari possunt aliis incertis.*

PENES quem est dominium bonorum inventorum?

I. R. Bona inventa sunt duplicis generis, nempe quæ vel nuper perdita sunt à Domino, vel quæ tamdiu sunt perdita, ut Dominum ampliùs habere non censeantur, quales sunt thesauri, de quibus Num. sequenti.

II. Prioris generis dominium manet penes Dominum, quamdiu bona illa non habentur pro derelictis.

Ad quid igitur tenetur inventor rei recenter perditæ?

III. R. 1°. Tenetur instituere diligentem Domini inquisitionem, eò majorem, quo res est majoris momenti idque sumptibus Domini rei, & illi rem reddere, dicente August, sermone 19. de verbis Apostoli cap. 8. "Quod invenisti "& non reddidisti, rapuisti."

2°. Debet res servari, quamdiu manet spes Dominum inveniendi: quòd si servari non possit, distrahi aut consumi potest, servato pretio.

3°. Si Dominus reperiatur multùm distans, convenit ab eo petere, quid de re sua fieri velit.

4°. Si Dominus sit mortuus, reddi debet ejus hæredi.

IV. 5°. Si Dominus ignotus maneat, debet res inventa applicari piis causis, quia hæc est voluntas Domini rationabiliter præsumpta.

Probatur hæc sententia ex verbis S. Augustini supra citatis; item ex Pœnitentiali Rom. dicente: "Qui rem in-"ventam non reddit, furtum committit." Item ex Catechismo Romano part. 3. num. 7. "Si rerum inventarum "Dominus nullâ ratione inveniri potest, illa bona sunt in "usus pauperum conferenda."

Illa etiam statuit Concil. Mediolanense IV. Denique eruitur ex S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 3.

Quo jure res inventæ erogari debent in pias causas?

V. R. Jure naturæ; quia jus naturæ nos obligat, ut rem expendamus juxta voluntatem Domini: jam autem rationabiliter præsumitur velle Dominus, ut, si res ad se redire non possit, expendatur in illos usus, qui sibi aut suis, vel saltem Reipublicæ prodesse possint.

Hæc fusiùs tractat De Cocq cap. 7. lectione 5. ubi addit: Admonentur Confessarii elargitionem horum bonorum pœnitentibus inculcare, & si renuant, per modum pœnitentiæ illis ipsam imponere.

An inventor nunquam sibi potest rem inventam retinere?

VI. R. Si inventor est pauper, & post præmissam debitam inquisitionem, Dominus ignotus maneat, potest ille rem inventam sibi retinere, pro Domino orando, &c. nisi res majoris sit pretii, quàm ut ejus necessitati tantum sufficiat: unde communiter consulendus est Confessarius, tum ut propriæ deceptionis periculum vitetur, tum ut videatur, an sufficiens inquisitio facta sit, & judicetur, quid convenientiùs pauper pro Domino facere possit.

Quid si, re in pios usus distributâ, Dominus compareat?

VII. R. Si absque sufficiente inquisitione & nimis citò inventor *rem distribuerit, ita* ut intercesserit culpa notabilis

imprudentiæ, tenetur inventor titulo injustæ acceptionis Domino rem restituere, aut procurare ut restituatur; si autem rectè & prudenter processerit, inventor ad nihil tenetur.

VIII. Quare consultum est, ut, si res sit majoris momenti, illa tradatur alicui communitati pauperum, v. g. mensæ Spiritûs S. Hospitali, Ecclesiæ, &c. sub expressa conditione illam reddendi Domino comparenti, acceptâ etiam cautione, si opus est, aut saltem adhibitis testibus.

Generaliter sic agere debemus circa rem inventam, prout judicamus eam faciliùs ad Dominium perventuram: unde interdum satius est, res inventas tollere & Domino servare, interdum præstat eas relinquere, si ita meliùs prævideantur ad Dominum rediture.

Supra dicta conformia sunt juri communi: sed pluribus in locis res inventæ, Domino non comparente, addicuntur fisco.

IX. Denique De Cocq loco ante citato & Steyaert notant, quòd dicta de inventis applicari debeant aliis bonis incertis, quæ quis habet sine injusta acceptatione, & quorum Dominus ignoratur: aliud dicendum, si quis bona incerti Domini habeat cum injusta acceptatione, v. g. per usuram aut aliter; talia enim, ut dicetur postea de injusta acceptatione, debent restitui cum suis fructibus, expensis tenentis, non Domini, &c.

Daelman per bona incerta intelligit ea, quæ Dominum non habent, ut quæ crescunt in terris Dominum non habentibus; & de illis consequenter dicit, quòd propriè loquendo sint nullius, ac ideo fiant primò occupantis: nisi quòd etiam Principes illa sibi vindicare soleant.

N. 19. DE THESAURIS.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 66. *art.* 5.

I. *Thesaurus.* II. *Est vetus depositio pecuniæ.* III. *Cujus non extat memoria.* IV. *Jure gentium est inventoris.* V. *Cujus sit jure Cæsareo.* VI. *Quid dicendum de pecunia in domo occultata.* VII. *Monitum.* VIII. *Licèt emere agrum in quo latet thesaurus.* IX. *Cujus sint venæ.*

QUID intelligitur nomine thesauri?

I. R. Definitur lege 31. digestorum: vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam Dominum non habeat.

II. Dicitur "vetus," id est ab immemoriali tempore. Nomine "pecuniæ" intelligitur quælibet res mobilis, ut gemmæ, vasa argentea vel aurea, &c.

III. Dicitur "Cujus non extat memoria," à quo scilicet & quando sit deposita sive occultata: quia si hæc memoria extaret, Dominus posset inveniri.

Ad quem pertinet thesaurus inventus?

IV. R. Primò, jure gentium est totus inventoris, quicumque sit; quia quæ nullius sunt, jure gentium fiunt primò occupantis.

V. R. 2°. Jure Cæsareo lib. 2. Institutionum tit. 1. § THESAUROS, & lege codicis NEMO, statuitur, ut thesaurus inventus in proprio fundo sit totus inventoris.

3°. Eodem jure, inventus fortuitò in fundo alieno pro dimidio est inventoris & pro altero dimidio Domini fundi. Quod jus, ut aiunt Authores, cùm non sit pœnale, sed definitivum, medietas ante sententiam latam danda est Domino fundi.

4°. Inventus de industria in fundo alieno cum consensu Domini, secluso pacto, totus est inventoris juxta Lessium, Navarrum & alios.

5°. Inventus de industria in fundo alieno sine consensu Domini, totus est Domini; sed hanc legem dicunt esse pœnalem pro una medietate.

6°. Inventus arte magicâ, cedit fisco pro parte inventoris: adeoque si sit sic inventus in proprio fundo, totus est fisci.

In hac patria thesaurus inventus in loco publico, solet vindicari à Domino territorii; multis quoque locis Princeps sibi vindicat omnes thesauros.

Si duo sint Domini, unus directus & alter utilis, communiter dicunt Authores, quòd uterque participet æqualiter de thesauro: unde emphyteuta, qui invenisset thesaurum in fundo emphyteusis, haberet medietatem ut inventor, & unam quartam ut Dominus utilis; alia autem quarta cederet Domino directo.

Quid dicendum de pecunia, quæ invenitur occultata in aliqua domo?

VI. R. Si depositio sit antiqua, ut nec qui recondidit, nec ejus hæredes sciri possint, ut thesaurus habetur: si verò depositio antiqua non sit, non potest censeri ut thesaurus; sed si homines ejusdem familiæ habitaverint in illa domo continuo & diuturno tempore, hæredibus istius familiæ restitui *debet; nam* prudenter præsumitur, ab

aliquo istius familiæ fuisse occultatam: quòd si plures locatores eandem domum inhabitaverint, & sciri nequeat, cui familiæ debeatur, idem faciendum est cum illis pecuniis, sicut cum bonis inventis.

VII. Notent hâc occasione Confessarii, qui assistunt moribundis, qui solitariè vixerunt, & noscuntur habere pecunias, ut petant tempestivè ab eis, an nullibi pecunias absconderint? Quòd si affirment, urgeat eos Confessarius, ut id alicui revelent, ut ita impediantur mala, quæ ex iniquis suspicionibus nata sunt sequi, casu quo pecuniæ non reperiantur.

An sciens latere thesaurum in agro alieno, licitè hunc agrum emit pretio communi?

VIII. R. Affirmativè: ratio est, quòd pretium commune sive ordinarium sit pretium justum istius agri, cùm thesaurus non sit pars fundi, sed ante inventionem & apprehensionem sit nullius.

Obj. 1. Non licet à rustico emere vili pretio gemmam, quam ipse putat esse vitrum; ergo, &c.

R. Disparitas est, quòd sic vendens gemmam decipiatur quoad substantiam, cùm præstantia gemmæ sit pars ejus: deinde non solvitur pretium, quod gemma habet ex communi æstimatione: thesaurus verò non est pars agri, & ager emitur justo pretio secundùm communem æstimationem.

Obj. 2. Thesaurus est inventus, dum scitur latere: ergo dimidium est Domini agri, augetque pretium.

R. Dist. antec. Est inventus inchoatè, conc. antec. est inventus completè & sufficienter ac acquirendum ejus dominium, nego antec. nam ad hoc requiritur apprehensio seu occupatio.

Cujus sunt venæ, quæ in terræ viceribus inveniuntur?

IX. R. Venæ sunt duplicis generis, scilicet metallicæ, continentes aurum, argentum, stannum, &c. & terrestres, continentes carbones, cretam & lapides.

Spectato jure naturæ, videntur pertinere ad Dominum fundi, quia vel sunt fructus aut saltem pars fundi.

Sylvius tamen & Lessius volunt, quòd venæ metallicæ sint nullius: quidquid sit, Princeps per leges positivas has venas sibi vindicavit, concessâ parte inventori, & compensato damno, quod fundo infertur.

Venæ terrestres sunt illius, cujus est fundus quoad omnem proprietatem.

Gemmæ, lapilli & similia quæ in littore maris & alibi inveniri solent, censentur esse nullius, ac adeo fieri primò *occupantis*.

N. 20. DE ALLUVIONIBUS, PASCUIS, ET SYLVIS COMMUNIBUS.

I. *Cujus sit alluvio.* II. *Insula.* III. *De sylvis & pascuis communibus.* IV. *Quid, dum est dubium, an sint communia.* V. *Quid de sylvis & pascuis alienis.* VI. *Notanda pro praxi.*

ALLUVIO est, quâ pars terræ insensibiliter accrescit ripæ fluminis: de ea sic disponit jus lib. 2. Inst. § PRÆTEREA 20. "Quod per alluvionem agro tuo flumen "adjicit, jure gentium tibi acquiritur."

"Quòd si vis repentina fluminis de tuo prædio partem "aliquam detraxerit, & vicini prædio attulerit, palam est eam "tuam manere; si tamen longiori tempore fundo vicini tui "hæserit, arboresque quas secum traxit, in eum fundum "radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo "acquisitæ esse." Ibidem §. QUOD SI VIS 21.

II. Insula, quæ in mari nata est, fit primò occupantis: idem dic de insula dudum ab habitatoribus deserta.

Insula in flumine nata, est Domini fluvii, vel si Dominum non habeat, est illorum, qui propè ripam prædium possident.

Hæc de jure communi: sed Principes etiam insulas solent sibi vindicare.

Sunt & alii modi acquirendi dominium, scilicet per accessionem, confusionem, specificationem, & commixtionem, de quibus consule Authores.

Quid dicendum de sylvis & pascuis communibus, quæ spectant ad certam communitatem?

III. R. 1°. Lignatio in sylvis communibus, & pabulatio in talibus pascuis legitimè alteri elocatis, est purum furtum.

2°. Si pascua & sylvæ nulli quidem particulari elocata sint, sed communitas prohibeat, ne quis privatim quidquam contractet, ut suo tempore vendita in communitatis bonum applicentur, etiam tunc dubitandum non est, inquit Daelman, quin graviter peccet, & restitutioni obnoxius sit, si quis de communitate notabilem inde quantitatem auferat, licèt Wiggers, Steyaert, & Billuart sustineant oppositum.

Ratio est, quòd jus privatorum cedere debeat bono communi: adeoque communitas possit ad majus bonum commune particularibus auferre jus inde aliquid auferendi.

Si tamen prohibitio tantùm foret, ne in prata immittantur pecora ante certum tempus, vel ultra determinatum nume-

rum, vel ne hoc anno secentur ligna, merè ut in futurum provideatur communitati, vera potest esse sententia Steyaertii, quòd scilicet tales peccent quidem, sed passim leviter, & quòd restitutio facienda non sit, nisi pro ratione damni à lignis vel gramine distincti.

Quid si dubium sit, an sylvæ vel pascua sint communia, an verò pertineant ad Toparcham, qui interim ea sibi vindicat?

IV. R. Steyaertius: si res revera sit controversa, nec ad finem controversia perduci possit, utrimque manere videntur in sua possessione, communitas quidem illis utendi tanquam publicis, Toparcha mulctis afficiendi eos quos utentes deprehenderit.

Quod spectat sylvam regiam dictam linguâ Belgicâ "Joningen Bosch," Gallicâ "Bois de Soing," quædam scitu utilia tradit De Cocq. cap. 8. sectione 4.

V. Qui è sylvis aut pascuis alienis aufert rem notabilem, vel ea notabiliter deteriorat, graviter peccat & ad restitutionem tenetur: notant tamen Authores, quòd cùm ligna in sylvis, & gramina in pascuis naturaliter crescant, idque sine agricultura, sicque plus accedant ad res naturaliter liberas, paulò major quantitas requiratur, ut in illis auferendis peccetur mortaliter.

Quid autem pauperes possint in sylvis alienis, dependet à voluntate Dominorum expressa, tacita, vel præsumpta, quam usus & consuetudo timoratorum declarat; sic in pluribus locis invaluit, ut pauperes è sylvis auferant ramos aridos, item genistas & vepreta, & similia parva ligna viridia, quæ multum spinis assimilantur.

VI. Interim pro praxi reflectendum, quòd sæpe ligna viridia arefaciant secando radices, &c. quo casu dubium non est, quin graviter possint peccare.

2°. Attendere debet Confessarius, dum confitentur se lignatos esse unum aut alterum baculum, illos interrogandos esse, an sub nomine baculi non comprehendant parvas arbores.

3°. Damnum illatum in secatione arbusculæ in serie plantatæ, præsertim juxta viam publicam, desumi non debet ex eo, quòd exigui sint valoris in ordine ad ignem faciendum, sed simul ex expensis factis, vel faciendis, ut loco abscissæ altera inferatur.

N. 21. DE ACQUISITIONE DOMINII IN ANIMALIA.

I. *Animalia mansueta habent Dominum.* II. *Item Mansuefacta.* III. *Nisi libertatem recuperaverint.* IV. *Feræ sunt primo occupantis.* V. *Quamdiu custodiam non evaserint.* VI. *Cujus sit fera læsa.* VI. *Aut laqueo capta.*

I. TRIA animalium genera distingui debent: alia ex natura sua sunt mansueta sive domestica, ut oves, boves, &c. & hæc ita sunt sub dominio Domini sui, sicut quævis alia res: hinc furti reus est, qui talia ut sua tenet invito Domino, etiamsi fortè longiùs è conspectu Domini abiissent.

II. Alia sunt ex natura sua fera seu sylvestria, sed humanâ industriâ cicurata seu mansuefacta, ut falcones, &c. quibus enumerantur pisces in vivariis, & feræ saltu circumsepto inclusæ: item quæ habent consuetudinem redeundi in potestatem Domini, ut apes, columbæ, &c.

III. Hæc autem omnia tamdiu tua intelliguntur, quamdiu mansueta sunt, aut animum redeundi habent, vel facilè possunt reduci: quod si ita esse desinant, fiunt primò occupantis; quia pristinam libertatem recuperasse censentur: furtum ergo committit, qui pisces capit ex vivariis, feras & volucres ex locis conclusis.

IV. Alia animalia ex natura sua vel ex consuetudine fera sunt, ut apri, lepores, pisces, &c. hæc simul atque ab aliquo capta sunt, jure gentium illius esse incipiunt; quod enim nullius est, fit primò occupantis: unde nec interest sive in tuo fundo, sive in alieno ea ceperis.

V. Si hujusmodi animalia à te capta, custodiam tuam evaserint, & in libertatem naturalem se receperint, iterùm fiunt primò occupantis: intelliguntur autem naturalem libertatem recipere, cùm vel oculos tuos effugerint, vel ita sint in conspectu tuo, ut difficilis sit eorum prosecutio: lib. 2. Instit. § Feræ: unde piscis, qui eruptis vivariis evaserunt in flumen, fiunt primò occupantis: sic etiam examen apum, quod sylvestris est naturæ, si ita avolet, ut difficilis admodùm sit ejus prosecutio, potest à quolibet apprehendi, etiam in fundo alieno, nisi quòd alter ingressum fundi sui tibi possit prohibere.

Cujus est fera læsa?

VI. Si ita à te vulnerata sit, ut effugere ampliùs non valeat, & eam pergas prosequi, moraliter certò apprehen-

surus, est tua: secùs si eam non pergas prosequi, vel tantùm sit leviter vulnerata.

VII. Eodem modo si posueris laqueum, & fera ita capta sit, ut se extricare non possit, tua est: si autem fera adhuc possit evadere, fit primò occupantis; quia nondum libertatem amisisse censetur.

Similiter pisces nassâ in flumine extensâ capti, sunt nassam ponentis: quòd si quis extractâ nassâ, quam Dominus ad capiendum pisces posuerat, utatur & pisces capiat, tenetur Domino compensare spem capturæ piscium, si nassa relicta fuisset: ipse tamen fit Dominus piscium, quos cepit.

N. 22. AN VENATIO SIT LICITA?

I. *Venatio secundùm se est licita.* II *Prohibita est.* III. *Ratione statûs.* IV. *Temporis.* V. *Instrumentorum.* VI. *Et loci.* VII. *Peccat contra prohibitionem venans.* VIII. *Et damnum agris illatum restituere debet.* IX. *Non tamen feras captas.*

I. RESP. Venatio secundùm se est licita; quia animalia in usum hominum creata sunt, & in cibum data, saltem post diluvium. Vide Gen. cap. 9. V. 3. & cap. 27. V. 3. & 4.

II. Venatio tamen quadrupliciter potest esse illicita; scilicet 1°. ratione statûs & conditionis personæ venantis, 2°. ratione temporis, 3°. ratione instrumentorum, & 4°. ratione loci.

III. Ratione statûs venatio cum strepitu per varios Canones prohibita est Clericis & Monachis: & Synodus Diœcesana Mechlin. tit. 7. cap. 10. vetat, ne Clericus ad venandum canes, accipitres aut falcones alat.

Dicitur venatio fieri cum strepitu quæ fit cum magno apparatu, in qua adducitur grex canum, concentus tubarum, vel adhibentes accipitres.

Hinc venatio sine strepitu armorum aut canum potest Clerico esse licita, quando moderatè adhibetur recreationis causâ.

IV. Ratione temporis venatio prohibetur, quando animalia sunt fœta, aut fœtum alunt, ne aliàs integra soboles ferina destruatur.

Hoc tempus statuunt edicta Regia à 1 Martii usque ad 22. *Julii.* & quandoque prolongatur; venatio etiam pro-

hibetur ratione diei Festi, de quo vide Num. 81. "de Le-"gibus."

V. Venatio etiam illicita est ratione instrumentorum, ut si quis utator mediis venenatis, quod sæpe obtinet in piscatione.

VI. Ratione loci prohibetur venatio, ubi Princeps vel Toparcha sibi eam reservat: qui tamen curare debent, ne multitudo ferarum noceat agris, segeti, &c. alioquin obligantur ad restitutionem: etiam pœna statuta contra venantes non potest esse excessiva.

An particularis sive privatus potest prohibere venationem in suo fundo?

R. Id jure communi concessum est lib. 2. Inst. § FERÆ. Moribus tamen nostris, inquit De Cocq, introductum est, ut Dominus feram in territorio suo excitatam etiam in alieno possit persequi.

Quomodo peccat, qui contra justam prohibitionem venatur?

VII. R. Communis sententia habet, quòd tantum peccet venialiter, nisi fortè tale damnum inferret venationi, ut jus venandi notabiliter vilius redderetur.

VIII. Potest interim peccari mortaliter ratione damni, quod infert fructibus, & ad restitutionem teneri, item ratione periculi pœnæ, cui se exponit, &c. Sæpius etiam venatores peccant mortaliter ratione animi parati ad infligendum grave vulnus aut mortem custodi venationis, casu quo deprehendantur, prout sat frequenter contingit.

An qui contra prohibitionem venatur, acquirit dominium feræ captæ?

IX. R. Responsio communis est affirmativa: licèt Anselmo Triboniano cap. 56. § 6. & Puffendorfius "de jure "Nat. & Gent." lib. 4. cap. 6. n. 7. contradicant: ratio est, quòd feræ sint nullius, adeoque jure Gentium fiant primò occupantis, cui juri non videtur detractum per prohibitionem venationis.

Dicta de venatione applicari possunt piscationi, cùm pari passu procedant, excepto, quòd piscatio & aucupium non ita Clericis sint interdicta; ex professo tamen similibus incumbere, dedecet Clericos, qui ad sanctiora sunt vocati.

N. 23. DE ACQUIRENDO DOMINIO REI, QUÆ HABET DOMINUM.

I. *Dominium rei alienæ dupliciter acquiri potest.* II. *Domino non volente.* III. *Et Domino volente.* IV. *Hoc casu requiruntur duo.* V. *Titulus.* VI. *Et traditio.* VII. *Exceptis casibus.*

I. QUOMODO acquiritur dominium rei, quæ habet Dominum?

R. Generatim id dupliciter fieri potest, scilicet vel priore Domino volente, vel priore Domino non volente.

Quomodo transfertur dominium, Domino non volente?

II. R. Præcipuè his modis: 1°. Jure gentium: sic res justo bello captæ fiunt capientis. 2°. Sententiâ Judicis, ut si fur condemnetur ad restituendum duplum damni. 3°. Authoritate legis, sive fiat ob culpam, v. g. ob crimen læsæ Majestatis, sive sine culpâ, ut fit per alluvionem, confusionem, commixtionem, &c. & præcipuè per præscriptionem & usucapionem, de quibus Num. sequenti.

Quomodo acquiritur dominium, Domino volente?

III. R. Jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus: verùm jure positivo Romano, cui accedunt Principum nostrorum decreta, necessaria sunt hæc duo, titulus & traditio. Insuper nulla immobilium alienatio moribus nostris firma est, nisi fiat coram Judice aut Magistratu, ut dictum est num. 7. paucis casibus exceptis statim assignandis.

Quare ista duo requisita fuerunt?

IV. R. Ut sic magis evitaretur incertitudo dominii & multitudo litium.

Quid intelligitur nomine tituli?

V. R. Ratio, in qua fundatur jus acquirendi sibi dominium, v. g. venditio, donatio, &c.

Fundatur autem titulus in jure naturali gentium, legitimo contractu, authoritate legis, & sententiâ judicis.

Quid est traditio?

VI. R. Est actus, quo quis mittitur in possessionem rei antea non suæ. Alia est realis, quâ res ipsa realiter datur, v. g. in manus: alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut per aliquid aliud, quod lex vel consuetudo statuit.

In quibusnam casibus sufficit titulus sine traditione ad acquirendum dominium, aut jus in re?

R. Jure civili statuuntur hi casus:

VII. 1°. Hæreditas acceptata. 2°. Legatum, si res individua legata sit, & hæres hæreditatem acceptet. 3°. Res civitatibus, Ecclesiis, aliisque piis causis vendita, donata, testamento relicta, &c. 4°. In collatione beneficii acceptata, statim obtinetur quasi-dominium. 5°. Si res alicui donata sit sub ea conditione, ut tibi alimentum præbeat, illo non præbente ut debet, statim accipis dominium istius rei sine traditione. 6°. In contractu omnium bonorum per matrimonium. 7°. Si princeps profiteatur se velle transferre dominium sine traditione.

Similiter accipit aliquis jus in re & actionem realem sine traditione in pignus & hypothecam. Lege 1. digest. "de "pignoribus."

Etiam, ut docent Lessius & Covarruvias, si res tibi vendita tradatur alteri scienti tibi venditam, posses illam vindicare.

Idem accidere potest in aliis casibus, si lege aut consuetudine à jure communi excipiantur.

N. 24. DE PRÆSCRIPTIONE.

I. *Præscriptio.* II. *Introducta est jure civili.* III. *Ob quatuor causas.*

QUID est præscriptio?

I. R. Præscriptio, de qua hìc agitur, definiri solet: acquisitio dominii, vel elisio juris alterius per possessionem rei aut libertatis, continuatam tempore legibus definito.

Usucapio à Theologis solet cum præscriptione confundi, licèt aliqui dicant, quod usucapio sit mobilium, præscriptio immobilium.

Quo jure præscriptio est introducta?

II. R. Jure civili, adstipulante Jure Canonico: hinc generatim, ut de validitate præscriptionis judicetur, standum est legibus & consuetudinibus locorum, & iis deficientibus, juri communi.

Quare præscriptio introducta est?

III. R. In jure allegantur hæ quatuor causæ: Prima, ne diu & ferè semper dominia quarumdam rerum essent incerta: lib. 41. digest. tit. 3. "de Usucapione & Usur-"patione."

Secunda, ut aliquis litium finis esset: lege ultimâ digest. Pro suo lib. 41. tit. 10.

Tertia, ne possessiones prope immortali timore teneantur: Lege Cum notissimi, codicis "de Præscriptione" 30 vel 40 annorum lib. 7. tit. 39.

Quarta, ut corrigatur negligentia Dominorum res suas prosequi prætermittentium: Lege Ut perfectius, codicis "de Annali exceptione," & cap. Vigilanti extra "de "Præscriptione :" sed hæc quarta causa est minùs principalis: unde lex præscriptionis merè pœnalis non est, ideoque procedit citra negligentiam Domini rei præscriptæ.

Ex his causis, liquet, quàm conveniens sit, imò quàm necessaria fuerit præscriptio regimini publico, ac adeo, quòd respublica potuerit præscriptionem inducere, cùm bonum commune præponderet privato.

Solent ad legitimam præscriptionem requiri quinque conditiones; 1°. Ut res sit apta seu non vitiosa. 2°. Titulus. 3°. Possessio. 4°. Bona fides. 5°. Tempus lege definitum. Quatuor posteriores exprimuntur hoc versu:

"Intemerata fides, titulus, possessio, tempus."

N. 25. DE RE NON APTA, ET TITULO PRÆSCRIPTIONIS.

I. *Res non apta.* II. *Titulus.*

QUÆNAM res dicitur non apta seu vitiosa?

I. R. Omnis illa, quæ non potest præscribi.

Quaenam sunt illae res, quae praescribi non possunt?

R. 1°. Generaliter non præscribuntur res ab illo, qui eas possidere non potest: sic à laïco non præscribuntur Jura Ecclesiastica, ut est v. g. jus decimarum: ex privilegio tamen, laïci decimas possunt habere, quales sunt decimæ infeudatæ ante Concil. III. Lateranense anno 1179. Vide ulteriùs Num. 73. "de Religione."

2°. Non præscribuntur res deputatæ usibus publicis, ut forum, plateæ, fontes, &c. lege Usucapionum digestorum: jus tamen plantandi in viis publicis in hac patria præscribitur, ut tradit Stockmans decisione 88.

3°. Quæ debentur Principi ratione Superioritatis ejus, ut tributa, census, jus appellationis, &c. uti nec census dominicales.

4°. Præscribi non potest contra jus naturale, aut positivum divinum; nec quoad res Dei, ut Templa, vel res religiosas, ut cœmeteria, &c.

5°. Non præscribitur adversùs hominem liberum, ut servus. *Lib.* 2. Institut. tit. 6.

6°. Non præscribuntur res furtivæ & quæ vi possessæ sunt: quia res transit cum vitio, quo affecta est: possunt tamen res tales ab acquisitore bonæ fidei, qui non sit hæres immediatus furis, postea præscribi tempore triginta annorum.

7°. Non præscribuntur res miserabilium personarum, qui sua in jure repetere non valent, ut mente captorum: alibi etiam res minorum 25 annis non præscribuntur, &c.

Denique non præscribuntur res puræ gratiæ.

Finaliter notandum, quòd sæpe in jure dicantur res aliquæ non posse præscribi, quia tantùm præscribuntur tempore longissimo, ut sunt res furtivæ, res fisci, &c.

Qualis requiritur titulus ad præscriptionem?

II. R. Requiritur titulus de se translativus dominii, ut donatio, venditio, &c. qui tamen de facto dominium non transtulit, v. g. quia donans vel vendens non erat Dominus.

Hinc titulus non est, si quis habeat rem commodatò, vel rem nondum derelictam invenerit, quia illa de se non transferunt dominium.

Pariter titulus non est, si quis habeat rem ex testamento solemnitatibus destituto; quia ipso jure nullum est, & consequenter de se non translativum dominii. Aliud est, an tale testamentum valeat in foro conscientiæ, de quo in Tractatu "de Contractibus."

Notandum etiam, quòd ille titulus de se translativus dominii debeat realiter existere, adeoque non sufficiat, quòd quis bonâ fide existimet ejus existentiam, si à parte rei non existat, ut si quis putet se emisse, & non emerit; dono accepisse, & non acceperit.

In præscriptione tamen longissimi temporis, titulus præsumitur & probari non debet, nisi vehemens suspicio sit, rem cujus præscriptio prætenditur, fuisse malâ fide acquisitam vel possessam. In præscriptione servitutum pro titulo habetur patientia prioris Domini.

N. 26. DE POSSESSIONE REQUISITA AD PRÆSCRIPTIONEM.

I. *Requiritur possessio saltem facti.* II. *Eaque continuata.* III. *Continuatio tripliciter impeditur.* IV. *Non procedendo.* V. *Dormiendo.* VI. *Et interrumpendo.* VII. *Requiritur ut sciam me possidere.* VIII. *Cujus nomine possidetur, ejus præscribitur.*

QUÆNAM possessio requiritur ad præscriptionem?

I. R. Sufficit possessio facti dicta "civilis," imò sola "naturalis" sufficere potest, quantùm est ex parte præscriptionis, saltem ad eam continuandam, modò adsit bona fides.

De possessione ejusque divisione specialiter agetur postea.

II. Debet deinde ista possessio esse continuata per totum tempus à lege statutum sine interruptione.

Quommodo continuatur possessio?

R. Dupliciter, scilicet vel "naturaliter," hoc est, ab eodem possessore, vel "civiliter," hoc est, à diversis: & sic in jure dicitur, inter venditorem & emptorem conjungi tempora, sic ut emptor tempus præscriptionis computet à tempore, quo venditor præscriptionem incepit.

Quomodo impeditur continuatio possessionis?

III. R. Tribus modis, nimirum si præscriptio non procedat, si dormiat, vel si interrumpatur.

IV. 1°. Non procedit, dum præscriptio ob aliquam causam non potest incipere, v. g. si hæres immediatus furis, licèt ignorans, teneat rem furtivam, non potest præscribere. Ita institutionum § Diutina, "de usucapionibus." "Si ille (defunctus) initium justum non habuit, hæredi & "bonorum possessori, licèt ignoranti, possessio non pro-"dest."

Ratio est, quòd immediatus hæres fictione juris censeatur una eademque persona cum defuncto, adeoque possidere malâ fide, sicut defunctus.

Aliud est de illo, qui acquisivit rem furtivam à fure, alio contractu, vel hæreditate tantùm mediatâ in bona fide.

V. 2°. Dicitur præscriptio dormire, dum legitimè inchoata sic cessat, ut, finitâ dormitionis causâ, reviviscat, & anni priores computentur cum posterioribus, omissis illis quibus dormivit: sic dormit tempore pestis, quando jus non dicitur, & omni tempore, quo agere non potest is, contra quem præscribitur, v. g. si sit pupillus, si absens ob publica negotia, ut legatus, dum Ecclesia caret rectore aut habet impotentem, dormit præscriptio contra eam.

VI. 3°. Dicitur præscriptio interrumpi, dum incepta sic cessat, ut posteriores anni non possint cum prioribus computari, licèt reviviscat, sed de novo debet inchoari: hoc fit vel "naturaliter," dum deficit aliquid necessariò requisitum ad præscriptionem; v. g. bona fides aut possessio etiam vi ablata, nisi curet se intra annum in possessione restitui, lege 3. cod. Unde vi. Vel "civiliter," dum per *actum juridicum* interpellatur, ut per litis contestationem.

Si tamen sequatur sententia absolutoria, continuatur præscriptio. " Lib. 2. ff. pro don. L. 1. I. 9. C. de præscrip. long. temp.

VII. Ex natura possessionis requiritur, ut sciam me possidere rem præscribendam, saltem virtualiter; unde qui rem alienam ignoranter inter sua bona collocatam, post legitimum tempus deprehenderet, non posset eam præscribere.

VIII. Etiam ut quis nomine proprio præscribat, debet nomine proprio possidere: & generatim cujus nomine res possidetur, pro eodem præscribitur.

N. 27. DE BONA FIDE REQUISITA AD PRÆSCRIPTIONEM.

I. *Requiritur bona fides.* II. *Toto tempore præscriptionis.*

QUID hìc intelligitur per bonam fidem?

R. Fundata credulitas, quâ aliquis sibi persuadet, rem esse suam: unde non sufficit levis aliqua aut affectata credulitas, sed requiritur judicium prudens, quo quis in conscientia judicet, quòd rem illam legitimè possideat ut suam. Fundamentum bonæ fidei est titulus.

Quo tempore debet illa bona fides adesse?

II. R. Non tantùm initio possessionis, verùm etiam in ejus decursu, donec præscriptio legitimè absolvatur, juxta regulam secundam juris in sexto: " Possessor malæ fidei " ullo tempore non præscribit;" idem habetur cap. finali " de præscriptione" his verbis: " Unde oportet, ut qui " præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscien- " tiam alienæ." In hoc capit. de sumpto ex Concil. Lateranensi, Innocentius III. corrigit & derogat juri civili, quod admittebat præscriptionem, modò bonâ fide incepta esset, licèt mala fides supervenisset.

Objicies 1°. Jura non requirunt titulum in præscriptionibus longissimi temporis: ergo admittunt præscriptionem malæ fidei.

R. Neg. conseq. quia leges civiles tantùm admittunt illam præscriptionem hoc sensu, quòd in foro externo negent actionem contra possessorem triginta aut quadraginta annorum, nec cogant eum ad probandum titulum, nisi mala fides appareat: sed inde non sequitur, quòd mala fides sufficiat pro præscriptione in conscientia.

Objicies 2°. Possum præscribere adversùs eum, quem optime scio habere jus servitutis, v. g. transeundi per meum agrum: *ergo, &c.*

R. Nego conseq. ratio est, quòd cùm in illo casu : agam illiciti, nec omittam, quod debeo præstare, sim bona fide ; non enim impedio transitum per meum agri nec meum est ipsum monere, ut jure suo utatur: tant itaque sino ipsum jure suo non uti, ex quo nascitur m libertas.

Idem dic de bonis, quæ essent confiscata, & de similib quæ pœnalia sunt: non tenemur illa spontè dare, & si ε tempore non petantur, bonâ fide eadem retinemus.

Inferes: ergo possum etiam præscribere mea debita creditor me non moneat nec debitum petat.

R. Neg. seq. Disparitas est quòd in tali casu meum aliquid agere & non merè tolerare ; quia independenter ejus monitione solvere teneor: unde hic ago injustè & m fide procedo ; in præcedentibus verò casibus nil agere ‹ bebam, sed tantùm permittere, ut alter jure suo utereti quod cum fecerim, mala fide non processi.

N. 28. DE IIS QUÆ BONÆ FIDEI ADVE SANTUR.

I. *Bonæ fidei adversantur* II. *Mala fides,* III. *Fi dubia.* IV. *Nisi dubium evacuetur.* V. *Quo sei melior sit conditio possidentis.* VI. *Manente dubio dividenda.* VII. *Exceptio.* VIII. *Ignorantia culpab obest bonæ fidei.* IX. *Item ignorantia inculpabilis jui*

I. BONÆ fidei potissimùm tria adversantur, nem fides mala, fides dubia, & quædam ignorantia.

Quænam fides hìc dicitur mala ?

II. R. Illa, quâ quis agnoscit ante tempus præscript nis completum, rem quam possidet, esse alienam. H semper præscriptionem turbat.

Ad malam fidem etiam reducitur conscientia illiciti, e infundata. Ita habetur lib. 41. digest " de Usucapior § SI FUR : " Si quis id, quod possidet, non putat sibi lice " per leges usucapere, dicendum, etiamsi erret, non pi " cedere usucapionem."

Quænam fides dubia obest præscriptioni ?

III. R. 1°. Conveniunt Theologi, quòd is, qui dubi ab initio, an res sit sua vel alterius, non possit tutâ cc scientiâ illam ut suam possidere, ac adeo nec præscripti nem incipere defectu bonæ fidei.

2°. Conveniunt, quòd ille, qui in decursu præscripti nis fundatè dubitat, an licitè possideat rem aliquam, n‹

possit, quamdiù sic practicè dubitat, rem illam præscribere; quia ageret contra conscientiam.

IV. 3°. Certum est, quòd si dubium (sive præcedat sive superveniat possessioni) sit incidens tantùm, & adhibito maturo examine & concilio prudentum deponatur, præscriptioni non obsit, utì nec bonæ fidei.

Quæstio itaque tantùm restat, an ille, qui bonâ fide incepit possidere, si postea ex motivo rationabili, adhibito etiam sufficienti examine, maneat dubius, an res sit sua, an alterius, possit dici bonæ fidei possessor, ac ut talis præscribere?

R. Soto, Steyaert, Collet & plures moderni, tunc saltem pro parte deficere bonam fidem; quia talis non potest prudenter judicare, se rem ut suam possidere. Deinde cum tali dubio non potest præscriptio inchoari, adeoque nec perfici: præterea in tali possessione non potest dari fundata credulitas, quâ sibi prudenter persuadeat rem esse suam.

Ab opposito Wiggers, Lessius, & grex Probabilistarum sustinent, talem dubitantem bonâ fide possidere, & consequenter posse præscribere, propter rationes sequentes, quas objiciunt.

Obj. I. Talis dubitans non est in mala fide: ergo est in bona fide.

R. Neg. seq. status enim deliberatæ dubitationis est quiddam inter utramque fidem medium, utpote quæ ambæ persuasionem minimè vacillantem important.

Obj. II. Talis dubitans non habet conscientiam rei alienæ, quod tamen Innocentius III. requirit, ut non currat præscriptio.

R. Dist. assumpt. talis non habet conscientiam rei alienæ certam, conc. assump. non habet conscientiam rei alienæ probabilem, nego assump.

Obj. III. Cap. AD AURES "de præscriptione" lib. 2. decret. tit. 26. dicit Alexander III. Episcopo Mauritano: "Tenore presentium tuæ Fraternitati innotescat, quòd "de jure divino & humano melior est conditio possidentis, &c."

Item Regula 65. juris in 6. "In pari delicto vel causa "melior est conditio possidentis;" ergo fides dubia sufficit ad præscriptionem.

V. R. Neg. seq. Verum est juxta omnes, quòd conditio possidentis sit melior, 1°. in eo, quòd res possessa non debeat, superveniente dubio, statim abjici, sed possit

retineri ut veritas inquiratur. 2°. In eo quòd major rei portio cæteris paribus possessori adjudicetur. 3°. In eo, quòd si oriatur controversia super rei dominio, probatio incumbat potiùs adversario quàm possessori: deinde possessio facit præsumptionem juris, adeoque donec contrarium probetur, possessor varios in jure favores consequitur: atque ita melior est conditio possidentis, sed conscientiam dubiam non reddit certam.

Ratio est, quòd præsumptio juris jus non tribuat, sed potiùs supponat: unde licèt in foro exteriori præsumptio velut certa habeatur, in conscientia tamen tantùm obtinet juxta certitudinem ipsius juris.

Quid igitur faciendum, si post diligens examen, de rei dominio constare non possit?

VI. R. Æquum videtur, ut pro rata dubii res ejusve æstimatio dividatur.

VII. Excipitur hìc præscriptio triennalis beneficii, quâ Beneficiatus præscribit, licèt dubitet de jure suo. Ratio est, quòd Ecclesia dubium auferat, et det jus certum ad lites exterminandas, &c.

Quænam ad hanc beneficii præscriptionem requiruntur?

R. Ex regula 33. Cancellariæ Rom. requiruntur hæc tria, 1°. triennalis possessio pacifica; 2°. ut non sit ingressus simoniacus; 3°. ut habeatur titulus saltem coloratus.

Quænam ignorantia bonæ fidei adversatur?

VIII. R. 1°. Videtur omnis ignorantia culpabilis, sive juris, sivè facti, auferre bonam fidem; quia nullus censetur bonâ fide ignorare, quod scire poterat et debebat. Id saltem de ignorantia crassa aut affectata certum est.

IX. 2°. Ignorantia inculpabilis "facti" non nocet bonæ fidei: verùm ignorantia "juris," licèt foret inculpabilis, impedit bonam fidem. Ita habetur lege juris digest. "de "juris et facti ignorantia:" "Juris ignorantia in usucapi-"one prodesse negatur, facti verò ignorantiam prodesse "constat." Casus habetur lib. 41. digest. tit. 3. "Si à "pupillo emero sine tutoris authoritate, quem puberem "esse putem, dicimus usucapionem sequi...quòd si scias "pupillum esse, putes tamen pupillis licere res suas sine "tutoris authoritate administrare, non capies usu, quia "juris error nulli prodest."

Cùm itaque præscriptionis vis ex dispositione legum pendeat, dicendum, ignorantiam juris nullatenus ad præscriptionem sufficere, etiam in foro conscientiæ.

Excipiunt tamen communiter Theologi illas personas, in quibus ignorantia juris toleratur, ut in milite & minorenni, & quandoque etiam in muliere & rustico.

Item excipere solent ignorantiam juris dubii & controversi.

N. 20. DE TEMPORE AD PRÆSCRIPTIONEM REQUISITO.

I. *Tempus requisitum jure communi.* II. *Pro Belgio.* III. *Quædam excepta in jure communi.*

QUANTUM temporis requiritur ad complendam præscriptionem?

I. R. Jure communi ad præscriptionem rei mobilis cum titulo requiritur triennium, & dicitur præscriptio "brevioris temporis:" pro re immobili cum titulo inter præsentes requiruntur 10 anni, inter absentes 20 anni. Hæc præscriptio vocatur "longi temporis."

Jure Rom. præsentes censentur, qui in eadem provincia domicilium habent, sive res præscribenda in eadem provincia sita sit sive non.

Pro præscriptione rei mobilis sive immobilis sine titulo, requiruntur 30 anni, & dicitur "Longissimi temporis."

Ecclesiarum & aliarum piarum causarum bona immobilia præscribuntur tantùm 40 annis, & Ecclesiæ Romanæ centum. Hæc de jure communi.

II. Verùm moribus nostris, ait Zypæus, "in notitia "juris Belgici," una ferè eademque est præscriptio, 30 scilicet annorum, idque tam pro mobilibus, quàm immobilibus, item pro actionibus realibus, personalibus & mixtis; sine præjudicio tamen, ut notat, Christianæ præscriptionis 40 annorum statutæ per Canones contra bona Ecclesiæ, & alias personas, quibus jus aliud temporis intervallum assignavit.

In jure præcipuè excipiuntur sequentia:

III. Contra pupillum, quamdiu est in ætate pupillari, nulla procedit præscriptio: si minor fuerit, requiruntur 30 anni.

Triennalis possessio pacifica beneficii, de quo Num. superiori actum est, præscribit tempore triennii. Actio injuriarum expirat lapsu unius anni. Actio fisci contra bona confiscata ob non solutum vectigal, aut similem causam non criminalem, extinguitur quinquennio.

Actio ad reclamandum contra professionem religiosam cessat post quinquennium à die professionis computandum; ita Trid. Sess. 25. "de Regularibus" cap. 19. Si tamen quis metu aut aliter fuerit legitimè impeditus, etiam post quinquennium reclamans, est audiendus, ut tradit Sylv. in suis Resolutionibus variis, verbo "Professio Monas- "tica," casu 3.

N. 30. AN PRÆSCRIPTIO TRANSFERAT DOMINIUM IN CONSCIENTIA?

I. *Præscriptio transfert dominium in conscientia.* II. *Probatur.* III. *Quid faciendum de fructibus rei.*

I. RESP. Affirmativè, modò legitima sit seu debitis stipata condionibus: adeoque potest quis rem in conscientia retinere, quam juxta legum & Canonum constitutiones præscripsit, licèt post completam præscriptionem cognosceret fuisse alienam.

II. Ratio est, quòd Respublica possit de rebus subditorum disponere; dum id exigit bonum commune; atqui Respublica voluit transferre dominium per præscriptionem; quia inter alias leges lex 3. digest. de Usurpatione & Usucapione definit præscriptionem: Aacquisitionem dominii, &c.

Quòd autem Respublica gravissimas rationes habuerit sic volendi, patet ex N. 24.

Hinc resolvit S. Thom. quodlibeto 12. q. 16. art. 2. Si quis præscribat bonâ fide possidendo, non tenetur ad restitutionem, etiamsi sciat alienum fuisse post præscriptionem.

Deinde sic judicatur in foro externo, tam Ecclesiastico, quàm civili: item jus Canonicum, quod præcipuè bonum animæ spectat, indistinctè approbat præscriptionem, ut patet ex toto titulo "de præscriptione."

Obj. I. Juxta regulam juris 48. "Locupletari non "debet quis cum alterius injuria vel jactura." Item juxta regulam 13. "Sine sua culpa nemo re sua privandus."

R. Præscribentem non locupletari cum alterius injuria, sed ex jure sibi per leges concesso: quòd id fiat cum alterius jactura, verum est; at id non fit authoritate privatâ, quod lege illâ prohibetur, sed publicâ.

Regula 23. intelligitur, si bonum commune aut alia justa causa id non requirat; additur enim: "nisi subsit causa."

Obj. II. Judex per sententiam erroneam non transfert dominium in conscientia: ergo nec Respublica per præscriptionem.

R. Disparitas est, quòd sententia illa innitatur falsæ præsumptioni, non verò lex præscriptionis.

Deinde judex per sententiam non intendit transferre dominium, sed tantùm declarare, ad quem secundùm allegata & probata res pertineat.

Obj. III. Finis præscriptionis est evitatio litium & jurgiorum; atqui illa evitari possunt negando actionem in foro externo priori Domino rem repetenti: ergo, &c.

R. In primis finis iste est minùs principalis. Ad minorem dicitur, quòd lites & jurgia sic quidem evitari possunt in foro externo, sed non in familiis, sicut nec compensationes occultæ, &c.

Quid faciendum de fructibus rei perceptis, currente præscriptione, dum postea scitur rem fuisse alienam?

III. R. Judicat Billuart, eos debere restitui inquantùm extant in se vel in æquivalenti juxta modum, quo tenetur possessor bonæ fidei. Ratio est, quòd possessor ille ante completam præscriptionem non sit Dominus rei: intelligi id tamen debet de fructibus necdum legitimè præscriptis. In foro externo fructus tanquam accessorii sequuntur principale. Vide Num. 47.

N. 31. DE PRÆSCRIPTIONE CAROLINA.

I. *Præscriptio Carolina.* II. *Varia complecititur.* III. *Non obtinet in foro conscientiæ.* IV. *Sicut nec dicta Philippina.* V. *Alia præscriptio ex jure gentium.* VI. *Ad quam non requiritur bona fides.*

I. PRÆSCRIPTIO Carolina ita vocatur; quia introducta est edicto Caroli V. 4 Octobris 1540.

II. Edictum hoc, ut illud refert Zypæus, "in notitia "juris Belgici" statuit sequentia: "Ut omnia salaria "Advocatorum, Procuratorum, Secretariorum, Medico- "rum, Chirurgorum, Apothecariorum, Clericorum, Nota- "riorum, mercedes famulorum, operariorum, pretia mer- "cium ad consumptionem venditarum, nisi imposita jure, "exigantur intra biennium operæ præstitæ, mercisve "traditæ; nec postea jure exigi possint, nisi chyrogra- "phum scriptum sit."

Casu autem, quo chyrographum est scriptum, principalis debitor tantùm potest præscribere tempore 10 annorum; sed hæres ipsius intra biennium, postquam mors creditoris innotuerit. "Post lapsa hæc tempora (ait edictum) "nomina illa (id est debita) habeantur pro solutis, nec "detur actio."

Edicto 14 Februar. 1549, data est interpretatio anterioris, quòd scilicet non comprehendantur Pragmatici, Advocati, Procuratores, qui ultra biennium officium continuant; sed præscriptio incipiat à lata sententia definitiva in principali & dependentibus determinata.

Huic præscriptioni occurritur accipiendo chyrographum, ut jam dictum est, vel monendo debitorem juridicè intra biennium, ait Daelman.

An hæc præscriptio Carolina etiam locum habet in foro conscientiæ?

III. R. Negativè, licèt Daelman & alii pauci contradicant. Ratio est, quòd verba edicti non aliud respiciant quàm forum externum, negando scilicet actionem, elapso biennio, non verò privando creditorem jure suo: idque confirmatur ex eo, quòd bona fides, licèt extraordinariè in quodam particulari casu possit adesse, regulariter tamen absit; ad casus autem extraordinarios leges non attendunt. Nec aliter in praxi illam præscriptionem à timoratis receptam esse testantur Sylvius, Herincx, De Cocq aliique communiter, sicut pro Hispania idem testatur Bannes, & pro Gallia Pontas.

IV. Præscriptioni Carolinæ affinis est altera præscriptionis species, dicta "Philippina" ab edicto Philippi II. edito 5 Martii 1571. quo dicernitur, ne cessi Canones redituum plures quam 3 annorum exigi possint, nisi debitores fuerint juridicè interpellati, vel nisi dilatione petitâ, se soluturos spoponderint. Cùm autem edictum hoc innitatur præsumptioni fraudis, in foro conscientiæ locum non habet, ut notat De Cocq "de Censibus."

Notandum quòd in censibus dominicalibus censuarius satis censeatur monitus, dum Dominus statuto die & loco ordinario expectavit, ut annuos Canones reciperet.

V. Est & alia præscriptio, quæ introducta est jure gentium, scilicet illa, quâ unus Rex vel Princeps contra alium præscribit Provincias, Civitates, &c. per diuturnam possessionem earum à majoribus suis, etsi injustè ab illis fuissent occupatæ & detentæ. Exemplum quoddam habetur *Judicum* cap. 11. V. 26.

. Ad hanc non requiritur bona fides, statuente sic
;entium fundato in apprehensione populorum, & tacito
ım diversorum regnorum consensu, quod & tranquil-
publica & conscientiæ exigit; aliàs enim vix ullus
m securè regnum suum possidere posset.

!. DE REMEDIO ADVERSUS PRÆSCRIP-TIONEM.

medium præscriptionis. II. *Est restitutio in integrum.*
. *Quibus conceditur.* IV. *Debet peti intra quadrien-
m.* V. *Etiam obtinet in aliis casibus.*

Γ datur aliquod remedium adversùs præscriptionem
nè peractam?

R. Affirmativè; scilicet restitutio in integrum.
id est restitutio in integrum?

R. Facultas à jure concessa priori Domino, quâ
ıitur authoritate Judicis in dominium & possessi-
rei amissæ.
ibusnam conceditur hoc beneficium?

. R. 1°. Minoribus, seu qui nondum impleverunt
tatis annum; si tamen veniam ætatis sint consecuti,
ıncedi non solet.

Civitatibus, Ecclesiis, aliisque piis locis, quæ vo-
.e alienâ reguntur.

Datur etiam majoribus, qui coguntur à patria
ɜ, ut milites, captivi, item legati & quicumque ab-
ıro bono patriæ.
ra quod tempus restitutio in integrum peti potest?

. R. Intra quadriennium computandum nempe à
:ibus ab anno 25 completo, ab Ecclesiis, &c. à die,
Rectores noverunt bona esse præscripta, ab aliis à
ɪione impedimenti.

Hoc beneficium restitutionis in integrum non tan-
ɔcum habet contra præscriptionem, sed etiam adversùs
ı, metum aut læsionem notabilem, & generatim ubi
nomine Minorum in eorum damnum contraxit.
ıdum petendi & circumstantias necessarias habet De
tract. 2. cap. 1. sectione 8, ubi etiam disputat, an in
o detur decennium ad hoc beneficium impetrandum.
:i etiam potest suppl. Neesen tract. 2. quæst. 1 dub.
)e hac re etiam varia habet Stockmans decis. 112,
: 114, ubi sustinet, quòd quis per nuptias ante annum
imum quintum contractas, licèt ex consuetudine u
r habeatur, hoc tamen privilegium non amittat.

N. 33. DE USUFRUCTU.

I. *Usufructus.* II. *Est jus* III. *Utendi* IV. *Et fruendi* V. *Re alienâ.* VI. *Salvâ ejus substantia.* VII. *Dat dominium fructuum à fundo separatorum.* VIII. *Quinam sint fructus.* IX. *Notanda ex Zypæo.* X. *Decisio Conc. Brabantiæ quoad divisionem fructuum.* XI. *Obligationes usufructuarii.*

QUID est ususfructus?

I. R. Est jus utendi et fruendi re alienâ, salvâ ejus substantiâ: tale jus habent Beneficiati quoad fundos suorum beneficiorum.

II. 1°. Dicitur "jus" seu potestas; quia non definitur hic actus utendi, qui vocatur "usus facti," sed ipsum jus utendi et fruendi.

III. 2°. "Utendi;" et per hoc distinguitur à pignore, hypotheca, et deposito.

IV. 3°. Et "fruendi" id est, fructus istius rei alienæ percipiendi, et sic differt à mero usu.

V. 4°. "Re aliena;" et sic distinguitur à dominio; ususfructus etiam est servitus, quæ non nisi in re aliena constitui potest.

VI. 5°. "Salvâ ejus substantiâ; quia usufructuarius debet rem integram proprietario servare: consequenter non potest propriè constitui in rebus unico actu consumptibilibus, vino, oleo, pecunia, &c.

VII. Confert igitur ususfructus jus utendi illa re, et precipiendi ejus fructus, ita quidem, ut statim atque illos collegerit, acquirat illorum plenum dominium: satis autem est, si fructus sint a fundo separati, etsi adhuc in agro existant; quòd si fructus adhuc fundo hæreant, quando usufructuarius moritur, manent proprietario; sed hæres fructuarii expensas causa fructuum factas repetere potest, ait Peckius lib. 5. "de testamentis conjugum," cap. 24.

Quid hìc venit nomine fructuum?

VIII. R. omne commodum, quod ex illa re, salva ejus substantia, juxta leges percipi solet: iterum, quæ renasci, aut quasi renasci, ut in grege lana, lac & fœtus; in fundo fœnum, segetes, virgulta, salices et arbores cæduæ: arbores verò fructiferæ non censentur in fructu, sed tantùm fructus earum.

IX. Pro Belgio hæc insuper habet Zypæus; 1°. Sylvam *cæduam, quæ* succidi et renasci solet, usufructuarius cædere

potest annis consuetis, etiam aliis vendere. 2°. Grandes arbores cædere non potest, ut Christinæus judicatum refert: demortuas tamen accipit & novas substituit, non vi ventorum ejectas, quæ cedunt proprietario: aufert ille tamen quantùm sufficit usui villæ ususfructûs. 3°. Dum quædam sylvæ habentur, sic ut non sint regulariter cædua, sed quotannis, majores aliquot arbores, usufructuarius modum consuetum poterit servare.

Pro Beneficiatis sic habet: Beneficiarii sanè fructuariorum instar, grandes arbores succidere non possunt, nisi ea observent, quæ in rerum Ecclesiasticarum alienatione præscribuntur, & pretium in comparationem prædiorum Ecclesiæ utilium, aliorumve redituum, non in usus Beneficiariorum vertatur.

Nota, inter grandes arbores non computari illas, quarum rami singulis quinquenniis detonderi solent.

X. Difficultas superest, quomodo dividendi sint fructus, mortuo aut desistente Beneficiato: circa quod à 19 circiter annis solemniter decisum est in Concilio Brabantiæ, quòd hæredes defuncti, v. g. Pastores, non habeant jus sic arripiendi fructus, ut relinquant deservitori juxta competentiam congruam, sed debeant portionem proventuum à rata temporis. Lis acta fuit inter Gasparem van den Weyenborgh hæredem, & Judocum De Smet, deservitorem in Mercktem.

Quantùm ad ligna cædua, alibi sibi ea vindicat successor, sub quo tempus cædendi completur: alibi pro rata temporis tanquam proëmia servitii præstiti dividuntur, quod æquius & laudabilius est. In his oportet consulere consuetudinem locorum, & usum vicinorum.

Quid si usufructuarius collegerit fructus nondum maturos?

R. Juxta legem 48. digest. "de Usufructu," ligna cædua, fœnum, oleum, &c. intempestivè collecta ipsi acquiruntur: sed isti legi plurium consuetudines adversantur. Per eandem legem fructuario prohibetur colligere intempestivè grana & vindemiam.

Quænam sunt obligationes usufructuarii?

XI. R. 1°. Rem integram proprietario servare. 2°. Nec pro fructibus accipere illa, quæ fructus non sunt.

Tenetur autem rem integram servare, 1°. eam non consumendo aut alienando, ac etiam non deteriòrando, scilicet salvo usufructu; unde tenetur de damno suâ culpâ proprietario illato.

2°. Tenetur propriis expensis (moderatis tamen) rem integram servare, & modicas reparationes facere: sic tenetur domum in modicis reparare, in grege animalium pro demortuis alios fœtus substituere, in sylvis loco arborum demortuarum alias inserere, nisi vi tempestatis aut alio simili casu forent ejectæ, vel nisi ususfructus tantùm foret unius v. g. animalis aut singulorum capitum, & citra fructuarii culpam pereant.

Si usufructuarius possit docere se plus impendisse, quàm impendi debeat, solemniter id potest reposcere. Lege 7. Codicis Eum ad quem "de Usufructu."

3°. Tenetur propriis sumptibus colligere fructus, & solvere tributa, quæ debentur pro re frugifera.

4°. Tenetur præstare proprietario cautionem, se arbitratu boni viri usurumfruiturum re ipsius.

XII. Acquiritur ususfructus ex lege, testamento, donatione, aliove pacto.

XIII. Amittitur mortè usufructuarii, vel si res pereat, v. g. domus comburatur: nec reviviscet, etiamsi domus reædificaretur: item finito tempore, quo erat constitutus, per præscriptionem, &c.

Hæc notasse sufficiat, præsertim pro conscientiis parentum dirigendis, qui bonorum adventitiorum filiis minoribus competentium usumfructum habent, prout dictum est Num. 10.

N. 34. DE USU.

I. *Usus est duplex.* II. *Juris.* III. *Et facti.* IV. *Differunt inter se.* V. *Usus facti irrevocabilis non differt à dominio.* VI. *Aliud est si sit revocabilis.* VII. *Controversia inter Joannem XXII. & Franciscanos.* VIII. *Explicatur.*

I. USUS distinguitur duplex, "Juris" nempe & "Facti."

Quid est usus Juris?

II. R. Est jus utendi re aliena, salva ejus substantiâ. Differt ab usufructu, quòd usuarius non possit rei fructus percipere (exceptis quibusdam ad usum quotidianum suæ familiæ) nec ex re illa quæstum facere.

2°. Quòd non possit usum rei alteri donare, vendere, elocare, &c. quæ omnia potest usufructuarius.

Quid est usus Facti?

III. R. Est ipse usus actualis rei, estque duplex, unus illicitus, quem habet, v. g. fur in panem furtivum; alter licitus, quem habent convivæ rogati in cibos appositos. Definiri posset: "Licentia utendi re alienâ, præsertim "quæ ipso usu consumitur."

Quomodo differt usus facti ab usu juris?

IV. R. In eo, quòd usus juris consistat in jure, & sic non sit ad nutum revocabilis; sed usus facti est tantùm quædam licentia, non strictum jus, adeoque solet esse revocabilis. Deinde in usu juris salva debet manere rei substantia: contrarium fieri solet in usu facti.

An usus facti in re unico actu consumptibili potest separari à dominio?

V. R. 1°. Si usus facti concedatur irrevocabiliter & independenter à voluntate concedentis, non videtur à dominio distingui, quia si quis habeat usum irrevocabilem, v. g. bibendi ex dolio vini, donec sit evacuatum, nil videtur minus habere, quàm qui ejus habet dominium.

VI. R. 2°. Si usus facti datus sit revocabiliter, & dependenter à voluntate concedentis, à dominio distinguitur: sic conviva utitur cibis appositis absque eo, quòd habeat illorum dominium.

Talem usum habent omnes Religiosi solemniter professi in res v. g. cibum, potum, &c. ipsis ad usum concessas, manente dominio penes communitatem. Franciscani autem Strictioris Observantiæ etiam in communi (id est ipse Ordo) profitentur se nullarum omnino rerum temporalium dominium habere, sed solùm simplicem usum facti ad nutum revocabilem, dominio manente vel penes dantes, vel si hi dominium abdicaverint, penes sedem Apostolicam: unde equidem furtum committeret, qui res Franciscanorum auferret faceretque ipsis injuriam, privando ipsos usu facti.

VII. Fuit hâc super re acris disceptatio inter Joannem XXII. Papam & Franciscanos, ediditque Joannes contra hos tres Bullas: Primam, "Cùm inter nonnullos," in qua declarat esse hæreticum docere, quòd Christus nil unquam habuerit proprii.

Secundam, "Ad conditorem," in qua à se rejicit & abdicat dominium rerum Franciscanis concessarum, exceptis Ecclesiis, oratoriis, habitationibus, vasis, vestimentis & libris divino officio dicatis & dedicandis, pro ratione præcipùe allegans, quòd justus usus consumptibilium non consistat sine dominio.

Tertiam, "Quia quorumdam," in qua definit, eum esse hæreticum, qui contradicit primæ Bullæ, & quòd ille, qui contra definita & ordinata in secunda Bulla dixerit aut defenderit, sit contumax & rebellis Ecclesiæ Romanæ.

Ex his videtur sequi, quòd aut Papa erraverit in Bulla, aut quòd usus facti non distinguatur à dominio.

VIII. R. Danes neutrum sequi, ostenditque ex Bulla Clementis V. in hoc negotio, quod turbavit totum mundum, non esse, nisi in verbis vim & contrarietatem; quia Joannes Papa accepit usum in toto rigore juris, sicut definitur: Facultas disponendi de re, &c. dominium autem accepit latiùs, sic ut usus facti, v. g. in cibis, æquivaleret debili dominio.

Alii dicunt, quòd Joannes XXII. illud tantùm docuerit ut privatus Doctor, non verò definierit ex cathedra.

Sed isto sic definivisset, & in hoc negotio erasset Joannes, nihil hinc contra infallibilitatem Pontificis, cùm quæstio hæc nec fidem nec mores spectet.

N. 35. DE SERVITUTE.

I. *Servitus dupliciter accipitur.* II. *Dividitur in realem.* III. *Personalem.* IV. *Et mixtam.*

QUID est servitus?

I. R. Accipitur dupliciter, activè & passivè. Servitus activa est jus, quod quis habet, ut res aliena sibi serviat, hoc est, ut in ea aliquid faciat, vel non faciat ad suum commodum. Passiva est subjectio illa vel obligatio, quâ res aliena subjicitur, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in commodum illius, qui servitutem activam habet.

Quomodo dividitur servitus?

II. R. Alia est realis, alia personalis, & alia mixta.

Realis est, quâ res una immediatè subjecta est alteri rei, ut ager agro.

III. Personalis est, quâ persona subjicitur alteri personæ, ut mancipium Domino.

IV. Mixta est, quâ res aliena subjecta est alteri personæ.

Juxta jus commune, prædiorum urbanorum, quæ sunt ædificia cum hortis habitationi hominum, commerciis, similive usui destinata, etsi extra urbes locata sint, servitutes sunt hæ: ut liceat parieti vicini lignum immittere, ut stillicidium recipiat, ne altiùs quis tollat ædes suas, ne luminibus vicini officiat, &c.

Prædiorum rusticorum, id est eorum, quæ rusticum usum habent, servitutes sunt hæ: iter, actus, via, aquæ-ductus: quibus annumerantur aquæ-haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, arenæ fodiendæ, &c.

Notandum, multas servitutes usu oriri, & postea præscriptione firmari, &c. Item non usu tolli, & postea præscriptione amitti, modò occasio utendi adfuerit.

De emphyteusi, feudo, hypotheca, & pignore agitur in sequenti Tractatu "de Contractibus." Ibidem etiam agitur de habitatione, ubi de locatione, conductione.

N. 36. DE POSSESSIONE.

I. *Possessio.* II. *Est duplex.* III. *Juris.* IV. *Et facti.* V. *Quæ dividitur,* VI. *In naturalem,* VII. *Civilem.* VIII. *Et civilissimam.* IX. *Acquiritur tripliciter.* X. *Apprehensione verâ,* XI. *Fictâ,* XII. *Et dispositione legum.* XIII. *Variè amittitur.* XIV. *Ejus privilegia.*

QUID est possessio?

I. R. Est actus vel jus insistendi rei: & hæc est possessio formaliter sumpta: aliquando sumitur materialiter pro ipsa re possessa.

Quotuplex est possessio?

II. R. Est duplex, scilicet "juris" & "facti:" possessio facti est, actus, quo quis rem possidet, abstrahendo an justè, an injustè: et hæc ordinariè intelligitur nomine possessionis. Possessio juris est facultas sive potestas possidendi.

Possunt illæ duæ possessiones esse simul, & etiam separatæ: sunt simul, dum Dominus rem suam occupat. Facti sola est, dum fur possidet rem furtivam: juris sola est, dum Dominus insistit rei, quam alius de facto occupat.

Quid est possessio juris?

III. R. Est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri.

Dicitur "jus," verum, vel in foro externo præsumptum; sicque distinguitur à possessione facti: "insistendi," id est, pacificè & constanter detinendi: "rei," non solùm corporali, sed etiam incorporali: "tanquam suæ," ut significetur possessio nomine proprio, non alieno: "non prohibitæ "possideri," quia non datur possessio contra juris dispositionem: ita locus sacer à laïco nec de jure, nec de facto possideri potest.

Quid est possessio facti?

IV. R. Est rei detentio seu occupatio, corporis, animi & juris adminiculo.

Dicitur "occupatio rei;" quæ vel est prima apprehensio, vel continuata rei detentio.

Dicitur "adminiculo corporis;" quia regulariter possessio non incipit, nisi mediante actu externo, quo res apprehenditur, quamvis id necessarium non sit, ut possessio incepta civiliter continuetur.

"Animi;" quia requiritur intentio rem possidendi sibi & non alteri: unde tutor non possidet bona pupilli.

"Et juris;" quia jus debet non obstare, nec irritam facere possessionem, attamen non debet eam approbare; hinc fur acquirit possessionem "facti" respectu rei furtivæ, non laïcus respectu rei sacræ.

Quomodo dividitur possessio facti?

R. Ex dictis colligitur, quòd dividi possit in eam, quæ est nomine proprio, & in eam, quæ est nomine alieno: item in justam & injustam, bonæ fidei & malæ fidei, &c.

V. Præcipuè dividitur in naturalem, civilem & civilissimam.

VI. Possessio naturalis est, quando rem corpore simul & animo occupo tanquam esset mea, jure non resistente.

VII. Civilis est, quando rem absentem censeor propter juris civilis constitutiones de facto possidere, licèt illam corporaliter non tangam, nisi quòd, ut sit possessio naturalis, ante equidem debeam rem corporaliter apprehendisse. Sic possidemus prata, domos, &c. quæ nobis non sunt præsentia.

Hinc patet, quid sit possessio naturalis & civilis simul, nempe ea, quâ rem actualiter occupo, & quæ etiam legibus mihi conceditur: secùs quàm fit respectu furis, qui quidem rem furtivam naturaliter, sed non civiliter possidere potest.

VIII. Possessio civilissima est, quando per constitutiones legum possideo rem, quam nunquam antea apprehendi: et hæc acquiri etiam potest ab inscio: sic moribus Belgicis continuatur possessio in quovis hærede.

Quomodo acquiritur possessio?

IX. R. Tribus modis, apprehensione verâ, apprehensione fictâ, et dispositione juris.

X. Apprehensio vera est, quæ fit manibus, pedibus, &c. et hinc "corporalis" vocatur: hæc necessaria est ad possesionem rei, quæ erat nullius, aut quando quis clam sive vi vult possidere.

In mobilibus fit apprehendendo manu rem in se, ut librum; vel in continente, ut vinum in dolio; vel in aliquo annexo, ut equum capistro, feram laqueo, &c.

In rebus immobilibus fit intrando, v. g. fundum vel domum, saltem secundùm aliquam suî partem.

XI. Apprehensio ficta est, dum per actum lege aut consuetudine introductum acquiritur possessio; ut est visio rei ad eum finem à priori Domino ostensæ, traditio clavium, scriptura, &c. Item dum quis absens alium pro se & suo nomine constituit ad possessionem capiendam.

XII. Legum dispositione acquiritur possessio, ut supra dictum est, in possessione civilissima.

Quomodo amittitur possessio?

XIII. R. Rerum mobilium possessio naturalis & civilis amittitur solâ voluntate nolentis eam ampliùs possidere: item per furtum & rapinam, si res aliquandiu ab alio teneatur; item per amissionem rei: utì etiam si res subsit custodiæ alterius, & hic eam ut suam possidere incipiat. Potest tamen tribus ultimis casibus manere possessio juris.

1°. Immobilium pessessio amittitur longâ absentiâ domini, si nullam fecerit professionem voluntatis continuandi possessionem.

2°. Si noverit rem ab alio occupatam, et negligat eam repetere, aut repetens repellatur, & resistere non audeat, etiam metu majoris mali.

3°. Per oblivionem, quòd res sit sua; tunc enim caret animo possidendi.

Notandum, quòd amissa possessione, non semper amittatur rei dominium, ut patet in re amissa aut furto ablata.

XIV. Privilegia possessionis sunt, quòd possessio bonæ fidei pariat præscriptionem, quòd melior sit conditio possidentis, quòd tribunalia concedant beneficium manutenentis, quæ vide apud Wigg. dubio 8.

N. 37. DE INJUSTITIA.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 59.

I. *Injustitia.* II. *Dividitur.* III. *In formalem tantùm.* IV. *Materialem tantùm.* V. *Materialem & formalem simul.* VI. *Axioma.* VII. *Explicatur.*

QUID est injustitia?

I. Injustitia, prout est actus oppositus justitiæ, quæ est secunda virtus cardinalis, definitur: "Juris alieni violatio;" & sic sumpta non differt ab injuria.

Quomodo dividitur injustitia seu injuria?

II. R. Dividi potest eodem modo, quo dividitur ipsa justitia; quia oppositorum eadem est ratio.

2°. Dividitur in formalem tantùm, materialem tantùm, & formalem & materialem simul.

III. Formalis tantùm est illa, quæ consistit in affectu volentis inferre injuriam, sed sine effectu.

IV. Materialis tantùm est illa, quæ consistit in solo effectu injuriæ illatæ sine voluntate eam inferendi, sive est involuntaria juris alieni violatio.

V. Materialis & formalis simul est voluntaria juris alieni violatio: atque hæc est radix & fundamentum restitutionis.

Dicitur "Juris alieni;" quia ubi non est jus, nequit esse injuria: "violatio;" hoc est, actio quasi vi illata, quâ læditur jus alterius rationabiliter inviti; nullus enim, regulariter loquendo, patitur injuriam, nisi invitus, seu nolens, saltem secundùm quid.

VI. Quomodo intelligitur regula 27. juris in 6. scienti & consentienti non fit injuria?

VII. R. Intelligitur de illo, qui plenè scit, plenè consentit, & juri suo cedere valet.

Hinc injuria fit 1°. illi, qui non plenè scivit, sed dolo, fraude aut ignorantiâ decipitur, v. g. emendo rem vitiosam pro integra.

2°. Illi, qui quidem plenè est sciens, sed non plenè volens seu consentiens ob vim adhibitam vel metum incussum; ut si quis ex metu mortis latroni det bursam, vel ex necessitate solvat usuras.

3°. Illi, qui est plenè sciens & volens, sed non valens cedere juri suo; ita qui percutit Clericum, alterius uxori commiscetur, vel alterum occidit, etsi illi scienter & liberrimè consentiant, nihilominus facit ipsis injuriam, quia juri suo cedere non valent.

Martyres etiam, licèt gaudentes paterentur supplicia, veram passi sunt injuriam; quia acceptabant quidem libenter tolerantiam suppliciorum, sed non consentiebant iniquæ actioni tyrannorum.

An consentiens in suî injuriam possit exigere satisfactionem?

R. Ordinariè non potest; quia consentiendo censetur satisfactionem & restitutionem remittere.

Aliud esset, si remittere non possit, legibus obstantibus, ut v. g. pupillus, qui, licèt consentiat in bonorum suorum

occupationem, semper equidem exigere potest restitutionem in integrum.

Quantum peccatum est injustitia?

R. Est ex genere peccatum mortale. Potest esse veniale in rebus exiguis, vel ubi Dominus scitur non notabiliter invitus, vel damnum ob ignorantiam aut aliter non est plenè voluntarium.

N. 38. DE RESTITUTIONE.

S. Thom. quæst. 62.

I. *Definitio restitutionis.* II. *Explicatur.* III. *Differt à solutione.* IV. *Et satisfactione.*

QUID est restitutio?

I. R. Est actus justitiæ commutativæ, quo res ablata redditur, vel damnum illatum reparatur.

II. Dicitur "actus justitiæ commutativa;" quia ex violatione charitatis, religionis aut cujuscumque alterius virtutis, etiam ex violatione solius justitiæ distributivæ aut legalis, nisi simul commutativa concurrat, non oritur obligatio restitutionis, ut dictum est Num. 4.

"Quo res ablata redditur, vel damnum illatum reparatur;" nam restitutio versatur circa res alienas, quas abstulimus, aut ablatas apud nos habemus, aut saltem si illas nobis non appropriando, damnificando tamen aut destruendo, Domino subtraximus.

Quomodo restitutio differt à solutione?

III. R. Quòd solutio postulet, ut res, quæ solvitur, sit diversa à re, pro qua solvitur; restitutio autem potiùs postulat, ut res sit eadem, quantùm fieri potest, aut saltem in æquivalenti.

2°. In solutione non ita respicitur ad valorem rei, quàm ad conventionem initam: in restitutione attenditur ad valorem rei, cui æquale reddi debet,

IV. Satisfactio videtur latiùs patere, & sub se comprehendit tam solutionem, quàm restitutionem. Strictiùs sumpta respicit personam offensam, estque reparatio injuriæ honori aut dignitati illatæ, per humiliationem, veniæ petitionem, &c.

Quo nomine appellanda est traditio rei debitæ ex contractu?

R. Si res pro re traditur, erit "permutatio;" si pretium pro mercede, erit "solutio;" si autem dilata sit redditio depositi, commodati, &c. ita ut debitor sit in mora culpabili, meritò vocabitur "restitutio."

N. 39. DE NECESSITATE RESTITUTIONIS.

S. Thom. quæst. 62. *art.* 2.

I. *Præceptum restitutionis.* II. *Primariò negativum.* III. *Non est necessaria necessitate medii.* IV. *Error vulgi.*

QUÆNAM est necessitas restitutionis ?

I. R. Est necessaria ad salutem necessitate præcepti in re vel in voto.

Probatur ex Apost. ad Rom. cap. 13. V. 7. " Reddite " ergo omnibus debita." Idem confirmârunt SS. Patres; maximè celebrata sunt verba S. Augustini Epist. 54 ad Macedonium & relata causâ 14. quæst 6. " Si res aliena " propter quam peccatum est, cùm reddi possit, non red- " ditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur: si autem " veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restitua- " tur ablatum ; sed, ut dixi, cùm restitui potest."

Probatur etiam ratione S. Thom. Præceptum naturale est " non furari ;" atqui detinere injustè alienum, est æquivalenter furari; ergo detinere injustè alienum, est contra jus naturæ, adeoque restitutio est jure naturæ præcepta.

Quale est præceptum restitutionis, affirmativum an negativum ?

II. R. Est quidem affirmativum secundùm expressionem ; sed fundamentum habet in hoc negativo: " Non detinebis alienum :" unde meritò vocatur primariò negativum, & secundariò affirmativum : ac ita reducitur ad 7. Decalogi præceptum: " Non furtum facies."

Hinc suppositâ justâ causâ excusationis aut dilationis, quàm primùm moraliter restitutio est facienda: nam quamdiu quis restitutionem negligit, seu quamdiu non habet seriam voluntatem restituendi, tamdiu manet in affectu peccati.

Rei igitur injustè ablatæ aut detentæ, vel damni injustè illati, restitutio actualis, ubi possibilis est, sin minùs in voto sive in proposito, est necessaria ad salutem, si nimirum sit res gravis ; nam si res sit levis, restitutio regulariter obligat sub levi.

An restitutio etiam necessaria est ad salutem necessitate medii ?

III. R. Negativè: nequidem in voto, si propriè & strictè loquamur: nam ignorans invincibiliter se restitutioni obnoxium potest salvari.

IV. Corrigendus hic est error vulgi putantis, animas tamdiu in Purgatorio detineri, donec restitutio facta sit; etenim duratio pœnarum in Purgatorio tantùm correspondet debito pœnarum, cui animæ obnoxiæ sunt, dum à corpore separantur; quo soluto, ad Cœlum transeunt. Apparitiones, quæ in hunc finem adducuntur, plerumque imaginariæ sunt vel fabulosæ; si quæ factæ sint, fieri potuerunt, vel quia illa restitutio prodesse potest animæ per modum eleemosynæ aut suffragii, vel quia illâ occasione funduntur preces pro defuncto, vel quia sic Deus vult punire animam manifestando ejus peccatum, vel etiam ne hæredes possideant alienum.

N. 40. DE TITULIS RESTITUTIONIS.

S. Thom. art. 6.

I. *Duo tituli restitutionis.* II. *Titulus rei acceptæ.* III. *Et injustæ acceptionis.* VI. *Eorum differentia.*

QUID intelligitur per titulum restitutionis?

R. Intelligitur ratio, seu radix ex qua oritur obligatio restitutionis.

Quot sunt tituli restitutionis?

I. R. Communiter assignari solent duo, scilicet titulus rei acceptæ, & titulus injustæ acceptionis.

Quisnam tenetur ad restitutionem titulo rei acceptæ?

II. R. Omnis ille, apud quem res aliena existit in se vel in æquivalenti, quâ cumque tandem viâ ad ipsum devenerit.

Dicitur quis rem habere "in æquivalenti," dum intantùm factus est ditior, ut si habeat pretium rei; vel dum intantùm pepercit rebus suis, ut si consumendo rem alienam servaverit propriam, quam alioquin consumpsisset.

Quisnam tenetur ad restitutionem titulo injustæ acceptionis?

III. R. Omnis ille, qui fuit alteri voluntaria causa damni per injuriam, sive res ablata existat sive non.

Colligitur, quòd isti duo tituli possunt esse simul & etiam separati. Sic tenetur solo titulo rei acceptæ, qui sine injuria seu bonâ fide habet rem alienam in se vel in æquivalenti, v. g. qui bonâ fide possidet rem furtivam.

Tenetur solo titulo injustæ acceptionis, qui alteri voluntariè & injuriosè damnum intulit sine ullo proprio commodo, ut si domum alterius incenderit.

Tenetur utroque titulo, qui habet rem alterius in se vel in æquivalenti cum formali ipsius injuria, ut si rem alterius ex furto habeat, vel quidem illam sine injuria acceperit, sed sit in mora culpabili restitutionis: patet, quòd isti duo tituli se habeant ad invicem, ut excedentes, & excessi.

Quidam Authores præter hoc duos, adhuc alios titulos allegant, scilicet ratione contractûs, aut quasi-contractûs, sententiæ judicis aut legis positivæ; sed vel reduci possunt ad duos assignatos, vel potiùs ex ipsis nascitur solutio aut satisfactio, quàm restitutio strictè dicta.

Quænam inter præfatos duos titulos est differentia?

IV. R. Prima, quòd titulus rei acceptæ supponat rem existere in se vel in æquivalenti; non titulus injustæ acceptionis; hinc re taliter pereunte, ut nequidem existat in æquivalenti, perit totaliter titulus rei acceptæ: ubi qui tenetur titulo injustæ acceptionis, obligatur ad omnia damna illata, etsi res quæ debebatur, sine ulla sua culpa periisset.

Secunda, quòd titulus injustæ acceptionis præsupponit injuriam factam, non item titulus rei acceptæ, qui respicit injuriam aliàs faciendam. Tertia, quòd mensura restitutionis ex titulo rei acceptæ est quantitas rei alienæ adhuc existentis in se vel in æquivalenti: sed ex titulo injustæ acceptionis mensura restitutionis est quantitas damni illati.

Cæteræ differentiæ, quoad expensas factas, fructus rei, &c. colligi poterunt ex sequentibus.

N. 41. DE REQUISITIS AD TITULUM INJUSTÆ ACCEPTIONIS.

I. *Titulus injustæ acceptionis supponit culpam & damnum, inde aliquo modo secutum.* II. *Titius occidit Joannem, prævidens homicidium imputandum Petro.* III. *Sola intentio non facit injustum externum actum.* IV. *Qui injustè impedit alterum, ad quod jus habet.* V. *Item si vi vel fraude ab indebito, tenetur ad restitutionem.* VI. *Aliud est si solis precibus, &c.*

QUÆNAM requiruntur, ut quis titulo injustæ acceptionis contrahat obligationem restitutionis?

I. R. Generatim requiritur culpa & damnum inde secutum. De culpa agitur Num. sequenti.

Quid intelligitur nomine damni?

Quælibet injusta læsio aut nocumentum proximo illatum, sive per actum interiorem, ut per judicium temera-

rium, suspiciones, &c. sive per actum exteriorem, ut auferendo, detinendo, vel destruendo rem alienam, item non impediendo damnum, quod ex justitia impedire tenetur.

An, ut quis teneatur titulo injustæ acceptionis, sufficit, undecumque damnum illud obveniat?

R. Negativè; sed debet damnum esse voluntarium, sic ut ex actione culpabili aliquo modo sequatur, directè vel indirecte, positivè, aut privativè: quandonam autem damnum ita sit voluntarium, vide N. 24. "de Actibus "Humanis."

An ille, qui prævidet damnum ex actione sua alteri obventurum, semper tenetur ad restitutionem?

R. Negativè: in primis non tenetur, si habeat jus ponendi illam actionem, & jus suum non excedat; quia, "qui utitur jure suo, nulli videtur facere injuriam," ut habet axioma.

Si ille non habeat jus ponendi illam actionem, videri debet, utrùm actio illa sit vera causa moralis illius damni, vel an tantùm sit "conditio sine qua non."

Si primum, tenetur ad restitutionem: si secundum, non tenetur.

II. Hinc patet, quid dicendum sit de casu, quo Titius occidit Joannem, prævidens homicidium imputandum Petro, propter juratas quas cum Joanne habet inimicitias. Dicimus, quòd Titius quidem teneatur compensare omnia damna ex homicidio Joannis orta, cùm sit istius homicidii vera causa: sed verisimiliùs non teneatur de damnis ex imputatione illa Petro obventuris; quia actio Titii non est vera causa moralis istius imputationis, sed tantùm conditio sine qua non fuisset facta imputatio, ut latiùs contra Wiggers probat Daelman observ. 14.

Interea Titius facilè graviter peccat contra charitatem, potestque etiam affectu peccare contra justitiam, si damna Petri sint ipsi volita; sed non ideo sunt voluntaria, ut Num. 24. "de Actibus Humanis" dictum est.

III. Hinc etiam dictum est Num. 26. "de Actibus Hu-"manis," quòd sola interna intentio injusta non possit actum externum, qui aliàs non esset contra justitiam, reddere effectivè contra eam, seu restitutioni obnoxium, quia ut actus externus sit effectivè injustus, debet de se, vel ex circumstantiis, natus esse influere in injuriam alterius: talis autem influxus nequit incipere ex sola intentione interna injusta, quæ quidem facit affectum injustum & injuriam

volitam, sed non voluntarium. Patet in illo, qui cum gaudio interno audit detractionem: si talis ex justitia non tenebatur impedire, nec ullo modo externè influxerit in detractionem, non tenetur ad restitutionem famæ; quia infamia secuta, licèt fuerit volita, non fuit tamen voluntaria: silentium ipsius potest quidem dici injustum denominativè ex affectu injusto, sed nequit dici injustum effectivè, sive restitutioni obnoxium.

Obj. I. Si quis lautiùs cœnet, ut sequatur pollutio, talis peccat contra castitatem, & si sit conjugatus, etiam contra justitiam: quo modo non peccasset, si dicta intentio abfuisset: ergo, &c.

R. Neg. conseq. In primis lautior cœna potest sufficienter influere ut causa moralis in dictum effectum: quo casu mirum non est, quòd talis effectivè peccet contra castitatem, & si sit conjugatus, etiam contra justitiam.

Quod si supponatur casus, in quo lautior cœna nullo modo in istum effectum influit: tunc dicunt quidam, quòd talis quidem peccet effectivè contra castitatem, & si sit conjugatus, effectivè, sed non effectivè contra justitiam: disparitatem dant hanc, quòd castitas & aliæ virtutes morales habeant medium rationis, quod medium per solam intentionem internam potest auferri: justitia verò habeat medium rei, quod solâ intentione non aufertur; sed videtur sano sensu dici posse, quòd in isto casu, sicut effectivè non peccat contra justitiam, ita etiam effectivè non peccet contra castitatem, licèt actus externus dominetur contra castitatem, & contra justitiam ex affectu interno.

Obj. II. Lib. 39. digest. tit. 3. § 12. & leg. 2. § 9. dicitur: "Si vicinus flumen vel torrentem averterit, ne "aqua ad eum perveniat, & hoc modo sit effectum, ut "vicino noceatur: cum eo aquæ pluivæ arcendæ agi non "posse...... si modo non hoc animo fecit, ut tibi noceat, "sed ne sibi noceat:" ergo animus potest efficere actionem externam injuriosam, quæ de se talis non est.

R. Neg. conseq. nam jus civile, dum loquitur "de "animo," non agit de solo interiori affectu, sed de animo quem ostendit ipsa per se nocens & injuriosa actio, ut si quis avertat torrentem in agrum vicini, idque citra necessitatem aut utilitatem agentis; nam si alterutrum adfuerit, tunc non censetur fieri animo nocendi.

An obligatur ad restitutionem, qui impedit alterum à consecutione alicujus boni?

R. 1°. Si injustè impediat alterum à consecutione
us boni, ad quod jam jus sive "in re," sive "ad rem"
tenetur ad restitutionem, cùm violet jus alterius.
foret, si "justè" talem impediret, v. g. indignum à
ɜutione beneficii, ad quod in foro externo jus acqui-

2°. Qui vi, fraude, detractione, aliove modo injusto
it alterum à consecutione alicujus boni, ad quod
n strictum jus habet, v. g. pauperem ab eleëmosyna,
ɜm tenetur ad restitutionem; quia, etsi talis non ha-
us ad illud bonum, habet tamen jus, ne vi vel fraude
liatur, adeoque est obligatio restituendi, non quidem
ı bonum, sed quanti valet spes, quæ alteri per vim
raudem erepta est.

3°. Qui impedit alterum à consecutione alicujus
ad quod jus non habet, nec adhibet media injusta,
i quis solis precibus, suasione, &c. inducat testatorem
tamentum mutet, & alium hæredem instituat, non
ur ad restitutionem; quia alter hactenus jus non
at, nec medio injusto fuit impeditus: potest tamen
hìc committi peccatum contra charitatem, odii, invi-
vindictæ, &c.

. DE CULPA REQUISITA AD TITULUM INJUSTÆ ACCEPTIONIS.

ılpa est duplex. II. *Theologica,* III. *Et juridica*
Quæ dividitur V. *In latam.* VI. *Levem.* VII.
levissimam. VIII. *Quibus adjungitur latissima.*
Et latior. X. *Sola Theologica inducit restitutio-*
propriè dictam. XI. *Juridica sufficit ut quis tene-*
ratione contractûs, &c. XII. *In commodato ex*
ɔa levissima. XIII. *In deposito ex culpa lata.* XIV.
pignore ex culpa levi. XV. *Idque ante sententiam*
icis.

ΙΟΤUPLEX hic distinguitur culpa?

R. Duplex, scilicet Theologica & Juridica.

Per culpam Theologicam intelligitur formale coram
ɔeccatum, sive illud sit mortale, sive veniale.

. Per culpam Juridicam intelligitur omissio diligen-
l avertendum damnum, sive illa sit peccatum coram
sive non.

IV. Culpa Juridica secundùm gradus diligentiæ omissæ communiter dividitur in latam, levem & levissimam.

V. "Lata," est omissio istius diligentiæ, quam solent adhibere personæ diligentes & prudentes ejusdem conditionis & ætatis: v. g. si quis noctu domum relinquat apertam.

VI. "Levis," est omissio diligentiæ, quam solùm diligentiores & prudentiores adhibere solent, v. g. exiens clausit ostium cubiculi, sed non obseravit.

VII. "Levissima," est omissio diligentiæ, quam solùm diligentissimi & prudentissimi adhibent: v. g. ostium obseravit, sed manu non tentavit, num bene obseratum esset.

VIII. Varii Authores culpam Juridicam ulteriùs dividunt in "latissimam & latiorem."

"Latissima," est omissio diligentiæ debitæ, eo fine, ut damnum sequatur: v. g. quis reliquit ostium apertum de industria, ut res auferatur. Hæc importat dolum apertum.

IX. "Latior," dicitur omissio diligentiæ scienter facta, ex qua quis prævidet damnum, licèt illud non intendat, ut si quis relinquat ostium apertum, prævidens rem auferendam, quod tamen non intendit. Hæc vocatur dolus præsumptus.

Culpæ latissimæ & latiori, communiterque culpæ latæ adjuncta est culpa Theologica, nisi per inadvertentiam, oblivionem, aut ignorantiam inculpabilem excusetur.

Quænam culpa requiritur ad restitutionem titulo injustæ acceptionis?

X. R. Nemo tenetur "ad restitutionem propriè dictam" titulo injustæ acceptionis, nisi admiserit culpam Theologicam contra justitiam commutativam.

Ratio est, quòd sine culpa Theologica actio damnificativa sit omnino involuntaria, adeoque nec causa moralis damni causati.

Itaque si quis, positâ culpâ Juridicâ latâ excusetur à Theologica, v. g. ob inadvertentiam naturalem, etiam à restitutione immunis erit, ut si quis ex oblivione naturali reliquerit ignem, unde domus comburitur.

Ad leges, quæ opponuntur, generatim dici potest, vel quòd supponant culpam Theologicam intervenisse, vel eam præsumant, vel quòd sint pœnales, & non obligent ante sententiam judicis.

Quare supra dictum est: "ad restitutionem propriè "dictam?"

R. Quia non requiritur culpa Theologica, ut quis teneatur *satisfacere*, solvere, rem aut pretium rei præstare.

Undenam quis tenetur rem præstare sinè culpa Theologicâ?

XI. R. Ex contractu implicito aut explicito, ex lege positiva vel ex sententia judicis.

Ad quid tenetur quis ratione contractûs?

R. 1°. Generaliter tenetur ad id, ad quod se obligavit & sub modo, quo se obligavit: unde in contractu, v. g. assecurationis, tenetur solvere, seu præstare rem, etiamsi casu fortuito perierit.

XII. 2°. Jure civili insuper circa contractus statuta sunt sequentia: 1°. Si contractus sit in utilitatem solius accipientis, ut in puro accommodato, tenetur ille de culpa etiam levissima, si res aliena pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, ex quo accipiens tenetur solùm ex culpa lata. Ita habetur lib. 43. digest. tit. 26. lege 8. & institutionum lib. 3. tit. 15. § 2.

XIII. 2°. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut fit in puro deposito, accipiens tenetur tantùm ex culpa lata vel dolo.

XIV. 3°. Si contractus sit in utilitatem utriusque, ut communiter fit in contractu pignoris, locationis, conductionis, &c. utraque pars tenetur de damno secuto ex culpa levi, non tamen levissima.

Lib. 4. digest. tit. 9. lege 3. § 1. statuitur, ut nautæ, caupones & stabularii, qui pro mercede res custodiunt, teneantur, etiamsi sine culpa eorum res perierit, vel damnum datum sit; "nisi si quid damno fatali contingat... "aut si in caupona aut stabulo vis major contigerit."

Imò quidam docent, quòd teneantur de culpa levissima, etiamsi gratis rem apud se receperint.

Hæc sunt de jure communi; sed variant locorum consuetudines, ad quas in praxi attendi debet: sic consuetudines Mechlinienses statuunt depositarium teneri ad omne damnum excepto casu inevitabili & vi majori.

An satisfactio aut solutio facienda in prædictis contractibus ob solam culpam Juridicam obligat in conscientia ante sententiam judicis?

XV. R. Verosimiliùs affirmativè: ratio est, quòd qui ex contractu rem alterius accipit, censeatur se obligare ad eam servandam sub onere per leges annexo. Nec leges fundantur in falsa præsumptione, sed in æquitate naturali: neque etiam dici possunt merè pœnales, sed sunt definitivæ & declarativæ obligationis contractûs, ut ex ipso tenore legum colligitur.

N. 43. DE OBLIGATIONE REPARANDI DAMNUM RATIONE CONTRACTUS IMPLICITI, &c.

I. *Ut peritiorem se præsentans tenetur ex culpa levi.* II. *Officiatus tantùm ex lata.* III. *Cui insuper jungi debet Theologica.* IV. *Quinam teneantur ex lege positiva.* V. *Quinam ex sententia judicis.* VI. *Ad quid teneatur rem remittens per nuntium.* VII. *Nocens cum ignorantia concomitante.* VIII. *Rem propriam præferens alienæ.* IX. *Et qui inculpabiliter posuit culpam damni.*

NUMERO superiori vidimus, quinam sine culpa Theologica teneantur ratione contractûs; nunc de cæteris causis agendum, scilicet ratione contractûs impliciti, legis positivæ & sententiæ judicis.

Quinam obligantur ratione contractûs impliciti, aut quasi-contractûs?

I. R. Illi, qui se præsentant tanquam peritiores aut tanquam diligentiores ad aliquod munus, sive aliquam rem gerendam, & eo titulo majori stipendio gaudent, v. g. si convocentur ad consultandum, ad revisendum, &c. tenentur ex culpa levi, & quandoque etiam ex levissima; quia illi implicitè se obligant ad plus præstandum quam alii.

Ex qua culpa tenentur illi, qui obligantur ex officio?

II. R. Videntur tantùm teneri ex culpa lata, cui jungitur Theologica; quia juxta commune judicium timoratorum, qui officium suscipit, non videtur se obligare nisi ad diligentiam communem & ordinariam.

Quòd si sola culpa juridica sufficeret, onus Officiatorum redderetur intolerabile, quantâcumque etiam circumspectione agatur; extraordinariè tamen ex inadvertentia, oblivione naturali, &c. culpa juridica etiam lata incurri potest.

Præterea non inveniuntur leges, quæ obligant Officiatos ad majorem diligentiam: nec inveniuntur, quæ ipsos ex sola culpa juridica ad restitutionem condemnant, vel si quæ reperiantur, non sunt receptæ in praxi quoad forum conscientiæ.

III. Itaque Judex, Advocatus, Medicus, Chirurgus, Pastor, Confessarius, &c. nisi adfuerit negligentia aut imperitia cum culpa Theologica, non tenentur de damnis aut expensis causatis.

Sed notandum, negligentiam aut imperitiam facilè cum culpa Theologica conjunctam esse, etsi hìc & nunc se rectè

processisse putent; si nempe ante neglexerint, quæ vi officii scire tenebantur: unde vehementer timendum, ne errores, quos postea committunt, v. g. Pastores in cura animarum, proveniant ex culpabili negligentia sive ignorantia, vel defectu sufficientis studii tempore cursûs Theologici, ut diximus N. 28. "de Actibus Humanis."

Quinam tenentur ratione legis positivæ?

IV. R. Casus habentur lib. 9. digest. tit. 1. lege 1. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur sata pascendo, &c. teneris animal tradere damnificato, licèt damnum sine tua negligentia datum sit, vel satisfacere damnificato.

Item de noxalibus actionibus statuitur ibidem tit. 3. lege 1, ut Dominus teneatur de damno per servum suum illato: & lege 6. habitator suam suorumque culpam præstare debet.

In quo fundatur harum legum justitia?

R. In pace publica, quæ fovetur, dum damnum resarcitur, etsi sine culpa Theologica datum sit: item sic excitatur diligentia hominum, ne damnum à se aut suis inferatur.

An Dominus damnum sic illatum restituere debet in conscientia?

R. Si aliquod commodum inde perceperit, ut si inde factus sit ditior vel pepercerit rebus suis, intantùm tenetur restituere titulo rei acceptæ, in supposito quod non adfuerit culpa Theologica.

Alia damna sic facta non debet reparare ante sententiam judicis, cùm supponatur defuisse culpa Theologica, & leges istæ videantur esse pœnales: dicitur etiam lib. 2. digest. tit. 3. lege 5. in fine: "Hæc actio in hæredes non competit; quia pœnalis est."

Nota, si damnum datum esset negligentiâ culpabili, tunc non semper satis esse tradere animal, dum damnum causatum excedit ejus valorem, sed totum restituendum esse titulo injustæ acceptionis, saltem dum culpa est gravis.

Quinam tenentur ex sententia judicis?

V. R. Illi, de quibus supra dictum est, quòd non teneantur ante sententiam judicis, post sententiam tenentur in conscientia; quia talis sententia justa est: ratio est quòd conducat ad pacem publicam servandam, & hominum diligentiam acuendam, ut etiam supra dictum est dum damnum reparatur, etsi nulla culpa Theologica intervenerit.

Ad quid tenetur, qui rem conductam, commodatam, depositam vel mutuatam remittit per nuntium, qui eam destruit vel cum ea furtivè fugit?

VI. R. Cum Sylvio: Si res sit mutuata, semper tenetur damnum resarcire; quia res perit mutuatario, eò quòd ipse sit dominus rei, quod non obtinet in aliis istis contractibus; unde si nuntius habeatur communiter fidelis & aptus, remittens ad nil tenetur; quia nulla culpa commissa est, & ita res perit domino suo. Si nuntius ut talis non habeatur, tunc remittens tenetur resarcire; quia sufficiens culpa commissa est.

Ad quid tenetur, qui ex ignorantia invincibili occidit inimicum, quem putat esse feram, quem equidem occidisset, si scivisset esse suum inimicum?

VII. R. Ad nil; quia juxta Num. 40. "de Actibus "Humanis," ignorantia concomitans non influit in opus; adeoque mors inimici est prorsus involuntaria.

Ad quid tenetur, qui habet pecuniam propriam ac quoque alienam apud se depositam, si militi pecuniam exigenti ostendit alienam?

R. Si miles exigat pecuniam propriam, tenetur ad restitutionem; si exigat pecuniam indeterminatè, & gravi metu alter coactus fuerit ostendere aliquam pecuniam, non tenetur ad restitutionem.

Quandonam culpa est in eo, qui rem suam præfert alienæ, dum utramque salvare non potest?

VIII. R. Van Roy & Daelman distinguunt hoc modo: cæteris paribus, dum res mea est ejusdem vel majoris valoris ac res aliena, possum meam rem sine culpa præferre alienæ; quia sic dictat charitas bene ordinata, nec ullus contrahens censetur se aliter voluisse obligare.

Si autem res aliena sit multò majoris valoris, quàm propria, tunc videtur aliena præferenda; aliàs ad minùs committeretur culpa levissima, cùm diligentissimi & prudentissimi in simili casu rem alienam præferrent propriæ.

Ad quid tenetur ille, qui inculpabiliter aliquid dixit aut fecit, ad quod non habebat jus & unde impendit proximo damnum?

IX. R. Tenetur inquantùm sine suo incommodo potest, istud damnum impedire, & si jam ortum sit, curare ne perseveret, & quidem ex justitia; quia non impediendo, ubi commodè potest, censebitur causa moralis perseverantiæ effectûs mali à se positi: hinc qui inculpabiliter res alienas accendit, tenetur, quantùm commodè potest, ignem extinguere; alioquin continuatio incendii foret voluntaria & moraliter imputabilis.

Si autem in casu non possit impedire damnum proximi ine suo damno majori aut æquali, censebitur justa causa ibendi se permissivè; nam multò minor est obligatio imnum impediendi, quando illud non oritur ex injusta tione.

Finaliter hic notandum dictum Gregorii IX. extra lib. 3. 16. "Pacto, morâ vel culpâ præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur."

N. 44. DE QUANTITATE OBLIGATIONIS RESTITUTIONIS.

Obligatio restitutionis titulo rei acceptæ est gravis in materia gravi, et levis in materia levi. II. *Titulo injustæ acceptionis.* III. *Dum damnum est grave & culpa levis.* IV. *Variæ sententiæ.* V. *Prima, totum sub levi.* VI. *Secunda, partem sub levi.* VII. *Tertia nil deberi.* VIII. *Quarta, totum sub gravi.* IX. *Moderamen.* X. *Pro praxi.*

QUANTA est obligatio restitutionis, ubi quis tenetur itulo rei acceptæ?

I. R. In materia gravi est gravis & in materia levi per e non est nisi levis.

Quot modis potest materia restituenda esse gravis?

R. Dupliciter: alia est gravis ex se & simpliciter, qualis st, si possideatur res magni valoris uni personæ restituenda: alia est gravis per accidens & ex circumstantiis, t dum res multæ leves diversis restituendæ coalescunt unam materiam.

Præterea obligatio restituendi potest esse gravis, ubi res x se levis est, si ipsa cum damno, quod orietur, nisi restitio fiat, constituat materiam gravem, ut sæpe contingit itione lucri cessantis, &c.

Quanta est obligatio restitutionis, ubi quis tenetur titulo ijustæ acceptionis?

II. R. Iterùm juxta gravitatem damni seu materiæ. Iæc duo sunt certa: 1°. Dum damnum illatum est undequaque leve, tam ex se, quàm ex circumstantiis, lucri essantis, damni emergentis, &c. obligatio restituendi est antùm levis, licèt culpa, quâ damnum illatum est, fuerit gravissima. 2°. Dum damnum est grave, & illatum ex culpa gravi seu mortali, obligatio restituendi gravis est proportionatè ad quantitatem damni.

Notandum itaque, quòd obligatio restitutionis non proportionetur gravitati culpæ: item quòd non omnis culpa gravis semper graviter influat in damnum grave, quod causari potest ex alia causa minùs voluntaria.

III. Superest tertium, quod multum controvertitur, qualis scilicet sit obligatio restituendi, dum damnum grave illatum est ex culpa levi seu veniali; casus est: si ex negligentia alicujus venialiter tantùm mala, exuratur domus alterius, destruatur res pretiosa, &c.?

IV. R. Quatuor præcipuè numerantur circa hanc quæstionem sententiæ.

V. Prima dicit totum damnum esse restituendum, sed tantùm sub veniali; quia illa culpa in totum damnum influxit; sed cùm tantum fuerit venialis, obligatio, quæ inde oritur, potest tantum esse venialis. Verum hæc sententia videtur rejicienda; quia lex naturæ in materia gravi obligat sub gravi, juxta N. 41. "de Legibus:" jam autem obligatio restituendi est de jure naturæ, & materia in casu est gravis: ergo, &c.

VI. Secunda dicit esse obligationem levem ad levem partem damni; quia restitutio est quasi pœna culpæ: atqui culpa est levis tantum: ergo restitutio debet tantum esse levis.

Contra facit, quòd obligatio restitutionis non proportionetur gravitati culpæ, ut statim notavimus; culpa enim propriè non videtur aliud esse, quàm "conditio sine qua "non:" adeoque restitutio ejusque obligatio non debent respicere mensuram culpæ, nec imitari rationem pœnæ ex culpa.

VII. Tertia dicit nullam in casu esse obligationem restituendi, non propter defectum culpæ, sed ob præsumptam voluntatem Domini, qui tam levem restitutionem in materia tam gravi, non censetur curare. Hæc sententia, ut patet, innititur fundamento secundæ sententiæ, & insuper isti præsumptæ voluntati.

VIII. Quarta dicit totum damnum esse restituendum sub gravi; quia illa culpa venialis in totum damnum influxit, adeoque totum est restituendum, & quidem sub gravi, cum lex naturæ in materia gravi semper obliget sub gravi, ut supra dictum est. Deinde obligatio restitutionis non debet respicere mensuram culpæ, sed damni, cum culpa sit tantum "conditio sine qua non."

Huic sententiæ obstat, quòd licèt ista culpa influxerit in totum damnum, influxus tamen ille fuerit imperfectus, utpote ortus ex imperfecta deliberatione, sicque nimis durum

videatur, si plena totius damni fieri deberet restitutio. Esto etiam, quòd culpa sit tantùm "conditio sine qua "non," dici potest totum esse restituendum, si voluntas fuerit plenè deliberata, aliàs non.

IX. Hinc Bonacina & Collet recurrunt ad æstimationem prudentum, dicuntque, quòd si morali judicio pars notabilis damni illati imputetur causæ venialiter malæ, illa sub gravi sit restituenda: si autem isti causæ tantùm imputetur pars levis, hæc sub levi sit restituenda.

Quid igitur ex iis pro praxi statuendum?

X. R. Optimum est, rem amicabili transactione componere; quòd si compositioni locus non sit, tutius non videtur suaderi posse in praxi, quàm ut talis faciat restitutionem juxta æstimationem prudentum, qui rem ex æquo & bono considerent, attendendo ad culpam & damnum, ac probabilitatem præcipuè secundæ & quartæ sententiæ.

Monet Lessius rariores esse casus in operibus externis graviter periculosis, ubi propter inadvertentiam à mortali quis excusatur: unde et regulariter in foro externo talis condemnabitur ad totum damnum compensandum.

N. 45. DE QUANTITATE RESTITUTIONIS FACIENDÆ TITULO REI ACCEPTÆ.

S. Thom. quæst. 62. *art.* 6.

I. *Titulo rei acceptæ restitui debet quantum extat de re aliena in se.* II. *Vel in æquivalenti.* III. *Quid si aliis rebus sit permixta.* IV. *Quid si alteri vendita.* V. *Et ille non compareat.* VI. *An venditor fiat Dominus pretii.* VII. *Quid si res fortuitò perierit.*

QUANTUM, vel quàm multùm debet quis restituere titulo rei acceptæ tantùm?

I. R. 1°. Si res aliena in se extet, per se loquendo ipsa est restituenda; quia inclamat Dominum suum: unde si unus habeat rem alienam in se, & alter in æquivalenti, ille ante hunc ad restitutionem tenetur.

II. 2°. Si res aliena non amplius extet in se, intantum restitui debet, inquantum extat in æquivalenti, ita ut si extet tota in æquivalenti, tota restituenda sit, si tantum pro parte, pro illa parte restituenda sit. Quid sit, rem existere in æquivalenti, dictum est Num. 40.

Hinc si quis rem alienam bonâ fide consumpserit aut vendiderit uni, à *quo recipi non* potest, tenetur restituere,

inquantum extat de pretio rei, aut inquantum illam consumendo rebus suis pepercerit.

Si ergo bona fide donaverit amico nil aliàs daturo, ad nil tenetur: si amicus intuitu istius doni aliud redonaverit, hoc donum subjacebit debito restitutionis: si biberit vinum furtivum, & vino suo aut cerevisiæ suæ pepercerit, tenebitur inquantum suis pepercit.

Quid, si res bonâ fide acquisita, jam aliis rebus sit permixta?

III. R. Si separari possit ab aliis rebus, manet obligatio realis eam restituendi.

Si sic permixta sit ut separari non possit, accipit quidem ejus dominium "per confusionem," si res ejus sit principale in conflato; sed manet obligatio personalis restituendi quantum factus est ditior.

Joannes bonâ fide à fure emerat rem 3 florenis, eâdem bonâ fide vendidit Petro 5 florenis: ad quid tenetur Joannes?

IV. R. In primis tenetur Joannes rescindere contractum cum Petro, etiam reddendo acceptum pretium pro re, & rem reddere domino retentâ actione contra furem: ratio est, quòd venditor teneatur emptorem servare indemnem; Joannes autem venditor non servaret Petrum emptorem indemnem, si non rescinderit cum ipso contractum; quia Petrus eo ipso quo scit rem esse alienam, tenetur eam restituere domino: fur autem, qui vendidit Joanni, vel non volet refundere pretium, vel non nisi difficulter: sed Petrus molestias vel sumptus subire non debet, ut recuperet suum pretium, cum ipse non habuerit negotium cum fure, sed Joannes.

V. Si autem Petrus non compareat: 1°. certum est, quòd Joannes debeat domino duos florenos, excessum scilicet pretii, quod furi dederat; quia intantum ditior factus est ex re aliena; 2°. verior & commúnior sententia est, quam sequuntur Sylvius, Daelman, Billuart, &c. quòd Joannes teneatur totum pretium reddere domino rei, quia fit communicatio inter pretium & rem, non inter pretium furi datum & pretium à Petro acceptum: ergo Joannes quoad totum pretium furi datum, indemnizationem quærat à fure, qui eum decepit, non a domino rei, nec ex ipsa re.

Notandum tamen, quòd si excessus lucri, quod fecit Joannes, esset lucrum meræ industriæ, tunc posset illud sibi retinere.

An Joannes in casu non sit dominus pretii à Petro epti?

VI. R. Theologi communiter sustinent partem negaum; quia emptor non habet intentionem transferendi ninium suæ pecuniæ, nisi in dominum rei, quam emit: ita clarè intelligitur, quomodo pretium illud dicatur cedere in locum rei, ac adeo, quòd illud pretium, dum tat, sit ipsius domini rei, sicuti foret ipsa res, si exstaret: o illi restituendum est.

Juristæ è contra sustinent, Joannem in casu fieri doium pretii a Petro accepti; quia sic habent leges, inter is 49 "de Furto." Solent tamen illi simul sustinere tium illud domino rei esse reddendum; quia dominium est infirme & vinculatum, & cedere debet domino rei voluntate tacita ipsius emptoris, si res ipsa cujus locum et, reddi non possit. Confirmatur ex eo, quòd leges um comprehendant malæ fidei venditorem, quem tamen titutioni obnoxium alibi declarant. Præterea licèt iditor bonæ fidei acquirat dominium lucri accrescentis, em vendat pluris, quam emerat, tamen etiam juxta ronos alterius sententiæ, tenetur hoc lucrum accrescens ldere domino rei: ergo, &c.

Quid si invento domino rei, Petrus compareat, sed res nitò perierit: utri Joannes debet restituere pretium a ro acceptum, an domino, an Petro?

VII. R. Si res bonâ fide apud Petrum perierit, periit nino: ergo Joannes tenebitur Petro restituere pretium: ri tamen debet, num Petrus commodum & utilitatem ex illa perceperit eodem modo, ac si res verè vendita set; intantùm enim tunc domino rei restituendum, antùm apud Petrum exstat in æquivalenti: unde quanue totum pretium domino tradi debebit, si Petrus iem usum & utilitatem perceperit.

Nota, hìc semper supponi, quòd possessor bonæ fidei legitimè præscripserit.

46. DE RECUPERANDO PRETIO BONA FIDE DATO.

Dominus non tenetur de pretio, II. *Nisi emptor rem Domini gesserit utiliter.* III. *Aut speciale privilegium habeatur.* IV. *An liceat rem reddere furi, ut pretium recuperet.* V. *Sententia negativa præfertur.*

AN ille, qui bonâ fide emit rem a fure, potest exigere dominus pretium reddat, quod ipse furi persolvit?

I. R. Negativè, exceptis duobus casibus; quia no tenetur dominus rem suam emere, cùm in illam plenum suum jus retineat, ubicumque illa existat: hinc etiam non potest talis emptor remittere dominum ad furem, ut pretium ipsius a fure priùs recuperet.

Quinam sunt isti duo casus excepti?

II. R. Primus est, si ille emptor rem domini gesseri utiliter; tunc enim, ut habetur lib. 2. digest. tit. 5. lege 1 tenetur dominus refundere quidquid aliquis expenderit in rem. Idque obtinet in utroque foro, cùm talis emptor id fecerit de consensu domini rationabiliter præsumpto, & sic interveniat quasi contractus negotiorum gestoris, ut habetur eodem lib. 2. tit. 19. lege 18.

Quis emptor dicitur rem domini gerere utiliter?

R. Ad hoc regulariter hæc tria requiruntur:

1°. Ut rem emat ex intentione eam domino reddendi 2°. ut pretium datum non adæquet valorem rei; 3°. ut alioquin res domino non esset reddenda, vel saltem non nisi cum expensis æqualibus huic pretio.

III. Secundus casus est, ubi quis rem emit in nundinis aut foris liberis habentibus hoc privilegium: eodem privilegio gaudere solent Montes Pietatis, & alibi etiam Aurifabri, Veterarii, &c.

Circa hanc exceptionem bene observat Daelman aliique leges illas non prodesse malæ fidei emptoribus, imò nec dubiæ fidei, juxta Steyaert; 2°. Bene attendi debere, an revera tales leges seu privilegia existant, quousque in usu sint, & quænam præcedere debeant, ut privilegia habeant effectum.

An ille, qui contractu oneroso, v. g. emptione, rem bona fide a fure acquisivit, possit rescindere contractum, cognoscitur aliena, & eam furi reddere, ut pretium recuperet?

IV. R. Circa hanc quæstionem hæc certa sunt apud Authores:

1°. Si gratis rem a fure acceperit, non licet eam furi reddere, postquam illam in sua possessione habuit.

2°. Si possit facile pretium suum recuperare a fure, tenetur rem immediatè domino restituere.

3°. E contra potest rem furi reddere, ut pretium recipiat, si facilè dominus rem a fure recuperare possit.

4°. Non potest rem illam vendere aut aliter distrahere, ut se servet indemnem, casu quo fur non inveniatur, vel pretium recipere non possit.

5°. Si dominus rem suam repetat, tenetur eam illi reddere; quia ubique clamat dominum suum.

6°. Si res nondum fuerit in possessione emptoris, ut, si, emptione conclusâ, res nondum sit tradita, licet contractum rescindere, & rem furi permittere: sic possum pallium furtivum, quod loco mei in taberna acceperam, errore in ria cognito, in locum suum reponere; in similibus enim casibus res moraliter loquendo non redditur furi, sed relinquitur, quod ex justa causa licitum est.

7°. Certum videtur, licèt quidam contradicant, quòd si emptor malâ fide processerit, debeat rem restituere, licèt sit apertum periculum amittendi suum pretium: ratio est, quòd teneatur etiam titulo injustæ acceptionis.

8°. Varii etiam admittunt, quòd dum verè dubium est, an res sit furtiva, necne, tunc licita sit contractûs rescissio rem reddendo; quia bonæ fidei emptor non tenetur subire molestias super rei dominio orituras: unde licitè eam tradit venditori, ut ipse se defendat contra alterum, qui se dominum facit.

V. Ad quæstionem propositam, dicendum, quòd emptor bonæ fidei, prævidens dominum rem suam non recepturum, non possit eam reddere furi, ut recuperet pretium alioquin amittendum. Est contra Lessium, De Cocq. aliosque.

Probatur 1°. quia res ubicumque existit, clamat dominum suum.

2°. Ex principio S. Thomæ quæst. 62. art. 6. Qui habet ultra id, quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei, cui deest: atqui emptor habet ultra id, quod suum est, nempe rem alienam, & domino deest, non furi: ergo, &c.

3°. In casibus primo, quarto, & quinto præmissis, non licet rem reddere furi; ergo nec in casu controverso.

4°. Si bonæ fidei emptor reddat rem furi, ponit eam in pejori statu contra voluntatem domini: 1°. Quia fur recipiens rem, & videns furtum prodi, jam cautiùs eam abscondet, aut longius distrahet. 2°. Per emptionem utrimque completam res est extra possessionem furis & in possessione emptoris, eò usque ut emptor possit instituere actionem furti sibi facti, si quis eam furto auferret: ergo poneret in pejori statu, si eam ex possessione sua traderet in possessionem furis & positivè cooperaretur iniquæ detentioni furis.

Obj. I. Non teneor procurare bonum alterius cum æquali meo damno, nisi adsit contractus aut similis obligatio: ergo possum in casu rem reddere furi.

R. Antecedens non est universaliter verum, sed admitti tantùm potest, si deberem ex meis rebus procurare bonum alterius, vel si bonum alterius esset causa mei damni; sed in casu controverso procuro bonum alteri ex re sua, & res alterius non est causa mei damni, sed hoc unicè oritur ex eo, quòd fatentibus adversariis non possim tenere rem alienam, sed debeam eam tradere domino, si furem invenire aut aliter pretium meum ab ipso recipere nôn possim.

Obj. II. Contractus emptionis cum fure est omni jure rescindibilis, ut pote ex parte furis injustus, & ex parte emptoris irritus ex errore: ergo emptor habet jus illum rescindendi.

R. Dist. conseq. ergo emptor habet jus illum rescindendi sic ut possit à fure pretium repetere, concedo totum: si ut res possit reddi furi, nego consequentiam: quia rem furi reddendo, cooperatur iniquæ detentioni, ut supra probatum est.

Obj. III. Si deprehendam rem furtivam apud me depositam, possum eam reddere furi, ne ego ut fur condemner: similiter si invenerim gladium sanguine tinctum, possum illum eodem loco reponere, ne ut homicida puniar; ergo, &c.

R. Neg. conseq. Disparitas est, quòd in casibus objectis damnum verè sequatur ex retentione rei alienæ: in casu autem thesis, damnum non sequitur ex retentione rei alienæ, sed ex sola malitia furis.

Secunda disparitas est, quòd in casibus allegatis agatur de bono famæ vel vitæ, & in thesi tantùm de bonis fortunæ: censetur autem dominus rei temporalis consentire ut servem bonum meum altioris ordinis cum detrimento ipsius boni temporalis inferioris ordinis.

Tertia disparitas est, quòd qui in similibus casibus ex charitate suscipiunt rem alterius, tantum obligentur sub hac conditione ex lege vel quasi-contractu subintellecto si nullum inde ipsis damnum obveniat; aliàs enim nullus vellet suscipere rem alterius in simili casu.

Pro cæteris objectionibus solvendis, quas latiùs expendunt Sylvius, Billuart, Daelman, &c. nota præcipuè hæc tria.

1°. Quòd rem reddendo furi, ea ponatur in pejori statu, ut probatum est.

2°. Quòd dum emptor ille dedit pretium furi, necdum censeretur rem domini utiliter gerere, cum sibi non domino illam emerit: unde nullus hìc intercessit virtualis contractus aut quasi-contractus.

3°. Quòd pleraque cætera argumenta retorqueri possint contra primum, quartum, quintum & septimum casus *præmissos*, & ab omnibus commmuniter admissos.

N. 47. DE FRUCTIBUS REI BONA FIDE POSSESSÆ.

I. *Fructus sunt triplicis generis:* II. *Merè industriales.* III. *Naturales,* IV. *Et mixti.* V. *His accensentur civiles.* VI. *Possessor bonæ fidei debet restituere naturales, civiles & mixtos, inquantùm exstant.* VII. *Notanda pro foro externo.*

QUOTUPLICES distinguuntur rei fructus?

I. R. Dantur fructus triplicis generis, scilicet merè industriales, naturales & mixti, quibus accensentur civiles.

II. Fructus merè industriales dicuntur, qui ex sola hominis industria & labore proveniunt, licèt mediante aliqua re tanquam instrumento, ut est lucrum ex negotiatione proveniens.

III. Naturales sunt, qui ex ipsa re proveniunt sine ullo ferè labore aut industria, ut fructus arborum, gramina, ligna cædua, &c.

IV. Mixti sunt illi, qui partim ex ipsa re, partim ex industria proficiscuntur, ut legumina, segetes, &c. et in jure civili vocantur industriales.

V. Fructus civiles dicuntur illi, qui ex rei usu similive jure secundùm leges obveniunt, ut annui reditus, pensiones prædiorum, aliarumque rerum, quæ habent usum locabilem.

Insuper fructus alii sunt "pendentes," qui non sunt à re separati, ac propterea lib. 6. digest. lege 46. dicuntur esse pars fundi: alii dicuntur "percepti," qui à re, ex qua oriuntur, sunt separati: alii dicuntur "percipiendi," qui percepti non sunt, sed percipi potuerunt.

His præmissis, quæritur, an et quales fructus restituere debeat possessor bonæ fidei?

VI. R. Debet restituere fructus naturales, civiles et mixtos pro ea parte, quâ naturales sunt, inquantùm scilicet apud ipsum exstant in se vel in æquivalenti.

Ratio est, quòd res fructificet domino suo, idque etiam, licèt dominus illas non percepisset. Confirmatur ex lib. 3. codicis tit. 31. lege primâ: "Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint."

Ad leges, quæ in contrarium opponuntur, responderi potest cum Lessio, quòd loquantur de casu, quo non sis factus ditior, vel corrigendæ sint et explicandæ conformiter ad legem allegatam.

VII. Fatendum tamen, etsi Theologi sic unanimi resolvant, varios Jurisperitos aliter loqui: unde eti praxis tribunalium ubique ferè observat, ut de fructib ante inceptum judicium perceptis bonæ fidei possessor n teneatur, nec tractetur de consumptis, sitne ex iis fact ditior an non.

In hanc rem habet hæc clarissimus Stockmans decis. 12 "In judiciis nostris obtinet sententia eorum, qui bonæ fid "possessori tribuunt omnes fructus perceptos, non tantu "qui industriales dicuntur, sed etiam naturales, nec di "tinguimus, an locupletior factus sit possessor, an non "Nulla etiam differentia fit in hac parte inter judiciu "universale petitionis hæreditatis, et rei vindicationi "etsi enim jus commune dictet, possessorem hæredita "restituere debere fructus etiam consumptos, ex quib "locupletior factus est: generaliter tenemus, bonæ fi "possessorem, sive rei singularis, sive hæreditatis, omn "fructus a solo separatos lucrari, et tantùm in restituti "nem venire fructus pendentes." Hæc pro foro exteri

Non tenetur bonæ fidei possessor restituere fructus me industriales; quia non sunt fructus rei, sed industriæ: n legitimè præscriptos, aut quos bonâ fide percipere neglex vel perire permisit; sicut nec tenetur de lucro cessan damno etiam emergente, vel rei deterioratione.

N. 48. DE EXPENSIS DEDUCENDIS A POSSESSORE BONÆ FIDEI.

Possessor bonæ fidei deducere potest expensas utiles necessarias. II. *Quid de voluptuariis.* III. *Obse vandum.*

QUOTUPLICIS generis distinguuntur expensæ?

R. Triplicis, scilicet necessariæ, utiles, et voluptuari

Expensæ necessariæ dicuntur, sine quibus res interitu aut deterioranda foret, ut alimenta animalium.

Utiles sunt, quæ etsi necessariæ non sint, rem tam efficiunt meliorem, vel augent ejus fructus.

Voluptuariæ sunt, quæ nec conservationi rei, nec fru tibus augendis serviunt, sed solùm ornamento aut volupta

An et quales expensas deducere potest bonæ fidei po sessor in restitutione rei alienæ?

I. R. Potest deducere expensas necessarias & utiles factas in rei conservatione, melioratione & fructibus. Nam ut dicitur l. 7. codicis t. 51. lege 1. "Hoc fructuum "nomine continetur, quod justis sumptibus deductis su-"perest." Deinde cùm illæ expensæ bonâ fide rei alienæ applicentur, intervenire censetur contractus quidam implicitus, vi cujus possessor à domino comittitur ad illas expensas faciendas: tandem quia alioquin dominus haberet plus, quàm habere debet, & ditesceret ex alieno.

Nota, quòd nomine expensarum hìc etiam veniant industria & labor, quibus bonæ fidei possessor rebus alienis utilis fuit: unde pro illis deducere potest, inquantùm vir prudens judicaverit pro illis deberi.

Quid de expensis voluptuariis?

II. R. Justum videtur, ut dominus permittat eas auferri, si auferri possint sinè deterioratione ipsius rei vel fundi.

Si autem à re separari nequeant, potest illas deducere, si & inquantùm ipsius rei æstimatio per has aucta est, aliàs non.

III. Circa deductionem expensarum ulteriùs observanda sunt ex Collet et aliis:

1°. Non potest plus deduci, quàm expensæ factæ, aut labor & industria æstimetur, tametsi rei melioratio pluris valeret; quia omnis melioratio rei pertinet ad dominum rei. Lege In fundo digest. "de rei vindicatione" lib. 3. tit. 1.

2°. Si expensæ superent valorem meliorationis, dominus rei non tenetur aliquid pro hoc excessu refundere; quia eatenus possessor non egit rem domini utiliter, nec commissionem ad tales expensas habuisse censetur; idem est de expensis excedentibus valorem fructuum.

3°. Si dominus minori pretio, v. g. 50, fecisset illam meliorationem, ad quam impendisti 80, non tenetur dominus nisi ad 50; quia longiùs non censetur se extendere illa tacita commissio domini.

4°. Si bonæ fidei possessor ex re meliorata fructus perceperit, debet illos computare in compensationem expensarum.

5°. Lib. 5. digest. tit. 3. lege 37 & 38. conceditur, ut bonæ fidei possessor omni modo expensas deducat, licèt res, hoc est melioratio, non exstet: secùs de possessore malæ fidei, qui non aliter deducit expensas, quàm si res melior sit.

Dices: quomodo stant simul, quòd in secundo casu possit tantùm deducere juxta valorem meliorationis, & in quinto casu possit deducere aliquid, licèt melioratio perierit?

R. Simul stant in eo, quòd in secundo talis non gesserit utiliter rem domini, ac adeo nec ex tacita ejus commissione; in quinto qui fecit expensas utiles non excessivas, utiliter gessit rem domini, & ex præsumpta ejus commissione; atque ideo tenetur eas refundere dominus, quamvis melioratio non ampliùs exstet.

N. 49. DE QUANTITATE RESTITUTIONIS FACIENDÆ TITULO INJUSTÆ ACCEPTIONIS.

I. *Titulo injustæ acceptionis restitui debet.* II. *Res aliena in individuo.* III. *Vel si perierit, æquivalens, morâ non purgatâ.* IV. *Etiamsi apud Dominum periisset.* V. *Eodem modo quo periit apud furem.*

QUANTUM vel quàm multùm debet quis restituere titulo injustæ acceptionis?

I. R. Generatim tenetur restituere totum damnum, quod alteri injustè intulit: cùm autem dupliciter quis alterum injustè damnificare possit, scilicet, 1°. injustè alienum accipiendo vel detinendo: 2°. alteri injustè inferendo damnum, absque eo, quòd inde aliquod lucrum percipiatur: hinc

II. 1°. Qui rem alienam injustè accipit aut detinet, tenetur eam in individuo, si adhuc exstet, domino restituere: unde per se loquendo, si vendiderit rem alienam, obligatur rescindere contractum cum alio initum, ut rem ipsam restituat domino suo, nisi ex præsumpta domini voluntate satisfaciat restituendo æquivalens.

Quid si res apud ipsum sit meliorata?

R. Tenetur eam restituere cum omni melioratione: quia res melioratur domino suo.

Quid si res, quam abstulit, fuisset certissime peritura, v. g. in incendio?

R. Equidem tenetur eam restituere; quia res, quamdiu existit, manet domini sui.

III. 2°. Si res non ampliùs extet, aut recipi non possit, tenetur restituere æquivalens rei, etsi inde nullum commodum perceperit, et res suâ culpâ perierit, modò scilicet moram non purgaverit.

Quisnam dicitur moram purgare?

R. Ille, qui rem domino offert, si hic illam non acceptet, sed committat custodiendam aut servandam in aliud tempus.

Quid si res, quæ periit apud possessorem malæ fidei, etiam periisset apud dominum?

IV. R. Conveniunt Theologi, quòd si res apud dominum erat peritura ex injuria formali alicujus tertii, teneatur ad restitutionem: ratio est, quòd qui prævenit damnificationem, etiam præveniat restituendi obligationem.

2°. Si res tempore ablationis fuerit in statu tam miserabili ut ex tunc nullius valoris æstimaretur, nec meliorem statum acquisivisset, non tenetur ad restitutionem. Casus est, si quis abducat equum alienum, qui, præ morbo, vix ad diem judicatur supervicturus.

3°. Si verò tantùm dubium sit, an res eodem modo periisset apud dominum, malæ fidei possessor tenetur saltem pro rata dubii: imò multi volunt, quòd teneatur ad valorem totius rei, licèt sine culpa malæ fidei possessoris perierit.

Quid si res casu fortuito perierit apud malæ fidei possessorem, quæ similiter certò periisset apud dominum?

V. R. Videtur cum Wiggers, Daelman, Billuart, &c. contra Lessium dicendum, quòd equidem obnoxius sit restitutioni: ratio est, quòd, licèt desierit titulus rei acceptæ, ratione cujus dominus actionem habebat in ipsam rem, maneat equidem titulus injustæ acceptionis, vi cujus dominus acquisivit actionem personalem in possessorem malæ fidei, quæ actio manet, licèt res perierit.

Præterea, ut dictum est in fine N. 43. "Pacto, morâ 'vel culpâ præcedentibus, casus etiam fortuitus imputa'tur:" atqui in casu adest culpa & mora: ergo, &c.

Ulteriùs: si res empta & hodiè tradita, cras pereat apud emptorem non soluto pretio, quæ certò etiam periisset apud venditorem eodem modo, nihilominus emptor pretium tenetur solvere: ergo à fortiori fur.

Obj. I. Dominus in casu posito nullum damnum patitur, cùm eodem modo apud ipsum res periisset: ergo, &c.

R. Neg. antec. quia eo ipso quo dominum spoliavit re suâ, efficaciter ipsi damnum intulit: cum enim casus ille fortuitus ignotus esset, res dum auferebatur erat ejusdem æstimationis, ac si peritura non fuisset: quòd periisset apud dominum ex causa non prævisa solum facit, ut damnum, quod fuisset alteri causæ imputandum, tibi nunc imputetur.

Observa damnificationem æstimari non debere secundum utilitatem, quam dominus percipit, aut perciperet, sed secundum valorem rei in se: alioquin sequeretur, quòd non peccet ille, qui aufert à domino summam pecuniæ, quæ apud eum latebat, & semper latuisset.

Obj. II. Lex 15. lib. 6. digest. tit. 1. jubet restitui rem ablatam, si domino fuisset utilis: atqui in casu non erat utilis futura: ergo, &c.

R. Lex illa propterea non negat restituendam esse rem si domino non fuisset ulterius utilis; imò Glossa id expressè affirmat.

Obj. III. Lex. 10. lib. 14. digest. tit. 2. statuit, quòd nauta, qui merces ex meliori navi in deteriorem transtulit, ad restitutionem teneatur, si sola deterior navis pereat, non teneatur, si utraque pereat: ergo, &c.

R. Diparitas est, quòd iniquus possessor, rem invito domino auferendo, omne periculum istius rei in se suscipiat; nauta verò iste, cum non sit possessor malæ fidei, omne periculum in se non suscipit, sed solum periculum deterioris navis, in quam invito domino merces transtulit, & hinc illâ solâ pereunte, tenetur; quia censetur perire ex eo, quòd deterior sit: si verò ambæ pereant, non tenetur; quia deterior tunc non censetur perire quà deterior, sed vi tempestatis, cujus periculum nauta in se non susceperat.

N. 50. DE ÆSTIMATIONE REI RESTITUENDÆ TITULO INJUSTÆ ACCEPTIONIS.

I. *Valor rei est duplex.* II. *Intrinsecus.* III. *Et extrinsecus.* IV. *Injustus detentor restituere debet.* V. *Juxta valorem intrinsecum summum.* VI. *Exceptio.* VII. *An etiam juxta summum valorem extrinsecum.* VIII. *Quædam certa.* IX. *Casus controversus.* X. *Res immaturæ quomodo æstimandæ.*

I. PRÆNOTANDUM duplicem esse rei æstimationem, seu valorem, intrinsecum scilicet & extrinsecum.

II. Valor intrinsecus desumitur ex eo, quòd ipsa substantia rei fiat melior vel deterior, ut si pullus evadat equus, bos macer fiat pinguis, vel contra equus validus fiat morbidus, bos pinguis macer, &c.

III. Valor extrinsecus est pretium rei, taxatum authoritate legis, vel communi æstimatione hominum secundum abundantiam aut raritatem rerum vel emptorum, aliasve circumstantias independenter à bonitate rei in se: ita mensura tritici ejusdem valoris intrinseci, nunc majorem, nunc minorem valorem extrinsecum seu pretium habet.

Juxta quam rei æstimationem seu valorem restituere *debet injustus* detentor?

IV. R. 1°. Planum est, eum debere restituere totam rem, si extet, cum omni melioratione intrinseca, etiamsi apud dominum sic meliorata non fuisset; quia res melioratur domino suo.

2°. Tenetur restituere juxta valorem omnis meliorationis intrinsicæ, quam res apud dominum habuisset, etiamsi tantam non habuerit apud injustum detentorem; quia per injustam detentionem impedivit illam meliorationem, & ita dominum intantum damnificavit.

Ex his sequitur, quòd, si fur rem vendiderit tempore, quo erat apud ipsum intrinsece melior, debeat domino reddere omne pretium pro re illa meliorata acceptum, etiamsi illam meliorationem apud dominum non habuisset; quia pretium succedit in locum rei: & contra, si fur vendiderit rem, dum intrinsece minoris valebat, quæ pluris valuisset apud dominum, teneatur restituere juxta valorem, quem apud dominum habuisset.

Quid si fur vendiderit rem, tempore quo deterior facta erat, an tenetur restituere juxta optimum statum, quem res apud ipsum habuit, si domino nunquam pluris valuisset, quàm sicut eam fur vendidit; putà, quia etiam apud dominum deteriorata fuisset, vel quia dominus eam in viliori statu destruxisset?

V. R. Sententia affirmativa apparet verior; quia omne id, quod rei intrinsecè accedit, ad dominum spectat; ergo cum fur, invito domino, rem sic melioratam detinuerit, contraxit obligationem restituendi istud substantiale incrementum: quæ obligatio, utpote ex injusta acceptione, non extinguitur nisi per restitutionem. Probatur etiam ex lege 8. lib. 13. digest. tit. 1.

Objicies: si furatus sim minimam plantam, quæ in fundo meo plantata excrevit in magnam arborem, non teneor restituere magnam arborem; ergo nec in casu.

VI. R. Neg. conseq. Disparitas est, quod per legem 7. lib. 41. digest. § 13. tit. 1. talis planta per implantationem & radicationem fiat mea: unde mihi fructificat & melioratur, manetque solum obligatio reparandi damnum, quod domino intuli eradicando & auferendo plantam ipsius, sed tale statutum non habetur de aliis rebus.

Deinde dominus, ex cujus sylva talis planta aufertur, censetur illam (nisi foret extraordinaria) deserere; adeo ut fiat auferentis, modo restituat damnum, quod sylvæ intulit.

An similiter titulo injustæ acceptionis res restitui debet secundum summum valorem extrinsecum?

VII. R. Certum videtur cum Daelman & De Coq contra Lessium, quòd dominus habeat jus exigendi totum pretium, quod fur accepit ex venditione rei, tempore quo pluris valebat, licet dominus eam vendidisset quando ejus pretium currens fuisset minus.

VIII. Idem censendum, si iniquus possessor rem alienam consumpserit tempore carioris pretii, scilicet quòd teneatur restituere juxta pretium carius, licet res, si extaret, nunc minùs valeret.

2°. Juxta omnes fur tenetur restituere juxta summum pretium, quo dominus rem suam certò vendidisset.

3°. Si sit dubium, an dominus rem suam usque ad pretium majus servasset, tenetur fur pro rata dubii: imò in simili dubio magis favendum domino innocenti, quàm furi.

4°. Si fur alienaverit rem infra justum pretium currens, tenetur domino pretium legitimum & justum istius rei restituere, etsi dominus infra justum pretium rem suam vendidisset; quia dominus partem pretii remittere potest, non fur.

Superest controversia, utrùm iniquus possessor teneatur restituere juxta summum valorem extrinsecum, quem res apud ipsum habuit, si talem apud dominum non habuisset; eò quòd, dominus ante tempus istius valoris rem consumpsisset, vel certò ad tempus minoris valoris eam servasset?

IX. Respondet Steyaert affirmativè: quia res, quanti valet ullo tempore, tanti valet domino: ergo fur eam tunc injustè detinendo, intantùm damnificavit dominum: estque hæc resolutio, inquit, utì simplicior, ita justitiæ favorabilior, furibusque iniquior. Billuart est ejusdem sententiæ.

Attamen Wiggers, Lessius, Daelman aliique communiter sustinent, in casu sufficere, rem intrinsecè eandem vel similem ejusdem bonitatis intrinsicæ, restituere, v. g. pro mensura tritici mensuram ejusdem bonitatis.

Ratio est, quòd valor ille extrinsecus in casu videatur impertinens, cùm sola bonitas intrinseca à domino æstimaretur, ac ei serviret: unde dominus per furtum nihil patitur ex hac parte; sicuti dans mutuò mille florenos ad annum, quos illo anno non dedisset ad negotiationem, non patitur damnum quinquaginta florenorum, licèt negotiando potuisset lucrari quinquaginta.

Talis est etiam communis apprehensio hominum, qui solent esse contenti, dum res ejusdem bonitatis intrinsecæ redditur, nisi lucrum cessans aut damnum emergens passi *fuissent*, quod in casu non supponitur.

le adverte, quòd hìc semper abstraxerimus à lucro te et damno emergente, quæ quis subire cogitur ex ia rei suæ: nam hæc certo certiùs restituenda sunt.
.d si furatus sis rem, eamque statim consumpseris: majus pretium habuit, vel etiam nunc, cùm vis resti- majus habet, juxta quod pretium restituere debes?
Si dominus rem suam in tempus majoris pretii erat urus, juxta ante dicta, teneris hoc majus pretium iere: si dominus in id tempus non erat rem serva- communis sententia habet, quòd satisfacias resti- pretium, quod res habebat tempore ablationis; antùm in hoc dominum damnificasti.
ntùm restituere debet, qui vastavit segetes alienas m maturas?
R. Non debet restituere valorem segetum matura- ed restituere debet juxta pretium, quod prudentum segetes nunc habent, attendendo scilicet spem um, pericula, &c. et deductis impensis in demes- faciendis.
lem modo resolvendum, dum quis excidit arborem m nondum maturam.
quis abduxit furto pullum equinum, et statim vendi- iem dominus erat servaturus ad perfectum equum; d fur ille tenetur?
Patet ex dictis; scilicet, tenetur juxta spem equi i prudentum judicio æstimandam, deductis expensis, n pullo enutriendo dominus facere debuisset, &c. em ista æstimatio practicè noscatur, brevissima via inquiratur, quanti pullus iste inter peritos venditus . Idem aliis rebus non maturis, servatis servandis, ri potest.

I. DE FRUCTIBUS RESTITUENDIS A POSSESSORE MALÆ FIDEI.

tituere debet fructus naturales, mixtos & civiles. II. *Etiam non perceptos, licèt Dominus percepisset.*

QSNAM fructus restituere debet possessor malæ

°. Restituere non debet fructus merè industriales; i non sunt fructus rei, sed possessoris; ita si quis is furtivis negotiando lucrum fecit, non tenetur illud

restituere domino: si tamen dominus ex carentia pecuniarum damnum passus sit, vel à lucro faciendo fuerit impeditus, hæc fur reparare tenetur.

I. 2°. Restituere debet omnes fructus naturales, mixtos et civiles, quos percepit, sive adhuc extent sive non, sive inde sit factus ditior sive non: imò si iniquus possessor ex singulari sua industria eos percepisset, nec dominus fuisset eos percepturus; quia fructus rei, hoc ipso, quo producuntur, fiunt illius, qui est dominus rei, cùm res fructificet domino suo.

Obj. Fruxtus mixti, ut dictum est Num. 47. pro parte sunt industriales, et pro illa parte restituendi non sunt à possessore bonæ fidei: ergo nec à possessore malæ fidei.

R. Neg. conseq. Disparitas est, quòd possessor bonæ fidei ideo non teneatur ad fructus mixtos pro ea parte, quâ sunt industriales, quia juxta Num. 48. deducere potest laborem et industriam, item expensas, quibus rei alienæ utilis fuit; sed hæc deducere non posse videtur possessor malæ fidei, ut dicetur Num. sequenti.

Quid si fur fructus non perceperit, sed dominus eos percepisset?

II. R. Etiam ad illos tenetur fur: idque verum est, etiamsi dominus singulari labore et industriâ eos percepisset, aut etiam quatenùs fur reddidit rem domini meliorem; nam juxta legem 33. lib. 6. digest. tit. 1. "Fructus non modo percepti, sed qui percipi honestè potuerunt, æstimandi sunt." Ratio est, quòd illi fructus pertineant ad lucrum cessans domini.

Dicitur in lege citata: qui percipi "honestè" potuerunt; certum enim est, quòd fur non teneatur ad fructus, quos dominus percepisset "illicitè."

N. 52. AN POSSESSOR MALÆ FIDEI POSSIT DEDUCERE EXPENSAS?

I. *Deducere non potest expensas voluptuarias.* II. *Nec probabiliùs utiles & necessarias.* III. *Pro praxi.*

RESP. 1°. In foro externo possessor malæ fidei privatur omnibus expensis factis, in pœnam delicti.

I. 2°. Deducere non potest expensas voluptuarias: humanum tamen et æquum est, ut dominus eas auferri sinat, si possint separari à re sine ejus deterioratione.

3°. Omnes illas expensas, quas N. 48. diximus, deducere non posse possessorem bonæ fidei, multò minùs deducere potest possessor malæ fidei.

4°. Secundùm leges humanitatis convenit, ut dominus remittat aliquid possessori malæ fidei pro expensis necessariis et utilibus, quas ipse etiam facere debuisset. His præmissis:

Quæstio gravis movetur, an malæ fidei possessor in conscientia deducere possit expensas necessarias et utiles, sepositâ omni sententiâ judicis?

II. R. Probabilior & legibus conformior videtur sententia negativa, quam propugnant Steyaert, Braunman, Henno, aliique contra Lessium, De Cocq, Billuart & plures alios.

Ratio est, quòd expensæ illæ accreverint rei: sicque ad dominum rei pertineant, qui, cum malæ fidei possessori illas expensas faciendas, nec explicite nec implicite commiserit, eidem pro illis nil solvere tenetur.

Et quidem quoad expensas solummodo utiles, satis apparet, nullam pro illis commisionem intervenire, cum nulla sit necessitas illas faciendi. Quantum ad expensas necessarias, nec pro illis commissio dari videtur; nam dominus simpliciter vult, rem suam sibi restitui, ac adeo potius vult, eam non intertineri à fure: verum quidem est, quòd dominus communiter censeatur velle, ut fur, si rem non restituat, eam integram servet; sed inde nullo modo sequitur, quod det commissionem; dominus enim tantum vult id, ad quod fur, si rem restituere nolit, obligatur; sinendo enim perire, injuriam domino facit: sic nullus dicet, quod pater, cujus filius injustè a quopiam carceri inclusus est, et ibidem pane et aquâ alitus, commissionem dederit injusto detentori, filium suum pane et aquâ alendi; licet malit eum sic ali, quam fame perire.

Obj. I. Potest possessor bonæ fidei expensas utiles et necessarias deducere: ergo et possessor malæ fidei.

R. Neg. conseq. Disparitas est, quod possessor bonæ fidei utiliter gerat rem domini ex tacita ejus commissione, sicque jura expresse statuant: sed nil simile habetur pro possessore malæ fidei.

Obj. II. Æquum non est, ut dominus ex alienis expensis, labore et industriâ ditescat: atqui in casu ditesceret, si fur pro iis nil possit deducere: ergo, &c.

R. Iniquum non est ditescere ex alieno, nisi quis ditescat per injuriam; hoc autem non fit in casu; cum enim expensæ illæ accreverint rei domini, idque citra ejus commissionem, sibi imputare debet fur, quod illarum jacturam patiatur.

Obj. III. Simoniacus potest deducere expensas factas causâ fructuum, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 100. art. 6. ad 3. ergo etiam fur.

R. S. Thom. hìc aliquid particulare dicit pro simoniaco, quod nullibi dicit pro fure: videtur autem hæc resolutio S. Thom. fundata in quadam benignitate Ecclesiæ, quæ tanto rigore restitutionis non obligat simoniacos, eò quòd beneficii bona possideant nomine Ecclesiæ, ad quam beneficium est reversurum. Nil simile in fure contingit, propter quòd aliquâ benignitate eum ipso esset agendum.

Cæterum, licèt hæc sententia nobis probabilior appareat, opposita tamen est etiam verè probabilis, & quidem multò plures, quàm nostra patronos habet.

Quid igitur pro praxi ex his duabus sententiis statuendum?

III. R. Si possessor malæ fidei per sententiam judicis à deductione expensarum repellatur, nil dominus pro iis solvere tenetur; quia hæc sententia justa est.

Ante sententiam poterit fur illas expensas deducere proportionatè ad probabilitatem utriusque sententiæ, idque ad judicium prudentis viri. Addit Braunman, inducendos esse dominos, maximè dum fur est pœnitens & inops, ut secundùm humanitatis leges contenti sint restitutione istius rei in se, vel in æquivalenti, et pro fructibus, quos fur percepit, computare velint expensas factas, &c.

Casum, quo quis furatus est gallinam, ex qua plurima ova, et ex ovis plurimos pullos habuit, resolutum vide apud Daelman quæst. 5. obs. 10. circa finem.

N. 53. DE DAMNO RESTITUENDO TITULO INJUSTÆ ACCEPTIONIS.

I. *Restituere debet omne damnum illatum.* II. *Item damnum emergens,* III. *Et lucrum cessans.* IV. *Sufficit restituere simplum.*

HACTENUS vidimus, quod titulo injustæ acceptionis restitui debeat res aliena, vel ei æquvalens et ejus fructus: nunc quæritur,

Quid præterea titulo injustæ acceptionis sit restituendum?

I. R. 1°. Omne damnum formaliter injustè illatum, etsi inde damnificator nullum commodum perceperit, ut si incenderit domum alterius.

II. 2°. Damnum emergens, quod dominus patitur ex injusta detentione aut destructione rei suæ.

III. 3°. Lucrum cessans, quod similiter dominus patitur ex injusta rei suæ detentione aut destructione.

Quantùm restitui debet ratione lucri cessantis?

R. Si ex eventu constet, quantum lucrum dominus amiserit, tantum debet restitui, deductis expensis, quas dominus causâ istius lucri facere debuisset.

Si autem non constet, quantum fuisset illud lucrum obtinendum, oportebit restituere juxta prudentum æstimationem spei, ut dictum est N. 50. in fine.

Quantitas damni emergentis & restitutionis inde faciendæ, facile ex se æstimari potest.

De damno emergente et lucro cessante, latiùs agitur in tractatu "de Contractibus," ubi "de titulis extrinsecis "mutui," N. 45.

An injustus detentor aut damnificator satisfacit in conscientia, reddendo simplum rei, vel damni?

IV. Affirmativè, scilicet ante sententiam judicis; quia sic restituitur æqualitas, quæ læsa erat.

Quæ ex veteri Testamento in contrarium opponuntur, sunt leges determinantes pœnam à judice infligendam. Vide "Analogiam Becani" c. 19. num. 3.

Zachæus Lucæ cap. 19. volendo reddere quadruplum, si quid aliquem defraudasset, supererogationem facere voluit.

Per sententiam judicis condemnatus ad restitutionem dupli, &c. eidem debet obedire.

N. 54. DE RESTITUTIONE FACIENDA A POSSESSORE DUBIÆ FIDEI.

I. *Possessor dubiæ fidei.* II. *Ad quid teneatur dubitans ab initio.* III. *Vel tantùm in decursu.* IV. *Quid si debita sint incerta.* V. *In quibus disponat Pontifex.*

QUIS dicitur possessor dubiæ fidei?

I. R. Ille, qui acquisivit rem, de qua dubitabat an esset aliena; item ille, qui postquam bonâ fide acquisiverat, incepit dubitare, an esset aliena, necne.

Ad quid talis possessor tenetur?

II. R. 1°. Qui ab initio dubitat, et eo non obstante rem acquirit "animo sibi retinendi," peccat contra justitiam, & fides dubia in tali possessore mala reputatur: unde si postea detegat esse alienam (quod inquirere tenetur) obligatur integram rem domino restituere titulo injustæ acceptionis.

Si inquisitione factâ dubium perseveret, tenetur pro rata dubii restituere partem, etiam cum amissione pretii, quod pro re solvit.

Hinc viderint, ait Billuart, quantis oneribus & periculis se objiciant, qui nulla inquisitione factâ, ab omnibus indiscriminatim emunt, à filiis-familias, pauperibus, militibus post injustam deprædationem, &c. ubi subest ratio saltem suspicandi res esse furtivas.

Si debitâ inquisitione factâ, dubium cesset, potest rem sibi retinere et fit possessor bonæ fidei.

Dictum est supra: "animo sibi retinendi;" quia si emerit animo rem domino reddendi, tunc est possessor bonæ fidei, & pretium à domino repetere potest, juxta dicta Num. 46.

III. 2°. Dum possessioni bonæ fidei dubium supervenit, an res sit aliena, tenetur diligenter inquirere veritatem; aliàs statim fit possessor malæ fidei.

Si verò sufficienti inquisitione factâ, dubium maneat, tenetur pro rata dubii restituere partem: quod si non faciat, pro illa parte fit possessor malæ fidei.

Si deprehendat rem esse alienam, debet eam titulo rei acceptæ domino restituere: quod nisi faciat, obligabitur etiam titulo injustæ acceptionis.

Dubium infundatum contemnitur.

Eodem modo procedendum, dum quis dubitat, utrùm alteri injustè damnum intulerit.

Quid faciendum, si debitum sit incertum?

IV. R. Debitum dicitur incertum, dum cognosci non potest, an debeatur, vel quantùm debeatur. In his casibus optimum est ut fiat conventio seu transactio cum parte læsa: quæ si fieri non possit, restitutio facienda est juxta arbitrium viri prudentis.

In quibus debitis incertis locum habet compositio cum Sacra Pœnitentiaria Romana?

V. R. In iis solummodo, quæ ita incerta sunt, ut nesciam, cui debeam et quantum debeam: si enim sciam cui debeam et quantum debeam, semper pro rata dubii sive juris sive personæ, cui debeo, satisfacere teneor.

N. 55. AN ACCEPTA OB OPUS MALUM SINT RESTITUENDA?

I. *Accepta pro opere turpi.* II. *An retinere liceat, disputatur.*

I. RESP. 1°. Conveniunt Authores, quòd contractus de opere malo faciendo sit nullus.

2°. Quòd accepta ob opus malum faciendum, antequam factum est, debeant reddi domino: etsi in pœnam delicti talia meritò addicantur fisco.

3°. Accepta, opere jam facto, retinere licet, si labor operis verè maneat pretio æstimabilis: v. g. accepta ob opus servile die festo illicitè positum, accepta pro ipso gladio fabricato ad occidendum.

Sed quæstio perplexa est, an accepta ob opus intrinsecè malum, aliter non æstimabile, quàm quatenùs ad malum tanquam ad finem operis ordinatur, opere patrato restitui debeant? v. g. Joannes accepit tres florenos à Petro, ut occidat ejus inimicum: meretrix dedit usum sui corporis mediante pretio?

II. R. Multùm variant Authores: Soto & Daelman dicunt illud datum posse retineri, si conditio turpis non repugnet justitiæ, secùs si repugnet.

Wiggers & alii dicunt, non posse retineri, si opus turpe sit tale, quod legibus punitur, secùs si legibus non punitur.

Van Roy, Braunman, Collet, Concina, &c. generatim dicunt, illud acceptum restituendum esse; quia si retineri posset, esset ideo, quod illud opus sit pretio æstimabile, vel illud, quod datur, censeatur dari liberaliter: atqui neutrum dici potest; non primum; quia actus intrinsecè malus non pretio, sed supplicio dignus est: non secundum; quia datur sub conditione onerosa, quæ regulariter unicè intenditur; adeoque illud, quod datur, pro illa dari censendum est.

Sylvius, Billuart & plures alii sustinent, quòd contractus sub conditione turpi sive repugnante justitiæ, sive alii virtuti, sive legibus puniatur sive non, purificatâ conditione jure naturæ obliget, sic ut promittens teneatur dare rem promissam, & promissarius eam accipere, & retinere possit.

Huic sententiæ favere videtur S. Thom. qui in quartum dist. 15. quæst. 2. art. 4. quæstiunculâ 2. dicit: Si lex prohibuit actum, sed non lucrum, supposito actu, tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo non facit contra legem, sicut quis de lenocinio vel meretricio lucratur; & ideo hæc retineri possunt, & de iis eleēmosyna fieri potest. Idem dicit in Summa 2. 2. quæst. 32. art. 2. in "Corp." item in quartum dist. 33. quest. 1. art. 3. quæstiunculâ 2 ad 3. dicit, quòd Judas Genes. cap. 38. fecisset injuriam ipsi Thamar, si mercedem promissam non solvisset.

Ad leges civiles, quæ opponuntur, respondent illas leges tantum decernere, quòd ante opus patratum tales contractus nullam *pariant obligationem*: et opere patrato

denegent actionem in foro externo ad pretium obtinendum, licèt obligatio naturalis non extinguatur.

Quo titulo juxta hanc sententiam sic accepta retineri possunt?

R. Titulo donationis, non quidem omnino gratuitæ, cùm alter præexigat opus malum tanquam conditionem; sed eo non obstante, hæc donatio adhuc potiùs liberalis quàm onerosa reputari debet, cum strictè loquendo nihil reddatur pro dato, & ipsa donatio fiat voluntariè "sinè "extorsione et fraude."

Quidquid sit, in hoc finaliter conveniunt Authores, pro praxi optimum esse, ut Confessarius similibus hominibus pro pœnitentia strictè imponat, ut sic accepta pauperibus, aliisve piis causis applicent, nisi ipsi reipsa pauperes fuerint; tum quia peccatum talem pœnam meretur, tum ne ex peccato lucrum & ex lucro affectum teneant ad peccatum, quod fieri natum est.

N. 56. AN ACCEPTA OB OPUS ALIUNDE DEBITUM SINT RESTITUENDA?

I. *Si opus debeatur ex justitia, pretium debit restitui.* II. *Item si opus non sit æstimabile.* III. *Secùs si sit æstimabile.* IV. *Aut donatio sit liberalis.*

PRÆNOTANDUM 1°. quòd opus sive actio aliqua possit alicui esse debita, vel ex justitia strictè dicta, ut est opus illius, qui ad hoc mercede conductus est; vel ex alia virtute, v. g. charitate, gratitudine, pietate, &c. sicuti tenemur homini necessitatem patienti succurrere, damnum impedire, &c.

2°. Quòd acceptum pro actione debita potuerit dari, vel per modum pretii, vel omnino liberaliter per modum allicientis, vel sub conditione, si actio facta fuerit. His positis:

I. R. 1°. Accepta per modum pretii pro actione debita ex justitia, restitui debent danti, idque etiamsi pretium detur ab aliquo tertio, cui actio non debebatur: ratio est, quòd talis actio sit invendibilis, cùm jam sit ex justitia debita; eadem enim res sine injustitia bis vendi nonpotest, adeoque nullus est titulus illa retinendi.

Hinc ad restitutionem tenetur judex, qui pretium accepit pro ferenda sententia justa, item qui aliquid accipiunt pro dicendo testimonio vero, deposito reddendo, solvendo debito, &c.

II. 2°. Si actio seu opus sit debitum ex alia virtute à justitia distincta, res per modum pretii pro eo data tunc debit restitui, quando opus seu actio non est pretio æstimabilis, v. g. si fiat sine labore, sine sumptu, sine periculo, &c. ut si quis acciperet pretium, ut ostendat locum, ubi delitescit fur, vel ubi occultæ sunt res furtivæ.

III. 3°. Si autem opus debitum, non ex justitia, maneret pretio æstimabile, v. g. quia periculosum, vel onerosum est, tunc pro eo accipiens pretium potest peccare, sed acceptum non tenetur restituere, ita v. g. non tenetur restituere Advocatus, si pro patrocinio pretium reciperet à paupere, cui ex charitate gratis inservire tenebatur.

IV. 4°. Generaliter quis non tenetur restituere acceptum pro opere debito, sive ex justitia, sive ex alia virtute, si constet, illud sponte ac liberaliter fuisse donatum; nisi lege positivâ accipiens inhabilis sit ad acquirendum rei donatæ dominium, utì est v. g. judex respectu muneris accipiendi, saltem magni momenti.

Hic si pater aliquid liberaliter & in præmium virtutis promittat, aut det filio, ut officio suo ritè fungatur, studiis gnaviter incumbat, &c. herus famulo, ut sedulò vigilet, filius & famulus ea possunt retinere.

Dicta de actione debita similiter applicari debent omissioni alicujus actionis debitæ, vel ex justitia, ut non furandi, non detrahendi, &c. vel ex alia virtute, ut non fornicandi, non se inebriandi, &c. cum sit par ratio.

N. 57. UBI RESTITUENDUM ET CUJUS EXPENSIS?

I. *Ubi restituenda debita ex contractu.* II. *Ratione rei acceptæ.* III. *Et injustæ acceptionis.*

I. RESP. 1°. Ea, quæ debentur ex contractu, solvi debent in eo loco, & ejus expensis, prout tacitè vel expressè conventum est, vel sicut leges & consuetudines locorum observant.

II. 2°. Si sit restitutio strictè dicta, & ea debita sit solo titulo rei acceptæ, nunc bonæ fidei possessor, ubi novit rem esse alienam, satisfacit, si custodiat & præsentet rem domino, eum monendo, ut significet, quomodo & quò velit sibi rem remitti, idque expensis ipsius domini; non enim gravari debet bonæ fidei possessor, qui culpâ caret. Hinc

generatim expensæ factæ ad inquirendum dominum, ac rem ei transmittendam, &c. possessori bonæ fidei refundi debent.

Idem est dicendum, quamvis bonæ fidei possessor absque monitione rem domino remittat, modò in transmittendo non fecerit expensas superfluas & inutiles.

III. 3°. Si restitutio debita sit titulo injustæ acceptionis aut damnificationis, fieri ipsa debet expensis malæ fidei possessoris, & in eo loco, ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. Hoc verum est, non solum quando injustus possessor rem aliò transmittit, sed etiam quando dominus ipse alio migravit & rem suam secum asportasset, si apud ipsum mansisset: interim probabiliter expensas necessarias, quas dominus in illa re secum asportanda facere debuisset, deducere poterit. Vide dicta Num. 52.

Expensæ quamtumvis magnæ neminem simpliciter à restitutione liberant, sed aliquando dant justam causam eam differendi, ut dicetur agendo de causis à restitutionibus excusantibus. An aliquando ob expensas alteri, quàm domino, restitutio fieri possit, inquiretur agendo de circumstantia "cui."

N. 58. QUOMODO RESTITUENDUM?

I. *Restitutio fieri debet integrè.* II. *Potest tamen fieri occultè.* III. *Idque periculo Domini rei.*

AN sufficit restitutionem facere per partes?

I. R. Si totum debitum simul reddi possit, non poterit restitutio fieri per partes; nisi consentiat is, cujus interest, vel justa aliqua causa id fieri permittat; quia aliàs contrahitur culpabilis mora pro partibus dilatis.

Hinc absolvi non potest, qui absque justa causa non vult restituere nisi per partes.

An restitutio fieri debet publicè?

II. R. Per se loquendo non solùm publicè fieri non debet, sed nec sæpè potest; debet enim in ea, quantùm commodè potest, consuli famæ & honori restituentis: per accidens tamen publicè facienda est: 1°. Si alioquin ipsa restitutio, v. g. famæ & honoris, fieri non possit; 2°. dum reparandum est publicum scandalum, quod quis dedit, v. g. publicus usurarius & similes: hi, non obstante notâ propriæ infamiæ, restituere debent publicè, etiam ex disciplina Ecclesiæ.

An est licitum restituere per alium?

R. Affirmativè: modò ille, cui restitutio facienda committitur, sit satis fidelis, ut res cum effectu domino suo restituatur: idque sæpè exigit conservatio famæ.

Circa hoc attendat Confessarius monitum S. Caroli Borromæi part. 2. cap. 20. "Neque pecunias aliave, quæ à pœnitente restituenda sunt, propriis dominis in se provinciam reddendi assumat, nisi necessitas id requirat, ut videlicet hoc modo pœnitens non prodatur: quod cùm erit ab eo factum, curet ut is, cui rem restituit, chyrographum suum in testimonium ei contribuat, ut illud pœnitenti consignet: ac planè eo modo procedat, ut omnem speciem ac signum avaritiæ superfugiat."

In hoc chyrographo non potest ipse pœnitens nominari, & prohibere debet omni modo Confessarius, ne is cui restitutio fit, in personam, cujus nomine fit, inquirat.

Quid si Confessarius vel alius ex oblivione vel ex malitia sibi retineat, quod restituendum accepit?

III. R. Si restitutio sit debita titulo rei acceptæ tantùm, & res eadem in se seu in specie reddatur, tunc fit periculo ipsius domini, modò restituens remiserit rem per hominem quem prudenter judicabat rem domino redditurum.

Quòd si rem alienam non habeat in specie, sed tantùm in æquivalenti, eamque per fidelem nuntium remittat, quibusdam placet, tunc restitutionem fieri periculo restituentis: sed dicendum eam fieri periculo illius, cui fit restitutio; quia intervenit pactum negotiorum gestionis, quo periculum rei devolvitur ad dominum, cujus negotia geruntur.

Si verò restitutio debita sit titulo injustæ acceptionis, tunc fit periculo restituentis, ita ut undecumque contingat restitutionem cum effectu domino non fieri, adhuc restituere obligetur, nisi antea plenè omnino apud dominum moram purgasset, vel dominus illum tertium deputasset, ut sibi restitutio fieret, vel aliter periculum in se susceperit; ratio est, quòd malæ fidei possessor etiam casum fortuitum præstare debeat, ut ante dictum est.

Nota, aliud esse, quòd dominus consentiat, ut restitutio fiat per tertium; aliud, ut fiat per tertium periculo ipsius domini.

Cujus periculo fit restitutio ex contractu debita?

R. Periculo debitoris, nisi creditor isti tertio dederit commissionem, vel aliter fuerit conventum, aut consuetudine *introductum*.

N. 59. QUANDO RESTITUENDUM?

1. *Restitutio debet fieri statim.* II. *Nisi justa causa excuset.*

I. RESP. 1°. Debita ex contractu restitui seu solvi debent eo tempore, prout tacitè vel expressè conventum est, quo transacto, dies definita interpellat pro domino, & solutio debet fieri "statim;" alioquin debitor contrahit onus compensandi omne damnum, quod creditor subit ex dilatione solutionis.

Hæc intelligi debent, nisi adsit legitima causa dilationis, qualis censetur esse, si debitor pergat frequentare officinam creditoris, si pergant simul nogotiari, secùs si contrarium.

2°. Restitutio, sive ex re accepta, sive ex injusta acceptione, fieri debet "statim," ubi non excusat legitima causa; quia præceptum restitutionis juxta Num. 39. est primariò negativum, adeoque obligat semper & ad semper.

Quomodo istud "statim," intelligendum est?

R. 1°. Si sermo sit de proposito restituendi, intelligitur statim "mathematicè," id est, eo instanti, quo reflectis te detinere alienum, eodem debes velle restituere, alioquin peccas contra præceptum negativum prohibens detinere alienum.

2°. Si sermo sit de restitutione actu facienda, intelligitur statim, "moraliter," hoc est, primâ opportunitate datâ; quia cùm sit actus exterior, requirit moram temporis ut fiat, et sæpè occurrit impedimentum ne fiat.

II. Intellige iterum, nisi adsit quædam justa ratio restitutionem differendi, de quibus causis agetur postea: sed notari debet, quòd existente justâ causâ differendi, propositum equidem suo tempore restituendi, semper debeat perseverare.

N. 60. DE PECCATO ET ONERE ILLIUS, QUI NON RESTITUIT STATIM.

I. *Procrastinans restitutionem peccat.* II. *Ex genere graviter.* III. *Diuturnitas temporis aggravat, vel multiplicat, si interrumpatur.* IV. *Observanda à Confessario.*

QUOMODO peccat ille, qui est in mora culpabili restitutionis aut solutionis?

R. Qui citra justam causam primâ opportunitate moli restituere aut solvere recusat, si antea non erat possessor malæ fidei, jam talis esse incipit, et tenetur titulo injustæ acceptionis.

I. 2°. Peccat contra justitiam commutativam adversùs creditorem.

Undenam aggravatur vel diminuitur hoc peccatum?

II. R. 1°. Ratione majoris vel minoris quantitatis rei restituendæ, aut solvendæ. 2°. Ex longiori vel minori mora, magis vel minùs culpabili. 3°. Ex eo, quòd debitor magis commodè possit satisfacere, et creditor majus nocumentum patiatur. 4°. Ex eo, quòd creditor magis vel minùs sit rationabiliter invitus.

Nota, peccatum illius, qui vult restituere occasione magis opportunâ, sed jam absque sufficienti ratione differt, non ideo semper esse mortale.

Quid ex diuturnitate temporis hìc est reflectendum?

R. Quòd talis continuo peccet toto illo tempore, quo non proponit efficaciter restituere aut solvere.

An talis unum aut plura peccata committit?

III. R. Vel committit unum peccatum continuando, quod singulis momentis crescit ratione durationis et majoris nocumenti, quod diutiùs infertur domino; vel committit plura numero peccata, si voluntas injusta interrumpatur aut renovetur.

Volunt quidam, quod quoties habet voluntatem expressam non restituendi, toties numero multiplicet peccatum suum injustæ acceptionis; ratio est, quod talis voluntatis actus secundùm se sit verum peccatum, et videtur disparatus ab actibus præcedentibus. Hoc certum est, quod si prior mala voluntas fuerit interrupta, tunc resumptio istius malæ voluntatis constituat novum peccatum.

Quandonam illa mala voluntas detinendi alienum sic interrumpitur, ut fiat numero distinctum peccatum?

R. 1°. Quoties concipit voluntatem, seu propositum efficax restituendi, et iterum resumit voluntatem non restituendi. 2°. Quoties supervenit causa à restitutione excusans, v. g. impotentia, modo tamen tunc non continuaverit propositum non restituendi, etiamsi potens esset vel fieret.

Non videtur hoc peccatum multiplicari ratione somni aut alterius distractionis supervenientis; nec etiam per hoc, quod injustus detentor novum actum injuriosum circa rem alienam omittat, v. g. eam cautiùs custodiendo, abscondendo, alienando, destruendo, domino petenti negando, &c.

quia hi actus profluunt ex priore injusta voluntate, & cu
eadem unum actum injustæ detentionis continuatæ con
tuere videntur. Attendi tamen debet, an non per tal
actus quædam specialis injuria adversùs dominum sit co
missa. Circa hæc vide Num. 95 "de Peccatis," et q
dicuntur in schemate 7.

IV. Quantùm ad moram culpabilem reflectat Confess
rius præcipuè hæc tria:

1°. Tempus seu durationem istius moræ culpabil
quia tamdiu fuit in actuali peccato.

2°. Confessiones eo tempore factas (si res restituen
fuerit notabilis) fuisse invalidas, adeoque repetendas;
pœnitentem se debere accusare de tot sacrilegiis, qu
Sacramenta durante tali statu suscepit.

3°. An talis fregerit fidem datam de restitutione
cienda: quod si sic, ordinariè ei neganda est absoluti
donec actu restituerit.

Merito etiam monentur rudiores, quod per absolutionem
non auferatur obligatio restitutionis, ne putent remiss
peccato restitui non debere.

Quomodo intelligantur verba Pastoralis dicentis abso
vendos non esse, "qui aliena, si possunt, restituere nolunt,"
vide N. 126. "de Sacr. Pœnit."

COROLLARIUM.

I. *Casus ægroti restitutioni obnoxii.* II. *Media.* III. *Si sit publicum.* IV. *Nolens restituere nisi per hæredes.*

QUID agendum Confessario, qui deprehendit ægrotum usque nunc restitutionem distulisse?

I. R. Habitâ quantitate restitutionis faciendæ juxta methodum schematis 7. et supra dicta, petet rationem, cur tamdiu restitutionem distulerit, ut hinc videat, an fueri justa causa excusans à restitutione statim facienda: hinc etiam noscet quàm grave sit peccatum omissionis restitutionis, &c.

2°. Si restitutio nondum facta sit, eum monebit ut quam primùm potest, restituat.

His tamen cautè procedi debet, ut servetur honor e fama ægroti, et ut ipsa restitutio certò et securè quam primum fiat, quæ duo simul sæpè sunt satis difficilia.

II. Media pro variis circumstantiis assignant Authores sequentia:

1°. Det ægrotus rem restituendam vel ejus valorem alicui personæ fideli, vel ipsi Confessario, ut per eos restitutio fiat.

2°. Si obligatio sit omnino occulta, poterit ægrotus tantam summam per testamentum aut codicillum relinquere illi, cui restitutio debetur.

3°. Vel declaret ægrotus in scriptis coram testibus et Notario sive Parocho, quod velit, ut ante omnia sumatur talis pecuniæ summa, ex sua hæreditate applicanda per Confessarium (quem proprio nomine in scriptis designet) ad rem, de qua ambo inter se convenerunt, et curet, ut ista declaratio statim tradatur in manus Confessarii.

4°. Potest etiam provideri restitutioni, si ægrotus ad se vocet personam privatam, cui merito fidat, et eidem dicat, se ei testamento vel codicillo relinquere talem pecuniæ summam, ut ex ea velit isti obligationi aut restitutioni satisfacere. Cavendum tamen, ne in testamento fiat mentio restitutionis aut obligationis, ne fama ægroti lædatur.

Quid si publicum sit eum esse restitutioni obnoxium?

III. R. Debet Confessarius ei injungere, ut publicè restituat, vel ut curet publicè, v. g. inter testes, ut sufficienter restitutioni provideatur, et ita scandalum tollatur.

Reflectere etiam debet Confessarius, ut inducat pœnitentem ad voluntatem et affectum erga rem alienam efficaciter retractandam, quod quilibet potest et facere tenetur, etiamsi actu restituere non possit.

Si temporis angustia non patiatur moram ad aliquod ex jam dictis mediis exequendum, non ideo absolutio neganda erit, si Confessarius videat ægroti animum promptum ad restituendum.

An satis non est, si moribundus potens restituere per se, dicat, se hoc jussisse hæredibus suis?

IV. R. Negativè: unde nec eum absolvi posse, Authores uno ore profitentur.

Ratio est: 1°. Quod tales non habeant absolutum propositum restituendi, sed conditionatum tantùm, nempe "si moriantur;" ita ut restituerent, si superviverent, quale propositum conditionatum non sufficit ad pœnitentiam.

2°. Illo modo non satis providetur securitati restitutionis quamprimùm faciendæ; imo manifestum periculum est, ne unquam restitutio fiat, quia hæredes vel non complebunt injunctam sibi restitutionem, vel eam usque ad finem vitæ similiter different, eamque hæredibus suis committent.

Vide hac *super re De Cocq* tract. 1. cap. 3. sect. 3.

Interim, si res non pateretur moram, ut per seipsum moribundus restituat, vel modus injungendi restitutionem hæredibus necessarius foret pro honore & fama ægroti, admittunt Doctores, talem ægrotum absolvi posse, modò habeat propositum restituendi absolutum, ac eam ita injungat, ut sufficienter consulat restitutioni quamprimum faciendæ.

N. 61. CUI RESTITUENDUM?

I. *Restitui debet possessori legitimo, sive sit dominus rei sive non.* II. *Exceptis his quinque casibus: si res sit damnosa.* III. *Eleëmosynæ ficto titulo acceptæ.* IV. *Pretium operis turpis.* V. *Nimiæ expensæ.* VI. *Dominus ignotus.* VII. *Quandonam dominus censeatur ignotus.* VIII. *Monitum practicum.*

NON est quæstio, quin restitutio sic fieri debeat, ut res, si non immediatè, saltem mediatè et ultimatè ad verum suum dominum veniat, quia hic est modus naturalis reparandi æqualitatem læsam: sed quia sæpè aliquid obstat, ne immediatè domino restituatur, hinc statuitur hæc regula:

I. Res ordinariè restitui debet illi, a quo legitimo titulo possidetur, sive sit dominus rei, sive non: ratio est, quòd ille injuriam passus sit, quæ consequenter debet per restitutionem reparari.

Hinc inferes, furantem commodatum, locatum, depositum, pignus, &c. debere restituere commodatario, locatario, depositario, &c. pariter furantem res pupilli a curatore vel tutore, debere restituere curatori, vel tutori, non veris dominis.

Similiter eum, qui surripit pannum a sartore, linteamina a lotrice, debere illis, non dominis ablata reddere; alias enim prædicti exponerentur gravi incommodo, eorum officinæ desererentur, et judicabuntur tanquam parùm fideles.

Dictum est 1°. "Ordinariè," propter quinque exceptiones infra allegandas.

Dictum est 2°. "Illi, a quo legitimo titulo possidetur;" quia si sit possessor illegitimus, sive bonæ sive malæ fidei, res immediatè domino restituenda est per se loquendo; quia talis nullum jus in illam rem habet: hinc res accepta a fure vel a possidente bonâ fide, sed sine legitimo titulo, immediatè domino suo tradi debet. Debent tamen moneri de restitutione jam facta, ne fur in peccato suo perseveret, et ne secunda restitutio fiat.

Nota, restitutionem censeri debite factam domino, quando fit ipsius administratori, aut ejus negotia gerenti, modo admoneatur dominus de restitutione ipsis facta, et nil obstet, v. g. suspicio, ne forte res non sit perventura ad dominum suum.

Quandonam non debet res restitui illi, a quo legitimo titulo possidetur?

II. R. In his quinque casibus: 1°. Quando res restituenda apparet esse graviter nosciva ei, cui restitutio facienda est: ratio est, quod non habeat jus repetendi in hunc finem, nec sit rationabiliter invitus: tum etiam quia ex lege charitatis tenemur impedire malum proximi, saltem quando commodè possumus.

In simili ergo casu res debet reservari, ut congruo tempore restituatur, vel alii tradi tutius conservanda, vel etiam aboleri, si semper maneat æquè nociva.

Hinc si quis habeat librum alterius plane pestilentem, neque ulli utilem, non domino restituendus, sed abolendus est. Idem dicendum de pictura nullius usûs, nisi pravi. Si verò alicui talis liber vel pictura utilis esse possit, sed non domino, consignetur superiori.

Eadem ratione sæpe præstat restituere uxori providæ, quam marito decoctori rei familiaris.

III. 2°. Eleëmosynæ ficto paupertatis titulo acceptæ, sufficienter videntur restitui, si dentur veris pauperibus juxta voluntatem domini: putat tamen Peringuez, quòd si in eleëmosynam data fuisset summa notabilis, illa danti restituenda foret: quia tunc intentio dantis videtur restringi ad personam aut causam particularem.

IV. 3°. Accpta ob opus turpe, sic ut datio & acceptio sit contra justitiam, non potest accipiens retinere, nec etiam (scilicet patrato opere) restituere ei, qui dedit, sed in pios usus sunt convertenda, ut docet S. Thomas 2. 2. quæst. 62. art. 5. ad 2. talis autem pia causa etiam quandoque censeri potest redditio rei acceptæ donatori, quando spes affulget, fore ut donator, exemplo donatarii, sit a malo avocandus.

Quo autem jure sic accepta in pias causas expendi debeant, non ita constat: quidam dicunt jure positivo, alii jure gentium, quod ex communi hominum apprehensione colligitur.

V. 4°. Sed raro, dum ob distantiam domini, vel aliter, nimis graves expensæ faciendæ forent, ut res immediate domino restituatur; tunc enim restitutio quandoque fieri potest pauperibus vel consanguineis domini. Hic casus

fundatur in præsumpta voluntate domini, quæ facilius habetur pro bonæ fidei possessore, cum dominus illi expensas refundere teneatur; sed admodum raro pro possessore malæ fidei.

Ut autem quis prudenter in hoc casu procedat, inquirere debet:

1°. An non speretur postea melior commoditas rem immediate domino restituendi.

2°. An restitutio fieri non possit minoribus sumptibus, restituendo aliam rem æquivalentem.

3°. An sciri non possit, quid dominus, noscens ubi res sit, velit de ea fieri.

4°. An non possit forte restituere creditori domini, aliive ejus locum tenenti.

VI. Quintus casus exceptus & magis ordinarius est hic: si ille, cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, ait S. Thom. quæst. 62. art. 5. ad 3. debet homo restituere secundum quod potest, dando in eleēmosynas pro salute ipsius, sive sit mortuus sive vivus, præmissâ tamen diligenti inquisitione de persona, cui restitutio facienda est.

Quandonam dominus censetur omnino ignotus?

VII. R. 1°. Dominus non censetur omnino ignotus, nisi diligens inquisitio juxta rei gravitatem sit præmissa.

Nec 2°. si dominus solum sit ignotus in particulari, sed sciatur, quod res debeatur uni ex duobus vel pluribus; hi enim, pro rata dubii, rem dividere possunt ac debent.

Nec 3°. si damnum immediate illatum sit pluribus particularibus alicujus communitatis, v. g. civitatis, parochiæ, &c. sed iisdem, quantum potest, restitutio fieri debet proportionate ad damnum, quod quisque passus est.

4°. Nec dominus censetur ignotus, si mercatores, caupones, pistores et similes promiscue defraudaverint in pondere vel mensura, aut per monopolia pretia rerum injuste auxerint, sed debent, inquantum possunt iis ipsis resarcire damna, puta vendendo in posterum minori pretio, majori pondere, &c. uti melius poterunt damna reparare.

5°. Nec est ignotus dominus, si sit defunctus, et noscatur ejus hæres: item si noscatur ille, cui dona domini obvenire debent jure successionis: in his casibus non est licitum ista bona tradere piis causis, sed illi, cui postea advenire debebunt, sumptâ cautione, ne bis cogatur restituere, si forte dominus postea compareat.

An sufficit restitutionem facere creditori ipsius, ad quem *res pertinet?*

R. Regulariter negativè, excepto hoc casu, quo nescitur dominus, hæres & administrator; quia creditor juste præfertur piis causis, sed non domino, hæredi & administratori ejus.

Quo jure res restituendæ, domino omnino ignoto, expendi debent in pias causas?

R. Videtur esse de jure naturali: idque probatur eodem modo, quo Num. 18. hoc probatum est de bonis inventis. Cautelæ ibidem præscriptæ hìc applicari debent.

VIII. Tantùm addendum est monitum S. Caroli Borromæi parte 2. cap. 17. institutionum Confessariorum; ne sibi vel Ecclesiæ suæ aut Monasterio addicant rem, cujus dominus omnino ignoratur. Quod etiam observari vult in votorum commutatione, & dum pro pœnitentia, Confessarius Missas injungit pœnitenti. Hoc monitum satis continetur in instructionibus Confessariorum hujus Diœcesis, Num. 9. ubi habetur; "Caveant etiam "Confessarii, ne quæ commoda temporalia sibi, vel suis, "occasione confessionis à pœnitentibus aucupentur."

N. 62. DE ORDINE CREDITORUM.

I. *Præfertur aliis Dominus rei in se existentis.* II. *Vel venditor rei non soluto pretio.* III. *An res vendita maneat hypothecata.*

NON refert, cui priùs solvat debitor, quando est in statu, ut possit omnibus suis creditoribus satisfacere, sed quæstio est:

Cui priùs possit aut debeat satisfacere, si non sit in statu ut omnibus satisfaciat?

I. R. 1°. Certum est quòd res existens in sua specie, cujus dominium non acquisivit debitor, quovis modo eam habeat sive juste, ut pignus commodatum, bona fide emptum, &c. sive injuste, ut furto, rapinâ, &c. debeat reddi domino posthabitis omnibus aliis creditoribus, ita ut si dominus ignotus sit, debeat talis res expendi in pios usus, ut dictum est Num. præcedenti. Ratio est, quòd quælibet res clamet dominum suum, & debitor non possit creditoribus suis satisfacere ex bonis alienis, sed debeat ex propriis.

II. Hinc res empta, & tradita, non soluto pretio, nec assecurato per pignus vel fidejussorem, aut saltem per promissionem emptoris, est venditori præ aliis creditoribus restituenda; quia in casu non transfertur dominium istius rei, sed manet apud venditorem, ut habetur lib. 2. Instit.

tit. I. § 41. "Venditæ verò res & traditæ non aliter emp-
"tori acquiruntur, quàm si hic venditori pretium solverit,
"vel alio modo ei satisfecerit, veluti ex promissore vel
"pignore dato......sed si is, qui vendidit, fidem emptoris
"secutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri."

Hinc sæpius pro venditore judicatum refert Stockman, decis. 93. ubi addit, quod venditor non censeatur fidem emptoris secutus, si non diu post res emptas facultatibus lapsus sit emptor; si emptor mercibus comparatis statim foro cesserit; si institor seu factor mercatoris vendiderit merces, nisi specialiter expressum sit in ejus mandato; item si venditio facta sit in nundinis.

Pari modo Ecclesia, fiscus, minor retinent jus prælationis in bona sua, quæ per procuratorem sequentum emptorum fidem credito vendita sunt.

Circa idem notat Zypæus, fidem non habitam fere per mores credi solere, si solutio mox fieri debuit; habitam si illa in diem dilata sit.

Nota ex loco juris ante citato, venditorem amittere præferentiam, quando in venditione & traditione rei translatum fuit dominium.

Similiter si res empta non sit ampliùs apud emptorem, sed vel alia, quam permutavit, vel pecunia, quam ex rei traditione accepit, venditor non habet privilegium prælationis nec etiam eam vindicare potest ab ulteriore emptore.

III. Inquirendum superest, an res vendita & tradita, non soluto pretio, sic ut venditor emptoris fidem secutus fuerit, sive contentus fuerit ejusdem nudâ promissione, non maneat saltem tacitè hypotheecata venditori, ut ideo præferentiam prætendere possit?

R. In Gallia obtinet juxta art. 3. edicti Regii anno 1669, ut venditor præferatur etiam Regi quoad res immobiles, ita ut habeat jus insequendi rem venditam quocumque transierit: quoad res mobiles verò habeat præferentiam, quamdiu sunt in manu primi emptoris.

Inter Authores nostrates præferentiam negant Wiggers, Layman, De Cocq, Braunman, Zoësius, &c. quia venditor, sequens fidem emtoris, transfert dominium rei suæ. Deinde, quia illa quasi-hypotheca non fundatur in ullo jure: ergo est merè fictitia.

Lessius tamen, Sylvius, Navarrus, &c. rem illam hypothecatam manere existimant; quia sic æquitas naturalis dictat, & sensus communis ita habere videtur; venditores enim justè solent res venditas statim repetere, si emptor

solvere detrectet. Verùm ad hoc responderi potest, quòd hoc ideo sit, quia vel venditores non sunt secuti fidem emptoris, vel quia res illa magis præstò est ad manum, ut ex ea venditor indemnizationem obtineat.

Finaliter oportet pro similibus consulere locorum consuetudines, & videre, quid usus constans introduxerit.

N. 63. DE ORDINE CREDITORUM, RE NON EXTANTE.

I. *Varii creditores* II. *Et hypothecæ.* III. *Ordo restitutionis re non extante.* IV. *Præcedunt privilegiati.* V. *Tum hypothecarii.* VI. *Inter quos prævalet.* VII. *Prior tempore.* VIII. *Exceptiones.* IX. *Sequuntur creditores personales.* X. *Eorum ordo.* XI. *Priùs petens solutionem.* XII. *Quid, dum creditori uni solvit præ aliis.* XIII. *An debita ex delicto præferenda debitis ex contractu.* XIV. *Certa incertis.* XV. *Pauper diviti.*

I. CREDITORES possunt esse varii: alii merè personales, seu chirographarii, qui solam debitoris personam obligatam habent; alii hypothecarii, qui personam debitoris ejusque bona obligata habent ratione pignoris aut hypothecæ.

2°. Alii creditores vocantur privilegiati, qui præferentiam habent ex statuto legis, vel æquitate naturali: alii non sunt privilegiati, sed sibi invicem æquales.

II. Alia hypotheca est tacita, quæ nascitur ex statuto legis; alia expressa, quæ statuitur conventione contrahentium.

Deinde alia hypotheca est generalis, quâ omnia bona debitoris subjecta sunt creditori; alia specialis, quæ hanc aut illam rem in particulari obstrictam tenet.

Observa etiam, quòd pignus distinguatur ab hypotheca rigorosè sumpta; nam hypotheca est rei immobilis & non traditæ, pignus verò rei mobilis & traditæ in debiti assecurationem. His positis quæritur:

Qualis sit restituendi ordo, dum res in se non ampliùs extat?

III. R. Attendi debent locorum consuetudines, quæ sæpe variant.

IV. 1°. Debita privilegiata sunt solvenda ante omnia alia etiam hypothecata. Sunt autem hæc privilegiata, scilicet expensæ necessariæ & moderatæ funeris pro marito, uxore, liberis & aliis, quos debito tenebatur sepelire. 2°. *Expensæ factæ in conficiendo* testamento, illo aperiendo,

& faciendo inventario. 3°. Expensæ necessariæ ad conservanda bona debitoris, seu domûs mortuariæ.

Moribus Belgicis etiam privilegiatæ sunt mercedes famulantium, artificum & rerum, quæ ad victum vel medicinam sunt traditæ. Item salaria Medicorum, Chirurgorum &c. quæ juxta Voëtium quoad morbum postremum computantur.

V. Post privilegiata solvi debent debita hypothecata ante alia non hypothecata, inquantùm scilicet hypotheca se extendit; quia hypotheca datur in majorem securitatem solutionis.

Circa hypothecam nota ex Zypæo & Zoësia, quòd in hac patria debeat esse constituta coram Notario & Magistratu loci, in quo hypotheca sita est, & inregistrata in registro ejusdem loci; aliàs non tribuit ullam præferentiam, nec jus reale, nisi sit hypotheca tacita, quæ sine ulla solemnitate vim habet ex lege sive jure.

Quis est ordo inter creditores hypothecarios?

VI. R. Si sint hypothecarii ejusdem temporis, attentâ naturâ rei, præfertur ille, qui habet hypothecam expressam habentibus tacitam tantùm, habens generalem habentibus particularem tantùm.

VII. Si sint diversi temporis, regulariter præfertur ille, qui tempore prior est juxta regulam 44. juris in 6. "Qui "prior est tempore, potior est jure." Idem est, sive prior hypotheca sit generalis sive specialis, sive expressa sive tacita: imò etiamsi res obligata jam esset tradita posteriori.

Hæc prioritas intelligi debet non de tempore debiti contracti aut pecuniæ mutuatæ, sed de tempore quo hypotheca solemniter constituta est. Lege 8. codicis lib. 8. tit. 18.

VIII. Dictum est "attentâ naturâ rei:" item "regula-"riter;" quia jure communi & consuetudinibus locorum varii casus excipiuntur: sic v. g. Mechliniæ, hypotheca specialis posterior præfertur priori generali, ut refert Christinæus. Vide Wiggers & De Cocq.

IX. Post creditores hypothecatos veniunt personales sive chirographarii, qui nec sunt privilegiati, nec hypothecarii, inter quos non est servandus ordo prioritatis debiti, sed omnibus pro rata secundùm proportionem debitorum & facultatum debitoris, solvendum est æquè primò.

X. Admittitur tamen inter eos hic ordo: debita ex titulo oneroso, vel ex delicto solvi debent ante debita ex titulo gratuito, v. g. promissione, voto, &c. quia in his censetur subintelligi hæc conditio, si commodè & absque *injuria alterius possit adimpleri.*

Hinc non licet accipere dona aut legata ab illo, qui incapax est ad solvenda debita orta ex titulo oneroso.

Hinc etiam debet hæres defuncti priùs solvere debita onerosa defuncti quàm legata etiam pia, & priusquam eas voto promissas. Vota tamen priùs solvi debent quam legata: quia ligant personam voventis.

An ille creditor, qui prius solutionem petit, aliis præferri debet?

XI. R. 1°. Inter creditores ejusdem ordinis, præferendus est, qui, antequam foro cessum est, prius solutionem petit; quia vi legum præ aliis creditoribus est privilegiatus: "Vigilantibus enim jura subveniunt:" ita ut ipsi debeat totum solvi, etsi cæteris creditoribus ejusdem rationis nil superesset.

2°. Dum omnes creditores ejusdem ordinis, vel simul petunt, vel nullus eorum petit solutionem, tunc cuique pro rata debiti solvendum est, nec tunc gratificationi locus est.

3°. Dum inter creditores est ordo prælationis, posterior petendo solutionem, non acquirit præferentiam præ illis, qui ipsum ordine prælationis præcedunt.

Hinc licet quidem petere solutionem præ cæteris creditoribus, qui jus prælationis non habent, & tali petenti, sive juridicè sive privatim, totum solvere, etsi cæteris ejusdem ordinis nil supersit; non licet tamen fraudulenter cum præjudicio creditorum, qui jus prælationis habent, petere, nec tali petenti cum aliorum injuria solvere.

Non licet etiam debitori monere creditorem, ut petat prior solutionem, & sic totum ei solvat; quia talis monitio est fraudulenta & injuriosa aliis creditoribus, sive sint ejusdem, sive diversi ordinis.

An si debita non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni nullum jus præferentiæ habent, hic creditor teneatur restituere aliis creditoribus, secundùm quod ipsi cum illorum præjudicio solutum est?

XII. R. cum Daelman distinguendo: Si ille creditor bonâ fide perrexerit, potest solutum tenere, donec alii viâ juris illud repetant, utì videntur repetere posse per legem 24. lib. 42. digest. tit. 8. Ratio est, quòd illud, quod talis creditor accepit, esset proprium debitoris, nec alteri in specie obligatum.

Si verò creditor ille solutionem acceperit, sciens debitorem inde fieri impotentem solvendo aliis creditoribus, tunc videtur restitutioni obnoxius, non præcisè qui alienum accepit, *sed quia sic agendo cooperatus est injustæ actioni debitoris.*

Inferes, à fortiori restitutioni obnoxios esse, qui mune[illegible] & alia gratuito titulo accipiunt ab illis, quos vident i[illegible] impares fieri debitis solvendis : unde meritò damnata est [illegible] Clero Gallicano anno 1703, sequens propositio : " Etia[illegible] " donatario perspectum sit, bona sibi donata à quopia[illegible] " eâ mente, ut creditores frustrentur, non tenetur resti[illegible] " ere, nisi eam donationem suaserit vel ad eam induxerit."

Excipe quæ debitor dat uxori & liberis necessaria [illegible] statum justè acquisitum honestè conservandum.

Item licitè retinet donatarius, si tantumdem redo[illegible] donatori, ita ut ex dono non minuatur facultas satisfacie[illegible] creditoribus.

An debita ex delicto præferenda sunt debitis ex con- tractu oneroso : an contra ?

XIII. R. Varii variè sentiunt : probabilior videtur sen- tentia Sylvii, Daelman, Collet, &c. quæ asserit nullum esse ordinem inter illa debita ; quia jus positivum inter illa debita nullibi distinguit, nec unum debitum ex natura sua strictiùs ligat quam aliud.

An debita certa priùs solvenda sunt quam incerta ?

XIV. R. Planior iterum veriorque videtur sententia Daelman ; scilicet, nullum esse ordinem inter illa debita quovis modo accipiantur, unde debitum, de quo certò con- stat, sed cujus dominus ignoratur, æqualiter cum cæteris debitis solvi debet, expendendo illud in pias causas. Si autem incertum sit, an quidquam debeatur certæ personæ, tunc pro rata dubii solvere oportet.

Si tamen spes esset, fore ut aliquando redeat melior for- tuna debitori, & simul ut dominus incertus postea compa- reat, tunc posset debitum illius postponi.

An creditor pauper præferendus est diviti ?

XV. R. Negativè ; quia justitia commutativa personam non respicit, sed æqualitatem rei ad rem. Aliud foret, si creditor pauper esset in tali necessitate, ut charitas eum præferendum dictaret.

N. 64. DE JUSTIS CAUSIS DIFFERENDI RES- TITUTIONEM.

I. *Causæ differendi restitutionem sunt triplices.*

Prænotandum 1°. sub restitutione hìc comprehend[illegible] solutionem, compensationem damni & alias satisfactione[illegible]

2°. Causas excusantes quandoque valere pro toto, quan- doque pro parte restitutionis tantùm, quandoque pro mo- *dico tempore,* quandoque pro longiori.

3°. Faciliùs dominum consentire in dilationem debitorum ex contractu, quàm ex delicto.

4°. Aliquam causam, licèt non excuset à toto, posse excusare à tanto.

5°. Differentem ex justa causa restitutionem debere habere animum paratum & efficacem voluntatem restituendi.

Quænam igitur sunt causæ, ratione quarum dilatio restitutionis non est peccaminosa?

I. R. Sunt plurimæ, quæ omnes reduci possunt ad tres quasi classes:

Prima, est consensus creditoris liber & validus, sive ille sit explicitus sive implicitus, modò sufficienter innotescat.

Secunda, est voluntas creditoris rationabiliter præsumpta.

Tertia, est impotentia debitoris non perpetua, sive sit physica, sivė moralis. De his ordine agemus.

N. 65. DE CONSENSU CREDITORIS.

I. *Prima gravis necessitas debitoris.* II. *Vel periculum animæ.* III. *Detrimentum proprium.* IV. *Aut abusus creditoris.* V. *Lucrum cessans aliquando non debet.* VI. *Aliquando debet.*

QUANDONAM censetur creditor consentire in dilationem restitutionis?

I. R. 1°. Quando debitor in se vel in suis, quos sustentare debet, patitur gravem necessitatem, de qua lib. 50. digest. regula juris 173. ait: "In condemnatione perso-"narum, quæ in id, quod facere possunt damnantur, non "totum, quod habent, extorquendum est, sed & ipsarum "ratio habenda est, ne egeant."

Hæc intellige, si creditor etiam non sit in necessitate pari vel majori; quia tunc esset rationabiliter invitus circa dilationem, cùm juxta ordinem charitatis sibi potiùs cæteris paribus consulere, quàm alteri debeat.

Dicitur "in gravi;" quia in necessitate extrema omnia ad usum necessaria sunt communia.

II. 2°. Dum imminet gravis necessitas spiritualis debitori, vel suis; modò illud periculum non oriatur ex malitia, sed ex fragilitate, aut pusillanimitate, & non suppetat alia via commoda istud periculum avertendi: ita v. g. differre licet debitori, si alioquin ejus filiæ se prostituerent.

III. 3°. Si debitor alioquin pateretur magnum detrimentum in *rebus propriis non* debitis; modò iterum creditor

non patiatur simile detrimentum, & debitor possit post restituere sine tali damno, quale in casu deberet subire.

Nomine detrimenti hìc intelligitur damnum, non tantùm in bonis fortunæ, sed etiam in naturalibus, fama, honore, &c.

4°. Si alioquin debitor deberet excidere à statu legitimè acquisito. Verùm hìc variæ requiruntur conditiones: 1°. Ut creditor non subeat simile periculum: 2°. Ut speretur moraliter restitutio brevì facienda sine tali jactura: 3°. Ut debitor suâ culpâ non conjecerit sese in hoc periculum.

Hinc juxta Sylvium non excusatur ille, qui ludis, ebrietatibus in hanc necessitatem lapsus est; nec ille, qui furtis, usuris, aliove modo injusto, statum suum auxit.

IV. 5°. Dum dominus prævidetur re suâ abusurus in sui, vel aliorum perniciem temporalem vel spiritualem. Vide Num. 61.

An est sufficiens causa differendi, si creditor non moneat debitorem?

R. Negativè: quia tempus ipsum aut res restituenda satis monet pro ipso creditore: deinde fortè creditor non reflectit ad debitum, aut ignorat ubi debitor sit, et ideo non monet: fortè tacet ex metu reverentiali, aut timore alterius mali vel incommodi.

An ille, qui ex justa causa restitutionem differt, teneatur de lucro cessante vel damno emergente, quod creditor interea patitur?

V. R. Certò non tenetur, si causa dilationis sit propter ipsum creditorem, v. g. ne re suâ abutatur, &c. quia tunc debitor non est causa, quòd restitutio non fiat, sed ipse creditor.

Eodem mòdò debitor ex contractu vel ex re accepta tantùm, qui non fuit in mora culpabili, non tenetur; quia non fuit injusta causa damni emergentis aut lucri cessantis.

VI. Debitor ex delicto videtur semper teneri; quia illud lucrum cessans aut damnum emergens verè sequitur ex injuria illata, & eatenùs voluntarium est, lìcèt hìc et nunc detur justa causa non restituendi; effectus enim potest esse voluntarius respectu voluntatis præteritæ, licet non sit voluntarius respectu voluntatis præsentis, ut dictum est Num. 28. "de Actibus Humanis."

N. 66. DE DILATIONE EX PRÆSUMPTA VOLUNTATE CREDITORIS.

I. *Præsumpta voluntas creditoris ob amicitiam.* II. *Aut publicam authoritatem.* III. *Ut in cessione fori.* IV. *Quid præstat, dum legitime impetratur.* V. *Privilegium Clericorum.*

QUANDONAM licitè differtur restitutio ob præsumptam voluntatem creditoris?

I. R. 1°. Si ex quibusdam exterioribus signis fundatè colligatur, creditorem esse contentum, ut restitutio differatur, v. g. ex benignitate, amicitia, vel alio speciali affectu.

Item dum præsumi potest, quòd creditor foret contentus, si sciret rationes, ob quas debitor restitutionem differt.

Hæc præsumptio nil prodest, dum creditor solutionem urget: sed tunc vel satisfaciendum, vel dilatio petenda est.

II. 2°. Si ex aliqua causa constet, quòd creditor non sit rationabiliter invitus circa dilationem, eò quòd sufficiens causa dilationem faciat esse justam, vel quia authoritas publica ob rationabilem causam supplet consensum creditoris, utì fit in literis moratoriis, gallicè "lettres de retardement," quales etiam sunt "literæ quinquennales" vel conformitatis, de quibus De Cocq tract. 1. cap. 8. sect. 6.

Circa hoc dilationis beneficium observandum est, illud quidem valere in conscientia, sit si debitè obtentum, non tamen plus quàm verba sonant, nec aliter quàm secundum rationem petitæ dilationis: prætereà debet istud beneficium obtineri sine obreptione & subreptione: nec debitor eo uti potest in damnum creditorum, bona sua occultando, amovendo, &c.

Hâc occasione quæritur: Quid dicendum sit de cessione bonorum seu fori, gallicè "faire faillite?"

III. R. Cessio fori est, cùm debitor omnibus suis debitis solvendis impar, quæ ipsi supersunt bona creditoribus cedit seu dimittit.

Id autem dupliciter fieri potest: 1°. Impetrando juxta leges & jura beneficium cessionis fori, & sincerè agendo coram judice. 2°. Illud beneficium non impetrando.

Qui sine impetratione cedit foro, hoc est, vel per fugam vel per executionem judicialem, ex hac parte nullo modo excusatur à restitutione aut dilatione.

Quid præstat beneficium cessionis fori, dum est legitime impetratum?

IV. R. Hæc duo: 1°. Quòd debitor propter debita non possit incarcerari; 2°. Quòd licite retinere possit ea, quæ judex ei assignat, ne ipse vel sui egeant; nec præter hæc possit quis illum pro debitis aggredi.

Circa hoc statutum est à Carolo V. 20. Octob. 1541. ut qui literas ad cessionem faciendam impetrârunt, eas intra mensem in judicio offerant, cum synopsi jurata omnium bonorum, eademque derelinquant creditoribus dimissâ possessione, &c. Item quòd literæ cessionis debeant committi judici, ut designet, quænam cedenti retinere liceat. Si ad meliorem fortunam redierit, debet creditoribus integre satisfacere: si bona in fraudem creditorum alienaverit, viâ regiâ per leges revocantur.

Hinc graviter illicitum est, abscondere aliqua bona, & alia insuper à judice assignata accipere: ut constat ulteriùs ex judicio Facultatis Theologicæ Lovaniensis dato 4. Maii 1657, & confirmato in Synodo Namurcensi 1659. Item gravìter peccant, qui, cùm vident sese foro cessuros, plurima ab aliis credito vel mutuo accipiunt: quia committitur aperta fraus vel dolus malus.

Tenetur etiam cedens foro industriâ, labore et parcimoniâ curare, ut acquirat, unde creditoribus satisfacere possit; quia debita non sunt extincta, ut vulgò plures putant, sed tantùm sunt dilata.

Neque excusatur, licet cum creditoribus ante composuerit de solvendo v. g. 33 vol 40 in 100; quia creditores inviti & coacti componendo accipiunt quantùm possunt; non autem renuntiant juri suo, quod habent ad alteram debitorum partem.

An debitor, si clanculò cedat foro, non obtento beneficio cessionis, potest sibi quædam servare?

R. Daelman: Nil potest sibi reservare ex illis, quæ injuste aut fraudulenter acquisivit; sed facta cessione privata, licite sibi reservat necessaria ad tenuiter vivendum. Vide Daelman hoc loco quæst. 5. observ. ultimâ.

V. Finaliter nota, Clericos, etiam prima tonsura tantùm initiatos, non conjugatos, gaudentes privilegio fori, propter debita incarcerari non posse, licet foro non cesserint; sed statuit Gregor. IX. lib. 3. decret. tit. 23. cap. 3. Clericum

conveniri non posse, nisi inquantùm solvere valet, modò idoneam cautionem, id est, juramentum præstet, se soluturum, cum ad pinguiorem fortunam devenerit.

Hoc privilegium concessum est in favorem totius Ordinis Clericalis; cui proinde particularis Clericus valide renuntiare non potest, ut observant Canonistæ.

Hoc privilegio non gaudent Clerici, qui in fraudem creditorum bona sua dissipant, vel fraudulenter se gesserunt pro Laïcis, sicuti generatim fraus destruit effectum privilegii qualiscumque.

N. 67. DE DILATIONE OB IMPOTENTIAM NON PERPETUAM DEBITORIS.

I. *Impotentia.* II. *Physica.* III. *Et moralis.* IV. *Non debet fieri per bona altioris ordinis.* V. *Nisi raro.* VI. *Altiora per inferiora compensantur.* VII. *Monitum.*

QUÆNAM est impotentia, ob quam debitor licite differt restitutionem?

I. R. Est impotentia non perpetua, physica, vel moralis.

II. Impotentia physica est impossibilitas restitutionis statim faciendæ, undecumque oriatur.

III. Moralis est, v. g. inculpabilis ignorantia debiti, item extrema necessitas, quæ excusat, quamdiu durat, nisi fortè debitor per ipsam rei ablationem creditorem in extremam necessitatem conjecerit.

Dicitur "non perpetua," quia impotentia perpetua non solùm est causa differendi, sed simpliciter à restitutione excusat.

Impotentia moralis aliquando adesse dicitur, dum quis non potest restituere nisi per bona alterius ordinis; hinc quæritur:

Utrùm excusetur à restitutione, qui non potest restituere nisi per bona ordinis superioris?

R. Prænotandum, quòd bonorum naturalium sit triplex ordo: in supremo sunt vita, membra, sanitas, ingenium, &c. in medio sunt honor & fama: in infimo sunt bona fortunæ, divitiæ & res temporales pecuniâ æstimabiles.

IV. Hoc notato, respondetur debitorem non teneri restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quando illa judicio prudentum sunt longè majus detrimentum,

quàm damnum compensandum. Sic per se loquendo no teneris cum jactura propriæ vitæ restituere famam t æqualis, nec debes vendere libertatem, ut solvas debit ut ait S. Thomas 2. 2. quæstione ultima art 6. ad " Propter pecuniam....persona liberi hominis secundù " jura civilia non obligatur, sed solùm res; quia perso " liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ."

V. Sed contingere potest, quòd bonum altioris ordini amittendum judicio prudentum minùs, vel saltem no magis æstimetur, quàm bonum inferioris ordinis restitu- endum: sic plura millia aureorum pluris æstimantur, quàm levis infirmitas, aut fama vilis personæ; hoc erg casu restitutio boni inferioris ordinis fieri debet cum dis- pendio boni altioris ordinis, alioquin creditor esset rati- onabiliter invitus.

An si quis restituere non possit bonum altioris ordinis per æquale, teneatur restituere per bona inferioris, si possit?

VI. R. Affirmativè, & hæc est aperta sententia S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2 ad 1. dicentis: " Quando id, " quod ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, " debet fieri compensatio, qualis possibilis est; putà cum " aliquis alicui abstulit membrum, debet recompensare " vel in pecunia vel in aliquo honore, considerata condi- " tione utriusque personæ secundum arbitrium boni viri. " (Et ad 2.) Si non possit famam restituere, debet ei " aliter recompensare."

Ratio idem dictat: licèt enim vita hominis, membra, fama, &c. sint supra omne pretium, & ita non æstimabilia pretio secundum se; in ordine tamen ad usus humanos pretio æstimari possunt; sic homo potest libertatem ven- dere, vitam & membra pro stipendio periculo exponere; a fortiori ergo compensari potest & debet injusta ablatio membri, famæ, &c. quâ homo ab usu impeditur, & in- super mœrore affligitur.

VII. Non debet tamèn Confessarius promiscuè com- pensationem illam injungere, quia honorati & nobiles solent eam respicere ut nimis vilem, & eis magis satisfit per petitionem veniæ aut exhibitionem honoris. Paupe- riores facilè talem compensationem admittunt: unde eis fieri debet juxta arbitrium viri prudentis, aut conventi- onem partis.

N. 68. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A RESTITUTIONE.

I. Causæ excusantes à restitutione. II. *Interitus rei.* III. *Præscriptio.* IV. *Impotentia perpetua.* V. *Principali restituente.* VI. *Solutio creditori creditoris.* VII. *Remissio creditoris.* VIII. *Compositio.* IX. *Authoritas judicis.* X. *Compositio cum Pontifice.* XI. *Non excommunicatio creditoris.*

QUÆNAM sunt causæ, quæ excusant à restitutione, obligationem ejus tollendo?

I. R. Sunt præcipuè novem: quinque se tenent ex parte debitoris, & quatuor ex parte creditoris.

II. Ex parte debitoris sunt quinque sequentes: prima, "interitus rei," dum scilicet obligatus solo titulo rei acceptæ desinit habere rem alterius in se & in æquivalenti. Si tamen res debeatur ex contractu, interitus rei non semper excusat. Vide Num. 42.

III. Secunda est "legitima præscriptio," juxta dicta Num. 30.

IV. Tertia est "debitoris impotentia," scilicet ratione sui perpetua; ad impossibile enim nemo tenetur.

V. Quarta, dum principalis inter obligatos in solidum restituit, liberatur secundarius, ut dicetur agendo de cooperantibus.

VI. Quinta, solutio facta creditori creditoris; modò debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii creditores priores privilegiati, aut hypothecati. Id tamen non licet creditore invito, nec in foro externo admittetur, nisi res, quæ restituitur, fuerit obligata secundo creditori, vel causâ debitoris creditor illi alteri sit factus debitor; ut si gerens ejus negotia mutuum acceperit.

Quænam sunt causæ ex parte creditoris excusantes debitorem à restitutione, obligationem ejus tollendo?

VII. R. Prima est remissio creditoris, seu ejus, cujus interest, dum habet conditiones requisitas.

Sunt autem hæ quatuor: Prima, ut sit vera remissio debiti, & non merus consensus in dilationem; hinc compositio cum illo, qui foro cedit, non est remissio, ut dictum est Num. 66.

Secunda, ut remittens possit validè debitum condonare, hoc est, debet simul habere dominium & administrationem rei, quam remittit: unde non valet remissio facta à pupillo,

Religioso, procuratore, &c. nisi habeant id specialiter in mandatis.

Tertia, ut remissio sit spontanea & liberalis: unde non valet illa, quæ fit ex metu, ignorantia, fraude, &c. ut si dicat debitor: non solvam tibi, nisi dimidium vel partem dimittas; quod non rarò contingit in potentibus debitoribus. Idem dicendum ait La Croix, si creditor partem remittat, quia cogitur subire magnas molestias in petendo, solicitando, diu expectando, &c. item si debitor finxerit se longè pauperiorem, quàm sit, aut aliena falsa motiva attulerit.

Quarta, ut remissio non sit jure irrita: sic Trid. Sess. 24. cap. 12. "de Reform." irritam facit remissionem, quam attentarent facere præsentes in officio chori, ut absentes reciperent distributionem, etiam in casu, ubi distributio præsentibus accrescit.

VIII. Secunda est libera & spontanea compositio qua creditor cum debitore dubiæ fortunæ liberè omnino convenit de minori summa.

Nota, hanc compositionem non esse similem illi, quam faciunt communiter creditores cum illis, qui foro cedunt; sed esse partialem debiti remissionem; unde requirit easdem conditiones, ac ipsa remissio: nec tenetur debitor licèt postea ad pinguiorem fortunam devenerit, reliquum summæ debitæ supplere.

IX. Tertia est "authoritas judicis," seu remissio ex legitima causa authoritate judicis debitori facta.

Debet ad hoc judex præter necessariam authoritatem habere legitimam causam, scilicet vel ex delicto saltem juridicè existente, vel ex exigentia boni communis.

2°. Judex non potest inniti falsæ præsumptioni aut probationi: hinc illicitum est tenere id, quod quis sibi per sententiam erroneam aut aliunde injustam adjudicatum novit; quia sententia non transfert dominium, sed tantùm declarat secundùm allegata & probata, cui res competat.

3°. Non sufficit judicem aut jus aliquid dumtaxat permittere aut tolerare, v. g. denegando actionem, sed debet esse vera remissio ipsius debiti: hinc non est judicialis remissio, quando excommunicato non datur actio petendi debitum, nec quando emptori minùs quàm ad dimidium decepto, non datur actio, nec quando actio negatur sub præscriptione Carolina, &c.

X. Tertia est compositio cum summo Pontifice quoad *bona, quorum incertus* est dominus, & incerta est quanti-

debiti, ut diximus N. 54. in fine. Pontifex id potest, quatenùs habet summam potestatem in bona piis causis destinata, quorum aliqua ad hunc usum applicat, reliqua debitori saltem tanquam pauperi relinquit, supplens ex thesauro Ecclesiæ, quod creditori ratione partis debitori relictæ obvenire potuisset.

Circa hanc compositionem notandum, quòd si dominus seu creditor postea compareat, debeat ipsi reddi residuum, vel ex quo alter factus est ditior; quia illa compositio non fit cum præjudicio creditoris innocentis, ut notat De Cocq.

An debitor liberatur à restitutione, si creditor ejus excommunicetur?

XI. R. Negativè, quia licèt jura negent excommunicato actionem debitum juridicè repetendi, privatim tamen illud repetere potest, debetque ipsi solvi; quia non privatur communione fidelium utili & necessariâ.

Pro causa à restitutione excusante à pluribus additur "compensatio :" sed quid de ea sit, dicetur ubi de furto.

An debitor, qui immemor sui debiti, tantumdem donat suo creditori, liberatur à debito?

R. Per se loquendo negativè; quia donum gratuitum & debitum ex justitia inter se pugnant.

Dicitur " per se loquendo ;" quia si ex signis aut conjecturis colligatur, quòd illud velit habere pro soluto, liberabitur : sic qui obligatur ad dandum piis causis, v. g. beneficiatus omittens horas canonicas, si ille immemor sui debiti det eleëmosynas, censetur liberatus propter virtualem intentionem omnium dantium eleëmosynas, satisfaciendi cuivis obligationi ex peccato vel negligentia contractæ.

N. 69. AN INGRESSUS IN RELIGIONEM TOLLAT OBLIGATIONEM RESTITUTIONIS?

I. *Debitis gravatus illicite profitetur.* II. *Exceptiones.* III. *Professio est valida.* IV. *Non tamen excusat à restitutione.*

I. RESP. 1°. Debitis gravatus per se loquendo illicitè Religionem ingreditur, si per hoc restituendo impotens fiat; quia solvere debita, est opus præcepti, & ingredi Religionem, est tantùm opus consilii.

II. 2°. Licitè Religionem ingredi potest, si manens in sæculo equidem nunquam speratur futurus potens, ut aliqualiter creditoribus satisfaciat; item si ex diuturniori

mora in sæculo oriretur ipsi grave periculum salutis; ite si monasterium in se assumat onus solvendi debita;, tandem si debitor ipse in monasterio æquè potens mane ad solvendum debita, quàm in sæculo.

III. 3º. Debitis gravatus, licèt illicitè, validè tam profitetur; quia votum illud est de meliori bono, quant est ex parte materiæ, licèt non sit tale ex parte vovent Sixtus V. quidem anno 1587. Bullâ Cum de omnib prohibuerat & irritam fecerat professionem ære alie obstrictorum; sed Clemens VIII. anno 1602, sust irritationem Bullæ Sixtinæ, relinquens tamen in suo vigore prohibitiones & pœnas in Sixtina taxatas.

An debitor Religionem professus absolvitur ab obliga tione restituendi?

IV. R. Negativè, nisi aliunde adsit impotentia aut ali justa causa.

Ad quid ergo tenetur, qui debitis gravatus Religione professus est?

R. Tenetur, quantùm in ipso est, curare, ut per opera statum suum non dedecentia debitis satisfaciat, & si ille debitor quædam contulerit monasterio, hæc subjiciuntur oneri restitutionis; quia successio transit cum onere.

Eodem modo, si huic Religioso obveniant quædam legata, dona, stipendia Missarum &c. tenetur ex his satisfacere creditoribus, accedente saltem licentiâ Superioris, quæ meritò præsumitur quoad ea, quæ conceduntur ad honestas recreationes.

An si ipse Religiosus non possit restituere, ad id teneatur monasterium loco ipsius?

R. Dist. Si scienter talem debitorem admiserit, tenetur satisfacere intantùm, quantùm ipse in sæculo manendo sperabatur aut videbatur satisfacturus; quia eatenus recipientes injustè cooperati sunt illicitæ professioni, ac adeo damno istorum creditorum.

Si autem ignoraverit debitum, non tenetur pro eo solvere, sed ex charitate & æquitate concedere debet isti professo, ut honestâ arte, quantùm disciplina monastica permittit, procuret, ut debita solvat.

70. DE COOPERANTIBUS INJUSTITIÆ.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62 art. 7.

ooperans peccat. II. *Et tenetur restituere.* III. *Novem di cooperandi.* IV. *Dividuntur in positivos & negaos.* V. *Directos & indirectos.* VI. *Ut cooperans eatur, requiritur culpa.* VII. *Damnum secutum.* [II. *Et influxus in damnum.*

RACTATUS hic de cooperantibus admodum neces-s est, non tantùm pro materia injustitiæ, sed etiam omni specie peccatorum, prout agendo "de Actibus imanis" Num. 131. insinuatum est.

uænam oriuntur ex cooperatione injustitiæ?

R. 1°. Peccatum injustitiæ, quod aggravatur ratione lali in sociis cooperantibus, ratione gravitatis injus-, & ratione modi cooperandi.

. 2°. Onus restitutionis titulo injustæ acceptionis, pto participante tantùm in re bonâ fide: hinc dam-est ab Innocentio XI. hæc propositio 39. "Qui um movet aut inducit ad inferendum grave damnum tio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati."

uot sunt modi cooperandi injustitiæ?

I. R. Sunt novem principales, sub quibus cæteri liguntur, expressi his versiculis:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans: mutus, non obstans, non manifestans.'

uomodo hi novem modi dividuntur?

'. R. 1°. Sex primi modi dicuntur positivi ex eo, influunt in injustitiam per positionem alicujus actûs uasi-actûs. Tres reliqui vocantur "negativi" seu vativi;" quia influunt per negationem actûs ex justitia ti.

. 2°. Alii dicuntur "directi," alii "indirecti:" directè etur in damnum influere, qui expresso actu id vult; andans, consulens, consentiens, palpans, &c. & etiam us receptans & participans: unde modi directi cum tivis sæpe confunduntur. Indirectè influere censetur, influendo damnum expressè non vult: & hinc modi recti cum negativis confundi possunt.

uid requiritur, ut quis tanquam cooperans ad restituiem teneatur?

VI. R. 1°. Requiritur culpa seu injuria formalis cont patientem damnum; id enim requiritur, ut quis teneat titulo injustæ acceptiònis, juxta Num. 42.

Hinc quidquid coopèrantem excusat ab omni culpa, u est ignorantia vel inadvertentia inculpabilis, etiam ipsu liberat ab onere restitutionis.

Excipitur participans in re tantùm bonâ fide, qui si culpa teneri potest titulo rei acceptæ.

VII. 2°. Requiritur damnum effectu secutum, ut dictu est Num. 41.

VIII. 3°. Requiritur influxus in damnum, seu ut co perans sit causa damni: De quo sit:

N. 71. QUO SENSU COOPERANS DEBEAT ESSE CAUSA DAMNI?

I. *Non quidem physicus sed moralis.* II. *Talis esse pot etsi damnum equidem fuisset positum.* III. *Signa co perationis.* IV. *Cooperatio dubia.*

I. RESP. hoc sensu: Quòd sua actione debeat ver influxisse in damnum, non quidem physicè, sed moraliter positivè tamen, ut teneatur uno ex sex primis mòdis, se pro tribus ultimis sufficit privativè seu damnum non impediendo, quod ex justitia impedire debebat.

Nota, idem esse influere in damnum, ut fiat, & influere in damnum, ut non reparetur, seu ut restitutio non perfi-ciatur.

Ex principio proposito sequitur, quòd si fur aut alius injustus damnificator, ex mandato, consilio, consensu, &c. v. g. Petri, nullatenus fuerit motus ad inferendum dam-num, nec moveatur, ut illatum non restituat, Petrus non teneatur ad restitutionem, etiamsi fur damnum mandatum, consultum, &c. intulerit; quia licet Petrus sic mandando, &c. affectu peccârit contra justitiam, non tamen est vera causa damni; quia influxus non fuit efficax.

An, ut quis sit causa efficax damni, requiritur, ut sine ejus influxu damnum non fuisset positum?

II. R. Negativè; quia causa efficax est, ex qua physice vel moraliter effectus sequitur, sive ille effectus aliunde causatus fuisset, sive non; & ita si Joannes moveat Petrum ad inferendum damnum, teneatur ad restitutionem ut coo-perans, licet certissime constet, quòd eodem modo Paulus movisset Petrum, casu quo Joannes id non focisset.

Quid, si Petrus absque ulla causa cooperante idem amnum intulisset, eò quòd jam ex se promptus & paratus sset ad illud?

R. Veteres quidam docuerunt, quòd tunc cooperans fluit tantùm partialiter, adeoque tantùm pro parte teneetur restituere: verùm nunc communis et vera sententia ocet, quòd teneatur ad totum, si Petrus verè motus uerit ex cooperatione Joannis ad celeriùs, faciliùs, aniosiùs, &c. idem damnum inferendum.

Aliud esset, si malefactor omnimodè paratus inferre amnum, per illam causam cooperantem nullo modo motus uisset.

Obj. I. Talis cooperans non est efficax causa damni; uia malefactor ex seipso jam erat causa efficacissima, ut upponitur: ergo, &c.

R. Neg. conseq. quia duæ causæ morales possunt simul ncurrere ad eundem effectum, & duo motiva totalia ossunt elicere eandem actionem.

Obj. II. Talis cooperans non influit nisi in modum furti ccidentalem, v. g. ut citiùs, animosius, &c. furtum fiat: rgo non debet plus restituere quàm quousque modus fuit amnificativus, neque est causa efficax substantiæ actionis, ed tantùm modi seu circumstantiæ actionis.

R. Neg. assump. nam talis cooperans non consulit, v. g. odum furti abstractim, sed furtum sub tali modo: deoque non tantum in modum, sed etiam in substantiam ctionis influit.

Undenam colligitur, cooperantem verè influxisse in amnum, sive fuisse causam efficacem damni?

III. R. In primis si utatur mediis à cooperante sugestis: item si fecerit aliqua, quæ cooperans suggessit, eque aliàs non facilè fecisset; & generatim præsumi ebet, cooperationem fuisse efficacem, quando nata erat overe animum executoris, & damnum secutum est, nisi circumstantiis eruatur contrarium.

Ad quid tenetur, qui dubitat, an efficaciter in damnum fluxerit?

IV. R. Si dubium sit fundatum, tenetur ad restituonem pro rata dubii, ut dictum est Num. 54.

Quid, si plures eidem damno cooperati sunt, sed dubitur, quis fuerit causa efficax?

R. Si cooperati sint ex mutua conspiratione, singuli eantur suo ordine in solidum, deficientibus aliis.

Si sine mutua conspiratione damnum illatum sit, sing tenentur secundùm ratam dubii, ordinem cooperandi influxum, ut ex infra dicendis magis patebit.

N. 72. DE MANDANTE.

I. *Mandans est qui movet alium.* II. *Mandato expresso tacito.* III. *In sui gratiam.* IV. *Tenetur de dam prœviso.* V. *Quid de damno per errorem causato.* V *Aut quod patitur mandatarius.* VII. *Quid si scias nomine damnum fieri,* VIII. *Vel ratum habeas.*

QUISNAM ad restitutionem tenetur tanquam manda
I. R. Ille, qui suo mandato sive expresso sive taci movet alterum ad damnum inferendum in sui, hoc mandantis gratiam, sive mandans id faciat rogando si jubendo, sive authoritate polleat sive non.

II. Dicitur: "sive expresso sive tacito;" quia ne requiritur, ut mandans expressis verbis actionem damni cativam jusserit, sed satis est, quod aliquo signo manife taverit suam voluntatem, ex qua alter moveatur, ut gratiam mandantis damnificet proximum, sive manda illud damnum explicitè intenderit, sive tantum implici in signo manifestativo suæ voluntatis, ut si dominus s significet sibi gratum fore, si tale furtum committant, coram iis conqueratur, quòd nemo factam sibi injuri ulciscatur; quâ ratione occisio S. Thom. Cantuarien imputata est Henrico II. Angliæ Regi conquerenti cor Aulicis suis, quòd pacem in Regno suo cum uno Sac dote habere non posset.

III. Dicitur: "in sui gratiam," & per hoc manda distinguitur à consulente aliisque cooperantibus.

Additur 3°. "sive authoritate polleat sive non;" qu ut quis teneatur tanquam mandans, non debet esse su rior mandatarii, sed sufficit, quod pretio, precibus, dolo v minis alium moverit ad damnum suo nomine inferendu

Quantò magis tamen mandans authoritate pollet in ma datarium, tantò magis & facilius solet mandato præsertim t cito alterum movere ad damnum in suî gratiam inferendu

An mandans tenetur aliquando de damno, quod no mandavit?

IV. R. Affirmativè: tenetur enim de omni damno e mandato secuto, quando id moraliter sive humano mod potuit prævidere vel timere secuturum: hinc tenetur her de morte Petri, si jusserit servo mutilare Petrum, & serv

...stilando Petrum occidat. Item si jubeat succendi horreum Petri & simul comburatur horreum vicini, cujus periculum prævidere poterat, tenetur de utroque incendio. Si mandatarius ex militia sua excedat limites mandati, inferatque damnum, quod prævidere non potuit, de damno, quod excedendo infert, non tenetur mandans: v. g. si mandans jusserit incendere sylvam Petri, & mandatarius Petrum occidat; cum absque occisione posset incendere, mandatarius tenetur de homicidio, non mandans.

Quid, si mandatarius jussus occidere Petrum, per errorem occidat Paulum?

V. R. Aliqui dicunt mandantem teneri de morte Pauli; quia mors Pauli efficaciter sequitur ex mandato; verum alii negant; quia mors Pauli non fuit mandanti voluntaria, cum supponatur, quod illam moraliter non potuerit prævidere.

An mandans tenetur restituere damna, quæ obveniunt mandatario occasione executionis mandati: v. g. jussus occidere Petrum, qui seipsum defendens mandatarium graviter lædit vel occidit?

VI. R. Si mandatarius liberè & scienter mandatum periculosum acceptaverit, præcipuè pacto pretio, tunc mandans ad nil istorum obligatur; quia scienti & volenti non fit injuria, ut explicatur Num. 37.

Quod si alii patiantur damna, quæ mandatarius non censetur vel non potuit validè condonare, ut si ob crimen mandatarii ejus parentum bona confiscentur, mandans parentibus ad restitutionem tenetur.

Item si mandatarius fuerit a mandante deceptus, fraude inductus, vel moraliter coactus ad acceptandum mandatum periculosum, mandans ei restituere tenebitur.

An tenetur ad restitutionem ut mandans, qui scit alium paratum esse ad damnum suo nomine inferendum & illum non impedit, v. g. cohibendo vel significando quod illud damnum nullatenus velit?

VII. R. Dist. Si ille executor sciat suum propositum esse cognitum isti, cujus gratia damnum vult inferre & iste non contradicat nec obstet, ut potest, tenetur de damno, si non ut "mandans" saltem ut "consentiens;" quia tacito consensu & approbatione censetur alter motus ad damnum inferendum.

Si verò executor nesciat suum propositum alteri esse cognitum, & alter non teneatur illud damnum ex justitia impedire, non tenebitur iste alter ad restitutionem damni;

quia non habetur influxus moralis: quòd si teneatur justitia impedire, & non impediat, tenebitur tanq "non obstans."

An qui approbat damnum alteri illatum, vel illud rat habet suo nomine factum, tenetur ad restitutionem?

VIII. R. Non tenetur saltem ut "mandans," si ne expressè, neque tacitè mandaverit; nam approbatio ratihabitio non est causa efficax damni jam positi.

Dictum est: "saltem ut mandans," quia qui sic rat habet damnum suo nomine factum, potest esse causa cax, quod damnificator non restituat, vel aliud ad damnum inferat: proinde talis potest teneri ut consul consentiens, &c.

Obj. Regula 10. juris in 6. habet: Ratihabitionem r trotrahi, & mandato non est dubium æquiparari: ergo, &

R. Regula hæc præsertim intelligitur de contracti qui sequenti ratihabitione confirmantur, & quasi de n ineuntur.

2°. Ratihabitio comparatur mandato, quoad culpam pœnas in jure expressas.

N. 73. QUANDONAM MANDANS A RESTI- TUTIONE LIBER EST?

I. *Causæ excusantes mandantem.* II. *Revocato mandato, potest adhuc teneri ut consulens,* III. *Vel non obstans.*

I. RESP. Quando ejus mandatum non habet tres conditiones Num. 70. requisitas, scilicet 1°. dum excusatur ab omni injuria formali ob ignorantiam, vel inadvertentiam invincibilem; 2°. dum damnum effectu non sequitur, & 3°. dum mandatum ejus nullo modo influxit in damnum.

Ad videndum autem, utrum mandatum in damnum influxerit, oportet attendere præcipue hæc tria: 1°. vim seu gravitatem mandati, 2°. modum & circumstantias mandandi, & 3°. mentem seu animum mandatarii

Quoad animum mandatarii notandum, an motus fuerit mandato, necne; sic potuit, v. g. nudiustertius motus fuisse mandato, & hodie motu proprio mandatum exequi: & contra potest nudiustertius motus non fuisse, & hodie mandato moveri, ac vi illius damnum inferre: consequenter teneretur mandans in hoc posteriori casu, non in priori; hæc etiam in aliis causis positivis locum habent.

An mandans revocando suum mandatum semper liberatur a restitutione?

II. R. Si revocatio sit seria & efficax & innotuerit mandatario cæterisque ei subordinatis ante damni illationem, tunc mandans non tenetur amplius ut "mandans." Vide quæ sunt Num. 28. "de Act. Humanis."

Dictum est: non tenetur amplius nt "mandans," quia potest adhuc teneri sub alia qualitate: ac 1°. quidem sub qualitate "consulentis," si nimirum mandando, simul motiva, media vel modos suggesserit mandatario, aut mandato suo animum mandatarii corruperit, ita ut ille ex damnificationis præmeditatione, media vel modos excogitaverit stante mandato, tunc, si vi illorum mandatarius adhuc procedat ad damnificationem, mandans tenebitur, ut "consulens," ad restitutionem etiam revocato mandato.

III. 2°. Teneri potest sub qualitate "non obstantis," idque ex duabus causis: 1°. quia ex iniquo illo mandato contraxit mandans obligationem ex justitia impediendi illud damnum proximo ex mandato imminens: 2°. si mandans sit superior mandatario aut aliter, ex officio teneatur damnum impedire.

Quid si mandatarium deterrere & impedire non possit?

R. Tenetur tunc monere damnificandum, ut sibi consulat, etiam cum suo damno æquali, si sit spes ita damnum impediendi.

N. 74. DE CONSULENTE.

. *Consulens.* II. *Consulentes doctrinaliter,* III. *Et consulentes apertè malum.* IV. *Aperiens tantùm opinionem suam non tenetur.* V. *Tenetur docens ex ignorantia culpabili.* VI. *Quid consilium fraudulentum.*

QUISNAM hìc intelligitur nomine consulentis?

I. R. Ille, qui alterum movet ad damnum proximo inferendum suadendo, precibus, blanditiis aut promissis, media aut motiva suggerendo, facilitatem aut utilitatem ostendendo, aut etiam injustum factum excusando, vel apparentem justitiam eidem affingendo, &c. non tamen in utilitatem consulentis, ut sic a mandante distinguatur, juxta dicta Num. 72.

Quot sunt classes consulentium?

II. R. Duæ: prima est eorum, qui dant consilium de veritate aut liceitate actionis, v. g. dicendo contractum esse licitum, cum tamen sit illicitus, restitutionem non

debere fieri, cum tamen sit facienda. Tales iniqui consultores fuerunt adolescentes enutriti cum Roboam, de quibus 3. Regum cap. 12. V. 10 & 11.

III. Secunda classis est eorum, qui non consultantur super veritate aut liceitate actionis, sed quasi malitiam actionis supponendo, alicui consilium dant ad malam & injustam actionem executioni mandandam, ut fecit Achitophel 2. Regum c. 16. V. 21. De hoc posteriori modo agemus Num. seq.

Quisnam priori modo consulens tenetur ad restitutionem?

IV. R. Qui docet simpliciter, bonâ fide dicendo opinionem suam, sibi ita videri, non tamen constare, nec velle, se esse authorem, ut aliquis eam opinionem sequatur, &c. regulariter non tenetur ad restitutionem; quia hic modus efficaciter non influit in damnum.

V. 2°. Qui docet aliquid esse justum quoad praxim, sic ut dicat illud tutò fieri posse, qualiter intelliguntur communiter dicta Pastorum & Confessariorum, dum suos instruunt; si illud à parte rei sit injustum, tenebitur docens talem errorem ad restitutionem damni secuti, si erret ex ignorantia culpabili.

Quandonam ignorantia censetur docenti culpabilis?

R. Quando omisit debitam pietatem, studium aut sufficientem casûs considerationem, prout ejus functio, officium sive professio & magnitudo negotii postulabant, quæ si adhibita fuissent, error ille non accidisset: hinc terribile est, ait Steyaert, docere vel scribere de Jure & Justitia. Applica hìc, quæ dicta sunt Num. 43.

Quomodo intelligenda est regula 62. juris in 6. "Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur?"

VI. R. Regula potest intelligi de foro externo, in quo non datur actio contra consulentem, si consilium non fuerit fraudulentum saltem præsumptivè.

Dicunt quidam, quòd ly fraudulentum idem sit ac culpabile: culpa enim lata in jure dolo æquiparatur.

Neesen & Billuart explicant hoc modo: scilicet, quòd dans malum consilium regulariter non teneatur illi, cui consilium dedit, nisi fuerit fraudulentum; sed quòd teneatur tertio, contra quem consilium dedit; ratio est, quòd petens & accipiens consilium sit sciens & volens, sicque ipsi injuria non fiat, dum consilium fraudulentum non est; sed tertius injuriam patitur, qui justè conqueri potest, quòd quis contra ipsum se immisceat consilio dando in re, quam non

sufficienter novit. Si tamen consulens esset talis ex officio, etiam ipsi consilium petenti teneretur, quia omissione diligentiæ debitæ, ipsi injuriam facit.

Hinc collige, quandonam consulens obligetur ad restitutionem illi, cui consilium dat, quandonam tantùm tertio, quandonam utrique.

Collige 2°. quòd sicut non excusatur ille, qui consulit injustum ex ignorantia vincibili, à fortiori non excusetur Probabilista, qui doceret aliquid practicè justum esse, quia illud est speculativè probabile: probabilitas enim minùs abstergit malitiam, quàm ignorantia vincibilis. Quod generatim contra Probabilistarum principia est notandum.

N. 75. DE CONSULENTE ACTIONEM CUJUS MALITIA SUPPONITUR.

I. *Consulens supponendo malitiam* II. *Est triplex.* III. *Tenetur ad restitutionem.* IV. *De consulente minus malum.* V. *De consulente ut differatur.* VI. *De consulente majus damnum.* VII. *Nudè narrans factum subtile.* VIII. *Movens exemplo.*

I. SECUNDA classis consulentium juxta numerum superiorem est, qui quasi malitiam actionis supponendo, consilium dant ad malam actionem executioni mandandam.

Quotupliciter id fieri potest?

II. R. Tripliciter: 1°. Precibus, blanditiis aut promissis alliciendo, prout suasit Herodias filiæ suæ, ut peteret caput Joannis Baptistæ, Mar. cap. 6. V. 24. hoc modo etiam usa est Dalila respectu Samsonis, Jud. cap. 16. V. 16.

2°. Proponendo actionem injustam sub specie utilitatis, voluptatis vel honoris: sic Caiphas Joannis cap. 11. V. 50. suasit mortem Christi.

3°. Actionis facilitatem ostendendo, quod præsertim fit suggerendo instrumenta, media, modos, &c. sic Jonadab filius Semmaa fratris David influxit in incestum, quem commisit Amnon cum sorore sua Thamar, 2 Reg. cap. 13. V. 5.

Quomodo taliter consulentes tenentur ad restitutionem?

III. R. Evidens est, quòd teneantur tertio, cui consilium injusta fuit causa damni: si tamen abfuerit dolus & fraus, & specialis obligatio rectè consulendi, non tenentur ipsi petenti consilium, quia, ut supponitur, scienter & volenter malum consilium sequitur: jam autem juxta

regulam 86. juris in 6. damnum, quod quis suâ culpâ sentit, sibi debet non aliis imputare.

An consulens minus malum parato inferre majus, tenetur ad restitutionem?

IV. R. 1°. Qui efficaciter determinato ad inferendum alicui personæ determinatæ majus malum, consulit minus eidem inferendum eo animo, ut majus avertat, quod aliter avertere non potest, non tenetur ad restitutionem istius damni minoris; quia rem damnificandi utiliter gerit. Hoc facto excusari potest Ruben, Genes. cap. 37. v. 22.

Aliud est, si consuleret minus malum pravo animo, puta ut alter faciliùs vel tutiùs hoc exequi possit.

2°. Si volenti inferre damnum alicui personæ indeterminatæ, consulit, ut illud inferat, v. g. Petro; tenetur Petro de damno illato; quia est vera causa, cur hic determinatus damnificetur.

3°. Qui parato grave damnum inferre Joanni, consulit ut potiùs Petro inferat levius, tenetur Petro ad restitutionem; quia est vera causa damni Petro illati: aliud esset, si damnum Joannis aliter averti non possit, damnumque Petri esset tam leve, ut ab ipso in gratiam Joannis contemnendum, vel à Joanne compensandum judicaretur.

4°. Qui volenti inferre damnum Petro & Paulo, consulit ut Paulo parcat, eatenus non facit Petro injuriam, nisi prævideat Petrum idcirco magis damnificandum fore.

5°. Qui capax impedire omne damnum, consulit alicui, ut inferat minus eidem personæ, cui majus fuisset illatum, peccat & ad restitutionem tenetur

An ad restitutionem tenetur, qui parato damnum inferre hodie, consulit, ut illud potius inferat cras?

V. R. Tenebitur, si verè consulat damnum, non animo impediendi, sed quia cras erit opportunius: item si imprudenter suggerat modum securius vel tutius damnificandi.

Non tenebitur, si consulat dilationem animo impediendi damnum, v. g. quia sperat cras defuturam occasionem, vel furis animum mutandum.

An qui parato inferre damnum quinquaginta florenorum, consulit, ut inferat damnum centum florenorum, teneatur de centum florenis?

VI. R. Affirmativè, si nimirum minus damnum & excessus ille consulantur per modum unius; quia tunc in totum damnum influit: si autem minus damnum sit disparatum à majori, quod consulitur, videtur fieri posse, ut consulens in illud minus damnum non influat tanquam

"consulens," attamen influet ordinariè tanquam "consentiens," & ut talis ad restitutionem tenebitur.

Quid censendum de illo, qui simpliciter narrat modum aliquem, quo impunè, aut subtiliter, v. g. aliquod furtum factum est, aut fieri potest, & aliquis istâ cognitione abutatur, ad alterum damnificandum?

VII. R. Si ille advertere non potuerit & debuerit, quemquam ex auditoribus istâ cognitione abusurum, sed hoc narraverit instructionis aut recreationis gratiâ, non tenetur restituere; quia notitia speculativa non est de se mala, imò ad plura potest esse utilis.

Si autem abusum illum moraliter prævidere potuerit, tunc ad restitutionem tenebitur, quia interpretativè censetur dedisse consilium.

Hinc perniciosi sunt libelli linguâ vulgari conscripti, similia proponentes, utpote qui indistinctè ad plurimorum manus perveniunt.

An qui solo exemplo movet alium ad damnum inferendum, restituere teneatur?

VIII. R. Negant Salmanticenses, &c. multi alii, ut Billuart, Antoine, affirmant, si imitationem sui exempli moraliter potuerit prævidere; quia talis ponit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua prævidere potuit & debuit damnum probabiliter tertio obventurum: deinde æque efficaciter movere possunt exempla, quàm verba, juxta adagium: "Verba movent, exempla trahunt."

N. 76. QUANDONAM CONSULENS A RESTITUTIONE LIBERATUR?

I. *Efficaciter consilium revocare potest consulens doctrinaliter;* II. *Item qui precibus induxit.* III. *Non ita qui sub specie utilitatis, &c.* IV. *Aut qui media vel modos suggessit.* V. *Disparitas inter mandatum & consilium.*

RESP. Quando consilium ejus non habet tres conditiones requisitas, ut dictum est Num. 73. "de Mandante."

An consulens revocando consilium suum semper a restitutione liber est?

I. R. 1°. Si consilium consistat in falsa doctrina, & consulens ante executionem damni illud revocet, ostendendo se falsum docuisse, ac rationes & motiva anterio-

dissolvendo sufficienter ad captum potentis consilium, restituere non tenetur; quia tunc efficaciter tollitur causa inferendi, & motio à consulente impressa.

II. 2°. Similiter qui precibus, blanditiis aut promissis damnificationem induxit, & ante damnificationem ostendit & significat, sibi displicere actum, quem suaserat, se mutasse propositum, & revocare promissa, regulariter a restitutione liberatur: quia ita causalitas & vis consilii tollitur, nisi fortè ex corruptione alterius per malum consilium impressa & perseverante damnum inferatur.

Nota simili ferè modo consensum aut recursum ante damni executionem efficaciter revocari.

III. 3°. Consulens sub specie utilitatis, voluptatis aut honoris, simplici revocatione non excusatur a restitutione damni, etiam post revocationem illati; quia non obstante hâc revocatione, manet regulariter tota vis consilii seu pondus rationum, atque earum impressio facta in mente alterius.

IV. 4°. Eâdem ratione consulens ostendendo actionis facilitatem, media, &c. etiamsi ante damnum illatum revocet consilium, adhuc tamen regulariter tenebitur restituere; quia causalitas talis consilii revocatione non tollitur, nisi fortè consulens simul ostenderet modos vel media, quæ suggessit, non esse convenientia, sed periculosa, ita ut alter, iis relictis, excogitârit alia, in quæ consulens non influxit.

Observa, quòd, cùm præsertim ex hoc quarto consulendi modo, v. g. ostendendo furi methodum conficiendi claves, quibus seras aperiat, nata sint sequi alia plura damna, consulens teneatur de omnibus damnis, quæ ex tali consilio committuntur & moraliter prævideri possunt committenda: sicuti & tenetur, qui tradidisset furi instrumenta ad furandum aptata.

V. Observa etiam multo faciliùs mandatum efficaciter revocari, quam consilum; quia influxus mandati dependet a sola authoritate mandantis; sed influxus consilii, in tertio & quarto casu, revocato consilio, solet perseverare; quia quantumcumque revoces, ipsum maleficium apparet adhuc utile, delectabile, facile, &c. et consequenter alter adhuc movetur tuo consilio, motus utilitate, modis, mediis, &c. ut damnum exequatur.

Ex dictis colligitur, quod consulens non sit liber a restitutione, si postquam damnum consuluit, consulat ejusdem restitutionem, et alter promittat se eam facturum, nisi illa

de facto sequatur; unde veraciter dicitur "Malum consilium consultori pessimum;" tanto magis, quod tam strictè ad restitutionem obligatus, sæpe nullam utilitatem ex pravo consilio reportet.

N. 77. DE CONSENTIENTE.

I. *Consentiens.* II. *Tenetur ad restitutionem, dum in damnum influit.* III. *Quod fit dupliciter.* IV. *Scilicet cooperando,* V. *Et partialiter operando, ut dum quis dat iniquum suffragium.* VI. *Etsi sciret jam sufficientia præcessisse.*

QUISNAM hìc intelligitur nomine consentientis?

I. R. Ille, qui suo consensu exteriùs manifestato, scilicet verbis, risu aut aliis æquivalentibus signis, in actionem damnosam concursu positivo moraliter influit.

Nomine consensûs intelligitur etiam favor, approbatio et suffragium, sive electionis sive resolutionis.

Quandonam consentiens tenetur ad restitutionem?

II. R. Quando consensus ejus verè in damnum influxit, executorem animando ut faciat, vel ut animosiùs, atrociùs vel confidentiùs faciat, quàm sine tali consensu fecisset: sic 3. Reg. consensit Achab, ut Jezabel uxor ejus scriberet literas nomine Regis de occidendo Naboth; sic etiam suffragantes sententiæ iniquæ, bello injusto, electioni personæ indignæ, &c. influunt in damnum ut consentientes, et ad restitutionem tenentur.

Aliàs, si consensus in opus injustum sit merè internus, vel opus a consensu alicujus nullatenus pendeat, talis consentiens ad restitutionem non tenetur; quia in opus non influit: sic privata persona audiens bellum injustum esse decretum, injustam sententiam esse latam, &c. et illa approbans, regulariter non tenetur ad restitutionem; quia quamvis graviter peccet affectu contra justitiam, cum tamen opera illa nullatenus ab ejus consensu pendeant, in eadem consentiendo influere non potest.

Per accidens tamen ratione animationis, consilii, &c. posset similis teneri ad restitutionem, si eatenùs consensum aliorum causet, ut contingere natum est, ubi inter cæteros est vir magnæ authoritatis.

Quomodo consensus in damnificationem influit?

III. R. Dupliciter, scilicet vel tanquam causa partialis

operans, putà cum aliis suffragando electioni indigni, vel tanquam causa cooperans, v. g. si pater dicat filio: per me licet ut fureris, &c.

IV. Consensus hoc posteriori modo regulariter influit, dum ille qui consentit, est superior potens, aut vir magnæ authoritatis, seu generatim talis, cujus dissensus alterum a damnificando deterruisset.

De priori influendi modo quæritur:

An quis per suum suffragium, consentiendo, v. g. electioni indigni ad officium, beneficium, teneatur ad restitutionem, dum sine ejus suffragio equidem per aliorum suffragia indignus electus et promotus fuisset?

V. R. Certum est 1°. Quod talis ad restitutionem teneatur, si valor electionis requireret omnium suffragia; quia tunc singuli causam damni præbent.

2°. Item ad restitutionem tenetur, si suffragium suum dederit, antequam essent sufficientia suffragia data pro electione indigni, etsi certo sciret, alios sufficientia suffragia pro indigno daturos; quia ut dictum est Num. 49. qui prævenit damnificationem, etiam prævenit restituendi obligationem.

3°. Item si ignoret numerum suffragiorum pro indigno esse sufficientem, ut si secreto dent vota sua; quia tunc est par ratio suffragantium in initio et in fine.

4°. Item si adhuc foret spes, fore ut alios ab iniquo suffragio posset avocare; quia tunc suffragio suo est causa positiva damni nondum efficaciter illati.

Idem dicendum de eo, qui nollet suffragari tunc, cûm videt defectu sui suffragii indignum promovendum, iniquam sententiam ferendam, &c. quia tunc, qui tacet, consentire videtur, cùm ex officio teneatur aut impedire aut suffragari.

In his punctis communiter Authores conveniunt: unde proprie tantum controvertitur, an ille, qui certo sciens sufficientia vota jam indigno accessisse, idque irrevocabiliter, suo suffragio illis accederet, teneatur ad restitutionem?

VI. R. Affirmativè cum Wiggers, Daelman, Billuart, &c. contra Lessium, Sylvium, &c. ratio est, quod electio concludatur nomine suffragantium non habito respectu, quis prior vel posterior suffragatus fuerit, ut patet ex eo, quod si solum postremum votum foret simoniacum, tota electio esset irrita: tale proinde suffragium æquè influit in electionem indigni, ac suffragia priora.

icies cum Sylvio: Per priora suffragia numero
ıntia res acta est et conclusa: ergo posterior suffra-
nullo modo in electionem influit.
Negando assump. quia suffragia data nullum jus
nt eligendo, nisi post conclusionem electionis et
tiam denuntiatam, quæ omnia fiunt æquè in vim
;ii ultimò dati, quàm priorum.
. Damnum in casu erat positum sàltem inchoativè,
ıpedibiliter: ergo votum hujus nil operatur.
Trans. assump. nego conseq. quia per suum votum
rit ad positionem completam, et in effectu istius
Deinde poterat & debebat impedire, saltem ne
m suo nomine & operatione poneretur, dum aliter
ire non poterat.
ıd fortè dicendum foret de casu, in quo ex præce-
us suffragiis res jam irrevocabiliter conclusa esset
ıluta executio, non expectato hujus suffragio, utpote
ctionis vel resolutionis valorem non necessario:
is enim talis consentiendo peccaret, cùm tamen
m jam plenè et efficaciter datum sit, nullamque vim
ni vel resolutioni istud suffragium addat, illius
ıon est; nisi quatenùs fortè illius damni executionem
ire posset, quo casu saltem tenebitur ut "mutus,"
ıon obstans," aut alios ad faciliùs, animosiùs, &c.
xequendum movisset; et sic teneretur ut "con-
ıs."
ergo non licet suffragari electioni minùs digni,
› dignissimus eligi non potest, et alioquin eligeretur
ıs?
Hoc certò licitum est: quia talis suffragans utiliter
em communitatis, & suo suffragio prodest, inquan-
›test.
lictis videre est, quàm sit periculosum esse mem-
:ommunitatis, ad quam spectat officia vel beneficia
:e, cum sæpe plus ex affectu carnali, quàm ex æqua
rum ponderatione procedatur. Temerarium tamen
tatim aliquem accusare injustitiæ, ex eo, quòd suffra-
suum non dederit illi, qui vocabatur dignissimus;
ı similibus sæpe variant judicia hominum, ut uni
ır dignissimus, qui ob aliam qualitatem alteri minùs
videtur.

N. 78. DE PALPONE.

I. *Palpo tenetur restituere* II. *Licèt damnum directè intendat.* III. *Imò sæpe palpatione revocatâ.*

QUIS hìc dicitur palpo?

I. R. Ille, qui adulatione, laudatione, ignaviæ, aut sillanimitatis exprobratione, contumeliæ acceptæ exagg tione, irrisione, susurratione et similibus modis movet al ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illat Modi familiares sic cooperandi sunt dicendo: ign es, si hoc patiaris, dedecet te vel statum tuum, perdis norem, &c. prout non infrequenter accidit in viris mi ribus, et nobilibus quibusdam sicarios ad duellum inci tibus. Exemplum præbet Scriptura S. in Jezabel 3. I cap. 21. V. 7. dicente marito suo Achab: "Grandis "thoritatis es, et bene regis Regnum Israel, &c."

II. Nota, non esse necessarium, ut palpones dir intendant alterius damnificationem; sufficit enim q prævideant aut prævidere possint et debeant, eam iniqua hac agendi ratione sequi posse, quod meritò adv debet contra detractores, susurrones et similes.

An palpo revocatâ palpatione semper à restituti liber est?

III. R. Si alterum solummodo moverit adulati laudatione, aut simili modo, tunc comparatur consule qui allicit precibus, blanditiis, &c. si vero instigav alterum exprobratione ignaviæ aut pusillanimitatis, comparatur consulenti sub specie utilitatis, honoris, unde dicta de revocatione consilii Num. 76. palponi plicari debent.

N. 79. DE RECEPTANTE.

I. *Receptans influit,* II. *Dando recursum,* III. *Aut tectionem.* IV. *Receptans furem quatenùs talem ten* V. *Non autem receptans materialiter tantùm.* VI. *occultante furem.* VII. *De receptante ex metu.* V *De intercedente apud judicem.* IX. *De Advocato trocinante malefactori.* X. *De emente à militibus.*

QUISNAM intelligitur nomine receptantis?

I. R. Ille, qui dando aut promittendo recursum re tationis aut protectionis, malefactori præbet fiduciam

securitatem ad damnum inferendum vel non restituendum: gallicè "recéleurs," vocantur, suntque omni fure deteriores: etiam magis solent influere, quam ipse mandans aut consulens.

Quomodo præstatur recursus receptationis?

II. R. Ipsum malefactorem aut ejus instrumenta, vel res furto ablatas recipiendo, occultando, item easdem emendo, distrahendo, &c.

Tales sunt caupones, qui filios-familias alliciunt, pecunias aut alias res a parentibus ablatas occultant, et sæpe sibi vindicant in pretium compotationum. Item veteramentarii, qui promiscuè omnia ad ipsos delata vili pretio coëmunt, vel ex hoc solo convicti, quod facilè res illas suspicari potuerint esse furtivas.

Quomodo præstatur recursus protectionis?

III. R. Explicitè vel implicitè offerendo malefactori munus a manu, v. g. vi defendendo; vel ab obsequio, v. g. ei serviendo; vel a lingua, v. g. verbis defendendo, falsum testimonium pro eo dicendo, &c.

Tales sunt Belli-duces aut Magnates, qui milites aut subditos, furta aut rapinas exercentes fovent ac protegunt: item Principes, qui officiales justo majora salaria ac indebita stipendia extorquentes defendunt. Exemplum habetur Judicum cap. 20. ubi Benjamitæ pertinacissimè crimen commissum defendunt.

Quæritur 1°. An tanquam receptans teneatur, qui scienter recipit hospitio malefactorem, v. g. furem, nil de furto participando?

IV. R. Qui furem "formaliter," seu quatenus talem recipit, obnoxius est restitutioni, dum scilicet ex receptione ei præbetur securitas, fiducia aut ansa ad damnificandum vel non restituendum: qui vero recipit furem "materialiter," seu non quatenus talem, ad restitutionem eatenus non tenetur, nisi ex officio aut aliter ex justitia denuntiare aut apprehendere deberet, quo casu tenebitur ut "mutus" vel "non obstans."

V. Recipitur fur materialiter tantùm, si hospitio recipiatur ut alius hospes, viator, amicus, aut consanguineus, sic tamen ut id fiat sine ullo respectu vel cooperatione ad maleficium præteritum vel futurum, puta præbendo ei ansam consumendi aut distrahendi ablata.

Quid de illo, qui occultat furem, dum a ministris justitiæ quæritur?

VI. R. Si fur quæratur ad solam captivitatem vel punitionem, sine respectu et spe recipiendi ea, quæ abstulerat

tunc eum occultans vel ostendens ansam evadendi, nec tenetur de ante ablatis, nec de iis, quæ fur postea forte auferet, si sic agendo non dederit ei spem recursûs pro futuro.

Si autem fur quæratur, quia adhuc penes illum est res furtiva, ut vel hæc recuperetur, vel alias cogatur ad restitutionem ablatorum, et quam potens est facere, tunc si illum occultando fiat, ut cum re furtiva aufugiat, vel restitutio obtineri non possit, tenebitur talis occultans ad restitutionem; quia est causa damni.

Pariter ad restitutionem tenetur, qui occultat furem inveteratum, aut alium malefactorem, de quo moraliter prævidere potest, quod liberatus nova damna illaturus sit.

Quid si gravi metu coactus quis malefactorem recipiat?

VII. R. Daelman, Braunman, Boudart, &c. quod ruri, dum villici turbas nebulonum in domum suam recipere coguntur, & permittere ut furto ablata abscondant, non censeantur moraliter in furtum influere; quia receptiò in domum "se solâ," non contribuit ad furtum: deinde cum id faciant villici metu gravissimorum malorum, domini rerum ablatarum non sunt rationabiliter inviti.

Idem per se loquendo non est de hospite in civitatibus, nec de integra quadam communitate, quia tali casu damnum communiter impediri potest, malefactores apprehendendo et judici tradendo.

Quid dicendum de illis, qui apud judicem pro malefactoribus intercedunt, ut a morte liberentur?

VIII. R. Hoc per se pium esse patet ex Prov. cap. 24. V. 11. "Erue eos qui ducuntur ad mortem." Hæc intercessio in primis pia est, dum crimen per seductionem, inopiam aut similem occasionem subitam et fere non prævisam, commissum est.

Sed illicitum est; intervenire pro aliquo, ut quod scelere abstulit, sceleris impunitate possideat.

Similiter ex communi consensu Authorum illicitum est intercedere pro homicidis aut furibus malignis et inveteratis; quia pro talibus intercedens posset esse causa scelerum ulteriorum, et ob quamdam speciem recursûs ad restitutionem teneri; unde qui similibus prodesse vellet, de remedio, ne postea ad scelera redeant, providere deberet.

Quid de Advocatis et similibus, qui in judicio malefactorem defendunt?

IX. R. 1°. Advocatus, qui in causa civili injustitiam *clientis contra* propriam conscientiam defendit, et per hoc

causa est, quod injuste occupetur vel detineatur alienum, indubiè ad restitutionem tenetur; quia socius est criminis et fraudis.

2°. Advocatus in criminalibus potest (sine fallacia tamen) reum defendere & crimen ejus occultare, in quibus ipsemet reus potest se defendere et excusare, v. g. quando culpa est occultà, aut ne quidem semi-plenè probata, quando non servato juris ordine vexatur, &c. defenditur enim tunc, non ut malefactor, sed ut jus habens: consequenter ab omni restitutione liber est Advocatus, etiamsi fur post liberationem denuò furetur.

Tenetur tamen ex charitate Advocatus furem seriò admonere de restitutione facienda, et curare meliori modo quo potest, ut effectu fiat.

3°. Advocatus, qui per fallacias, falsos testes, aliosve modos injustos furem è manibus judicis liberavit, si inde fiat, quod restitutio impediatur vel novum damnum inferatur, quod præviderì aut timeri debebat, tenetur defectu furis ad restitutionem.

An licitum est emere ea, quæ milites promiscuè venalia offerunt?

X. R. Licitum est à militibus emere prædas juste ablatas ab hostibus etiam innocentibus.

Sed qui emit a militibus res alienas injuste ablatas, tenetur easdem restituere dominis, idque tam ratione receptationis, quam injustæ participationis in re; et adhuc minùs fas est, ait Steyaert, si a militibus spoliatus, ideo spoliares alios milites.

Licitum tamen est a militibus accipere res, quas in individuo perdidisti: et si res tuæ apud milites cum aliis rebus sint confusæ vel permixtæ, v. g. grana conjecta in communem massam, potes inde accipere tantum, quantum de tuo admixtum est.

N. 80. DE PARTICIPANTE.

I. *Participans est duplex.* II. *Participans tantùm in re.* III. *Quo titulo teneatur.* IV. *Exceptio in accipiente solutionem à fure.* V. *Participans in actione est duplex* VI. *Teneretur si influat.* VII. *Participans ex metu gravi.* VIII. *Quandoque potest excusari.* IX. *Observandum.* X. *Propositio damnata.*

I. OMNIS cooperans est quidem vere participans modo generali; sed præterea specialis est modus, quo quis sine

mandato, consilio, &c. influit participando; estque modus ille duplex, nimirum participando tantùm in re, et participando in actione injusta.

Quis dicitur participans tantùm in re?

II. R. Ille, qui post furtum commissum accipit partem rei ablatæ, sic ut in ipsum furtum non influat, nec in omissionem restitutionis istius furti.

Quo titulo participans tantùm in re tenetur ad restitutionem?

III. R. Dist. si bonâ fide, seu inscius de re furtiva participet, tenetur solo titulo rei acceptæ, adeoque non nisi inquantùm de re aliena participata habet in se vel æquivalenti: si vero mala fide, seu consius de re furtiva participet, simul tenebitur titulo injustæ acceptionis pro parte scilicet accepta.

An est participans in re, qui a fure, v. g. recipit justam solutionem?

IV. R. In primis non licet accipere in solutionem res, quæ adhuc alieno dominio sunt subjectæ, v. g. vestes furtivas.

Regulariter tamen licet accipere solutionem ex pecuniis furis, etsi accipiens timeret inter pecunias furis etiam esse furtivas: quia pecuniæ illæ furtivæ per "commixtionem" transierunt in dominium furis, ut colligitur ex lege SI ALIENI NUMMI, 78. digest. "de Solutionibus" l. 46. tit. 3.

Si autem constaret, quod talis non viveret nisi de injuste acquisitis, non esse licitum ab illo solutionem accipere, cum illæ pecuniæ sint in specie alienæ.

Similiter licet regulariter a fure accipere donationem rei, quæ non est in specie aliena, per quam tamen fur non fiat impotens ad restitutionem, nec ei ansa detur ad ulterius furandum: multò magis igitur licet illis vendere bona, præsertim immobilia, vel mobilia quæ servantur, cum per contractum emptionis minùs fiant impotentes, quam per donationes.

Dicta de furibus applicari possunt usurariis, aliisque qui ex injustitia lucrum faciunt.

Quis dicitur participans in actione alterius injusta?

V. R. Est duplex, unus qui accipiendo partem ex re furtiva, eatenus animat fures ad damna inferenda vel non restituenda: hoc fere semper locum habet, dum quis scienter ex re furtiva participat; quia acceptari in casu, est signum cujusdam consensûs.

Alter participans in actione injusta est, qui actioni injustæ per modum con-causæ efficientis cooperatur. Sic ad lapidationem Stephani Actor. cap. 7. V. 57. concurrit Saulus, ut reflectit S. Augustinus serm. 14. "de Sanctis." Tales etiam sunt, qui furibus assistunt aperiendo domum, infringendo murum, scalas commodando, portando, sustinendo vel applicando, vigilem aut exploratorem agendo, prædas avehendo, claves adulterinas fabricando, item usurariorum aliorumque injustorum factorem agendo, &c.

Omnes hujusmodi in actione injusta participantes ad restitutionem teneri, apertum est.

An omnis, qui præstat auxilium operanti injustè, participat in actione injusta et ad restitutionem tenetur?

R. Negativè: quia fieri potest, ut auxilium præstitum nil efficiat, nec influat in injustitiam, v. g. si famulus numeret pecunias, quas dominus daturus est ad usuras.

Similiter non tenetur, si damnum sequatur ex sola malitia operantis, abutentis auxilio, quod ei ob justum finem præstitium fuit, & cujus abusus non potuit moraliter prævideri; ut dum quis viro integræ famæ vendit venenum, quo is alium interficit. Ita etiam excusantur vendentes taxillas, chartifolia, &c.

VI. Pariter si auxilium, quod malefactori præstat, non consistat in actu immediatè causativo injustitiæ, sed tantùm mediante malitiâ malefactoris, qui scitur eo mediante damnificationem injustam illaturus; tunc si illa actio conferat ad damnificationem, malefactorem facilitando, aut assecurando, sic conferens auxilium regulariter ad restitutionem tenetur.

Sed difficultas est, quid judicandum sit de illis, qui metu mortis, vel alterius gravis mali quædam auxilia præstant malefactoribus, v. g. commodant scalas, eas deferunt, furem sustentant, &c.?

VII. R. Si tale auxilium per se et quasi immediatè tendat ad ipsam actionem injustam facilitandam, ut evertere muros, ignem in acervum conjicere, furantem sustentare, &c. tale auxilium præstantes nec metu mortis excusantur, quia actiones illæ prout hìc et nunc fiunt, sunt vera cooperatio injustitiæ, adeoque intrinsecè malæ, sicque nullo fine cohonestari possunt.

VIII. Si verò illæ actiones non sint de se et immediatè damnificativæ, sed quasi indifferentes, ut commodare scalas, eas deferre, &c. tunc putant Henno, Billuart, aliique

contra Sylvium, quod metus mortis aut gravioris mali, quam sit ipsa damnificatio, excuset a culpa et restitutione; quia licitum est ponere actionem secundùm se indifferentem ad bonum finem, licet ex malitia alterius inde sequatur damnum tertii, maxime quando bonus effectus est majoris momenti, quam damnum, quod ex illa sequitur per accidens.

Hinc communiter excusant Authores eos, qui gravi metu coguntur recipere fures, eorum instrumenta, vel prædas longiùs avehere, quia similes actiones, dum ex necessitate fiunt, magis determinantur ad damnum a se avertendum, quam ad alteri nocendum: vel dicendum, quod domini non censeantur rationabiliter inviti, dum similes actiones non nisi cum gravissimis incommodis possunt ab innocentibus evitari.

IX. Notandum pro hac quæstione, multùm attendi debere apprehensionem communem prudentum, utrùm quis censeatur participare vel non.

2°. Si alio modo possit occurri istis malis, v. g. monendo Magistratum, id fieri debere; alioquin incurri obligationem restitutionis.

3°. Quantò actio ex metu præstita magis appropinquat cooperationi injustæ, tanto majorem debere esse rationem, ob quam quis se habeat permissivè.

X. Obj. Damnata est propositio 51. ab Innocentio XI. in qua dicitur: "Famulus qui subservit hero, deferendo "scalam....non peccat mortaliter, si id faciat metu nota-"bilis detrimenti, &c." ergo si metus non excuset a mortali, etiam non excusat a restitutione.

R. Negando conseq. nam illa propositio justè damnata est, 1°. Quia excusat famulum ob metum levis mali, putà "Ne torvis oculis aspiciatur," &c. 2°. Quia excusat illum, qui "multoties hero ita subservit:" nos autem dicimus, metum non esse justam causam, si alio modo possit incommodum vitari, ut potest famulus in dicta propositione, deserendo scilicet istum famulatum.

Obj. 2°. Christiani captivi remigantes in triremibus Turcarum non excusantur a damnis, quæ eorum auxilio inferunt Turcæ, licèt illi agant metu mortis: ergo, &c.

R. Negando conseq. quia isti captivi remigando oppugnant rempublicam Christianam, pro qua etiam vitam profundere debent. Quod si tantùm ageretur de damno aliquo temporali, putat Daelman, eos non improbabiliter excusari posse, sicuti excusantur rustici, qui tempore belli metu mortis avehunt prædas.

N. 81. DE CAUSIS NEGATIVIS.

I. *Causa negativa* II. *Est triplex.* III. *Mutus.* IV. *Non obstans.* V. *Non manifestans.* VI. *Ut quis ita teneatur, requiruntur quatuor.* VII. *Ut damnum ex non impeditione sequatur.* VIII. *Ut illud culpabiliter impedire neglexerit.* IX. *Ut rationabiliter potuerit impedire.* X. *Ut teneatur ex justitia.* XI. *Observatio.*

QUINAM censentur tanquam causæ negativæ cooperari damno, causalitate nimirum morali & privativa?

I. R. Illi, qui non impediunt damnum, quod impedire rationabiliter possunt, et ex justitia tenentur. Causa igitur negativa consistit in omissione positiva in commissione saltem morali.

Quotuplex est causa negativa damni?

II. R. Est triplex: mutus, non obstans, non manifestans.

III. "Mutus" est ille, qui tacet, cum posset & deberet loqui prohibendo, monendo, reprehendendo, clamando, &c. ne alter damnum faciat, aut ut illatum restituat.

IV. "Non obstans" est ille, qui cnm posset & deberet, per auxilium, custodiam, &c. impedire damnum, aut procurare restitutionem, illa tamen omittit.

V. "Non manifestans" est ille, qui cum posset et deberet, non denuntiat malefactorem, ut furtum faciendum impediatur vel factum restituatur.

Quænam requiruntur, ut quis teneatur ad restitutionem tanquam causa negativa damni?

VI. R. Hæc quatuor: 1°. Ut damnum sequatur ob non impeditionem. 2°. Ut culpabiliter impedire omiserit. 3°. Ut rationabiliter potuerit impedire. 4°. Ut ex justitia teneatur impedire.

VII. Defectu primi non tenetur de damno, qui illud impedivit ut poterat, et eo non obstante est secutum: nec tenetur ille, qui quidem neglexit impedire damnum, quod tamen non ex negligentia, sed aliunde secutum est: v. g. non custodivit rem contra fures, sed illa periit casu fortuito, incendio, &c.

VIII. Circa secundum, ut damnum culpabiliter impedire neglexerit, repetenda sunt, quæ ante de culpa dicta sunt Num. 42 & 43.

IX. Ratio tertii est, quod nemo censeatur se velle obligare ex officio vel contractu ad impediendum damnum alterius, quando id non potest sine gravi suo detrimento, nisi illud sit implicitè vel explicitè deductum in pactum.

Cæterùm, quandonam ratione illius per accidens impedire non teneatur, morali judicio prudentum determinandum relinquitur.

X. Ratio quarti est, non posse inveniri rationem restitutionis, ubi non violatur justitia commutativa: unde si tantùm ex charitate, vel alia virtute, à justitia distincta, impedire teneatur, non tenebitur ad restitutionem, quamvis peccet coram Deo. Vide Num. 24. "de Actibus Humanis."

Authoritates SS. Patrum & canones hìc objici soliti, vel agunt de obligatis ex officio, vel solùm volunt, quòd contra non impedientes sit præsumptio societatis occultæ, et quòd ideo possint puniri.

Ex quo capite oritur obligatio ex justitia impediendi damnum?

R. 1°. Ratione officii: sic tenentur Belli-duces, Magistratus, Tutores, &c.

2°. Ratione contractûs impliciti vel expliciti: sic tenentur custodes urbium, agrorum, sylvarum, &c. Vide ubi de culpa Num. 42. Est etiam obligatio in omni homine, ne per se aut per suos damnum aliis inferatur.

XI. Bene observandum, ne pro causa dumtaxat negativa habeatur, qui ad causam positivam reducendus est, ut v. g. qui a fure, ne obstet verbis vel factis, pecuniam accipit, vel id promittit gratìs, dicens v. g. furi: si velis furari non loquar, nec impediam: talis enim non mutus, vel non obstans, sed consentiens dicendus est juxta Num. 77. Qui obligatum ex justitia ad impediendum damnum impedit, item qui obstare vel clamare volentem, licet ad id ex justitia non obligatum, impedit vi, fraude, vel alio modo injusto, tenetur certò ad restitutionem, juxta Num. 41. sed tantùm tanquam causa negativa, nisi impediendo damnificatores animasset, vel securiores reddidisset.

N. 82. DE CONFESSARIO OMITTENTE MONERE PŒNITENTEM DE RESTITUTIONE FACIENDA.

I. *Confessarius furem non monens, non tenetur tertio.* II. *Nisi censeatur consentire.* III. *Vel dicat non esse restituendum.* IV. *Aut è contra.* V. *Monitum pro Confessariis.*

AD quid tenetur Confessarius, qui non monet pœnitentem obligatum restituere, de restitutione facienda?

I. R. Dicendum videtur cum communi sententia contra paucos, quod Confessarius, sive ex officio curam animarum habeat (ut Episcopus & Parochus) sive non, sive inculpabiliter ob inadvertentiam vel oblivionem naturalem, sive culpabiliter ob ignorantiam crassam vel affectatam pœnitentem monere omittat, teneatur postea, si opportunitatem habeat, servato sigillo sacramentali, pœnitentem monere obligationis restitutionis; sed si id non velit vel non possit facere, quod ideo non teneatur restituere tertio, supposito quod Confessarius "merè omiserit" monere pœnitentem de restitutione facienda.

Ratio est, quod Confessarius, nec ex officio, nex ex contractu, nec aliunde teneatur impedire damnum istius tertii, cui restitutio debita est, & consequenter, dum omittit monere non violat jus ipsius, cum tantùm teneatur ex officio procurare bonum spirituale ipsius pœnitentis.

An equidem ille Confessarius non tenetur compensare damna suo pœnitenti, si ipse ex non monitione quædam patiatur?

R. Videtur affirmandum cum Daelman & aliis; quia pœnitens accedit ad Confessarium, ut procuret bonum spirituale sine detrimento temporali. Hoc tamen intellige de casu, ubi Confessarius tacendo culpam committit.

II. Dictum est supra: "in supposito, quod merè omiserit," &c. 1°. Quia si pœnitens tanquam dubius de restitutione facienda, Confessarium interroget, et is nil respondeat, ejus taciturnitas reputabitur consilium vel consensus in non restitutionem, adeoque tanquam positivè cooperans ad restitutionem tenebitur tertio.

III. 2°. Quia si Confessarius expressè dicat, non esse restituendum, iterum tanquam consulens aut consentiens ad restitutionem tenebitur: unde debet errorem cognitum dedocere; et si pœnitens interea factus sit impotens ad restituendum, qui alioquin restituisset, tenetur ipse Confessarius restituere; quia consilio suo est efficax causa damni.

IV. 3°. Ob eandem rationem ex justitia obligatur Confessarius, qui pœnitentem culpabiliter obligavit ad restitutionem, ad quam non tenebatur, efficaciter revocare errorem.

4°. Si inculpabiliter dixerit restitutionem non debere fieri ubi debebatur, & debere fieri ubi non debebatur, tenetur ex justitia errorem cognitum dedocere; quia tenetur causam damni inculpabiliter positam revocare, ne aliàs fiat causa culpabilis: non tamen tenetur damnum illatum ante cognitum errorem compensare.

V. Concluditur, Confessarios cautos esse debere in dando consilio, dum agitur de materia justitiæ: ad evitandum autem oblivionem, sequantur monitum S. Caroli Borromæi: "Nec eos Confessores imitentur, qui ubi agitur de restitu-"tione, usque ad finem confessionis de ea facienda cum "pœnitente loqui differunt, unde postea non recordantur."

N. 83. DE CUSTODIBUS SYLVARUM, &c. DAMNUM NON IMPEDIENTIBUS.

I. *Custodes negligentes tenentur ad restitutionem damni illati.* II. *Et quandoque ipsius mulctæ.* III. *De corrumpentibus custodes.* IV. *De famulantibus.*

AN custodes sylvarum, pascuorum, tributorum, &c. tenentur ad restitutionem tanquam cooperantes negativè, si eorum negligentiâ fiat, quod ligna exscindantur, tributa defraudentur, &c.?

I. R. Tales custodes, quorum negligentia est causa damni, peccant contra justitiam ratione officii vel pacti, & contra religionem ratione juramenti præstiti: tenentur etiam ad restitutionem in solidum, deficientibus principalibus.

An etiam tenentur ad restitutionem mulctæ, quam delinquentes solvere debuissent?

II. R. Affirmant Bonæ Spei, Ethica amoris, Collet, &c. negant Sylvius, Lessius, &c. Wiggers, cui adhærent Steyaert & Daelman, rectiùs videtur distinguere; scilicet si mulctæ sint statutæ, non ut puræ pœnæ, sed in ordine ut damna aliqualiter reparentur, tunc custodes tenentur ad restitutionem illarum; quia tunc custodibus injecta censetur obligatio illas conferendi in utilitatem damnum passi, & communiter, ait Steyaert, præsumitur, quod respublica ad mulctas attendat, maximè, dum illæ mulctæ uni tertio elocantur.

Si verò illæ mulctæ constitutæ sint per modum pœnæ, quâ respublica aut Princeps solùm intendit impedire damna; tunc non tenentur per se loquendo ad solvendas mulctas, nisi quatenùs tacendo, vel easdem connivendo, in causa sunt, quod plura damna inferantur.

An liceat custodibus simulare aut se abscondere, ut damnificantes deprehendantur in flagranti delicto?

R. A peccato immunes sunt, si id faciant, ut damnificantes semel in facto deprehensi efficaciùs corrigantur.

III. Qui minis, precibus, datâ pecuniâ, aliove modo corrumpunt custodes, ne suo officio fungantur, fiunt rei

peccatorum, quæ custodes committunt, & insuper peccant peccato scandali, tenenturque de damnis, deficientibus furibus, & ipsis custodibus: custodes autem pecuniam acceptantes à damnificantibus, fiunt causæ influentes in damnum positivè, ut dictum est circa finem Num. 81.

Qui non ex officio vel pacto, sed ex sola charitate rem alienam custodit, & furibus taciturnitatem promittit, sive sit data pecunia sive non, fit etiam causa positiva damni, ut ex eodem Num. citato constat.

Notant hìc Salmanticenses & Henno, quòd non sit credibile juramentum custodum se extendere eò usque, ut teneantur etiam quædam minima furantem denuntiare: qua in re consulenda est consuetudo & sensus juramentum petentis. Magis certum apparet, quòd non debeant denuntiare, quando surripiens est in tanta necessitate, ut non possit aliter vitam suam aut suorum servare: sed videndum, an iniquitas non mentiatur sibi.

IV. Prædicta etiam applicabis famulantibus domesticis cum hac exceptione, quòd juxta communiorem opinionem Theologorum, illi tantùm teneantur ex justitia impedire furta extraneorum, & furta aliorum domesticorum solùm ex charitate; nisi fortè res esset specialiter ipsorum custodiæ tradita, aut se specialiter ad illius custodiam obligassent.

N. 84. DE ORDINE RESTITUTIONIS INTER COOPERANTES.

I. *Cooperantes tenentur in solidum, vel pro parte.* II. *Hoc ordine.* III. *Primo loco rei detentor.* IV. *Secundo mandantes.* V. *Tertio executor.* VI. *Quarto quinque cæteræ causæ positivæ.* VII. *Idque sine ordine.* VIII. *Pro rata influxûs.* IX. *Quinto causæ negativæ.* X. *Earum ordo.*

I. PRÆNOTANDUM, quòd non omnis cooperans semper sit causa efficax totius damni, sed aliquando partis tantùm, adeoque tantùm pro illa parte, in quam influxit, ad restitutionem teneatur; qui verò influit in totum damnum obligatur "in solidum," hoc est ad restituendum totum: intelligendo semper, non absolutè, sed velut conditionatè, hoc est, si alii cooperantes deficiant, vel ipse ante alios ad restitutionem teneatur, ut statim videbitur.

An est aliquis ordo restituendi inter cooperantes?

II. R. Affirmativè cum S. Th. quæst. 62. art. 7. ad 2. quia non omnes sunt æque principales in damnificando, sed unus potest esse subordinatus alteri: ergo debent censeri subordinati ordine ad restituendum.

Hic ordo non statuitur secundùm majorem vel minorem influxum, sed secundùm quod aliquis est principalior in facto, ait S. Thomas: unde fieri potest, quòd causa minùs influens quàm altera, teneatur tamen ordine prior ad restitutionem, quàm altera.

Quis est ordo restitutionis inter obligatos in solidum?

III. R. Primo loco, seu ante omnes alios tenetur detentor rei alienæ extantis in se vel in æquivalenti, sive bonâ sive malâ fide acceperit.

Si res aliena nullo modo extet, adhuc primo loco tenetur ille, qui malâ fide eam consumpsit, sive istius rei utilitatem percepit; quia juxta regulam 39. juris in 6. "Pro possessore habetur qui dolo desiit possidere."

Hinc si plures simul malâ fide rem consumpserint, aut de ejus utilitate participaverint, singuli pro rata suæ partis tenentur primo loco.

Excipe 1°. Si mandans concedat executori rem ablatam, aut ejus partem, in mercedem, qui eam consumpsit, absque eo, quòd inde factus sit ditior. 2°. Si mandans jubeat aliis rem consumere, v. g. herus jubet ovem furtivam consumi a famulis suis: in his & similibus casibus mandans tenebitur primo loco; quia in se suscipere videtur onus restituendi præ cæteris.

IV. Secundo loco tenetur mandans, seu qui vi, fraude, minis, precibus, blanditiis, &c. alterum ad damnificandum induxit in suî gratiam, quia, ut ait S. Thomas, est principalis in facto. Quòd si quis his modis alium induceret ad mandandum, tenetur ipse tanquam mandans mandantis restituere ante alium.

Si executor nomine omnium positivè cooperantium damnum intulit, omnes simul tenentur tanquam mandantes, & executor, quà talis, post ipsos; nisi sit etiam unus illorum, quorum causâ factum est, ut si multi communi consensu in aliquod damnum conspirent, illudque unus nomine omnium exequatur.

V. Tertio loco tenetur executor, quia post mandantem est principalis damni causa, & damnificat mandantis nomine.

VI. Quarto loco, sive post executorem tenentur reliquæ quinque causæ positivæ, scilicet consulens, consentiens, palpans, receptans & participans in actione injusta: ratio

st, quòd hi subserviant executori sicut executor subservit mandanti.

VII. Non videtur in his ullus ordo admittendus contra Danes; sed tenentur æquè primò ad suam partem, quia nullus eorum est causa principalis alteri, nec alteri est subordinatus, nec etiam alteri subservit tanquam ejus instrumentum, sed unusquisque eorum per se in suo ordine agit; is palpans non est instrumentum consulentis, nec contra.

Potest tamen adhuc fieri, ut unus ex his præ aliis teneatur, ex eo quòd fortè sit mandans respectu aliorum; item fieri potest, ut consulens simul subeat vices executoris: v. g. si Advocatus scienter injustæ causæ patrocinetur, est executor respectu illius, cui consilium dedit, ut talem litem susciperet.

Hinc in casibus quibusdam particularibus bene oportet attendere ad particulares circumstantias, ne à debito ordine aberretur.

An illæ quinque causæ positivæ tenentur omnes æquè multum restituere, ubi omnes ad damnificationem concurrunt?

VIII. R. Negativè, sed quisque tenetur æquè primò ad partem damni majorem vel minorem, prout magis vel minùs efficaciter in damnum influxit, quod prudentum judicio moraliter determinandum est.

IX. Quinto loco post omnes causas positivas tenentur causæ negativæ, nempe mutus, non obstans, non manifestans; causæ enim negativæ tantùm tenentur, quia non impediverunt damnum, quod causæ positivæ intulerunt; ergo positivæ tenentur ante negativas.

X. Inter causas negativas communiter hic ordo admittitur, ut mutus & non obstans teneantur ante non manifestantem; quia mutus & non obstans debent per se & immediate damnum avertere: non manifestans verò debet tantùm aliis revelare, ut ipsi avertant.

Hinc custodes & præfecti particulares priùs tenentur quàm generales; quia particularibus incumbit immediatè impedire damna: generalibus autem invigilare tantùm, an particulares debite officio suo fungantur.

"Non obstans" quibusdam videtur prius & strictius obligari quàm "mutus;" quia facto damnum efficacius impediri solet, quam verbo.

Ordo impediendi ob particulares circumstantias quandoque immutatur: unde etiam ordo restituendi inter causas negativas facile inverti potest.

N. 85. ELUCIDATIO QUORUMDAM DICTORUM.

I. *Quid sit teneri primo loco.* II. *Quid secundo loco.* III. *Teneri æquè primò.* IV. *De obligatis æquè primò.* V. *Quid, dum unus cooperans restituit.*

QUID significat teneri primo loco, secundo, tertio, &c. ut Num. præced. dictum est?

I. R. Teneri primo loco, est aliquem sic obligari, ut ante omnes alios restituere teneatur totum, ad quod primo loco tenetur; ac ipso restituente, vel condonationem à domino obtinente, cæteri omnes fiant liberi; uno verò ex cæteris restituente, ipse eidem totum refundère teneatur.

II. Secundo loco teneri significat, quod debeat restituere ante omnes alios tertio, quarto aut quinto loco obligatos; ita ut si ipse restituat, aut remissionem obtineat, liberentur omnes subsequentes; & si quis ex sequentibus restituat, ipse eidem totum refundere teneatur: ille tamen qui primo loco tenetur, si secundo loco obligatus restituerit, eidem totum refundere tenetur in conscientia, licèt in odium delicti negetur actio: item si ei facta sit remissio, non ideo liber est, qui primo loco tenetur.

Eodem modo dicendum de illo, qui tenetur tertio, quarto aut quinto loco.

Quid est teneri æque primò seu eodem loco?

III. R. Est ad restitutionem obligari æquè immediatè, ita ut nullus teneatur in solidum nisi deficientibus aliis ejusdem loci seu ordinis; & nullo deficiente, singuli obligentur ad aliquam partem juxta proportionem sui influxûs; quòd si aliquis eorum deficiat, cæteri simul ejus partem supplere tenentur: si unus eorum totum restituerit, alii tenentur ei suas partes refundere; si uni sit facta remissio, alii non liberantur à suis partibus seu quotis.

Observandum, quòd æque primò teneri non dicatur hoc sensu, quasi singuli tenerentur ad partes æquales: sed singuli tenentur pro rata influxûs, ut dictum est Num. præcedenti.

Quinam sunt illi, qui æquè primò ad restitutionem tenentur?

IV. R. Sunt illi inter quos non est ordo, quod colligitur ex numero superiori, ut sunt, v. g. plures mandantes inter se: item consulens, consentiens, palpans, receptans, & participans in actione injusta inter se.

Ex dictis resolve sequentia. Joannes causa cooperans totum restituit: an cæteri cooperantes sunt liberi?

V. R. Dist. 1°. Si sit ordo inter eos, & Joannes teneatur ante alios cooperantes, hi erunt liberi: v. g. Joannes est consulens, & alii sunt muti, vel non obstantes.

2°. Si alii cooperantes ordine præcedant Joannem, tenentur ei totam restitutionem factam refundere: v. g. alii sunt mandantes, & Joannes tantùm est consentiens.

3°. Si nullus sit ordo inter Joannem & alios, sed omnes teneantur æquè primò, tenentur alii Joanni refundere suas quotas secundùm influxum.

Joannes causa cooperans accepit remissionem restitutionis: an alii cooperantes sunt liberi?

R. Dist. eodem modo: si Joannes sit obligatus, vel remissionem obtinet ante alios, alii sunt liberi: si post alios, alii non sunt liberi; si Joannes teneatur eodem ordine cum aliis, alii non liberantur quoad suam partem, sed tantùm ab eo, quòd amplius non teneantur supplere partem Joannis si ipse deficiat, quam supplere debuissent, si ipsi non fuisset facta remissio.

Tres æquè primò ad restitutionem tenentur: uni fit remissio, secundus partem suam restituere non potest: ad quid tenetur tertius?

R. Tenetur tertius ad restituendam suam partem, & insuper ad mediam partem impotentis. Patet ex dictis.

Ex his colligat Confessarius ad quid obligandus sit pœnitens, qui confitetur se cooperatum esse damno ordine restitutionis secundo, tertio vel pari; scilicet antequam absolvi potest, debet omnino seriò promittere, quòd velit omni viâ urgere præcedentes vel pares, ut restituant: Si autem illud efficere non possit, vel qui priùs aut pari ordine tenebatur non velit, ipse pœnitens defectum aliorum supplere tenetur.

N. 86. DE INJURIIS IN PARTICULARI, ET EARUMDEM RESTITUTIONE.

I. *Ordo honorum & injuriarum.*

POSTQUAM in præcedentibus actum est de injuria ac restitutione in generali, de circumstantiis restitutionis, causis excusantibus, & de cooperantibus injustitiæ, agendum nunc est de injuriis in particulari, idque secundùm varia bona, in quibus homo injuriam pati potest.

Quot sunt bona, in quibus aliquis injuriam pati, & restitutionem exigere potest?

I. R. Reduci possunt ad quatuor classes.

1°. Bona, quæ dicuntur fortunæ seu temporalia, in quibus homo patitur injuriam per furtum & rapinam.

2°. Bona famæ & honoris, quæ violantur per detractionem, contumeliam, calumniam, judicium temerarium, &c.

3°. Bona corporis, quæ læduntur homicidio, mutilatione, stupro, adulterio, &c.

4°. Bona spiritualia tam naturalia, quam supernaturalia, quibus nocumentum infertur seductione fraudulentâ, veneno, maleficio, &c.

De horum bonorum injuria ac restitutione velut à minoribus ad majora ascendentes, agemus primò.

N. 87. DE FURTO ET RAPINA.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 66.

I. *Furtum generatim* II. *Dividitur.* III. *Strictè sumptum definitur,* IV. *Et dividitur in simplex & qualificatum.* V. *Furti qualificati sunt quinque species:* VI. *Peculatus,* VII. *Plagiatus,* VIII. *Abigiatus,* IX. *Sacrilegium,* X. *Et rapina.* XI. *Quæ differt specie à furto.*

I. FURTO & rapinâ generatim sumptis comprehendi possunt omnes injuriæ, quas aliquis patitur in bonis temporalibus seu fortunæ, vel in jure ad similia bona: sive dictæ injuriæ fiant aperte sive occulte, sive commissione sive omissione, sive operando sive cooperando.

Quomodo dividitur furtum generatim sumptum?

II. R. Tripliciter: scilicet in "occultum," quod est furtum propriè dictum, "violentum," quod est rapina, & "fraudulentum," quod committitur in contractibus per injustas fraudes & deceptiones. Plura huc reducenda vide in Catechismo Romano ad septimum Decalogi præceptum.

Vox "furtum" igitur accipitur tripliciter, 1°. latissimè ut supra: 2°. latè, prout comprehendit furtum strictè dictum & rapinam; 3°. strictè & proprie, de quo hìc potissimùm agitur.

Quid est furtum proprie & strictè dictum.

III. R. Est occulta acceptio rei alienæ, invito rationabiliter domino.

Dicitur "occulta," scilicet respectu domini vel illorum, qui rem custodiunt, quantum est ex intentione furis, qui intendit accipere rem, domino ignorante.

Dicitur "rei alienæ," & intelliguntur non tantùm res mobiles, sed etiam immobiles, & jura: item sive res spectent ad aliquem jure proprietatis, sive tantùm quoad usum, custodiam, &c.

Dicitur "acceptio," & intelligitur non tantùm ablatio, sed etiam occupatio & detentio.

"Domino," id est ille, cui res aliquo jure subjecta est.

"Invito," sive positivè sive negativè, sive sit invitus simpliciter, sive secundum quid.

"Rationabiliter," id est sic, ut non habeatur justa causa id faciendi independenter à consensu domini.

Quomodo dividitur furtum?

IV. R. In simplex & qualificatum. Simplex est jam definitum: qualificatum est illud, cui adest aliqua qualitas seu circumstantia, ratione cujus augetur ejus enormitas, & bono communi specialiter adversatur.

V. In jure assignantur quinque species furti qualificati, scilicet peculatus, plagiatus, abigiatus, sacrilegium, & rapina.

VI. Peculatus est, dum quis aliquid ex bonis publicis furatur, aut in suos usus convertit: tale crimen est surripere ex ærario publico, falsificatio monetæ, rasura pecuniæ, &c. ejus pœna est capitalis.

VII. Plagiatus est, dum quis hominem abducit, ut vendat in servum, prout fecerunt fratres Joseph, Genes. cap. 37. contra hoc crimen statuit Deus Exodi cap. 21. & Deuter. cap. 24. pœnam mortis.

VIII. Abigiatus est, dum furtive abducuntur pecora: ad hoc crimen reducuntur furta instrumentorum necessariorum ad agriculturam: pœna est suspendium.

IX. Sacrilegium est, dum furto aufertur res sacra, vel res profana ex loco sacro, in quo tanquam in azylo vel custodia erat constituta: ad sacrilegium etiam spectat simonia juris divini, item dum solemniter professus aliquid retinet aut recipit sine venia sui superioris: & generatim, dum res sacra convertitur in usus profanos.

Quid est rapina?

X. Est violenta rei alienæ acceptio invito rationabiliter domino.

Violentia consistit in eo, quòd fiat domino aliquo modo præsente & vidente, & superaddit furto injuriam specialem.

in personam domini, sive dominus exteriùs renitatur sive non renitatur ob impotentiam, metum aut verecundiam.

An rapina specie differt à furto?

XI. R. Affirmativè: quia licet repugnent virtuti justitiæ eodem modo, nempe per defectum, repugnant equidem sub diversa ratione, cum in rapina interveniat specialis injuria in dominum, propter adjunctam violentiam.

Hinc peccatum rapinæ debet speciatim in confessione exprimi.

N. 88. DE GRAVITATE PECCATI FURTI ET RAPINÆ.

S. Thom. quæst. 66. art. 6.

I. *Furtum & rapina in genere mortalia.* II. *Quandoque venialia.* III. *Quantitas materiæ ad furtum mortale.* IV. *Sufficit stipendium diurnum honesti operarii.*

QUANTUM peccatum est furtum & rapina?

I. ℞. Sunt peccata ex genere suo mortalia. Probatur ex 1. ad Corinth. cap. 6. ubi dicitur: "Neque fures...... "neque rapaces Regnum Dei possidebunt:" deinde graviter repugnant charitati & justitiæ proximi, tenduntque ad evertendam communem pacem.

Obj. Prov. cap. 6. V. 30. dicitur: "Non grandis est "culpa, cum quis furatus fuerit; furatur enim, ut esuri- "entem impleat animam."

R. S. Thom. ad. 1. "dicendum, quod furtum dicitur "non grandis culpa duplici ratione: 1°. Propter necessi- "tatem inducentem ad furandum, quæ diminuit vel tota- "liter tollit culpam, ut infra dicetur. Unde subditur: "'Furatur enim, ut esurientem impleat animam.' Alio "modo dicitur furtum non esse grandis culpa per compa- "rationem ad adulterium: unde subditur de fure, quòd "deprehensus reddet septuplum: qui autem adulter est, "perdet animam suam."

Quotupliciter potest furtum fieri veniale?

II. R. Præcipue duobus modis, scilicet ex imperfecta deliberatione actûs & ex parvitate materiæ.

Prior modus non facile supponitur in actu exteriori ablationis rei alienæ, sed facilius fieri potest in damnificatione, & in actibus internis.

Ratione parvitatis materiæ furtum, v.g. unius assis est veniale.

Aliqui addunt duos alios modos: 1°. Ex ignorantia leviter culpabili, quòd res sit aliena. 2°. Quòd dominus in materia gravi non sit multùm invitus, vel tantum sit invitus quoad modum accipiendi: verum hi duo modi absolutè reduci possunt ad parvitatem materiæ: quia licèt materia sit in se gravis, in ordine tamen hujus ablationis potest dici levis.

Furtum rei levis potest fieri mortale variis modis, ut postea dicetur.

Quæ quantitas requiritur, ut furtum sit mortale ex parte suæ materiæ?

III. R. Quidam Authores determinant quantitatem respectivè ad personas, quibus damnum infertur, ita ut materia mortalis esse possit, si auferatur à paupere, quæ mortalis non foret si auferretur à divite: verùm hoc hodie videtur antiquatum, & communiter nunc statuitur quantitas absoluta, non respiciendo an persona, à qua aufertur, sit dives, an pauper; ratio est, quòd dives non habeat minus jus in res suas, quàm pauperior, adeoque dum æqualis utrimque quantitas aufertur, eatenus non minùs infertur injuria ditiori, quam pauperiori.

Cum his consistit, quòd pœnitens in confessione exprimere debeat, an a paupere, an a divite rem abstulerit: sed hoc non est ratione furti, sed propter incommoda & sequelas, quæ ex furto in pauperem commisso profluere solent, ut lucrum cessans, damnum emergens, inedia, dolor, &c. verum hæc omnia furto intrinseca sunt.

Si dicas, quòd dives non sit ita invitus quoad furtum, v. g. 24 assium: resp. quòd præsumatur invitus proportionatim ad materiam: quòd si constet dominum non esse multum invitum, tunc quidem fieret veniale, ut supra dictum est, sed independenter an dominus sit dives vel pauper.

Quænam quantitas videtur absolutè sufficiens ad furtum mortale ex parte materiæ?

R. Communior & plausibilior sententia habet, quòd sufficiat merces seu stipendium diurnum viri honestâ arte laborantis, id est tres aut quatuor solidi pro hoc tempore & pro hac patria; quia sicut labor diurnus solet æstimari gravis, ita & stipendium correspondens.

IV. Dicitur: "tres aut quatuor solidi;" quia quantitas illa non potest physicè vel mathematicè determinari, sed moraliter tantum: & fortassis ideo latet, ait S. Augustinus lib. 21. de Civ. Dei cap. ult. agens de peccatis venialibus: "Ne studium proficiendi ad omnia peccata cavenda pigres-

"cat." Et Enchiridii cap 17. ait. "Sunt quædam, quæ nescire, quàm scire, sit utilius." "Dicitur etiam: "pro "hoc tempore et pro hac patria:" quia ubi pecunia est abundantior vel rarior, major vel minor quantitas requiritur, et quo tempore pecunia hìc erat rarior, minor quantitas sufficiebat, cum respectivè ad illa soleat augeri vel minui stipendium diurnum operarii.

N. 89. DE PALLIIS AUT EXCUSATIONIBUS FURTORUM.

I. *Licet accipere alienum in necessitate extrema.* II. *Postea quandoque reddendum.* III. *Non licet in necessitate communi.* IV. *Nec etiam in gravi.* V. *Propositio damnata.* VI. *Necessitas pascendi animalia.*

DUO sunt præcipui tituli, sub quibus tegi solent furta, scilicet tituli necessitatis & justæ compensationis. Hinc quæritur:

An liceat in necessitate furari, seu potiùs, an liceat accipere alienum propter necessitatem?

R. Oportet distinguere triplicem necessitatem, extremam, in qua periclitatur vita, gravem, in qua periclitatur sanitas, aut status, et communem, quam passim patiuntur pauperes. Vide dicta "de præcepto eleëmosynæ" Num. 144.

I. Licitum est accipere alienum sive occultè sive manifeste, inquantum opus est ad subveniendum necessitati extremæ: ratio est, quòd tunc omnia sint cummunia, ut dictum est Num. 16.

Si id licitum sit ad subveniendum propriæ necessitati extremæ, idem licebit pro necessitate proximi, nisi ipsi possem succurrere ex meis.

Unicus hic casus excipitur, nempe dum per acceptionem alieni, dominus conjiceretur in similem necessitatem.

An censetur esse in extrema necessitate, qui petendo aut mendicando potest suam extremam necessitatem sublevare?

R. Negativè: nemo enim censetur esse in extrema necessitate, qui medio licito potest illam sublevare: nec dici debet istud medium indecorum viro honesto; necessitati enim nil est indecorum: præterea tális prætextus aperiret ostium pluribus furtis et perturbationi reipublicæ.

An ablata ob extremam necessitatem restitui debent?

II. R. Si res ablata transactâ necessitate adhuc extet,

indubiè est restituenda, quia necessitas extrema non confert jus ad rem alienam, nisi in quantum necessaria est ad ipsam sublevandam: unde si ad evitandam mortem usus sis equo alieno, transactâ necessitate, illum reddere debes.

Si res sit consumpta, v. g. vinum, panis, &c. nil restitui debet, etiamsi necessitatem passus ad meliorem fortunam deveniat: excipe, nisi ipse habeat alibi bona, et sic censeatur potiùs rem alienam accipere mutuò; tunc enim reddi deberet, nec talis est in necessitate extrema simpliciter, sed tantùm secundùm quid.

Quid dicendum de necessitate communi et gravi?

III. R. Apud omnes certum est, quod non liceat accipere alienum ob necessitatem communem.

IV. Nec etiam licitum est accipere alienum ob necessitatem gravem qualemcumque distinctam ab extrema; quia ob talem necessitatem bona non fiunt communia: ratio est, quod cum casus gravis necessitatis sint valde communes, facilè sequeretur reipublicæ perturbatio, si tunc alienum surripere foret licitum.

V. Hinc damnata est hæc propositio 36. ab Innocentio XI. "Permissum est furari, non solum in extrema, sed "etiam in gravi necessitate."

Conveniunt tamen Authores peccatum illius, qui ex gravi necessitate furatur, diminui tantò magis, quantò necessitas est major.

Obj. I. S. Thom. non distinguit inter necessitatem gravem et extremam; ergo, &c.

R. Neg. ant. Patet ex art. 7. in "Corp." et ad 2.

Obj. II. Res, quas aliqui superabundanter habent, ex jure naturali debentur pauperum sustentationi, ait S. Thom. atqui id verum est non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate: ergo pauperes, res illas, uptote sibi debitas, accipere possunt in gravi necessitate.

R. Ex argumento sequeretur, quod non solùm in gravi, sed etiam in communi necessitate id liceret, quod nemo dixerit. Deinde dum quis aliquid tenetur alteri dare, non ideo alter potest illud surripere: et maximè hìc, ubi non est debitum justitiæ, sed solius charitatis et misericordiæ.

An rustici tenentur ad restitutionem, quorum pecora tempore belli præ necessitate indifferenter comedunt de pascuis alienis?

VI. R. Danes & Steyaert excusant quidem tales à peccato, sed non ab obligatione restitutionis seu potius solutionis; quia censentur depascere alienum per modum mutui.

Daelman excusat eos a peccato et restitutione hoc titulo, quod sint quasi pars exercitûs, et ita jure belli aliena prata depascantur, sicuti ex his pratis subministratur pabulum equis militum. Id verum est, quando invadunt pascua illorum, qui in bello sunt adversarii: quod si invadant pascua illorum, quibuscum in pace sunt, dici potest, quod interveniat aliquis contractus virtualis et universalis, quo damnificatis relinquitur jus compensationis, ut si fortè ad similem necessitatem devenerint, etiam pecora sua in aliena pascua immittere possint.

Similiter ex conventione generali admitti solet, ut una sylva subministret ramusculos pro conficiendis ligamentis alteri sylvæ, sic ut hæc maneat priori ad similem vicem obligata.

In his et similibus semper cavendum a nocumentis non necessariis: alioquin incurritur obligatio restitutionis.

N. 90. DE RECUPERATIONE SEU COMPENSATIONE.

S. Thom. 2. 2. *q.* 66. *art.* 3 *&* 5.

I. *Compensatio* II. *Est duplex,* III. *Manifesta,* IV. *Et occulta.* V. *Quæ per se semper est illicita.* VI. *Juxta alios per accidens potest esse licita, positis conditionibus,*

QUID est compensatio?

I. R. Dicitur in jure debiti et crediti inter se contributio.

Potest fieri dupliciter, vel tantumdem retinendo, vel tantumdem surripiendo ex rebus debitoris, quantum debitor obligatur.

Quotuplex est compensatio?

II. Duplex, manifesta videlicet et occulta.

Quid est compensatio manifesta?

III. R. Est debiti & crediti inter se contributio sciente debitore: v. g. Joannes debet Petro 100 pro panno, et Petrus debet Joanni 100 pro vino: debitum et creditum compensantur, et satisfactum est utrique.

An compensatio manifesta semper est licita?

R. Si agatur de retinendo rem alteri debitam, eò quod alter mihi æqualem rem debeat, licita est talis compensatio.

Item licitum est recuperare rem suam in flagranti actionis furtivæ, vel quando ea nondum est in loco tuto reposita,

id habet rationem justæ defensionis; quinimò plures
ıores dicunt, illud etiam licite fieri "cum vi mode-
" si res recuperanda in specie extet & aliter recupe-
non possit, modò absit scandalum aliaque inconve-
tia.
verò manifeste accipiatur res ab altero possessa, quia
: rem illam, vel æqualem debet; ordinarie talis com-
atio est illicita; quia est contra ordinem juris, &
; publicæ perturbativa.
uænam compensatio dicitur occulta?
/. R. Illa, quæ fit inscio debitore. Potest autem
triplicitér: 1°. Recuperando rem suam occulte in
viduo ab alio injuste detentam: 2°. Surripiendo oc-
ı a debitore æquivalens rei debitæ, si solvere aut
tuere nolit: 3°. Occulte retinendo ex bonis debitoris
ım, quantum mihi debet.
n compensatio occulta est licita?
. R. S. Thom. art. 5. ad 3. dicit: "Qui verò furtim
:ipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat
idem, non quia gravat eum, qui detinet (& ideo non
ıetur ad restituendum aliquid vel ad compensandum)
d peccat contra justitiam communem, dum ipse sibi
urpat rei suæ judicium, juris ordine prætermisso.
; ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut
ındalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur."
inc eam semper esse illicitam sustinet Steyaert, &
Lovanienses.
einde licet læsio ordinis juris quandoque non esset
veniale peccatum; aliæ tamen inordinationes graves
sequi natæ sunt, ut scandala, infamia, periculum du-
s solutionis, periculum frequentis abusûs contra bo-
commune, &c. hinc plerique Authores, etiam illi, qui
licitam defendunt, dicunt eam in praxi periculosam,
leo generaliter dissuadendam.
I. Sylvius tamen, Wiggers, De Cocq, Billuart, Col-
&c. docent eam per accidens posse esse licitam, positis
litionibus sequentibus.
'. Ut debitum sit certum & liquidum, seu certò con-
rem esse tuam. Item ut sit debitum ex justitia, non
haritate aut alia virtute.
'. Ut non possit aliâ ratione, v. g. viâ juris, recupe-
, nisi cum gravi detrimento & incommodo.
'. Ut absit periculum scandali & infamiæ, ne v. g. sic
ıperans habeatur ut fur.

4°. Ut caveatur, ne debitor hoc modo bis solvat aut reddat.

5°. Ut accipiatur res eadem in specie si fieri possit, ne fiat injuria tertio, accipiendo rem ejus, v. g. debitori commodatam.

6°. Ut compensatio non fiat ex re debitoris apud creditorem deposita vel commodata; hoc enem prohibent jura cap. BONA FIDES "de deposito:" nec potest fieri compensatio ex re Civitati aut Principi debita, v. g. ex vectigalibus; sic etiam qui condemnatus est ad dandam pecuniam vel quid aliud, non potest uti compensatione.

7°. Ad evadendam difficultatem objectionum, addit Billuart, requiri, ut hæc omnia constent non proprio judicio ipsius compensantis, sed judicio alicujus viri prudentis, ne iniquitas mentiatur sibi.

Verùm tot conditiones & cautelæ, quæ vix unquam adesse omnes possunt, merito arguunt hujus sententiæ infirmitatem: deinde semper militat ratio S. Thomæ, quòd compensans peccet contra justitiam communem, dum ipse sibi usurpat rei suæ judicium, juris ordine prætermisso.

Quidquid sit, certum interim est, famulantes, licèt à parte rei stipendium minus acciperent, quam valet labor, quem subeunt, propterea tamen uti non posse compensatione occultâ, ut constat ex hac propositione 37. damnata ab Innocentio XI. "Famuli & famulæ domesticæ possunt "occultè heris suis surripere ad compensandam operam "suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt." Quod Authores etiam extendunt ad casum, quo famulus coactus fuit ex penuria, &c. pro minori stipendio servire.

N. 91. DE FURTIS MINUTIS.

I. *Furtum rei levis fit grave.* II. *Propter effectum.* III. *Vel ex intentione.* IV. *Vel ex coalescentia materiæ.* V. *Propositio damnata.* VI. *Monitum.*

DICTUM est Num. 88. furtum ex genere suo esse peccatum mortale, posse tamen est veniale ex imperfecta deliberatione actûs, & ex parvitate materiæ.

An furtum semper est veniale, quando materia, quæ aufertur, est levis?

I. R. Negative: potest enim fieri mortale septem modis sicut quodlibet peccatum veniale ex parvitate materiæ fieri potest mortale, ut videri potest Num. 165. "de Ac-"tibus Humanis."

II. Præcipuè tamen furtum leve quoad materiam, fit mortale tribus modis: 1°. Mortaliter peccat auferens materiam levem, habens voluntatem, affectum, aut intentionem auferendi rem notabilem, si occasio adesset.

III. 2°. Peccatur mortaliter toties, quoties quis aufert rem levem intendens per plura minuta furta pervenire ad summam notabilem: sic v. g. qui ex intentione furandi quinque florenos, singulis vicibus abstulisset unum assem, fecisset eatenus 100 peccata mortalia. Ratio est, quòd singula furta proveniant ex intentione mortaliter mala. Malè proinde resolvit Daelman quæst. 5. observ. 4. quòd talis, licet mortalia peccet ratione intentionis, non committat tamen tot peccata mortaliter, quot committit furta: indubiè enim actus ex intentione mortaliter mala procedens, est peccatum mortale.

IV. 3°. Licet quis nec intentionem habuerit auferendi rem gravem, nec etiam per minuta intenderit pervenire ad summam notabilem, tamen qui ab uno vel etiam a diversis sæpe minuta furatur, peccat mortaliter eo ipso quo advertens, vel advertere potens & debens se pervenire ad materiam notabilem, eandem complet. Unde actus priores erunt peccata venialia ex parvitate materiæ; sed actus, quo completur materia sufficiens ad mortale, erit mortalis; quia ille ultimus actus censetur esse circa materiam gravem, eò quòd priores materiæ coalescant cum ultima, & ita volendo ultimam, interpretativè vult materias priores.

Propter eandem rationem dicendum est, quòd si, v. g. nono furto levi compleverit materiam gravem & mortaliter peccaverit, iterum peccet mortaliter addendo decimum furtum leve, & sic de cæteris. Vide Num. 161. "de Ac- "tibus Humanis," ubi etiam dictum est, quomodo materiæ parvorum furtorum coalescant.

V. Circa hanc materiam damnata est ab Innocentio XI. hæc propositio 38. "Non tenetur quis sub pœna peccati "mortalis restituere quod ablatum est per parva furta, "quantumcumque sit magna summa totalis."

Ex dictis inferes, quòd caupones, mercatores, aut habentes officinam, qui defraudant in numero, pondere, vel mensura, etiamsi singulis vicibus tantùm intendant leve quid furari, singulis tamen vicibus peccent mortaliter; quia intentio illorum est per tales defraudationes pervenire ad summam notabilem.

Quòd si ab initio illam intentionem non habuerint,

peccant equidem singulis vicibus mortaliter, postquam materiam gravem compleverunt.

Dicunt multi Authores, requiri majorem quantitatem materiæ ad esse mortale, dum per minuta furta a diversis vel ab eodem diversis vicibus res auferuntur: sed id rejicit Braunman tanquam in praxi nocivum, quia ad esse mortale sufficit notabilis quantitas absoluta damni, aut rei alienæ, quæ detinetur injuste.

An dum singuli ex pluribus inferunt eidem damnum leve, quod simul sumptum est grave, materiæ coalescant?

R. Negative, nisi sibi mutuo cooperentur. Vide Daelman quæst. 5. "de furto" observ. 4.

An qui summam notabilem per minuta furta accepit, tenetur sub mortali totam restituere?

R. Negative, sed ut sit immunis a peccato mortali injustæ detentionis, sufficit restituere intantùm, ut illud, quod retinet, non sit ampliùs materia gravis.

VI. Notant tamen Authores, id in praxi periculosum: unde Confessarii respectu omnium furum inexorabiles esse debent, & obligare pœnitentes ad restitutionem omnium, etiam minutorum furtorum, ut sic a majoribus efficacius deterreantur.

Quomodò practice procedendum sit cum eo, qui confitetur se furatum, videri potest in schemate 7.

N. 92. DE FURTIS QUORUMDAM IN PARTICULARI.

I. *Furta filiorum-familias.* II. *Quandonam mortalia.* III. *Et quandonam restitutioni obnoxia.* IV. *Furta conjugum.* V. *Furta parentum in filios.* VI. *Furta famulantium.* VII. *Pro alendis pecoribus.* VIII. *Furta Religiosorum.* IX. *Monitum.*

QUID censendum de furtis filiorum-familias ex bonis parentum?

I. R. Si filius quantitatem notabilem surripiat a parentibus graviter invitis, certum est, illum peccare mortaliter.

II. Dicitur "quantitatem notabilem:" quia omnes admittunt, quòd materiæ quantitas hìc debeat esse major pro peccato mortali, quam dum aufertur aliquid ab extraneis: cujus ratio est, quod proles habeant quoddam jus remotum in bona parentum, quæ post mortem ad ipsos devolvi debent: item quia parentes non ita solent esse inviti.

Dicitur "a parentibus graviter invitis:" pro quo notandum est, eos vel tantum esse invitos quoad modum surripiendi, vel esse invitos etiam quoad substantiam ablatam. Si sint tantum inviti quoad modum, admitti solet, quod requiratur major quantitas, ut peccetur mortaliter ex parte materiæ, quam dum sunt inviti quoad substantiam: item admittitur, quod si tantum displiceat modus, non ipsa actio, non oriatur necessitas restitutionis.

III. Dum autem parentes simul inviti sunt quoad substantiam, & quantitas est satis notabilis, non sunt excusandi a mortali filii, nec ab obligatione restitutionis.

Pro similibus attendi debet status parentum, an opulenti, an res ipsis angusta sit, &c. item ætas filiorum & finis, in quem ablata consumunt: consuetudo etiam loci, seu quid parentes talis conditionis in tali loco filiis suis concedere soleant, respicienda est.

Maxime etiam attendendus est modus, quo filius utitur in surripiendo: an v. g. effringendo cistas, contrahendo debita nomine parentum falso sigillo, v. g. recipiendo reditus censuum parentibus debitos, &c.

Practice ut plurimum debent obligari aliquam restitutionem vel veniæ petitionem, etsi parentes tantum inviti forent quoad modum; quia hoc est optimum remedium contra relapsum.

Quod si filius-familias teneatur quid notabile parentibus restituere, & non posset, tunc obligandus est, ut in divisione hæreditatis tantumdem permittat a sua portione subtrahi; nisi parentes valide restitutionem remisissent.

An maritus in uxorem, & vice versâ uxor in maritum furtum committere potest?

IV. Affirmative: ille, si dissipet bona invitâ uxore, quorum dominium spectat ad eam, ut sunt paraphernalia & dotalia: uxor verò in pluribus casibus furtum committit, accipiendo occultè & invito marito bona communia. Videri tamen debet, quænam juxta consuetudinem loci permittantur uxoribus, v. g. ad dandas eleëmosynas, succurrendum pauperibus consanguineis, honestum ornatum, &c. ut dictum est N. 145 "de Charitate."

V. Etiam ipsi parentes quandoque furtum committunt in filios, surripiendo ex bonis Castrensibus, vel quasi-Castrensibus, quorum dominium & administratio ad filios spectat. Vide Num. 10.

VI. Famuli & ancillæ multoties furto peccant, v. g. dum utuntur compensatione occultâ, ut dictum est Num. 90.

Item si operam debitam non præstent, quod etiam p aliis operariis reflecti debet.

Insuper furto peccant proportionatim ad gravitat materiæ, dum esculenta & poculenta pretiosa, vel quæ negari solent, in suos usus convertunt, nisi præsumi p set consensus domini, saltem quoad substantiam ablata v. g. si dominus id sciens non contradicat, vel rogatus cile concedat, &c.

Interim semper graviter solent esse inviti domini, famulantes similia surripiant ad dandum vel vendend extraneis: pariter judicant Authores eos graviter p care, si bona notabilia invitis dominis dent pauperibus

Circumstantia aggravans in hac materia est, si fan lantes absumant rem eorum custodiæ commissam.

Quid censendum de furtis, quæ famulantes committ ad alenda pecora, v. g. eis dando plus, quam domi voluit, vel ea quæ dare prohibuit?

VII. R. Ea sunt peccata, & satis familiaria; & si in causetur damnum notabile in re familiari, est peccat mortale & obligatio restitutionis.

Si autem pecora intantum meliorentur, ut dandum qu compensetur, non erunt obligati ad restitutionem, nec t facile peccabunt mortaliter.

VIII. Religiosi in hac materia fere similes sunt fili familias, ita ut furtum committant, si de re quadam vitis superioribus disponant: sed insuper peccant pecc sacrilegii contra votum paupertatis.

IX. Universale monitum Authorum est, in simili furtis non esse simulandum, ne multiplicentur, etsi c staret dominos tantum esse invitos quoad acceptionis n dum; sed aliquam semper restitutionem injungendam petitionem veniæ, vel ut diligentiori curâ & operâ ma facta compensent.

N. 93. DE INJURIIS CONTRA HONOREM E FAMAM

I. *Fama strictè dicta.* II. *Honor* III. *Differt à fama,* IV. *Et à cultu.*

QUID est fama?

I. R. Sumpta in bonam partem prout de ea hìc agit "Est communis plurium bona existimatio ac sermo "vita & moribus alicujus,"

Dicitur "communis plurium:" quia opinio aut sermo unius hominis de vita & moribus non reputatur simpliciter fama.

Dicitur "existimatio ac sermo:" 1°. quia fama theologicè & essentialiter sumpta consistit in sola opinione bona & judicio interno: non videtur tamen fama completa, nisi sermone, id est, verbis exterius spargatur & manifestetur.

2°. Quia fama "formaliter" est in existimatione et sermone aliorum, & si alii habeant æstimationem positivam; (v. g. dum actu est communis rumor de probitate alicujus) dicitur "fama positiva;" si autem de aliquo non habeatur rumor malus, nec etiam bonus, dicitur "fama negativa:" ad hanc unusquisque jus habet, donec probetur malus vel defectuosus.

Additur "de vita et moribus alicujus," ad ostendendum, 1°. Quod fama "radicaliter" sit in ipso homine, cujus dicitur esse fama; quia alii existimant in ipso, de quo est fama, esse fundamentum talis famæ seu existimationis, v. g. quod habeat eas virtutes, quas fama ei tribuit: unde patet, quod alia sit fama vera, alia falsa.

2°. Significatur, quod fama principaliter contineat opinionem virtutis, v. g. quod quis sit castus, justus, &c. secundariò opinionem bonarum qualitatum, tam naturalium, ut quod sit docilis, boni ingenii, &c. quam acquisitarum, ut quod sit doctus, dives, &c.

Quid est honor vulgò respectus?

II. R. Est testimonium nostræ opinionis de excellentia alterius aliquo modo præsentis.

Testimonium illud datur inter homines tribus modis: 1°. Per verba honorifica, v. g. vocando Dominum. 2°. Per actus honorificos, v. g. inclinatione. 3°. Per res exteriores, ut per oblationem munerum, erectionem statuæ, &c.

Erga Deum fit testificatio honoris etiam solâ cogitatione; quia est scrutator cordium.

Nota, illam excellentiam consistere, 1°. in virtute, 2°. in aliis perfectionibus, tam naturalibus quam acquisitis, sicuti de fama dictum est: unde etiam honor "radicaliter" est in honorificato, "formaliter" in honorante.

Quomodo differt honor à fama?

III. R. 1°. Quod fama potissimùm consistat in opinione interna plurium de perfectione alicujus; honor in testimonio externo, etiam unius, de excellentia alicujus.

2°. Fama est de absente, honor de præsenti in se aut in alio.

3°. Fama est de perfectione simpliciter, honor de excellentia perfectionis respectivè ad honorantem vel ad alio
IV. Honor differt a cultu in eo, quod cultus sit honoratio cum submissione honorantis: unde Deus honor Sanctos, sed eos non colit.
Per quæ læditur honor et fama?
R. Præsertim per hæc tria: honor læditur per contumeliam, sub qua comprehenduntur irrisio, subsannati convicium et improperium.
2°. Fama læditur externè per detractionem, sub q continentur calumnia et susurratio.
3°. Fama internè læditur per judicium temerarium, s quo intelliguntur suspiciones & dubitationes temerariæ.

N. 94. DE CONTUMELIA.

I. *Contumelia* II. *Differt à convicio,* III. *Et impr perio.* IV. *Item à blasphemia.*

QUID est contumelia?
I. R. Est injusta et aperta alieni honoris violatio. F dupliciter: verbis vel factis.
Dicitur "injusta," ut significetur nec contumeliam ess nec peccatum, si ex justa causa & authoritate alicui obj ciantur verba duriora, v. g. propter correptionem aut di ciplinam servatis debitis circumstantiis: & hoc mod Christus Luc. cap. 24. V. 25. appellavit Discipulos "stult "et tardos corde," & Apostolus Galatas "insensatos rarò tamen, ut notat S. Thomas art. 2. ad 3. similes ol jurgationes adhibendæ sunt.
Dicitur "aperta;" quia ut sit contumelia, debet fie palam personæ præsenti vel quasi præsenti, v. g. du inhonoratur minister, aut imago alicujus, vel alia re quatenus ad ipsum spectat. Sufficit etiam, quod perso præsens habeatur in opinione contumeliam facientis, a quod fiat absenti, eâ intentione, ut ad notitiam illius pe veniat.
An contumelia coincidit cum convicio & improperio?
R. Licèt sæpius hæc tria pro eodem sumantur, reips tamen distinguuntur.
Contumelia est, dum alicui objicitur defectus culpa ut si alicui injuriosè dicas, quod sit fur.
II. Convicium est, dum objicitur defectus culpæ ve pœnæ tam animi, quam corporis: unde exprobans alicu

quod sit fur, convicium et contumeliam facit; sed objiciens alicui, quod sit illegitimus, stupidus, cœcus, calvus, &c. facit convicium, non contumeliam.

III. Improperium est, dum alicui objicitur sua minoratio vel indigentia, ut si alteri objicias suam paupertatem vel auxilium, quod ei præstitisti in necessitate; sic Eccli. cap. 20. de improperante dicitur: "Exigua dabit, et multa "improperabit."

Putat interim Sylvius, hæc tria vitia quidem differre ex parte materiæ, ejusdem tamen esse speciei: attamen qualitas vitii objecti in confessione exponi debet, quando notabiliter auget dehonorationem.

Quomodo contumelia differt à blasphemia?

IV. R. Sicut genus à specie, seu sicut magis commune a minùs communi; quia omnis blasphemia est contumelia in Deum vel Sanctos, prout habent relationem ad Deum.

Quomodo contumelia differat a detractione, videbitur infra.

N. 95. DE DIVISIONE ET GRAVITATE CONTUMELIÆ.

I. *Dividitur in simplicem & detractoriam.* II. *Item in formalem & materialem.* III. *Ex genera suo mortalis.* IV. *Quandonam in individuo.* V. *Circumstantiæ attendendæ.* VI. *Dupliciter fit venialis.*

QUOMODO dividitur contumelia?

I. R. Una dicitur simplex, quæ non involvit detractionem, alia dicitur detractoria, quæ continet simul detractionem, v. g. quâ exprobratur crimen occultum, simul lædens famam & honorem.

II. A quibusdam alia dicitur contumelia "formalis," quæ est læsio honoris directè intenta: alia "materialis," quæ continet læsionem honoris, non quidem directè intentiam, sed tamen voluntariam & peccaminosam, v. g. quâ garrulus ex inadvertentia culpabili alienum honorem dilacerat.

Assigna contumeliam sine detractione, & contra.

R. Si quis injuriosè impingat alapam personæ honoratæ, lædit ejus honorem, non famam: et contra, dum quis manifestat defectus occultos personæ absentis, lædit ejus famam, sed non semper honorem. Sæpe interim hæc vitia concurrunt.

Cui virtuti opponitur contumelia?

R. Contumelia sicut et detractio per se repugnat charitati et justitiæ proximi.

An omnes contumeliæ sunt ejusdem speciei?

R. Affirmat Henno de contumeliis simplicibus; quia licet honor sit divisibilis, constat tamen partibus ejusdem rationis. Contrarium sustinere videtur Antoine, aliique.

Quantum peccatum est contumelia?

III. R. Est ex genere suo peccatum mortale; quia, "Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis;" Matth. cap. 5. V. 22. Et ad Rom. cap. 1. contumeliosi ponuntur inter eos, qui digni sunt morte.

Quandonam contumelia est in individuo peccatum mortale?

IV. R. 1°. Quando exprobrans habet intentionem graviter lædendi alterius honorem.

2°. Quando talia objiciuntur, quæ nata sunt lædere graviter honorem proximi, sive adfuerit intentio sive non, modò voluntariè objiciantur, sicuti si quis ex ludo alium incautè graviter percutiens, culpâ non caret, ait S. Thomas.

V. Pro circumstantiis contumeliam aggravantibus, attendi debent:

1°. Intentio contumeliam proferentis.

2°. Qualitas personæ contumeliâ affectæ, an sit superior, an sacra, &c. quia tantò gravior est contumelia, quò persona, quæ inhonoratur, est honore magis digna.

3°. Qualitas contumeliam proferentis, & numerus personarum præsentium.

4°. Aggravatur ratione effectuum, v. g. quod simul lædatur fama, oriantur scandala, quod contumeliam passus provocetur ad gravem iram, blasphemias, odium, &c.

5°. Cum voces non ubique & apud omnes in eadem significatione sumantur, sed eadem vox multò pejus sonet in uno loco quam in alio, hinc pro judicanda gravitate contumeliæ, necesse est, ut attendatur apprehensio hominum illius statûs, conditionis & loci; et ita communis appellatio "stulti" non apprehenditur statim ut graviter contumeliosa: Sylvius, Toletus, Soto aliique excusant a mortali contumelia viros et mulierculas infimæ sortis, qui inter rixas se invicem contumeliis onerant, et quælibet effutiunt: quia nulla aut exigua fides habetur similibus dictis, nec inde graviter lædunt, nec læduntur.

Qui autem habent consuetudinem contumelias effutiendi, aliter tractandi videntur, nec sunt tam facilè absolvendi: ratio est, quod soleant dare scandalum præsentibus, et

illos, quibus contumelias inferunt, exacerbare: sic sæpe graviter peccant parentes, qui proles suas solent appellare patibularios, sagas, meretrices, filios diaboli, &c. effectus probat rem, quia videmus quod proles hinc discant contumaciam, iracundiam, inobedientiam, &c.

Docet S. Thomas quæst. 73. art. 3. ad 2. contumeliam secundùm se esse gravius peccatum, quam detractionem, inquantùm contumelia involvit majorem contemptum proximi; cum tamen fama sit bonum præstantius honore, hinc dum contumelia & detractio considerantur secundùm objecta propria, sic erit detractio gravius peccatum, quam contumelia.

Undenam contingit contumeliam tantùm esse veniale peccatum?

VI. R. 1°. Ex imperfecta deliberatione, v. g. ex semiplena advertentia, vel ex motu iræ secundò-primo.

2°. Ex levitate materiæ, quæ ponderari debet respectivè ad personam lædentem & læsam; quia eadem materia est gravis respectu unius, et levis respectu alterius: sic dum Plebeius vocat Plebeium stultum, erit levis; et gravis, si subditus vocet prælatum stultum.

Quæst. 72. art. 2. ad 1. docet S. Thom. posse esse sine peccato et pertinere ad Eutrapeliam, quod dicatur aliquod leve convicium, non ad dehonorationem nec contristationem ejus in quem dicitur, sed joci aut delectationis causâ, si debitæ circumstantiæ observentur.

Loco sit. art. 4. docet contumeliam magis oriri ex ira, sicuti detractio oriri solet ex invidia: unde efficacissimum remedium contra contumeliam & detractionem est cavere ab ira, vindicta & invidia.

Quo sensu dicit Christus, Matth. cap. 5. V. 22. "Qui "dixerit (fratri suo) fatue, reus erit gehennæ ignis?"

R. Intelligi debet, dum attentis circumstantiis & qualitatibus facti, personæ, astantium, &c. censetur inde honor ac fama alterius notabiliter lædi; & præsertim dum compellatio procedit ex gravi odio vel aversione proximi.

N. 96. DE RESTITUTIONE EX CONTUMELIA.

I. *Restitui debent honor læsus aliaque damna.* II. *Modi reparandi honorem.*

AD quid obligatur, qui alteri contumeliam intulit?

I. R. Ad resarcienda damna inde alteri exorta: damna autem illa sunt, 1°. læsio honoris:

2°. Quandoque læsio seu damnum famæ.

3°. Damnum in bonis fortunæ vel corporis : uti eti
est dolor & alienatio animi illius, qui contumeliam pass
est.

Quomodo restitui debet honor læsus?

R. Si honor sit læsus privatim, seu inter quatuor ocul
sufficit illum privatim reparare : si verò sit publicè cor
aliis læsus, vel saltem aliis innotuerit, etiam publicè cor
aliis est reparandus, ut diminutio dignitatis personæ læ
resarciatur in opinione eorumdem, apud quos læsus est.

Quomodo, qui contumeliam intulit, hoc præstabit?

II. R. 1°. Per signa honoris, benevolentiæ, &c. v.
alium invitando, honorificè appellando, &c.

2°. Per confessionem suæ ignorantiæ & exhibendo d
bitum honorem, quod præcipuè usuvenit, dum quis e
ignorantia læsit honorem : ita fecit Paulus Act. cap. 23.

3°. Per signa humiliationis, submissionis vel dolori
v. g. petendo veniam, aut excusationem : qui modus d
servari debet ab inferioribus respectu superiorum, & val
conveniens est inter æquales : rarò autem superiores te
nentur veniam petere à subditis : "Ne (ait S. August.
" dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur au
" thoritas ;" sed hoc supplere possunt per publica signa
benevolentiæ et æstimationis.

4°. Si modis prædictis honor restitui non possit, offerri
potest compensatio per pecunias, aliosve favores.

Cæterùm quis modus ex præscriptis hìc & nunc necessarius sit vel sufficiens, relinquitur prudentiæ Confessarii.

Idem modi serviunt pro reconciliatione proximi & satisfactione personæ offensæ per derisionem, subsannationem, &c.

Ad quid tenetur, qui omittit honorem debitum præstare?

R. Si in illa omissione involvatur contumelia interpretativa, tunc tenetur, ut supra : si verò sit mèra & simplex omissio honoris, non tenetur ad restitutionem; quia tantùm læsa est virtus observantiæ.

Notant Authores, quod quamvis parentes non exigant summo jure restitutionem a prolibus de contumelia non ita gravi, expediat tamen, ut Confessarii satisfactionem injungant inquantùm possunt; quia est remedium efficax contra relapsum.

N. 97. DE DERISIONE.

I. *Derisio.* II *Fit variis modis.* III. *Ejus gravitas.*

QUID est derisio?

I. R. Est vitium, quo quis jocando objicit alteri aliquod vitium, ut erubescat.

Dicitur "jocando," & ita quoad modum distinguitur à detractione, contumelia, &c. quæ fiunt seriò.

Dicitur etiam "ut erubescat," quo denotatur finis ac objectum formale derisionis.

Derisio itaque tollit tranquillitatem animi, & parit erubescentiam: & hinc patet, esse speciale peccatum, cùm distinctum habeat finem à fine contumeliæ & detractionis.

Derisio, sicut fit variis modis, ita variè nominatur:

II. 1°. Quæ fit ore, verbis, aut cachinnis, dicitur "irrisio:" sic milites irridebant Christum Dominum, Luc. cap. 22. V. 64. dicentes: "Prophetiza, quis est, qui te percussit?"

2°. Si fiat rugato naso, exerendo linguam, contorquendo caput, &c. dicitur "subsannatio:" sic Judæi subsannârunt Christum in cruce, Marc. cap. 15. V. 29. "moventes capita sua."

3°. Si fiat factis, dicitur "illusio," & sic milites, Matth. cap. 27. V. 29. "genu flexo" ante Christum "illudebant ei."

Hi modi tamen specie non differunt; quia conveniunt in eodem fine & objecto formali.

Quantum peccatum est derisio?

III. R. Esse aliquando peccatum mortale, probatur ex Prov. cap. 19. V. 29. ubi dicitur: "Parata sunt derisoribus judicia:" & Proverb. cap. 3. V. 34. "Ipse" (Deus) "deludet illusores." Contingit autem illam esse mortalem simili modo, quo de contumelia diximus Num. 95.

Gravissimum peccatum est, ait S. Thom. q. 75. art. 2. irrisio Dei: secundum locum tenet irrisio parentum: inde Proverb. cap. 30. V. 17. "Oculum, qui subsannat patrem, effodiant corvi."

Tertio loco justorum derisio gravis est, quando est de virtute ipsa, & simplicitate justi, soletque esse valde nociva, utpote homines à bene agendo avertens: exemplum habetur in Anna uxore Tobiæ senioris cap. 2. V. 22. & in uxore Job cap. 2. V. 9.

Etiam derisio erit peccatum mortale, dum proximum notabiliter offendit & pudefacit, vel alios defectus causat, quales notantur Proverb. cap. 22. V. 10 "Ejice derisorem, et exibit cum eo jurgium, cessabunt causæ et contumeliæ."

Periculosum etiam est, alterum de levi malo deridere, qui prævidetur inde graviter perturbandus.

Aliàs derisio de levi malo aut defectu, neque multùm offendens, sæpe venialis est: imò nullum erit peccatum, si fiat "moderatè," ut derisus à peccato resipiscat; item si amici sine periculo offensionis sibi invicem quædam levia jocando objiciant recreationis causâ.

Sed attendendum est, utrùm non adsint tales, qui libenter alios derident, & ad minimam suî derisionem excandescunt.

N. 98. DE DETRACTIONE.

I. *Detractio,* II. *Est occulta,* III. *Et injusta.* IV. *Alienæ famæ denigratio.* V. *Differet specie à contumelia.* VI. *Ejus divisio.* VII. *Pro praxi.*

QUID est detractio?

I. R. Est occulta et injusta alienæ famæ denigratio seu læsio.

II. Dicitur "occulta," saltem respectu illius, cui detrahitur, quantum est ex intentione detrahentis et sic distinguitur à contumelia.

III. Dicitur "injusta," eodem modo, quo dictum est de contumelia, Num. 94.

IV. "Alienæ famæ denigratio seu læsio," ut significetur, quod fama non debeat tota tolli, sed sufficiat, quod minuatur vel obscuretur: quantòque plus de fama minuitur, tantò majus est detractionis peccatum.

Notari tamen debet, quod ut quis sit reus peccati detractionis, non debeat fama actu esse diminuta, sed satis sit, quod ille per verba infamantia aut aliter posuerit causam, licèt infamia per accidens non sit secuta.

Quomodo detractio differt a contumelia?

V. R. Præcipuè dupliciter: 1°. Quoad modum, quod detractio fiat occultè, et contumelia apertè: 2°. Penes objectum; quia contumelia directe lædit honorem, et detractio famam. Ex quibus patet, detractionem specie differre a contumelia.

Quomodo dividitur detractio?

R. Eodem modo ut contumelia. Unde vide Num.

omnes detractiones sunt ejusdem speciei?
Id controvertitur sicut de contumelia. Qui negant, famam constare partibus inter se specie distinctis, ita s famæ, quâ quis reputatur "castus," specie differat e famæ, quâ dicitur "justus," adeo ut lædens famam is materiis duplex specie peccatum committeret.
c respondent, qui affirmativam partem sustinent, lefectus pudicitiæ et justitiæ, considerati in ordine sionem famæ, se habeant pure materialiter, sicut s argenti vel auri se habent materialiter ad furtum issum.
. Quidquid sit de ista speculatione, omnes admitro praxi, unam detractionem esse notabiliter gra1 alterâ; ac adeo in confessione exponendum esse, materia et quomodo detractio commissa sit.

99. DE GRAVITATE DETRACTIONIS.

t peccatum mortale ex genere. II. *Variè augeri potest.* III. *Fit dupliciter veniale.*

I virtuti repugnat detractio?
Repugnat charitati et justitiæ commutativæ.
antum peccatum est detractio?
R. Est ex genere suo peccatum mortale: dicitur enim rb. cap. 24. V. 9. "Abominatio hominum detractor;" Rom. cap. 1. "Detractores contumeliosi" dicuntur ii morte." Item "detractores Deo odibiles."
Gravitas detractionis multis modis augeri potest; ac 10 defectus, qui manifestatur, est magis probrosus.
Quo persona, cui detrahitur, est dignior, maximè na ejus sit aliis necessaria vel utilis, ut si Pastor: quo detrahens magis obstrictus est personæ læsæ, ii filius detrahat parentibus.
Quo defectus vel crimen, quod revelatur, magis diri natum est, v. g. si detrahatur coram garrulis, vel bellos famosos, quod etiam in foro externo graviter puniri.
Eo gravior est, quo magis est persuasiva, ut dum nens affectat sincerè et prudenter loqui.
Quo majora mala ex ea resultant, ut si infamia rert in communitatem aut familiam, filia impediatur a nienti matrimonio, operarius rejiciatur ut mi[illegible] , &c.

6°. Quo plures fuerunt præsentes, qui audierunt de-tractionem.

7°. Quo finis detractionis est magis perversus: hic qui detrahit ex odio vel invidia, magis peccat, quam qui ex garrulitate.

8°. Cæteris paribus etiam graviùs peccat, qui falsum imponit, quam qui revelat verum.

Undenam contingit detractionem esse peccatum veniale?

III. R. Ex imperfecta deliberatione et ex levitate ma-teriæ.

Circa imperfectam deliberationem certum est, posse fieri venialem, v. g. ob ignorantiam aut inadvertentiam non graviter culpabilem: verùm maximè attendi debet an detractio non sit voluntaria in causa, quod sæpe locum habet respectu garrulorum et garrularum, qui propterea non facilè a mortali sunt excusandi.

Quomodo detractio fit venialis ob levitatem materiæ?

R. Quando ipsa est tantùm leviter nociva famæ illius, cui detrahitur.

Ad hoc cognoscendum videri debet, quid et quo sensu sive quâ intentione dictum sit, item de quali homine dic-tum sit, an sit integræ famæ in illa materia, an sit re-spectu ipsius leviter vel graviter probrosum, an commu-niter ut leve soleat accipi. Plura collige ex sequentibus.

N. 100. DE MATERIA DETRACTIONIS.

I. *Materia detractionis* II. *Est peccatum probrosum.* III. *Etsi tantum veniale.* IV. *Vel materiale.* V. *Item defectus probrosi.* VI. *Nomina generalia.* VII. *Et vitium in genere.* VIII. *Debet res esse probrosa illi, cui detrahitur.* IX. *Item respectu audientium.* X. *Attendenda.* XI. *Casus primus.* XII. *Casus secundus.*

QUIDNAM vocatur materia detractionis?

I. R. Omne illud, ex cujus manifestatione sequitur injusta alienæ famæ ablatio vel diminutio.

Dupliciter dividi potest materia detractionis: scilicet in illam, quæ versatur circa delicta, seu peccata probrosa; et 2°. in illam, quæ versatur circa defectus probrosos, sive voluntarii sint, sive involuntarii.

II. Igitur, ut peccatum sit materia gravis detractionis, debet esse graviter probrosum, v. g. dicere de honesta *filia, quod sit fornicata.*

III. Et quidem peccatum veniale potest esse materia gravis, quando nempe reputatur graviter probrosum, ut si quis diceret Pontificem vel Episcopum esse mendacem, seu habere mentiendi consuetudinem.

IV. Eodem modo peccatum tantùm materiale, quando connotat defectum aliquem graviter probrosum; potest esse materia gravis: et ita graviter detraheret, qui diceret de filia honesta, quod violentum omnino stuprum sit perpessa; quia hoc facto multò vilior habetur.

Quando autem peccatum non habetur ut graviter probrosum, tunc, etiamsi sit mortale, est tantùm materia levis detractionis, v. g. si quis de plebeio in hac patria diceret, quod fuerit ebrius.

Nota hic contra quosdam rudiores nil excusare, sive peccatum sit vere commissum, atque defectus vere subsistat, sive non: licèt enim dicatur verum, adhuc fama alterius læditur injustè, quamdiu occultum est, quod revelatur.

Et hoc adeo verum est, ut sit pura detractio, dum sine causa revelatur alterius crimen occultum, licèt alter ob illud crimen incurrisset infamiam juris: talis enim adhuc jus habet, ut non reputetur palam malus, qui nihil palam mali gessit.

Quinam defectus dicuntur esse materia detractionis?

V. R. Quicumque defectus occulti probrosi, quales sunt defectus natalium; quod quis sit illegitimus, spurius, quod habeat notam infamiæ in familia, quod propinquus ejus sit v. g. suspensus.

Inter defectus hìc etiam computabis revelationem, quâ quis dicitur carere bonâ qualitate, v. g. dicendo: non est tam pius, non est tam doctus, tam modestus, &c. imò ipsa taciturnitas de aliquo quandoque importat defectum, ut videbitur infra.

VI. Nomina generalia vitiorum etiam sunt materia detractionis, v. g. dicendo: est avarus, libidinosus, iracundus, superbus, &c. debet tamen distingui significatio vocis: quia quandoque nomen generale tantùm sumitur pro propensione ad actum sine actu, et hoc non est ita probrosum, v. g. dicere: est iracundus, sed iram moderatur. Aliquando nomen generale importat frequentiam actuum, quod magis probrosum est, v. g. "est libidinosus."

VII. Gravis sæpe materia detractionis est in his et similibus modis; "Si vellem dicere quæ scio, ipsum pudore "afficerem. Novi aliquid, quod nemo de illo suspicare-"tur. *Multa scio, sed* tacere jubet charitas." Talia

dicta ordinariè magis nocent famæ, quam si defectus aut vitium in particulari explicaretur; quia præbent ansam suspicandi quæcumque probrosa obvia in particulari, quorum forte nulla subest ratio.

Quomodo illa, quæ sunt materia detractionis, debent esse probrosa?

VIII. R. Ex dictis habetur, quod manifestatio criminis vel defectûs sic debeat esse probrosa, ut bona existimatio de tali homine sit nata lædi in animis audientium.

Ex quo sequitur, quod materia detractionis debeat esse probrosa: 1°. Illi, cui detrahitur, reddens eum in æstimatione viliorem.

IX. 2°. Respectu illorum, qui detractionem audiunt, ita ut mutare nata sit bonam æstimationem, quam habent de alio.

Hinc volens judicare de gravitate detractionis, debet attendere:

X. 1°. Locum ubi dicitur; quia v. g. in Italia ebrietas est probrosa, libido non item; in Belgio contrarium est.

2°. Conditionem personarum, tam detrahentis, quam illius, cui detrahitur; quia quod uni est probrosum, v. g. Sacerdoti, Prælato, &c. non ita est respectu alterius, v. g. Laïci, aut hominis communis sortis. Item quod asseritur ab uno, qui noscitur mendax, non tam multùm lædit famam, quam quod asseritur a viro gravi.

3°. Similiter oportet attendere mores temporis, secundùm quos aliquid, quod jam est graviter probrosum, olim non fuit tale, vel è contra. Pro cæteris circumstantiis vide dicta "de Contumeliis" Num. 95.

Joannes detrahit, et erroneè putat esse graviter probrosum, quod communiter et ab audientibus reputatur leviter probrosum, quomodo peccat?

XI. R. Peccat graviter ex conscientia erronea, sed non tenetur sub gravi ad restitutionem.

Joannes detrahit, et ipse cum auditoribus rectè judicat esse tantum leviter probrosum, quod tamen unus vel alter auditor ex sua simplicitate ut graviter probrosum accipit: quomodo peccat Joannes?

XII. R. Videtur tantum peccare leviter; quia non dependet ab opinione unius vel duorum, an aliquid sit graviter vel leviter probrosum, sed ab opinione communi hominum: sicuti non peccaret mortaliter fur unius assis, licet aliqui judicarent assem esse materiam gravem.

No. 101. UNDENAM CESSET INJUSTITIA DETRACTIONIS?

I. *Cessat injustitia detractionis.* II. *Si infamandus consentiat.* III. *Si amiserit jus ad famam.* IV. *Si adsit justa causa.* V. *Triplex publicitas:* VI. *Juris,* VII. *Facti,* VIII. *Et famæ,*

I. **RESP.** Injusta non erit detractio, consequenter nec detractio propriè dicta, si adsit unum ex istis tribus:

II. 1°. Si proximus non sit invitus, quod ejus fama lædatur, vel consentiat in ipsam læsionem; sic dicebantur Patres Societatis Jesu consentire, ut peccatum sive defectus eorum immediatè denuntiaretur superiori sine prævia monitione fraterna.

III. 2°. Quando proximus amisit jus ad famam pro tempore & loco, ubi revelatio fit: v. g. si crimen proximi sit vere publicum.

IV. 3°. Si aliquid reveletur ex justa & rationabili causa: sic non tantùm licitè, sed etiam ex obligatione revelatur & denuntiatur Confessarius, qui solicitavit pœnitentem ad turpia.

Ratio primi est, quod homo sit dominus suæ famæ; adeoque possit consentire in suî diffamationem.

Hoc tamen non licet sine justa causa; quia præcipit Ecclesiasticus cap. 41. V. 15. "Curam habe de bono "nomine:" unde nec licet infamare consentientem sine justa causa. De infamatione suî postea latiùs agetur.

Quomodo quis amittit jus ad suam famam?

R. Id fit aliquando per publicitatem criminis aut defectûs.

Quotuplex est hæc publicitas?

V. R. Distingui debet triplex, scilicet publicitas "juris, facti & famæ, seu communis rumoris."

VI. Publicitas "juris," est notitia, quæ habetur ex sententia lata a Judice, vel ex confessione aut convictione nocentis, facta in judicio.

Dicitur "in judicio;" quia confessio aut convictio nocentis, quæ fit extra judicium, non facit publicitatem juris, sed quamdam publicitatem facti.

VII. Publicitas "facti" dicitur, quando delictum ita est commissum, vel defectus ita est expositus, ut moraliter loquendo occultari vel ignorari non possit, v. g. quando crimen est patratum publicè in foro vel in alio

publico; ut incestus adulterinus Absalonis 2. Reg. cap. 16. V. 22.

Dicitur etiam publicum seu notorium facti, quando indicia de crimine commisso sunt tam vehementia, ut illud a communitate ignorari non possit, v. g. si quis domi retineat mulierem suspectam, & ejus proles alat.

Notari semper debet, quousque notorium facti se extendat, aut restringatur; quia haberi potest, v. g. respectu unius collegii tantum, respectu unius familiæ, vel viciniæ tantum, respectu unius parochiæ tantum, vel respectu omnium unius tractûs aut regionis.

VIII. Publicum seu notorium famæ sive rumoris (ut distinguitur contra notorium juris & facti) dicitur id, quod ex relatione pervenit ad majorem partem communitatis, vel saltem ad tot personas communitatis, ut moraliter impossibile sit impedire, ne perveniat ad majorem partem communitatis: dicitur etiam "publicum per injuriam."

N. 102. DE PUBLICITATE EXCUSANTE.

I. *Excusat publicitas sententiæ publicè denuntiatæ.* II. *Exceptio.* III. *Non semper excusat confessio aut convictio rei.* IV. *Aut publicitas facti.* V. *Exemplum.* VI. *Publicum per injuriam.* VII. *Publicitas habet tempus.* VIII. *Sæpe peccatur contra charitatem.*

QUÆNAM publicitas abstergit injustitiam detractionis?

I. R. 1°. Publicitas juris "denuntiatâ publicè sententiâ," facit ut revelatio criminis non sit contra justitiam, quovis loco manifestetur; quia per talem sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: Judex enim reum punit publicè, ut sit aliis ad terrorem; & ita intendit eum spoliare famâ omni loco, quod licitè potest, sicuti quandoque licitè spoliat vitâ.

Dicitur "sententiâ publicè denuntiatâ;" quia si sententia sit lata secretò vel intra certum collegium aut conventum, erit contra justitiam idem facinus revelare extraneis; quia sic condemnatus servat jus ad famam pro extraneis, & sæpe talis revelatio detraheret ipsi communitati.

II. Nota, etiam per accidens fieri posse, prædictam revelationem esse contra justitiam, etsi sententia publicè lata sit: 1°. Si tertia persona innocens inde diffametur; casus est: Joannes habet fratrem habitantem loco procul dissito, ad quem infamia Joannis non erat perventura;

sed aliquis infamiam Joannis illic spargit, unde ejus frater infamatur. 2°. Si ipse diffamatus vel quis tertius ex ulteriori revelatione detrimentum injustè patiatur.

III. R. 2°. Si juris publicitas proveniat non ex sententia publicè lata, sed ex confessione aut convictione nocentis in judicio, non erit contra justitiam illud detegere in eodem loco, vel in alio vicino, quo ejus notitia inevitabiliter erat perventura: in aliis autem locis id revelare est contra justitiam.

Ratio est, quod talis reus adhuc retineat jus ad famam, cum illo jure necdum sit privatus per publicam authoritatem: unde talis infamia tantùm est effectus confessionis, convictionis, incarcerationis, &c. quæ non magis jus ad famam tollunt, quam ipsa facti notoreitas.

IV. Eodem modò si quid nòtum seu publicum sit notoreitate "facti," non est contra justitiam illud ulteriùs revelare ipso in loco, vel in locis vicinis, quo inevitabiliter erat perventura illa notitia: in aliis autem locis id divulgare, est contra justitiam; quia talis non aliter amittit jus ad famam nisi inquantùm facto suo publico juri isti renuntiasse censetur: hinc jus ad famam non amittit, nisi inquantùm notoreitas facti postulat.

Qualis est species publicitatis, quod aliquis de familia sit, v. g. publicè flagellatus?

V. R. Respectu flagellati est publicitas juris per sententiam publice latam.

Respectu aliorum de familia non est nisi publicitas facti, ad quam Judex se habet permissive, cum sint innocentes: unde alibi manifestare, quod consanguineus talis vel talis sit flagellatus, est vera detractio & contra justitiam, si illud ibidem non sit de tali inevitabiliter publicum.

VI. R. 3°. Si aliquid sit publicum famâ seu per injuriam, dicendum est, certò esse contra justitiam, dum talis infamia spargitur in locis, ubi res occulta est, idque sive injustus rumor istam imfamiam ad illa loca erat divulgaturus, sive non; quia talis per crimen vel defectum occultum non amittit jus ad famam, nec famæ censetur renuntiare.

Imò juxta Steyaert, De Cocq, Daelman, &c. contra justitiam est crimen vel defectum injuriâ publicum narrare in eodem loco "nescientibus:" quia hoc nil aliud videtur esse, quam continuare & augere injuriam a primis detractoribus illatam. Oppositum sustinent Lessius, Herincx, & Peringuez.

Dictum est "nescientibus;" quia illud narrare iis, qui jam noscuntur illud scire, per se non est illicitum; nisi forte per novam relationem reddantur certiores, aut nova gravis circumstantia addatur.

Intelligi etiam debet de crimine aut defectu a parte rei subsistente; nam extra controversiam est, non licere ulterius divulgare crimen vel defectum alicui falsò impositum.

An licet omni tempore referre illud, quod est, aut fuit publicum?

VII. R. Tempus eodem modo distingui debet, sicut jam distinctus est locus, ubi aliquid publicum est, nimirum 1°. Si quid publicum fuerit per sententiam publice latam videtur illud esse publicum pro omni tempore, saltem si non sit contra justitiam illud referre quovis tempore.

2°. Si alio modo sit publicum "juris" vel "facti," tantùm videtur esse publicum pro eo tempore, quod importat ipsa publicitas, non pro alio: sicut publicum loco tantùm est publicum pro eo loco, quem ipsa publicitas moraliter afficit.

3°. Sicut publicum per injuriam non censetur publicum pro ullo loco, ita nec censetur publicum pro ullo tempore.

VIII. Nota, in præcedentibus tantùm actum fuisse, an revelatio criminis vel defectûs publici sit contra justitiam; sæpissime enim illicita est, quia est contra charitatem, quam malitiam quisque facile intelliget, si consideret hanc regulam: "Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris."

N. 103. DE JUSTIS CAUSIS REVELANDI OCCULTA.

S. Thom. quæst. 73. art. 2. in Corp.

I. *Justæ causæ revelandi.* II. *Zelus justitiæ.* III. *Justum præceptum.* IV. *Bonum fidei vel Religionis.* V. *Bonum commune.* VI. *Bonum privatum delinquentis.* VII. *Quandoque bonum privatum tertii.* VIII. *Sub certis conditionibus.* IX. *Exempla.* X. *Aliquando præceptum est revelare.*

AN aliquando licitum est detegere aliqua occulta infamantia?

I. R. Affirmativè: quia datur bonum altioris ordinis & rationis, quam bonum famæ, potissimùm alicujus privati; unde concludit S. Thom. "Si quidem verba, per quæ

fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum, vel necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio."

Ob quas causas licet revelare occultum aliquid infamans?

II. R. 1°. Licet ex zelo justitiæ crimen verum et justè iniendum deferre ad legitimum Judicem: sic etiam post Judex, servato juris ordine, occulta subditorum pecta manifestare.

III. 2°. Licet ob justum præceptum superioris: sic xta Bullam Gregorii XV. potest, imò debet pœnitens nuntiare Ordinario loci Confessarium, qui pœnitentem confessione vel occasione confessionis solicitavit ad rpia, vel cum pænitente illicitos & inhonestos sermones abuit, quod non judicaretur semper licitè fieri posse, misso ordine correptionis fraternæ, nisi præceptum foret. irca hanc causam vide N. 216 & 217. "de Sacram, Pœnitentiæ."

Præterea allegantur sequentes casus, in quibus tamen, i tempus permittat, observari debet ordo correptionis raternæ.

IV. 3°. Licet, si crimen vel defectus vergat in detrimentum fidei vel religionis, ut si quem noveris suspectæ loctrinæ, qui occultè spargat hæreses, vel hominem luxuiosum, aut aliter vitiosum, qui aspirat ad Ordines Sacros, oteris superioribus revelare vitia, quibus ille in ordinibus onstitutus scandalo Ecclesiæ vel detrimento foret.

V. 4°. Licet, si vergat crimen in detrimentum reipublicæ sive communitatis, v. g. si quis velit prodere patriam: ic Mardochæus lib. Esther c. 12. detexit conspirationem Bagathæ & Tharæ adversùs Regem.

VI. 5°. Quando revelatio delicti vel defectûs tendit fficaciter ad procurandum bonum ipsius delinquentis, vel d evitandum malum ejusdem; sic tamen ut effectus bonus x revelatione proveniens prævaleat effectui malo ex eadem evelatione secuturo, hoc est detrimento famæ: hinc licitè nanifestantur peccata filiorum parentibus, et subditorum uperioribus, ut efficaciùs emendentur: sic etiam licitè cum uadam infamia adhibentur testes in correptione fraterna.

VII. 6°. Licitè aliquando revelatur occultum infamans, uando crimen vel defectus tendit ad damnum spirituale el temporale alicujus particularis, nisi detegatur; quia onum etiam privatum innocentis præferri potest bono rivato nocentis.

VIII. Ut tamen id liceat, requiritur: 1°. Ut malum

immediate ex alterius crimine sequatur, id est, ut ipsa criminositas occulta sit nociva vel nocitura.

2°. Ut detrimentum non possit aliter impediri, & per revelationem prudenter prævideatur impediendum.

3°. Ut bonus effectus, seu malum, quod sic avertitur, compenset effectum malum, seu infamationem proximi.

4°. Ut non plus nec pluribus manifestetur, quam necessarium est ad impedienda mala.

IX. Hinc sub præmissis conditionibus, licet secundùm Steyaert aliosque communiter monere patrem-familias de furacitate aliisve vitiis famuli & ancillæ vergentibus in damnum spirituale vel temporale familiæ.

Item sic licet indicare puellæ occulta vitia juvenis, et e converso, si inde gravia mala immineant, casu quo matrimonium ineatur, præcipue si sit periculum damnationis animarum.

Sic etiam licet monere aliquem, ut vitet consortium perversi hominis; ne ipse pervertatur, utì fecit Christus manifestans hypocrisim Pharisæorum ad cautelam audientium.

Pariter si quis te falsò infamet, vel in judicio accuset, licitè detegis ejus occulta mendacia & perjuria, ut probes eum esse calumniatorem, fidemque non esse adhibendam ejus dictis: non potes tamen alia ejus crimina revelare, uti multi nimis laxe docuerunt, de quibus Steyaert in appendice ad Wiggers Tom 1. ratio est, quod non plus liceat manifestare, quam necessarium est ad impedienda mala, ut supra dictum est: hinc crimen vel defectum revelare non licet, si aliter malum avertere possis, v. g. simpliciter dicendo, talem esse indignum, ineptum, &c. vel etiam dissuadendo, ne talis ad officium, beneficium, &c. assumatur.

An aliquando est præceptum revelare occulta infamantia?

X. R. Affirm. præcipue in his casibus. 1°. Dum aliquis ex officio vel præcepto superioris denuntiare tenetur, ut de Confessario solicitante.

2°. Dum crimen vergit in detrimentum fidei, Religionis aut Reipublicæ.

3°. Dum vergit in damnum spirituale ipsius delinquentis aut alterius.

4°. Dum crimen cedit in damnum etiam tantùm temporale innocentis notabiliter gravius, quam jactura famæ.

Attendi tamen debent conditiones supra positæ, item conditiones præcepti correptionis fraternæ, præcipue ut *sine gravi incommodo* proprio revelare possit.

104. QUIDAM CASUS CIRCA REVELATIONEM OCCULTORUM.

De historicis. II. *De crimine obliterato.* III. *De reve- ıtione causâ consilii,* IV. *Vel solatii.* V. *De revela- ione inter conjuges.* VI. *Detrahitur defunctis.* VII. *'tem non nominando personam.* VIII. *Item simul nar- ando pœnitentiam.* IX. *Quid de inquisitione in defectus ımulantium.*

ıN licet Historicis ob historiæ integritatem quælibe ,mantia scriptis mandare?

. R. Non est dubium, quin liceat de iis, quæ publica t per sententiam publicè latam: sed quæ occulta sunt tantum per injuriam publicata, illa injustè ab iis pto mandantur.

;irca reliqua publica Authores communiter Historicis uid plus concedunt ob historiæ integritatem, & ad in- ıctionem ac terrorem aliorum; maximè cum illa, quæ ıbunt, quasi in conspectu orbis terrarum publicè facta t.

ın est contra justitiam narrare nescientibus, vel in moriam reducere crimen, quod quidem fuit publicum, jam oblivione deletum est?

I. R. Hoc ut plurimùm est contra charitatem, & etiam tra justitiam, nisi fuerit publicum per sententiam pub- ,m: quod si in casu sententiæ publicæ defectuosus jam uisierit bonam famam, revelatio etiam poterit esse ıtra justitiam, si audientibus detur occasio judicandi n adhuc esse defectuosum.

ın licet occultum revelare ad petendum consilium vel ıilium?

[II. R. Affirmativè, si res sit satis notabilis, & consi- n vel auxilium sit necessarium: non licet tamen plus ım necessitas postulat, curando, ut parcatur famæ, ıntum fieri potest, v. g. petendo consilium ab iis, bus persona infamanda maneat ignota.

ın idem licet revelare amico solatii gratiâ?

[V. R. Videtur negandum; quia bonum consolationis manæ nunquam, vel raró, est tale vel tantum, ait ›yaert, ut ideo proximus jacturam famæ subire debeat: inde istud bonum aliâ via aptius obtineri potest per tutem fortitudinis, confugiendo ad Deum, " Qui est

« Pater misericordiarum, & Deus totis consolationis." 2 ad Corinth. cap. 1.

An conjuges licite revelent sibi invicem vitia occu domesticorum?

V. R. Dist. Si notitia illorum non spectet ad debit familiæ gubernationem, erit semper detractio; si autem eam spectet, tunc talis revelatio licita est, inquantum necessaria pro mutuo consilio aut auxilio ad mala av tenda; hinc si unus conjugum satis efficaciter malum damnum possit impedire, illicite illa revelat comparti.

An est detractio revelare occulta vitia vel defect defunctorum?

VI. R. Affirmativè: Præterquam enim quod sæpe vi eorum posteri inde infamentur, ipsi mortui possid famam apud vivos, & sicut sunt in gloriosa recordatio ita in eos committitur ignominiosa detractio.

Qualiter peccat, qui narrat occultum crimen, non nomi natâ personâ in particulari?

VII. R. Si ex narratione nulla persona dignosci vel in suspicionem venire possit, non peccat: si autem cadat in aliquam communitatem, tunc conformiter ad probrosita tem criminis revelati peccat: sic v. g. dicendo: in tali Or dine nulla est disciplina, in tali parochia sunt varii adul teri, in tali Monasterio est aliquis facinorosus, &c. plerumque graviter peccatur; non est tamen detractio gravis, si dicatur, in aliqua urbe esse nefarios homines, quia hoc nullius particularis, nec etiam communitatis famam graviter lædere censetur.

An detrahit, qui narrando crimen occultum alicujus, simul narrat ejus pœnitentiam?

VIII. R. Regulariter loquendo affirmativè: & quidem graviter, si crimen sit graviter probrosum; ratio est, quod notitia pœnitentiæ ordinarie non abstergat infamiam & sinistram opinionem, quam crimen attulit: potest tamen aliud fieri quando pœnitentia talis ac tanta esset, ut longe superaret infamiam, & eam omnino deleret, v. g. in casu Petri Christum negantis.

An est detractio revelare crimen occultum illius, qui jam infamis est?

R. Affirmativè, si nova revelatio infamiam priorem augeat, vel novam afferat: illud autem contingit dupliciter.

1°. Quando revelatur reiteratio seu multiplicatio criminis infamantis, quod v. g. mulier secundò sit adulterata

2°. Idem magis fit, dum de infami in uno genere narratur occultum infamans in alio genere priori non connexum, v. g. de infami quoad furtum dicere, quod sit adulter.

Cæterùm, si vitium secundò narratum sit connexum illi, de quo jam est infamis, vel equidem non mutet æstimationem audientium circa illum infamem, tunc non erit detractio: v. g. si dixeris de noto adultero, quod scripserit literas amatorias; de ebrioso, quod bona dilapidet, rixetur, &c.

Quid de hac praxi, quâ, dum domestici mutant domicilium, pater vel mater-familias, cui operas suas volunt locare, inquirit apud illos, apud quos habitaverunt, in mores & conversationem eorum?

IX. R. Braunman, quod hæc praxis in se non sit improbanda, cum illa inquisitio non præsumatur se extendere, nisi ad defectus ordinarios, qui non infamant, & quos scire convenit ad bonum regimen familiæ.

Certum interim est, quod non liceat revelare defectûs occultos infamantes, qui non nocent, nisi ipsi peccanti; hæc etiam promiscuè licet revelare illos, qui familiæ nocuerunt; quia famulantes mutando locum sæpe mutant animum & occasionem peccandi.

N. 105. DE MODIS DETRAHENDI.

I. *Octo modi detractionis.* II. *Imponens.* III. *Augens.* IV. *Manifestans.* V. *Quid si uni tantum probo ac prudenti.* VI. *Quid si nil asserat.* VII. *In mala vertens.*

QUOT sunt modi detrahendi?

I. R. Communiter assignantur octo expressi his versibus:

"Imponens, augens, manifestans, in mala vertens."

"Qui negat aut minuit, reticet, laudatve remissè."

Quatuor modi expressi priori versu dicuntur "directi," non ex parte voluntatis, sed ex parte actûs, qui actus directè impetit famam, potestque ex parte voluntatis esse indirectus tantum.

Eodem sensu quatuor modi contenti posteriori versu dicuntur "indirecti."

Nota contumeliam iisdem præcise modis committi posse.

Explica *prædictos modos.*

II. R. "Imponens" hoc est, imponendo alicui crimen vel defectum falsum, vel vero crimini aliquid falsi superaddendo.

Hic modus importat calumniam, & continet mendacium perniciosum, etsque cæteris gravior: sic uxor Putipharis detraxit Josepho, Genes. cap. 39. & duo senes Susannæ, Daniëlis cap. 13. & impia Jezabel Naboth, 3. Regum cap. 21.

Calumnia non est, dum quis alicui imponit crimen falsum, quod putat esse verum aut contra; quia calumnia involvit mendacium.

Circa impositionem criminis falsi pertinent duæ propositiones condemnatæ ab Innocentio XI. scilicet 43. "Quidni non nisi veniale sit detrahentis authoritatem "magnam sibi noxiam, falso crimine elidere." Et 44. "Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum "crimen alicui, ut suam justitiam vel honorem defendat."

III. "Augens" est, qui verum & notum audientibus dilatat, seu infamiam superaddit: hoc autem fit, 1°. Augendo delicti gravitatem, v. g. dicendo de leviter ebrio, quod fuerit notabiliter talis. 2°. Numerum augendo, ut si quis de eo, qui semel tantum fornicatus est, dicat eum ter fornicatum esse. 3°. Illud crimen pluribus adscribendo: sic quotidie experimur, quod jam suo sæculo deplorabat S. Augustinus Epist. 138. nunc 77. videlicet, quòd si quis Clericus in peccatum grave, præsertim carnale lapsus sit, detractores traducant omnes Clericos ut tales.

4°. Confirmando opinionem, suspicionem vel dubitationem audientium, seu ipsos reddendo certiores de crimine vel defectu. Addi potest cum Steyaertio, nimis frequenti & acerbâ rememoratione efficiendo, ut infamia diutiùs duret.

Nota augentem esse simul sæpe imponentem quoad aliquam partem infamiæ, & peccare eatenus peccato mendacii perniciosi.

Quomodo peccat ille, qui detrahit in materia levi, quam materiam auditores ulteriùs divulgando augent ad materiam gravem?

R. Per se loquendo tantum peccat venialiter: peccabit tamen mortaliter, casu quo prævidere potuit & debuit, auditores sic ulteriùs divulgaturos, quod sat frequenter contingit.

IV. "Manifestans" est, qui injustè alterius verum & occultum crimen vel defectum nescientibus revelat.

Circa hunc modum quæritur quomodo peccet, qui alterius crimen vel defectum verum & occultum, graviter probrosum, narrat uni viro probo & prudenti?

V. R. Supposito, quod non adsit ulla justa causa, sustinent Authores communiter, esse peccatum mortale, etiamsi periculum non sit, ne ille vir ulteriùs divulget, nec aliud incommodum timeatur.

Ratio est, quod censeatur grave in materia diffamationis amittere famam, & male audire apud unum virum gravem, juxta vulgare proverbium: "Bono probari malo, "quam multis malis."

Probatur ulteriùs: judicium temerarium in re gravi est peccatum mortale, licet illud exteriùs non prodatur: atqui tamen non est nisi judicium unius hominis de malo proximi probroso: item contumelia gravis, etiam inter quatuor oculos tantùm commissa, est mortalis: ergo à fortiori dicta manifestatio est peccatum mortale.

Obj. Fama est notitia & existimatio publica: ergo non aufertur per hoc, quòd reveletur aliquid uni prudenti.

Respondet S. Thom. quæst. 73. art. 1. ad 2. "Si uni "soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam "ejus, non in toto, sed in parte:" cùm autem in casu pars illa famæ sit notabilis, si non extensivè, saltem intensivè, facilè patet quomodo illam partem auferens peccet graviter.

Fatendum interim, injuriam longè minorem esse ex hoc quòd non nisi unius, & quidem probi ac prudentis conscientiæ arcanum sit commissum: unde subjungit Steyaert, si quid aliunde accedat, quod culpam minuat, v. g. solatii aut doloris mitigandi causâ, facilè fieri potest, ut non sit mortale: & sic sæpe vera est aliorum sententia, nempe Cajetani, &c.

An & quomodo peccat ille, qui revelat crimen proximi, non assertivè, sed tanquam dictum ab aliis? Casus frequens est; fertur seu audivi illud de tali homine, non affirmo, nec credo sic esse.

VI. R. Est modus blandè, sed impie detrahentium, nec ullo titulo excusabilis: quòd si in aliquo particulari casu auditores hâc speciosâ garrulitate non prævideantur movendi ad aliquod malum credendum vel suspicandum, fieri potest, sed raro, ut talis modus non sit peccatum, vel tantùm sit veniale.

VII. Quartus modus est "in mala vertens," quod fit narrando rem veram tanquam malam, cùm tamen mala

non sit, vel etiam interpretando factum alterius in sinistram partem, cùm tamen bene vel saltem non male factum sit; vel dicendo, illud malo fine factum fuisse.

Hic modus valde familiaris est invidis & susurratoribus, qui plerumque calumniam aut judicium temerarium detractioni superaddunt: exemplum habetur in Judæis perverse interpretantibus vitam Joannis Baptistæ & ipsius Christi Domini.

N. 106. DE MODIS DETRAHENDI INDIRECTIS.

I. *Qui negat,* II. *Aut minuit,* III. *Reticet,* IV. *Laudatve remissè.* V. *Alii modi ex S. Bernardo.*

I. PRIMUS modus detrahendi indirectus est, "qui "negat" alterius recte facta, virtutes, dotes, qualitates bonas, &c. hinc quasi impedit famam bonam proximi, tollendo fundamentum, & facit, ut auditores bonam existimationem de eodem non concipiant vel amittant; exempla familiaria sunt dicendo: non habet talis pietatem, quam quidam credunt, non habet doctrinam, &c.

II. Secundus modus est, "qui minuit," seu extenuat bona facta aut bonas qualitates proximi: hinc nocet famæ eodem modo, quo præcedens, sed non tam acriter, nimirum minuendo fundamentum bonæ famæ: huc reducitur frequens & pestilens detrahendi modus, quo narrando quædam laude digna, extenuat per frigidum illud "sed" vel nisi," dicendo v.g. "Filia est honesta, sed": unde adagium:

Si nisi *non esset, perfectus quilibet esset:*
Sed pauci visi, qui caruere nisi.

III. Tertius modus est, "qui reticet," hoc est, tacet eo loco ac tempore & in iis circumstantiis, ut ejus silentium à præsentibus accipiatur pro confessione delicti vel defectûs proximi. Exempla sunt: Joannes in consortio audit detrahi Petro in quodam vitio, & contradicit: detrahitur Petro in alio vitio & tacet, nec interrogatus respondet: vel audiens detrahi pluribus, unum defendit & de aliis interrogatus respondet: "Linquamus illos, de illis taceo"; aliquis tibi dicit; "Talis Presbyter fuit coram te ebrius," & taces, cùm tamen scias esse falsum.

Nota ergo, quòd "reticens" non sit solùm causa negativa, utì "mutus" ad injustitiam; sed quòd etiam positive

influat, ut patet in exemplis: qui enim pure negative se habent, ponendi sunt in quodam gradu audientium detractionem, de quibus Num. 108.

IV. Quartus modus est, " qui laudat remisse" seu frigide, nil aut parum laude dignum proferendo de illo, quem tamen vult videri laudare: unde fit, quòd audientes colligant, illum nihil aut parum habere, quod laude dignum sit. Hinc dixit Aulus Gellius: Turpius est frigide laudari, quam graviter vituperari.

V. Varios præterea detrahendi modos egregie exponit S. Bernardus serm. 24. in Cantica dicens: " Alii quidem " nude & irreverenter, utì in buccam venit, virus evomunt " detractionis: alii quodam fuco simulatæ verecundiæ " malitiam adumbrare conantur, mittunt alta suspiria, " vultu mœsto & voce plangenti egreditur maledictio; & " quidem tantò plausibilior, quantò creditur, ab his, qui " audiunt, corde invito, & magis condolentis affectu, quam " malitiose proferri: doleo, ait, vehementer pro eo, quòd " satis eum diligam, & nunquam potui de hac re corrigere " illum. Et alius: Bene illud noveram, sed per me nun" quam innotuisset; at quoniam res patefacta est, veritatem " negare non possum, dolens dico, revera ita est."

Hos modos vocat S. Bernardus pestes detractionum.

Quamvis juxta Sylvium aliosque omnes, isti modi sint ejusdem speciei, unus tamen est altero multò gravior, quamobrem distincte sunt in confessione exprimendi. Vide Num. 98.

N. 107. DE INFAMATIONE SUI-IPSIUS.

I. *Seipsum infamare,* II. *Sepositâ justâ causâ,* III. *Per se repugnat liberalitati.* IV. *Per accidens etiam justitiæ,* V. *Aut aliis virtutibus.* VI. *Ut fieri potest in peccante publicè.*

AN licet seipsum infamare revelando suum crimen vel defectum verum, sed occultum?

I. R. Id, sepositâ justâ causâ, non licet, monente Ecclo. cap. 41. V. 15. " Curam habe de bono nomine." Ratio est, quòd multò minùs liceat prodigere famam, quàm bona fortunæ.

Cum tamen homo dominium habeat suæ famæ, ex causa leviori potest seipsum infamare, quam proximum.

II. Dictum est, " sepositâ justâ causâ;" quia hac subsistente, nullum est peccatum; imò virtuosum esse potest, si fiat sine scandalo, vitæ periculo & aliorum injuria, ad

suî humiliationem & divinæ misericordiæ exaltationem; ut fecit S. Augustinus in 13 libris confessionum.

Cui virtuti adversatur indiscreta suî infamatio?

III. R. Per se loquendo solummodo virtuti liberalitatis per excessum, puta prodigalitatem, & ut apparet, per se tantùm veniale peccatum est.

IV. Per accidens tamen, seu ratione alicujus circumstantiæ fieri potest, ut peccet contra justitiam, aut aliam virtutem, & sit peccatum mortale.

Sic contra justitiam est, 1°. Si se infamando simul infamet alios, v. g. suam familiam. 2°. Si per hoc reddat se inhabilem ad ea, quæ ex justitia præstare tenetur, ut contingere potest in Parocho aliisque Superioribus. 3°. Si se infamando cooperetur injustitiæ alienæ, v. g. sic se exponendo periculo mortis injuste inferendæ.

V. Sic etiam specialiter repugnat charitati suî-ipsius, dum fama est tibi necessaria ad bona spiritualia propria, v. g. si ex infamia fieres magis effrænis ad crimina repetenda.

Similiter simul adversatur charitati proximi, aliique virtuti, si infamia tua impediat, ne possis prodesse proximo, cui ex charitate aliave virtute prodesse teneris, aut si teipsum infames cum scandalo proximi.

Si quis se infamet manifestando peccatum suum cum complacentia ejusdem, v. g. gloriando de actibus libidinosis, simul contra castitatem peccat.

VI. Putat Steyaertius, quòd enormiter peccans publice, simul committat speciale peccatum grave propriæ infamationis: atque ita multæ malitiæ involvi solent in enormibus peccatis publicis, ut scandali, infamiæ, &c.

Ex dictis liquet, multò minùs licere seipsum infamare per crimen vel defectum falsum. De qua infamatione plura apud Authores.

N. 108. DE AUDIENTIBUS DETRACTIONEM.

S. Thom. quæst. 73. *art.* 4.

I. *Peccant auditores.* II. 1°. *Qui tenentur specialiter impedire.* III. 2°. *Etiam alii, qui sunt triplicis generis.* IV. *Qui influunt in detractionem.* V. *Qui de ea tantùm internè delectantur.* VI. *Qui merè non impediunt.* VII. *Hi peccant plerumque venialiter tantùm.* VIII. *Quandoque etiam mortaliter.*

AN est peccatum audire detractionem?

I. R. Distingui debet duplex classis audientium scilicet ı audientes, qui tenentur specialiter impedire detractioem, et in eos, qui non obligantur specialiter impedire.

II. Qui specialiter tenentur impedire, v. g. ratione officii el statûs, peccant proportionatim ad gravitatem infamiæ, ntra justitiam, si omittant impedire sine justa causa.

III. Auditores, qui non tenentur specialiter impedire, ividuntur in tres classes, prout scilicet modus audiendi iversus est.

IV. Prima classis est eorum, qui influunt sive coopeantur detractioni, interrogando de aliorum defectibus, olloquendo, ridendo, aut aliter exteriùs applaudendo, quo t, ut alter moveatur ad detractionem inchoandam vel ontinuandam: hi proinde peccant contra justitiam, teenturque suo ordine ad restitutionem. Peccant præterea eccato scandali respectu detractoris; quia consentiunt jus peccato tanquam causæ inductivæ, item respectu alirum audientium, si adsint.

V. Secunda classis est eorum, qui nullo modo influunt ı detractionem; sed tamen detractio eis placet "internè," ; de eadem in corde delectantur, v. g. quia odio habent lum cui detrahitur: hi peccant solo affectu contra justiam: unde non tenentur ad restitutionem. Peccant iam contra charitatem respectu detractoris & audentium, ilicet contra præceptum correptionis fraternæ, casu quo tuerunt detractionem impedire; item tunc peccant cona charitatem respectu ipsius, cui detrahitur, non impeıendo damnum ejus famæ.

VI. Tertia classis est eorum, qui nec externè influunt, ec internè delectantur de detractione, sed tamen non restunt, & negligunt detractorem corripere, ubi poterant ; debebant: hi peccant contra charitatem respectu detraentis et audientium, item respectu illius, cui detrahitur: ed non peccant contra justitiam, unde nec tenentur ad estitutionem.

VII. Docet S. Thom. art. 4. in "Corp." quod hi pleımque peccent tantùm venialiter, nimirum, si ex magna erecundia aut pusillanimitate non audeant corripere, vel orripere non possint sine notabili suo incommodo; quia ræceptum correptionis fraternæ ordinarie non obligat ım gravi corripientis incommodo.

Possunt tamen quandoque peccare mortaliter: 1°. Dum c officio tenentur detractionem impedire: 2°. Si sit valde rox infamia aut ex illa grave malum immineat detracıri, vel illi, cui detrahitur.

VIII. 3°. Si omittant corripere ex timore mundano, ut si amicitiam favoremque detrahentis plus timeant perdere, quam Deum offendere, prætermittendo correptionem, ad quam hic & nunc graviter obligantur.

An audiens detractionem semper peccat?

R. Negativè, si audiat sine complacentia et exterius resistat, prout potest & debet, vel justas non resistendi causas habeat.

Porrò variæ possunt esse causæ excusantes ab impediendа detractione, quales sunt omnes illæ, quæ excusant à correptione fraterna, quas vide Num. 147. "de Virtutibus." Sæpius etiam excusatur scrupulosus, qui ob scrupulos ineptus est ad judicandum, an urgeat præceptum coreptionis, an non, ut diximus Num. 192 "de Actibus Humanis."

Observant etiam Authores, non semper expedire, ut incerta detractio statim abrumpatur; quia aliqui sic incipiunt narrare, quasi mirabilia dicturi, cum autem totum dixerint, non nisi communia, levia aut nulla apparent: si hi ab initio impediti fuissent, facilè reliquissent pejorem opinionem in animis audientium, quam si narrationem compleverint. Vide latiùs schema 6. quomodo Confessarius procedere debeat cum illis, qui se accusant, quod audiverint detractionem.

N. 109. DE MODIS IMPEDIENDI DETRACTIONEM.

I. *Modi impediendi detractionem.*

QUIBUS modis audiens impediet detractionem?

I. R. Varii pro variis circumstantiis ab Authoribus afferuntur.

1°. Per authoritatem compescendo, si authoritate valeat audiens.

2°. Fraternè corripiendo, quod præsertim locum habet inter æquales.

3°. Convincendo falsitatis, si possit, vel aliter efficiendo, ut fides non habeatur dictis detrahentis.

Pro hoc modo notandum quod si adhibeatur apud garrulos, rudes, vel suæ salutis incurios, oporteat habere quamdam certitudinem convincendi detractorem; alioquin enim facilè detractor inducetur ad detractionem magis probandam; hinc regulariter improbanda est hæc coram similibus loquendi methodus: fortè non est ita, ut dicis,

la non possunt tam bene sciri: multa dicuntur, quæ postmodùm inveniuntur esse falsa: ego ista non credo, nec alii ebent ista credere: coram timoratis tamen et intelligenbus tales modi valere possunt.

4°. Modus generaliter bonus est, ostendere vultum ristem cum quadam indignatione, juxta illud Prov. cap. 25. V. 23. "Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristes linguam detrahentem:" aut aliter exteriori signo manifestare, quod detractio displiceat, v. g. recedendo. Hi modi tamen non semper sufficerent ad excusandum superiorem, qui ex justitia detractionem impedire tenetur.

5°. Modus ingeniosus & suavis est divertere sermonem ad alia etiam jocosa, vel incipere narrare quid aliud ex abrupto: his modis excelluisse dicitur Thomas Morus, dignissimus Angliæ Cancellarius.

6°. Referendo bona de illo, cui detrahitur, vel ejus dicta aut facta excusando aut bene interpretando: verùm hic modus iterum valere potest apud intelligentes, non apud rudes, qui inde potiùs excitabuntur ad probandum, quod malâ intentione facta sint, &c.

Quisnam autem ex prædictis modis in particulari casu congruus sit, ex circumstantiis, statu & qualitate tam audientis, quàm detractoris determinari debet.

Observat hâc occasione Steyaertius, quod iidem ferè modi sint obstandi turpiloquiis, quibus audiendis eodem modo peccari solet, ut audiendo detractionem, præter alios inordinatos effectus.

N. 110. DE RESTITUTIONE RATIONE DETRACTIONIS.

I. *Obligati ad restituendam famam.* II. *Quid de detrahente ex ignorantia inculpabili.* III. *An obligatio ista transeat ad hæredem.* IV. *Restitui debet ipsa fama injustè oborta.* V. *Cui restitutio facienda.* VI. *Apud quos.* VII. *Et qualiter.*

QUIS debet famam restituere?

I. R. Omnis ille, qui alienam famam injustè læsit, sive sit ipse detractor sive cooperans detractioni, mandando, consulendo, corridendo, applaudendo, &c. vel etiam non impediendo, dum ex justitia tenebatur impedire.

An si quis ex ignorantia inculpabili detraxerit, teneatur ad restitutionem?

II. R. Satis certum est, quod talis, simul ac errorem

suum deprehendit, teneatur ex justitia impedire, ne in illa ulteriùs serpat, ut colligitur ex Num. 43. circa 1

Quod si ulterioris divulgationis periculum non sit, Daelman, necesse non esse, ut talis retractet suum ve apud illos, quibus inculpabiliter crimen vel defectum lavit: verùm omnino dicendum videtur, quod ad h neatur; quia infamia quamdiù manet in mente ali tamdiu nocere censenda sit: ergo talis relinquendo n opinionem in mente aliorum, censetur causa morali severantis infamiæ.

Ex dictis sequitur, talem, si post errorem cognitui retractaverit verbum suum, teneri de damnis post cogı errorem secutis: damna tamen stante errore inculj oborta restituere non tenetur, quia sunt ipsi involun

An hæres detractoris tenetur ad restitutionem, tractor moriatur, antequam restitutionem fecerit?

III. R. Per se loquendo non tenetur ad restituti famæ: quia illa obligatio est personalis, adeoque non siens ad hæredes.

Si pro fama fieri debeat compensatio pecuniaria, a tenetur hæres, sicut & ad reparanda alia damna ex d tione secuta; quia hæc pertinent ad obligationem re quæ transit ad hæredem.

Quid restitui debet ob detractionem?

IV. R. 1°. Restituenda est fama injuste læsa effic & statim atque moraliter fieri potest.

2°. Restitui debent omnia damna realia, quæ ex de tione injuste obvenerunt, & quæ detractor potuit ac d prævidere: talia sunt v. g. dum per detractionem impedit alterum à lucro, officio, beneficio, &c. pro q casibus considerari debet ipsa spes, ut ante dictum item si fuerit causa, ob quam filia perdat conveniens trimonium, vel ob quam famulus aut ancilla perdat st dium, sive non possit elocare operas suas, aut debea noris elocare, &c.

Nota, dictum esse: "Damna, quæ ex detraction "juste obvenerunt;" quia detractor non tenetur rep damna, quæ alter juste patitur, v. g. si sparserit in v alium esse furem, unde contingat, quod Judex eum n in carcerem, spoliet bonis, &c. non tenetur detract illis damnis; quia supponitur potuisse juste illud cr deferre ad Judicem; ac adeo licet injuste egerit sparg crimen in vulgus, effectus tamen ex illa infamatior cutus fuit justus.

ui fama restitui debet?

. R. Ipsi infamato, sive vivat sive sit defunctus: item in quos infamia redundavit.

amna realia restitui debent hæredi infamati jam de- ɔti; quia hæres succedit in jura illius.

pud quos fama restitui debet?

I. R. Apud omnes illos, apud quos injuste læsa est nea detractione, sive immediate sive mediate, alioquin n non restitueretur fama integre.

ualiter fama restituenda est?

II. R. Efficaciter seu cum effectu, id est, sic ut infa- ex animis illorum, ad quos sive immediatè sive medi- pervenit, quantùm possibile est, evellatur.

bservari tamen debet ordo, ut ante de cooperantibus um est, ita ut principali detractore restituente, libere- minùs principalis, &c.

111. DE MODIS RESTITUENDI FAMAM.

Modi restituendi famam. II. *Restituenda est cum jactura propriæ famæ.* III. *Et aliquando etiam vitæ.*

uomodo fama restituenda est?

R. Cum juxta numerum superiorem restitutio famæ ieri debeat, ut quantum possibile est infamia proximi effectu tollatur: hinc debet detractor adhibere & fessarius injungere talem modum, qui hìc & nunc ju- tur efficax, & non qui detractori est facilior.

i detractor falsum revelaverit aut vero noto falsum ɔraddiderit, aperte declaret, se falsum dixisse, decep- fuisse, &c. quod etiam probare debet per testes, per ımenta, offerendo etiam juramentum, & præstando, pus est.

i hoc fieri non possit, quia verum revelavit, dicat se ste egisse, se alteri intulisse injuriam, se errasse, vel eat famam alterius in alia materia.

i modis prædictis fama reparari nequeat, potest etiam iberi oblatio compensationis pecuniariæ, honorum aut ɔrum, v. g. amicabilis conversatio, invitatio, &c. quæ ndunt, quòd hominem istum probum ac virtuosum eat: item adhiberi potest petitio veniæ, quatenus infa- us obligationem restituendi libere velit condonare.

An potest detractor, qui revelavit verum, dicere se esse mentitum aut falsum dixisse, hoc prætextu, quòd in Scriptura S. omnia peccata vocentur falsitates seu mendacia?

R. Ita sustinent Bannes & pauci alii, sed hoc rejiciunt cæteri communiter; quia Scriptura S. hoc dicit de quadam falsitate practica: auditores verò illa dicta accipiunt pro falsitate speculativa, & ita habetur restrictio pure mentalis & mendacium artificiale. Licet tamen in casu dicere se injustitiam commisisse, ut supra dictum est.

An detractor tenetur restituere cum jactura famæ propriæ?

II. R. Affirmative, quia in pari causa potior est conditio innocentis, quam nocentis: aliud esset, si fama detractoris necessaria foret bono publico, ait De Cocq; quia bonum privatum postponi debet publico.

An detractor tenetur restituere cum periculo vitæ?

III. R. Si mors immineat diffamato ex impositione criminis falsi, extra controversiam est, quin detractor teneatur illud revelare cum certa sua morte: v. g. si captivus spe vitæ aut libertatis imposuerit socio crimen falsum capitale.

Similiter, aiunt Braunman, De Cocq & plures alii, tenetur detractor cum periculo vitæ revocare detractionem quoties-cumque ex detractione imminet alteri injusta mors, aut grave malum reipublicæ; quia his casibus damnum innocentis vel reipublicæ prævalere debet damno detractoris.

Alioquin propter meram famam alicujus privati non est per se loquendo obligatio restituendi cum periculo vitæ; quia hic est casus, ubi bona inferioris ordinis restitui non debent cum damno superioris ordinis.

Circa prædicta notat Collet, quòd si detractor infamando se, vel se conjiciendo in periculum vitæ, equidem non esset liberaturus innocentem, potius debeat tacere; quia non est obligatio ad actum inutilem cum tanto suo incommodo.

Plura videri possunt in schemate quinto, ubi nota, quosdam modos restituendi famam læsam per manifestationem veri, valere quidem apud simplices, v. g. dicendo se injuste fecisse, se errasse, &c. sed non ita valere apud nasutos & intelligentes; facile enim illi inferent, verum esse, quod dictum fuerat; alioquin, aiunt, deberet detractor dicere: se esse mentitum, aut falsum esse, quod dixerat.

N. 112. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A RESTITUTIONE FAMÆ.

I. *Causæ excusantes.* II. *Impotentia.* III. *Condonatio.* IV. *Si fiat publicum sine injuria.* V. *Si infamia sit deleta.* VI. *Mutua compensatio.* VII. *Casus.*

QUÆNAM causæ excusant à restitutione famæ?

I. R. Communiter assignantur sequentes:

II. 1°. Impotentia physica vel moralis.

III. 2°. Condonatio alterius valida, quam sic exprimit S. Thomas quæst. 73. art. 4. "Nostri arbitrii est detri-"mentum famæ nostræ pati, nisi hoc vergeret in pericu-"lum aliorum:" hinc condonatio foret invalida, si ab infamia tua pendeat infamia aliorum, vel fama tua necessaria sit ad præstanda proximo ea, quæ ipsi ex officio debes.

IV. 3°. Excusat ipsa inutilitas restitutionis, si aliâ viâ, quod erat occultum, jam factum sit publicum sine injustitia.

Si verò sit factum publicum per injuriam, non liberatur detractor à restitutione. Vide N. 102.

V. 4°. Excusatur detractor, si fama aliâ viâ sit redintegrata, vel infamia sit oblivione deleta.

Hìc tamen attendi debet, rarum esse, quòd infamia tota deleatur; adeoque detractorem manere obligatum pro parte non deleta. Ab alia parte interim anxiè cavendum, ne detractor volendo restituere, sopitum ignem suscitet, & infamiam faciat reviviscere.

Practicè observandum, plurimùm valere ad acquirendam novam famam, & abstergendam infamiam, si infamatus pia exercitia, Sacramenta, &c. publicè frequentet; his enim ostenditur, vel falsum esse quod divulgatum erat, vel saltem animum non adhærere vitio divulgato: meritò igitur Confessarius suadebit hæc illis, qui se detractionibus lædi conqueruntur.

Eadem frequentatio etiam efficax est ad reparanda scandala anteactæ vitæ licentiosæ, ebrietatum, libidinum, &c. unde Pastor fructuosè admodùm oves erraticas ad similia opera inducit.

VI. 5°. Excusat infamatio mutua per modum compensationis post factam utrimque detractionem: "Varia enim "crimina mutuâ compensatione delentur." ait Innoc. III. lib. 5. decr. tit. 16. cap. 7.

Hinc tamen ne concludas, quòd si Joannes sit infamatus à Petro, possit Joannes vicissim Petrum infamare, sed solùm, quòd si Joannes & Petrus se mutuò infamaverint, licèt peccaverint, tamen neuter teneatur alteri famam restituere, nisi alter etiam restitutionem faciat.

Supponitur hìc detractio utrimque moraliter æqualis; alioquin si unus notabiliter plus læsisset quam alter, teneretur ille de isto excessu.

Observat Braunman, tales nihilominus obligari ex lege charitatis, tum ad avertenda scandala, tum ne ira crescat in odium, tum propter alias utilitates maximè spirituales, propter quas necessaria est cuilibet fama sua. Atque ex illis rationibus, ad reparationem reciprocam urgendi sunt à Confessario.

Nota, nullum esse totaliter excusatum à restitutione famæ, tamdiu quam aliquis modus possibilis superest; sed uno facto impossibili, ad alium oportet descendere.

VII. An sufficienter restituit famam & absolvi potest, qui dictum suum tantum vult retractare coram Notario, & eâ conditione, ut Scriptura hæc non legatur nisi post mortem?

R. Negative: colligitur ex Num. 60. circa finem Corollarii.

Quid si detractor assignat in locis publicis scedulas, sine nomine suo, quibus declaret, quòd infamia, v. g. fornicatio Joannæ inique sparsa, sit falsa, an satisfacit?

R. Negative, sed ordinarie novam detractionem committit, vel priorem auget.

Finaliter considera, quam facile committatur detractio, & quam difficulter fiat debita restitutio: hinc deplorant Herinox, Petrus Marchantius, De Cocq, &c. paucissimos esse, qui hoc vitium debite æstiment, pauciores, qui debite de illo conterantur, & vix ullos, qui famam restituant.

N. 113. DE SUSURRATIONE.

I. *Susurratio.* II. *Dissolvit amicitiam veram.* III. *Differt à detractione.* IV. *Estque gravior detractione.* V. *Ejus circumstantiæ.*

QUID est susurratio?

I. R. Est oblocutio mala & secreta de proximo ad dissolvendam veram amicitiam.

II. Dicitur "ad dissolvendam veram amicitiam;" quia

dissolvere amicitiam inordinatam & in malo fundatam, v. g. inter fures, inter concubinam & concubinarium, non est susurratio, sed opus charitatis.

III. Patet, susurrationem fine suo differre specie à detractione; quia illius finis formalis est tollere amicitiam.

Quantum peccatum est susurratio?

IV. R. Est ex genere suo peccatum mortale, Eccli. dicente cap. 28. v. 15. "Susurro & bilinguis maledictus:" & quidem susurratio gravius peccatum est, quam detractio & contumelia; qui vera amicitia est bonum majus, quam fama aut honor, dicente Eccli. cap. 6. "Amico fideli nulla "est comparatio."

Potest tamen esse veniale ex imperfecta deliberatione, item ex parvitate materiæ, seu nocumenti, quod amicitiæ infertur.

Quænam circumstantiæ debent attendi in peccato susurrationis?

V. R. 1°. An sit simul detractio; nam hanc communiter includit; id cognoscet Confessarius petendo quid dixerit, & vice versâ cognoscet, an detractio non sit simul susurratio, petendo ob quem finem detraxerit.

2°. Petendum est inter quales voluerit amicitiam dissolvere, an inter parentes & proles, inter maritum & uxorem, inter fratres & sorores, &c. tantò enim gravior est susurratio, quantò amicitia inter illas personas est magis necessaria.

3°. Inquiri debet ad quem finem susurratio facta sit: habet enim susurro quandoque fines enormes, v. g. perveniendi ad adulterium, impediendi conveniens matrimonium, &c.

4°. Attendi debent damna & mala ex susurratione secuta vel secutura, qualia sunt divortia, lites, dispendia rei familiaris, perturbatio familiæ, filiorum exhæredatio, infausta matrimonia; ad quæ resarcienda obligatur ipse susurro.

Cui virtuti repugnat susurratio?

R. 1°. Repugnat directe charitati.

2°. Si fiat fraude, dolo, mendaciis, detractionibus, aliisve modis injustis, etiam repugnat justitiæ.

3°. Repugnat isti virtuti, juxta quam debet inesse ipsa amicitia, v. g. pietati, si per susurrationem instigetur filius adversus patrem.

Ultimo meminerint superiores, ne nimis facile credant delatoribus, nisi illos probe noverint. "Clandestinas &

" susurratas delationes, ait S. Bernardus lib. 4. " de con-
" sideratione" cap. 6. non recipias, & hanc generatim
" velim constituas regulam, ut omnem, qui palam veretur
" dicere, quod in aure locutus est, suspectum habeas;
" quod si, te judicante, dicendum coram renuerit, delato-
" rem judices, non accusatorem."

N. 114. DE JUDICIO TEMERARIO.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 60.

I. *Judicium temerarium.* II. *Temeraria opinio.* III. *Suspicio.* IV. *Dubitatio.* V. *Unde sic vocentur.*

QUID est judicium temerarium, quatenus est diminutivum famæ alterius?

I. R. Strictè sumptum est assensus firmus, quo absque sufficienti fundamento aliquod malum vel boni defectum de proximo judicamus.

Dicitur "strictè sumptum;" quia in vulgari sermone etiam latiùs solet sumi pro quacumque existimatione de proximo sine sufficienti motivo: & sic sub illo comprehenditur temeraria opinio, suspicio & dubitatio.

Quid est opinio temeraria?

II. R. Est assensus infirmus de malo proximi conceptus sine sufficienti motivo.

III. Suspicio temeraria est propensio intellectûs ad assensum de malo proximi sine sufficienti motivo.

IV. Dubium sive dubitatio temeraria est suspensio assensûs circa probitatem proximi sine rationabili causa.

Secundùm ergo minorem vel majorem firmitatem assensûs, statui possunt quasi quatuor gradus, ut primus sit dubitatio, secundus suspicio, tertius opinio, quartus judicium.

Quare illa quatuor vocantur temeraria?

V. R. Quia formantur sine sufficienti motivo: unde non erit judicium temerarium, dum sufficiens ratio sic judicandi adest: sic v.g. vidisti hominem furantem; sine temeritate judicas eum esse furem: vidisti eum abscurrentem è domo, ubi furtum commissum est; sine temeritate suspicaris ipsum esse furem.

Bene notandum, quod quanto magis ascenditur ad assensum certum, tanto majora indicia seu motiva requirantur, ut non committatur temeritas.

Hinc ratio, quæ est sufficiens ad dubitandum sine temeritate, non est semper sufficiens ad suspicandum idem malum, multò minùs ad judicandum.

Notandum etiam, motiva, quæ in uno casu sufficiunt ad suspicandum vel judicandum sine temeritate, in alio casu non sufficere: sic si noveris quempiam ebriosum, est ratio dubitandi vel suspicandi de ejus castitate: sed idem non facit una ebrietas: item si deprehendas juvenem petulantem solum in tenebris cum filia, meritò suspicaris malum; non item si noveris eos meditari conveniens matrimonium.

Ut ergo cognoscatur temeritas, considerari debent qualitates personæ, de qua formatur dubitatio, suspicio, opinio aut judicium: deinde attendi debent locus, tempus aliæque circumstantiæ: et tunc maturè expendere, quid ex indiciis positis prudenter possit inferri: casu autem quo plùs inferatur, quam indicia merentur, eatenus proceditur temerariè.

Undenam oriuntur temeraria judicia, suspiciones, &c.?

R. Observat S. Thom. art. 3. in "Corp." oriri præcipuè ex his tribus:

1°. Ex eo, quod aliquis judicans in se ipso malus sit.

2°. Ex eo, quod aliquis malè afficiatur erga alterum.

3°. Ex longa experientia; unde senes solent esse maximè suspiciosi; quia multoties experti sunt aliorum defectus.

Ex his tribus causis sola tertia excusat intantùm, inquantùm experientia argumentum subministrat.

Ad alterutram ex duobus prioribus causis reduci possunt superbia, levis credulitas, curiositas, &c.

N. 115. DE GRAVITATE PECCATI JUDICII TEMERARII.

I. *Judicium temerarium est ex genere suo peccatum mortale.* II. *Idem est de temeraria dubitatione, &c.* III. *Repugnant justitiæ.* IV. *Estque obligatio restitutionis.*

QUANTUM peccatum est, judicium temerarium, quatenùs diminuit famam proximi?

I. R. Est ex genere suo peccatum mortale. Probatur ex Jacobi cap. 4. V. 11. "Qui detrahit fratri, aut qui judicat "fratrem suum, detrahit legi & judicat legem.

Probatur etiam à ratione: detractio est ex genere suo peccatum mortale; atqui judicium temerarium est velut detractio seu infamatio interna, cum per illud destruamus in mente nostra bonam existimationem, quam de proximo habere debemus: ergo, &c.

An idem dici debet de opinione, suspicione vel dubitatione temerariis, quod sint ex genere suo mortalia?

II. R. Affirmativè; quia per ista etiam graviter lædi potest bona existimatio, quam de proximo habere debemus: sic v. g. graviter injuriosum est proximo, si de ipso sine fundamento dubites, utrùm non habeat consuetudinem bestialitatis.

Obj. S. Thom. quæst. 60. art. 3. in "Corp." dicit: "Triplex est gradus suspicionis: primus quidem gradus "est, ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus du"bitare incipiat; & hoc est veniale & leve peccatum."

Item quodlibeto 12. art. 35. dicit: "Suspicio autem est "quid imperfectum in genere judicii, et ideo non est "mortale ex genere, quamvis si fiat ex odio, erit aliquando "mortale."

R. S. Thom. non ponit gradus, prout illos numero præcedenti statuimus, sed eos considerat ex parte principii seu voluntarii: unde citata verba intelligenda sunt de suspicione temeraria repentina & non plenè deliberata, quod patet ex eo, quod dicat, "dum homo dubitare incipit," item "imperfectus est motus:" patet etiam ex ratione, quam adfert ex S. Aug. scilicet "quod talis suspicio per"tineat ad tentationem humanam, sine qua vita ista non "ducitur." Quæ de suspicionibus plenè deliberatis intelligi non possunt.

Cui virtuti repugnant temerarium judicium, suspicio, &c.?

III. R. Repugnant justitiæ stricte dictæ; quia proximus jus habet, ut bonus, vel saltem non malus reputetur, nisi adsit legitima causa.

Obj. Justitia juxta S. Thom. quæst. 58. art. 8. versatur circa actiones externas: atqui illud judicium, suspicio, &c. sunt mere interna: ergo, &c.

R. Neg. cons. dicitur enim justitia principaliter versari circa actiones externas ex eo, quod illis effective lædatur jus alienum: secundariò tamen versari potest circa actiones internas, cum etiam illis jus alienum lædi possit, ut supra de judicio temerario, suspicione, &c. ostensum est.

An ergo ex temerario judicio, suspicione, &c. oritur obligatio restitutionis?

IV. R. Affirm. debet autem ista restitutio fieri deponendo istud judicium, suspicionem, &c. et redintegrando pristinam bonam existimationem.

N. 116. DE REQUISITIS UT JUDICIUM TEMERARIUM SIT PECCATUM MORTALE.

I. *Requisita ut sit peccatum mortale.* II. *Sufficiens deliberatio.* III. *Materia gravis,* IV. *Et gravis temeritas.*

QUÆNAM requiruntur, ut judicium temerarium sit peccatum mortale?

I. R. Hæc tria: 1°. ut adsit sufficiens deliberatio actûs.

2°. Ut sit in materia gravi, hoc est, circa peccatum vel defectum graviter probrosum.

3°. Ut committatur gravis temeritas, seu, ut sit notabilis disproportio inter motiva et ipsum judicium.

Ex quibus colligitur, judicium temerarium posse tripliciter esse peccatum veniale, si nimirum unum ex tribus requisitis deficiat.

Undenam judicatur, sufficientem adfuisse advertentiam sive deliberationem?

II. R. Id colligi debet ex regulis communibus tradi solitis de voluntario; eodem enim modo hìc ratiocinandum, sicut de aliis cogitationibus malis.

Bene notandum, judicium, suspicionem, &c. distingui à pura cognitione seu repræsentatione cujusdam rei, v. g. imaginando sibi, aliquem fecisse homicidium, vel supponendo, quid contingeret, casu quo talis homicidium commisisset, &c. hæc non sunt judicia, neque peccata: sed quædam tentationes, quæ tanquam inanes debent negligi vel abjici: si quis iis inhæreat cum complacentia peccati repræsentati, esset delectatio morosa, non judicium temerarium.

An ut judicium temerarium sit peccatum, requiritur actualis advertentia, quâ quis advertat indicia esse revera insufficientia?

R. Negativè: sed sufficit, quod quis advertat, aut advertere possit et debeat se suspicari grave malum de proximo, & ex odio, contemptu, vel pravo habitu non sufficienter retractato negligat advertere ad indiciorum insufficientiam; nam tunc temeritas illa satis est voluntaria in causa, in mala nempe affectione.

Scrupulosis interim & timoratis proximo bene affectis meritò proponitur hæc regula, ut non existiment se in hac materia graviter delinquere, nisi plenè advertentes, suspicionem versari in materia gravi & procedere ex levibus motivis, eam voluntariè continuaverint.

Quidnam hìc censeri debet materia gravis?

III. R. Perinde ac in detractione, scilicet vel defectus vel peccatum graviter probrosum. Vide Num. 100.

Quandonam censetur committi gravis temeritas?

IV. R. Quando indicia seu motiva multùm deficiunt ab eo, ut moverent virum prudentem ad assensum: unde si indicia parum tantum deficiant, habebitur tantum levis temeritas & peccatum solum veniale.

Cæterum in hac materia maximè necesarium est confugere ad judicium morale, ut gravitas temeritatis cognosci possit, oportetque varias attendere circumstantias, tum personæ judicantis, tum personæ circa quam fuit judicium, an sit gravis vel levis, timorata an dissoluta, senex vel juvenis: loci etiam, an publicus an secretus, clausus vel apertus: temporis, an nocturnum an diurnum, tenebrosum an lucidum: modi, an petulanter an modeste, &c.

Insuper nota, quod temeritas, quæ gravis est, casu quo quis judicet, non ideo gravis sit, si quis tantum opinetur, suspicetur vel dubitet.

Nota 2°. Judicium verum posse esse temerarium, sicuti assertio vera potest esse mendax: v. g. si rationes veritatis non sint judicanti notæ.

Nota 3°. Errorem vulgi putantis, se non temere processisse, quando postmodum deprehendit rem ita se habere, prout judicaverat.

N. 117. OBSERVANDA A CONFESSARIIS.

I. *Observanda a Confessariis.* II. *Remedia contra judicia temeraria.*

QUÆNAM Confessarius attendere debet, circa judicia temeraria, & similia?

I. R. 1°. Quærere debet, an fuerit judicium, opinio, suspicio, vel dubitatio, & quousque deliberata.

2°. Quale malum de proximo judicaverit, opinatus fuerit, &c. hoc enim pertinet ad objectum ipsius peccati.

3°. Ob quas causas, sive ex quibus indiciis judicaverit, opinatus fuerit, &c. ut inde cognoscat gravitatem temeritatis.

4°. Quamdiu illis inhæserit; quia sunt peccata mere interna.

5°. Undenam oriantur ista judicia, suspiciones, &c. an non forte ex odio, invidia, aut simili passione; an non forte ex eo, quod pœnitens ipse malus sit, cujus rei signum est, si pœnitens quasi ex propria experientia noscat causas, connexionem & sequelas peccatorum, de quibus judicaverat.

3°. An ex illis judiciis nulla alia mala secuta sint, an rsonam, de qua judicaverat, non offenderit, ei non deixerit, vel contumeliam fecerit, &c.

Quænam sunt remedia contra judicia temeraria, suspiones, &c.?

II. R. 1°. Cognoscere seipsum, & considerare proprios fectus & peccata.

2°. Facta alorum dubia & incerta in bonam partem inrpretari, juxta doctrinam S. Bernardi Sermone 56. in antica dicentis: "Cave, ne sis alienæ conversationis curiosus explorator, aut temerarius judex, etiamsi perperam quid actum deprehendas, nec sic judices proximum, magis autem excusa. Excusa intentionem, si opus non potes: putà ignorantiam, putà subreptionem, putà casum: quod si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recuset, suade nihilominus ipse tibi, & dicito apud temetipsum: vehemens nimis fuit tentatio: quid de me illa fecisset, si accepisset in me similiter potestatem?"

3°. Etiam multum valet recogitare Deum sibi reservasse idicium, omnium occultorum: unde dicit Apostolus: Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat dominus." Vide plura in particulari apud Du Jardin "de officio Sacerdotis" parte 2. Sect. 15. apud Marchantium "in Horto Pastorum," & S. Francisc. Sales. "Introd. ad vitam devotam" parte 3. cap. 28.

§. 118. DE INTERPRETATIONE DUBIORUM.

S. Th. quæst. 60. *art.* 4.

I. *Non dubia rerum,* II. *Sed personarum benignè interpretanda.* III. *Pro cautela.* IV. *Potest supponi id, quod est deterius.* V. *Cavenda tamen nimia morositas.* VI. *Remedia.*

QUOMODO dubia debemus interpretari?

I. R. Dist. Dubia de rebus, seu quæ versantur circa es independenter à probitate proximi, non sunt in bonam partem interpretanda, sed suis æstimanda motivis.

II. Dubia circa personas, seu quæ concernunt proximi probitatem, sunt in meliorem partem interpretanda, saltem negativè: hoc est, debemus in dubiis istis vel benignè judicare, vel à judicando abstinere.

Ratio est, quod juxta vulgatum axioma, "quisque " præsumendus sit bonus, donec probetur malus;" atque

ita non tantum postulat charitas, sed etiam justitia pro periculum temeritatis.

Obj. I. Dubia de nobis ipsis possumus interpreta deteriorem partem: ergo etiam dubia de proximo; proximum tantùm diligere debemus sicut nos ipsos.

R. Disparitas est, nullum esse periculum committe injustitiæ, dum nos ipsos judicamus, quale est, du dubiis judicamus de proximo.

Obj. II. Dubia de rebus non sunt in meliorem pa interpretanda: ergo nec dubia de personis.

R. Disparitas est, judicium de rebus nemini esse i riosum; judicium autem de personis sine sufficienti mo est illis injuriosum.

Obj. III. Inter homines sunt plures mali, quam b ergo possum communiter accidentibus dubia prudent deteriorem partem interpretari.

R. S. Thom. art. 4. ad 3. Melius est, quod homo quenter fallatur habens bonam opinionem de aliquo homine, quam quod rariùs fallatur habens malam opinio de aliquo homine bono; quia ex hoc fit injuria alicui, autem ex primo.

An ergo est peccatum, si quis claudat exactius cis aut cubiculum, quia homo ignotus ibidem versatur?

III. R. Negativè: licite enim quis adhibet cautelas portunas, absque eo, quod aliquem judicet aut male d suspicetur.

IV. Pro hac re notanda sunt verba S. Thom. a "Interpretari aliquid in meliorem partem vel deterio "contingit dupliciter: uno modo per quamdam supp "tionem (supponendo deterius, sed non ideo sic judican "& sic cum debemus aliquibus malis adhibere remed "sive nostris sive alienis, expedit ad hoc, ut securius re "dium apponatur, quod supponatur id, quod est deter "quia remedium, quod est efficax contra majus mal "multo magis est efficax contra minus malum. Alio m "interpretatur aliquid in bonum vel malum, diffinie "sive determinando, &c."

Juxta primum modum pater filiæ prudenter proh consortium juvenis, quia potest ab eo seduci; viator p denter parat arma ad occursum hominis ignoti, quia po esse latro. Sic Job nil mali judicans de filiis suis, off bat holocausta pro singulis, dicens cap. 1. v. 5. "Ne fo "peccaverint filii mei:" sic etiam pro cautela & non al dicit regula 8. juris in 6. "Semel malus, semper præ *mitur malus.*"

V. Cavendum tamen, ne quis per nimiam morositatem t nimias cautelas domesticos suos irritet, contristetur, ut factis suis defamet, prout faciunt isti, qui nemini vount fidere.

An dubia etiam positivè in meliorem partem interpreari debent?

R. Est quidem consultum & charitati consentaneum de proximo bene judicare positive: in casu tamen veri & rationabilis dubii, suspendere actum judicii et dubitare non est illicitum.

Quibus mediis juvatur homo ad dubia proximi in meliorem partem interpretanda?

VI. R. 1°. Repellendo illa dubia tanquam inania et impertinentia.

2°. Accusationes apparentes elidendo per excusationes, juxta modum S. Bernardi citatum Num. præcedenti.

3°. Excitando affectum veræ charitatis respectu illius, de quo dubia obveniunt.

N. 119. DE INJURIIS IN CORPUS PROXIMI. DE SUICIDIO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 5.

I. *Suicidium privatâ authoritate nunquam est licitum.* II. *Suicida tripliciter peccat.* III. *Monitum.*

VARIA sunt, quibus infertur injuria in corpus proximi, nempe suicidium, homicidium, mutilatio, adulterium, stuprum, fornicatio, raptus, et quæ sub his continentur, ut duellum, abortus, verberatio, incarceratio, &c. quæ respective prohibentur quinto Decalogi præcepto: "Non "occides;" vel sexto: "Non mæchaberis."

Quid est suicidium?

R. Suicidium est, dum quis citra authoritatem Divinam jubentem, vel permittentem, sibi mortem infert.

An licitum est, seipsum occidere?

I. R. Seipsum directe et ex intentione occidere, seclusâ authoritate divinâ, gravissimum est peccatum.

Probatur 1°. ex præcepto "Non occides:" si enim vi istius præcepti non liceat occidere proximum, multo minus seipsum, cum quilibet sit maxime proximus sibi.

2°. Interficere seipsum est contra inclinationem naturæ,

quia quælibet res seipsam conservat, et adversus noxia tuetur: exceptio autem contra illam inclinationem admitti debet, nisi eam constet ab Authore naturæ esse factam.

II. Suicida igitur peccat in Deum, qui sibi dominium vitæ & necis reservavit: peccat etiam in rempublicam, cujus membrum ipsâ invitâ aufert: et in seipsum, lædendo jus custodiendæ vitæ suæ, quod ipsi à Deo inabdicabiliter concessum est, item lædendo charitatem, quâ quisque seipsum diligere debet.

S. Hieronymus scribens in cap. 1. Jonæ, videtur docere, pro servanda castitate licitum esse, seipsum interficere: sed in hoc puncto ab ipso cum S. Augustino & S. Thoma est recedendum.

Ad SS. Virgines, quæ, ne violarentur, seipsas occidisse leguntur, dicendum cum S. Augustino, eas id fecisse instinctu Spiritûs Sancti. Quidam eas excusant ratione ignorantiæ, quæ respectu ipsarum potuit esse saltem non graviter mala.

III. Quantùm ad instinctum Spiritûs Sancti sive divinam authoritatem ad se vel alios occidendum, rectè monet Petrus Marchantius, illam non posse præsumi, sed de ea debere apertissimè constare; quia in similibus facile fraus et illusio dæmonis potest intervenire.

Ex dictis patet, nunquam licitos esse erga seipsum actus per se mortiferos, qui ex se et propriâ naturâ tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, &c.

An Judex, qui reus est mortis, potest seipsum licitè occidere, sicut potest alios reos occidere?

R. Negative: quia ille judex non est judex suî-ipsius, sed ab aliis judicandus est.

An Judex potest condemnare alium reum, ut seipsum occidat?

R. Videtur negandum; quia talis potestas non est reipublicæ necessaria, cum suppetant alii modi reos puniendi: nec constat Deum hanc potestatem reipublicæ concessisse.

Hinc docent Authores, condemnatum ut fame pereat, non posse abstinere à cibo clanculariè oblato, nec sumere venenum, ad quod sumendum condemnatus foret.

An licet prosilire in fluvium, in quo certè submergendus est, ad baptizandum infantem alioquin sine Baptismo moriturum?

R. Negative, quia immediatus effectus talis saltûs est suî-ipsius occisio; & prolis baptizatio ex eo nullo modo

sequitur, sed tantum ex applicatione materiæ & formæ. Tenemur quidem ad succurrendum tali puero nos periculo mortis exponere juxta Num. 138. "de Charitate:" sed aliud est se mortis periculo exponere, aliud se occidere.

An licitum est prosilire è turri ardenti, ad evitandas acerbiores combustionis pœnas, dum neutro casu spes est mortem evadendi?

R. Versimiliter affirmative; saltem tum, si prosiliendo è turri mortem suam non acceleret: ratio est, quod saltus ille sit immediate fuga majoris mali, mortis nempe acerbioris: unde videtur se posse habere permissive ad mortem minus acerbam, quæ inde sequitur.

N. 120. DE SUICIDIO INDIRECTO.

I. *Illicitum est suicidium indirectum.* II. *Licent austeritates moderatæ.* III. *Non tamen immoderatæ.* IV. *Causæ excusantes à suicidio indirecto.* V. *An reus possit fugere.*

AN licet seipsum indirecte occidere, seu aliquid agere vel omittere, unde mors sequatur, etsi non intenta?

I. R. Per se loquendo negative: quia sic mors equidem esset in causa, seu interpretative voluntaria, ac adeo peccaminosa, nisi sufficiens ratio sic agendi adsit.

Igitur suicidii rei sunt, 1°. qui levibus de causis se conjiciunt in discrimen mortis, ut v. g. funambuli temerarii, vel sumentes venena ad ostentationem, nisi ita noverint per antidotum periculo occurrere, ut illud sit moraliter remotum.

2°. Qui mortem sibi accelerant per crapulam, ebrietatem, potum vini adusti, immoderatas passiones, &c.

3°. Ægroti recusantes remedia ordinaria probabilius profutura et non obfutura, si ex eorum neglectu mors immineat.

Notandum, præfatos eò magis peccare, quo mortem magis accelerant, & quamdiu sunt in isto statu sibi graviter nocendi, tamdiu esse in continuo peccato mortali, & absolutione indignos.

An peccant, qui per austeritates dies suos minuunt?

II. R. Rarum est, moderatâ vitæ austeritate dies minui, quin potius vita prolongatur. Deinde licet quædam austeritates aliqualiter vitam abbreviarent, si tamen moderatæ sint, licitæ sunt: quia refrænatio carnis et multiplex utilitas spiritualis, quæ inde immediate sequitur, superat hunc effectum malum: id etiam probat communis praxis Sanctorum.

III. Austeritates tamen immoderatæ sunt illicitæ tanquam hominis occisivæ, nec unquam illis opus est ad fines principales. Immoderatæ autem censentur, sub quibus natura conservari non potest, vel homo impotens redditur ad debita opera peragenda: et tantum abest, ut per illas corpus spiritui subjiciatur, quin potius impediatur, ne præ languore spiritui obediat.

Notandum ex SS. Philippo Ner. et Francisco Sal. pluris æstimandos illos, qui carnem, rationis moderamine castigantes toti sint in intellectu coercendo, et voluntate sua divinæ subjicienda et conformanda, quam illos, qui, neglectâ animi curâ, solum corpus affligere volunt.

2°. In austeritatibus suscipiendis unumquemque pendere debere à nutu et directione Confessarii sui, non obstante quâcumque propriâ imaginatione, et voluntate.

IV. Dictum est initio Num. "Nisi sufficiens ratio sic "agendi adsit:" et hinc non culpandi, sed plurimum laudandi sunt Pastor ministrans Sacramenta peste infectis cum periculo infectionis, miles manens in statione cum periculo vitæ ob bonum commune, &c.

Similiter non peccat miles, qui primus murum ascendit, ignem pulveri tormentario injicit ad evertendam turrim, quamvis inde videat se certò occidendum.

Probabiliter etiam excusandus videtur, qui in navi inimica positus ignem in pulverem tormentarium injicit, ut navis et hostis pereat etiam cum certa suî internecione, si inde sequatur patriæ libertas, secus, si inde non sequatur, ex eo, v. g. quod adhuc multæ aliæ naves hostium supersint.

Culpandus tamen foret ille miles, qui in propria navi manens idem faceret, ne ipse cum navi veniat in potestatem hostium.

Pro ratione hìc applicandum principium S. Th. "Dum "una actio habet duplicem effectum," &c. de quo postea.

An condemnandus vel condemnatus potest vel debet fugere è carcere, si possit sine violentiâ?

V. R. Si esset innocens, regulariter deberet fugere, nisi aliud suadeat bonum Reipublicæ, aut Religionis: sic plures Martyres, licet evadere possent, in carceribus manserunt.

Si vero sit reus, docetur communiter, talem posse fugere, sed tamen ad fugam non teneri: quod non teneatur fugere, probatur ex eo, quod mors non sequatur ex non fuga, sed ex crimine commisso: quinimò putatur, reum posse suâ *sponte* se judici sistere, ut Deo et reipublicæ satisfaciat.

Quod possit fugere, probatur ex eo, quod fuga sit medium ad vitam servandam: nimium autem naturali inclinationi repugnaret, si tale medium adhibere non liceret: & hinc quidam existimant, eum ad hoc etiam posse effringere carcerem & vincula.

Suicida non reputatur, qui se interire sinit, quia non potest vitam nisi mediis extraordinariis servare, v. g. pretiosissimis medicamentis, gravissimis doloribus, &c. sic etiam Monialis non tenetur exire claustro, ut pro sanitate obtinenda aërem mutet.

An Carthusianus teneatur abstinere ab esu carnium cum periculo vitæ, vide resolutum N. 46. "de Legibus."

Quid dicendum sit de facto Samsonis, Eleazari & Raziæ, vide Daelman t. 5. q. 4. observ. 11.

N. 121. DE HOMICIDIO.

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 64.

I. *Homicidium.* II. *Irrationalia licet occidere.* III. *Sensus præcepti* non occides. IV. *Exceptiones.*

QUID est Homicidium?

I. R. Est voluntaria & injusta hominis occisio. Prohibetur tum jure naturali, tum positivo divino: "Non "occides."

An præcepto "Non occides" etiam prohibetur occisio animalium irrationalium?

II. R. Negativè: Deus enim Gen. cap. 9. id expressè concessit: "Omne quod movetur & vivit, erit vobis in cibum."

Notat tamen S. Thom. quòd animalia occidendo crudeliter committatur quædam inordinatio; nam animalia non crudelitati nostræ, sed usui sunt relicta. Hanc crudelitatem etiam condemnat Scriptura Sacra Proverb. cap. 12. "Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem "impiorum crudelia."

An esus carnium fuerit licitus ante diluvium, disputatur: Sylvius existimat eum fuisse licitum, religiosiores tamen ab eo abstinuisse.

Explica præceptum "Non occides."

III. R. Illo præcepto non tantùm prohibetur homicidium, sed etiam mutilatio, vulneratio, verberatio, &c. & quidquid ordinem dicit ad læsionem personæ proximi.

Indirectè præcipitur mansuetudo, patientia, concordia,

charitas, beneficientia, &c. ut explicat Catechismus Romanus parte 3. de quinto Decalogi præcepto.

An omnis omnino hominis occisio prohibetur hoc præcepto?

R. Negativè; sed illa, quæ fit authoritate privatâ, Deo non jubente nec permittente: hinc in definitione homicidii dictum est, quòd sit "injusta" hominis occisio.

Quænam ergo hominis occisio hoc præcepto non prohibetur?

IV. R. Illa, quæ fit authoritate divina: sic 1°. Non peccavit Abraham, qui jussu Dei voluit occidere filium suum Isaäc, Gen. cap. 22.

2°. Nec respublica, quæ occidit malefactores, cùm Deus similiter hanc potestatem reipublicæ dederit ob bonum commune, ut probabitur Num. sequenti.

3°. Nec justè belligerantes occidendo hostes: hanc enim potestatem divinitùs datam Scriptura Sacra, Patres et timoratissimorum Principum usus abundè probant. Conditiones belli justi vide breviter "in Analogia Becani" cap. 18. quæst. 1.

N. 122. AN AUTHORITATE PUBLICA LICEAT OCCIDERE MALEFACTORES?

I. *Respublica licitè occidit malefactores* II. *Reipublicæ multum noxios.* III. *Etiam fures.* IV. *Nunquam tamen innocentem.* V. *Nisi quasi indirectè.* VI. *Mittendo innocentem ad tyrannum.*

I. RESP. Non solùm licet, sed etiam præceptum est authoritate publicâ et servato juris ordine occidere facinorosos, reipublicæ perniciosos, quales sunt latrones, incendiarii, sacrilegi, fures, &c. Est contra Waldenses damnatos in Concilio Later. tertio.

Probatur ex concessione divina, facta Exod. cap. 22. V 18. "Maleficos non patieris vivere." Et ad Rom. cap. 13. V. 4. "Si malum feceris, time; non enim sinè causa "gladium portat: Dei enim Minister est, vindex in iram "ei, qui malum agit."

Accedit etiam ratio naturalis, quæ dictat membrum amputandum, dum ex eo imminet corruptio totius: jam autem ex perniciosis istis malefactoribus imminet corruptela et perturbatio reipublicæ: ergo, &c.

An respublica potest pro libitu quoscumque malefactores occidere?

R. Negativè; sed tantùm reipublicæ multùm noxios: non est hìc attendenda gravitas seu malitia peccati dùm se, sed nocumentum, quod infert reipublicæ. ıc jüstæ sunt leges militares pœnam mortis decers pro culpis secundùm se levibus, pro parva inobea, neglecta custodia, levi furto, &c. quia ex hujus delictis, etsi sint secundum se levia, gravissima reiæ mala oborirentur, nisi severissimè prohiberentur.
pro simplici furto licet hominem occidere?
. R. Affirmativè, dum istud est reipublicæ graviter iosum: atque hoc probat praxis tribunalium.
: refert, pœnam non videri proportionatam delicto, ro damno rei temporalis aliquis vitâ privatur; nam e dictis observari potest, pœnam non infligi pro ablarei alienæ temporalis secundum se, sed ob nocum, quod infertur paci et tranquillitati reipublicæ.
. S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 6. ad. 2. dicit: Pro quod irreparabile damnum non infert, non infligitur lum præsens judicium pœna mortis, nisi ut furtum etur per aliquam gravem circumstantiam.
S. Thom. tantum dicit, suo tempore, secundum a jura imperialia, furta simplicia non fuisse morte

usant plerique Authores Scotum in 4. dist. 15. 3. quasi docuisset non licere fures occidere, nec quàm in veteri lege expressos. Verum Herincx, , aliique Scotistæ conantur eum explicare, et ad lotatum respondent, ut nos respondimus ad S. Thom.
licet authoritate publicâ occidere innocentem?
R. Nullo casu licitum est directè innocentem occinisi Deus id expressè jusserit: hinc ob Dei expresnandatum solum excusantur Israëlitæ occidentes inventos in urbe Jericho ab infante usque ad , Jos. cap. 6. V. 21. Sic etiam excusatur David, . Regum c. 21. tradidit septem filios Saülis, ut cruentur à Gabaönitis pro peccatis Saülis defuncti. quoque mandatum dedit Deus Saüli respectu citarum 1 Reg. cap. 15. V. 3.
equidem non licet reipublicæ indirectè occidere ines?
R. Licitum est reipublicæ justa de causa aliquid vel omittere, ex quo mors innocentis sequitur, non endo illam; quod est quasi indirectè occidere. princeps justè obsidens civitatem, licitè explodit et turrim, in qua sunt innocentes, si aliter civitatem

expugnare non possit: quia Princeps ille utitur jure suo et ita non potest ei imputari effectus præter intentionem secutus.

VI. Similiter si tyrannus obsidens civitatem, minetur eam totaliter evertere, nisi ad ipsum mittatur aliquis innocens: resolvunt communiter Authores, quod respublica possit ipsum innocentem mittere, imò tradere tyranno, non ex intentione, ut ab eo occidatur, sed ex intentione ut patria liberetur: hoc modo excusat S. Thomas Simonem, qui duos filios Jonathæ misit Triphoni 1. Machab. cap. 13.

Imò videtur in casu ille innocens obligatus ad exponendum vitam suam pro bono communi; et juxta Daelman reus fieret gravis peccati in rempublicam, si recusaret ad tyrannum ire.

Aliud foret, si ille innocens nullo modo esset subditus illius loci; quia extraneus pro republica aliena mortem subire non tenetur. Posset tamen respublica talem extraneum in sua ditione latitantem compellere exire cum mortis periculo.

Obj. I. Ex illa missione sequitur mors innocentis, et liberatio civitatis tantùm ex mutata voluntate tyranni: ergo, &c.

R. Ex illa missione mortem innocentis non sequi immediatè, sed ex mala voluntate tyranni: dum autem effectus malus non sequitur, nisi mediatè, non debet bonus nisi mediatè sequi.

Obj. II. Non liceret in casu innocentem tradere bestiis, neque codices sacros tyranno profanandos: ergo, &c.

R. Negando conseq. disparitas est pro priori, bestias naturaliter sævire et devorare; et ita, qui hominem bestiis objiciunt, directè illum occidunt: tyrannus verò agit liberè, et ita ipse, non mittens, directè occidit.

Pro secundo disparitas est, per profanationem librorum sacrorum fieri injuriam ipsi Deo & Religioni, quæ multò gravior est, quàm quælibet injuria reipublicæ inferenda: deinde codices sacri sunt altioris ordinis, nec ordinantur ad salutem reipublicæ, sed ad salutem animarum: membra autem communitatis ordinantur ad salutem temporalem communitatis.

Accedunt in confirmationem exempla varia SS. Martyrum, qui mori præëlegerunt quàm codices sacros tradere in manus tyrannorum, ut videre est in Martyrologio Romano, die secunda Januarii et undecimâ Februarii.

Ob eandem rationem putatur, illicitum esse mittere tyranno virginem stuprandam; quia pudicitia virginis non ita ordinatur ad rempublicam servandam, ut vita innocentis subditi. Præterea in casu virginis est periculum proximum, *ne libidini* consentiat, quale periculum non est in casu

nocentis occidendi, ut propterea respublica se potius rmissive habere possit in casu innocentis, quam in casu rginis.

N. 123. DE JUDICE FAMOSO.

S. Thom. q. 64. art. 6. ad 3. & q. 67. art. 2.

Si judex privatim noscat innocentem, non potest eum ad mortem damnare.

FAMOSA est quæstio, quid agere debeat Judex, si ivatâ scientiâ noscat aliquem esse innocentem, qui tamen judicio probatur reus?

Certum est, ab isto Judice adhibendam esse omnem igentiam & industriam, ut liberet innocentem, v. g. ertendo actorem, monendo testes privatim, eos exacıs examinando, ut possit inveniri contradictio, prout cit Daniel pro Susanna: vel curando, si possit sine ındalo, ut innocens fugâ elabatur, vel remittendo eum superiorem judicem, quem moneat de falsitate, et cui testem veritatis offerat, &c.

Quid, si adhibitis his mediis, innocentem liberare neıeat (qui casus, ut patet, fere metaphysicus est) & nisi ım morti adjudicet, graves perturbationes in republica ınt excitandæ?

R. Schola Thomistica communiter cum S. Th. Alexıdro de Ales, Steyaert, Danes, &c. sustinet, judicem non ecčare, si ferat sententiam mortis in illum innocentem cundùm allegata & probata. Ratio eorum est, quod in ısu Judex non occidat, sed falsi testes.

I. E contra Sylvius & cæteri plerique Authores docent, lem Judicem posse quidem contra privatam suam scienam judicare secundùm allegata & probata in casibus cilibus, sed non criminalibus, ubi agitur de pœna mortis, embro amittendo, aut simili graviore.

Probatur hæc sententia ex lege naturali & generali, xod. cap. 23. V. 7. "Insontem & justum non occides." t eodem cap. V. 2. "Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut à vero devies."

2°. Respublica non habet à Deo potestatem occidendi isi malefactores reipublicæ multùm noxios: atqui innoıns licet probatus reus, non est reipublicæ noxius: ergo, c. Sic omnes admittunt à republica occidi non posse in-

nocentem ad mandatum tyranni, alioquin patriam eversuri; ergo nec à judice in casu ad servandum juris ordinem.

Obj. I. Potest Judex ex dictis sic procedere in causis civilibus: ergo & in criminalibus.

R. Disparitas est, quod respublica ratione alti domini disponere possit de bonis temporalibus subditorum, quando id exigit reipublicæ necessitas: disponere autem non potest de vita vel membris hominis, nisi ex concessione divina, quæ concessio pro casu controverso nullibi legitur esse facta.

Obj. II. Exigit ordo juris, ut Judex procedat secundùm allegata & probata: ergo, &c.

R. Antecedens verum est, dum judex fert sententiam de iis, quæ plenè subsunt reipublicæ dispositioni, à qua suam potestatem accepit. Deinde non dicimus à judice posse judicari contra allegata & probata (quod contrariatur ordini juris) sed judicio supersedendum esse, quod in casu juris ordinem non evertit.

Obj. III. Respublica videtur habere potestatem occidendi probatos reos; quia Deut. cap. 17. V. 6. Deus dedit Judicibus hanc regulam: "In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur:" & cap. 19. V. 15. "In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum:" ergo, &c.

R. Negand. antec. Ad verba objecta dicendum, ea optimè intelligi in sensu negativo: "Nemo condemnetur, nisi sub duobus aut tribus testibus." Id probant verba sequentia in textu priori: "Nemo occidatur, uno contra se testimonium dicente;" & verba præcedentia in textu posteriori: "Non stabit testis unus contra aliquem."

Deinde etsi acciperentur in sensu positivo, intelligi deberent hoc modo, quod duo vel tres testes sufficiant, ut Judex de veritate allegatorum concludat, & secundum ea procedat, nisi aliquid obstet, prout in casu obstat scientia privata.

Obj. IV. In casu judex non occidit, sed falsi testes, juxta S. Thomam: ergo, &c.

R. Negando assump. nam judex ferendo sententiam, mandat innocentis occisionem; adeoque mortem verè intendit et in eam influit.

Obj. V. Judex petendo juramentum ab eo, quem scit pejeraturum, non est causa perjurii: ergo ferendo sententiam mortis in innocentem, non ideo est causa mortis.

R. Disparitas est, quod, ut dictum est, judex per sententiam mandet occisionem innocentis; sed in casu objecto judex non mandat juramentum, sed tantùm ad instantiam

rtis admittit illud et offert præstandum, sic ut juraturus aneat liber ad non jurandum: verùm innocens in nostro su absolutè cogitur mori.

N. 124. DE HOMICIDIO AUTHORITATE PRIVATA.

S. Thom. quæst. 64. art. 3.

Privatus illicitè occidit. II *Maritus adulterum.* III. *Factum Moysis.* IV. *Phineës.* V. *Aod, Jahel, &c.*

AN unquam licitum est occidere hominem authoritate ivatâ?

I. R. Nunquam id licet: & ita privatus nequidem occire potest malefactores reipublicæ multùm noxios; quia eus hanc potestatem non concessit privato, sed tantùm ipublicæ, et illis, qui ejus vices gerunt.

Nec obstat, à quolibet privato occidi posse "bannitos," u à republica vel Principe proscriptos; quia "banniti" n occiduntur privatâ authoritate, sed publicâ, quam epublica vel Princeps ob gravissimas rationes unicuique nquam ministro suo committit.

II. Non obstat etiam, leges civiles permisisse patri filiam, marito uxorem occidere in adulterio deprehensam, ac sum etiam adulterum; dicendum enim, vel leges hujusodi cædes non approbasse ut licitas, sed pro foro externo ermisisse impunitas ob justum patris vel mariti dolorem; el leges illas tanquam iniquas per jus canonicum correctas se.

Quid judicandum de facto Moysis, qui Exod. cap. 2. cidit Ægyptium percutientem quemdam de Hæbreis atribus suis?

III. R. S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 70. ocet, Moysen ex nimio & inculto zelo hunc Ægyptium cidisse: verum quæst. 2. in Exod. censet eum id ex Dei dmonitione vel inspiratione fecisse, quod colligit ex Act. ip. 7. V. 25. præterea S. Thom. hanc responsionem robans, aliam ex S. Ambrosio adfert, scilicet Moysen ccidisse Ægyptium defendendo eum, qui injuriam paebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ.

IV. Quantum ad factum Phineës Num. cap. 25. satis atet ex eodem loco, quod occiderit scortantes authoritate ivinâ: authoritas enim illa ibidem data erat judicibus

Israël: cum autem Phineës esset filius Summi Sacerdotis, ad eum hoc judicium pertinebat, sicut ad alios Judices, ait S. Thomas.

V. Ad facta Aod, Jahel, Judith, &c. dici potest, vel fuisse specialiter inspiratos, vel saltem attentâ istorum temporum sævitiâ bellandi, morumque duritate, facta illa multùm extenuari. Dum Scriptura ea laudat, plùs sæpe laudantur ob circumstantiam quamdam laudabilem eis annexam, quam quia in se laudabilia sunt.

N. 125. DE DEFENSIONIBUS OCCISIVIS.

I. *Injustus invasor vitæ* II. *Licitè occiditur,* III. *Servato moderamine inculpatæ tutelæ.* IV. *Conditiones hujus moderaminis.* V. *Probatur sententia ex S. Augustino.* VI. *Ex Catechismo Romano.* VII. *Ex Jure Canonico.* VIII. *Ex rationibus S. Thomæ.*

AN licet vitam suam defendere cum occisione injusti invasoris?

I. R. 1°. Certò non licet occidere "justum invasorem" vitæ, Judicem, Scabinos, &c. qui justè ad mortem condemnant.

2°. Nec licet occidere Judicem, testes aut accusatores, à quibus injusta imminet sententia, ut constat ex propositione 18. condemnata ab Alexandro VII. "Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, "à quo iniqua certò imminet sententia, si alia via innocens "non possit damnum evadere." Ratio condemnationis est, quod similis aggressio non fiat per vim; sed sicuti invaditur via juris, licèt inique, ita via juris medium est, quo se defendat; quod si non possit, opus est christiana fortitudine et patientia, dicendumque cum Psalmista Psalm. 16. "Propter verba labiorum tuorum ego custodivi "vias duras."

Quæritur itaque, an, dum quis injustè invaditur per vim, v. g. à latrone, nec aliter mortem evadere potest, quam injustum invasorem occidendo, licitè sic sese defendat, ut ex defensione mors invasoris sequatur?

II. R. Negant Boudart, Van Roy & alii pauci: dubitat Steyaert, Pauwels, & continuator Tournellii: verum Estius, Sylvius, Wiggers et alii communiter affirmant, modò servetur moderamen inculpatæ tutelæ.

Quandonam servatur moderamen inculpatæ tutelæ?

[I]II. R. Hæc phrasis desumpta est ex Innocentio XI.). SIGNIFICASTI. Extra leg. 5. tit. 12. & Alexand. III.). SI VERO "de sententia excommunicationis." Re[qu]irit autem sex conditiones.

[I]V. Prima: Ut ipsa defensio fiat non ad sumendam [vin]dictam, sed ad propulsandam injuriam: contra hanc [co]nditionem peccat, qui se defendit ex ira, odio aut [vin]dicta.

[S]ecunda: Ut invasus non utatur majori vi defensivâ, [qua]m sit opus ad avertendam mortem intentatam: hinc [si i]nvasus evadere possit fugiendo, clamando, excutiendo [inv]asoris arma, vulnerando, &c. illicitè se defendit cum [occ]isione invasoris.

[T]ertia: Ut vera vis inferatur: aliàs non foret defensio, [sed] aggressio: et ut defendens vim illatam repellat vi [sim]ilis generis.

Hinc non potes prævenire & occidere illum, qui solis [mi]nis tibi mortem intentat, neque latronem tibi obvium [nec]dum in te actu molientem; neque etiam eum, qui dolo, in[sid]iis aut calumniâ tibi mortem inferre conatur, putà [fals]um accusatorem, falsum testem, &c. ut constat ex pro[pos]itione damnata supra citata.

Hæc tamen non ita intellige, quasi invasus expectare [deb]eat, donec invasor primum ictum dederit, sed sufficit, [cum] aliquid agere, quo censeatur moraliter invadere, v. g. [si j]am stringat ensem, dirigat sclopetum, &c.

Quarta: Ut effectus bonus defensionis prævaleat, aut [sal]tem adæquet effectum malum: alioquin deesset justa [cau]sa. Vide id latiùs apud De Cocq & Daelman.

Quinta: Ut effectus malus non sequatur immediatè et [dir]ectè, et effectus bonus tantùm mediatè et indirectè, [nam] hoc esset facere malum, ut eveniat bonum. Hinc [non] licet projicere infantem in puteum, ut baptizetur.

[S]exta: Ut mors invasoris non intendatur, neque ut finis, [neq]ue ut medium, neque ut effectus defensionis; quia cùm [illi]citum sit privatâ authoritate hominem occidere, illicitum [qu]oque est, quòd invasus intendat invasorem occidere.

[P]ositis his conditionibus, nullum est peccatum, nequi[de]m contra charitatem (ut communis habet sententia) [vita]m suam cum occisione injusti invasoris defendere; [nisi] fortè invasor esset persona necessaria vel multùm [util]is reipublicæ, aut alia circumstantia occurreret, quæ [dic]taret vitam invasoris præferendam esse vitæ invasi.

[V]. Probatur hæc sententia 1°. ex S. Augustino quæst.

84. in Exod. dicente: "Intelligitur ergo tunc non per
"nere ad homicidium, si fur nocturnus occidatur;
"autem diurnus, pertinere; quia si oriatur sol sup
"eum, poterat discerni, quòd ad furandum, non ad oc
"dendum venisset."

Legem autem illam non debere judicari "judiciale
tantùm, patet ex eo, quòd textus S. Aug. relatus sit in J
Canonicum leg. 5. tit. 12. cap. 3. quod jus principalit
spectat forum conscientiæ. Insuper ratio, quam dat
Aug. petitur ex natura rei: unde lex illa Exodi part
naturalis erat, dictans talem non esse reum homicidii.

VI. Probatur 2°. ex Catechismo Romano, qui exp
cans præceptum "Non occides," sic habet: "Si quis
"lutis suæ defendendæ causâ, omni adhibitâ cautio
"interemerit alterum, hâc lege non teneri satis patet."

VII. Probatur 3°. Clemens V. leg. 5. tit. 4. cap. uni
dicit: "Si furiosus, aut infans seu dormiens homine
"mutilet vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem i
"currit, et idem censemus de illo, qui mortem aliter e
"tare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem
atqui secundum præsentem juris dispositionem omnia o
nino homicidia peccaminosa habent annexam irregula
tatem: ergo, &c.

VIII. Probatur 4°. ex rationibus S. Thomæ q. 64. a
7. quarum prima est, quòd secundum jura liceat vim
repellere: secunda, quia per se loquendo et cæteris pa
bus, tenetur homo plus providere vitæ propriæ, qu
alienæ: tertia et præcipua ratio est, quia occisio invaso
in casu non est voluntaria, eo quod sit præter intent
nem: cùm enim ex tali defensione æque immediate
quatur propria conservatio, ac mors invasoris, licet se
defendere intendendo effectum bonum, et se permiss
habendo ad effectum malum.

N. 126. SOLVUNTUR OBJECTIONES.

OBJ. I. Lex "non occides" est generalis, nec legi
Deus casum hunc de occidendo invasore excepisse: er
&c.

R. Negando conseq. quia hic casus defensionis non e
excipi, eò quòd illâ lege non comprehendatur: qui e
moderamine servato se defendit, licet occidat physice, r
tamen occidit moraliter: occidere enim moraliter imp
tat aliquem è medio tollere, intendendo ejus mortem.

Inst. Atqui occidit moraliter. Probatur: quia voluntarie ponit actionem certò causativam mortis: ergo, &c.

R. Negando conseq. ratio est, quòd non ponat actionem causativam mortis, quatenùs causativam mortis, sed quatenùs suî defensivam: cum enim justam causam habeat ponendi defensionem, hinc non est moralis causa mortis: nihil enim prohibet, ait S. Thom. unius actûs esse duos effectus, quorum alter sit solum in intentione, alius verò præter intentionem. Exemplum poni potest in Medico, qui præcipit aperiri venam infirmo, ex qua apertione certò scit secuturum animi deliquium, quod revera ipse nollet, si aliter infirmus posset sanari: in hoc casu Medicus vult salutem infirmi "ut finem," emissionem sanguinis "ut medium:" deliquium autem istud nullo modo vult, nisi ut aliquid simul sequens præter intentionem suam, quod non censetur moraliter velle.

Inst. II. Qui vult causam per se alicujus effectûs, saltem indirecte vult effectum in ea causa per se contentum: ergo qui in casu vult talem defensionem, vult saltem indirecte alterius occisionem.

R. Ex assumpto ad summum sequitur, quòd talis istum effectum velit physice et materialiter, sed non sequitur, quòd istum effectum velit moraliter et imputabiliter; quia ut effectus sit voluntarius et imputabilis, requiritur obligatio non ponendi causam; jam autem sic se defendens habet justam causam ponendi illam actionem.

Obj. II. Invasus in casu intendit mortem invasoris. Probatur: actio invasi non est defensiva, nisi quatenùs occisiva: ergo intendendo actionem defensivam intendit mortem.

R. Negando ass. ejusque probationem: quia tantum verum est, quòd intendat actionem defensivam, quæ simul quidem est occisiva, sed eam ut talem non intendit. Defendens ergo in casu intendit conservationem vitæ "ut finem," et actionem defensivam "ut medium" necessarium; quæ defensio, cum habeat duos effectus, justa de causa habet se permissive ad effectum malum, et intendit effectum bonum; unde etiam negandum est, actionem non esse defensivam nisi mediante morte.

Inst. Atqui actio illa intenditur ut est occisiva. Probatur: quia ideo invasus potiùs sclopetum dirigit ad caput aut cor invasoris, quam ad brachia vel pedes, ut ictus sit occisivus: ergo, &c.

R. Negando subseq. ejusque probationem; ideo dirigit

sclopetum ad caput aut cor, eò quòd ictus non esset aliter satis defensivus propriæ vitæ; quòd si ictus directus, v.g. ad crura, esset satis defensivus, tali casu dirigendo ictum ad caput vel cor, excederet moderamen, et peccaret.

Obj. III. Si licet sic occidere, licet etiam intendere mortem; quia licet velle id, quod licet facere.

R. Distinguendo assump. probationis: licet velle id, quod licet facere, quando id in se licitum est, concedo assump. quando tantùm consequitur actum licitum, et ab eo quis excusatur defectu voluntarii, nego assump. sic licitum est Confessario se permissive habere ad motus turpes, qui oriuntur ex auditione confessionis; non tamen licet eos intendere.

Obj. IV. S. Augustinus lib. 1. "de libero arbitrio" cap. 5. dicit: "Quo pacto illos defendam, qui interfi- "ciunt, ne interficiantur, non invenio." Et ad Publicolam Epist. 154. "De occidendis hominibus, ne ab iis "occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, &c."

Similiter S. Ambrosius lib. 3. Offic. cap. 4. dicit: "Mihi non videtur, quòd vir christianus quærere sibi "vitam alienâ morte debeat, qui etiamsi in latronem ar- "matum incidat, ferientem referire non possit, ne dum "salutem defendit, pietatem contaminet." Similia habet lib. 3. in Lucam cap. 22.

R. S. Thom. utrumque locum S. Augustini dicit intelligi debere de iis, qui intendunt occidere, ne ab aliis occidantur.

Deinde verba prioris textûs juxta novissimam editionem Parisiensem, non sunt S. Augustini, sed S. Evodii, cui respondet S. Augustinus: "Multò minùs ego inve- "nire possum cur hominibus defensionem quæras, quos "reos nulla lex tenet." Replicat autem Evodius: "Nulla "fortasse, sed earum legum, quæ ab hominibus leguntur; "nam nescio, utrum non aliquâ vehementiore ac sacratis- "simâ lege teneantur." Hanc distinctionem quidem in sua generalitate approbat S. Aug. sed non ut absolute veram, sed solummodo ut fidentem et sublimia quædam petentem, inchoatam tamen minusque perfectam; nec eam applicat occisioni invasoris.

Alii dicunt, ipsum S. Augustinum fateri lib. 1. Retractationem cap. 9. quòd in libris de libero arbitrio plus disputative, quàm assertive loquatur, prout etiam patet ex eo, quòd in citatis locis nihil admodum finaliter resolvat.

Ad locum ex Epistola ad Publicolam respondetur, in)o agi de quæstione, an invasus debeat invasorem occilere, & quidem ut apparet ex textu, invasorem, qui sinè nterfectione repelli potest, cui quæstioni rectè respondet S. August. sibi non placere consilium de occidendis homiiibus.

R. Ad S. Ambrosium, quòd improbet occidere aliquem nimo vindictæ, vel intendendo mortem: alioquin seueretur ex verbis ejus non esse licitum se defendere)ntra invasorem vitæ referiendo, quod falsum est.

Alii docent, S. Ambrosium utroque loco prohibere de›nsionem, non ut in se malam, sed ut minus perfectam ab lege Evangelii: uno ex his modis solvi possunt plures lii textus SS. Patrum relati apud Authores.

N. 127. COROLLARIA CIRCA DEFENSIONEM OCCISIVAM.

. *Defensio occisiva non est præcepta.* II. *Licita tamen etsi causa data.* III. *Exceptio.* IV. *Licet defendere vitam proximi.* V. *An invasus teneatur ad restitutionem.*

AN ex sententia, quæ docet invasum posse, non est onsequens eum teneri ad defensionem occisivam?

I. R. Negativè, quia præceptum conservandæ propriæ itæ non obligat, ut tali medio extraordinario servetur: i tamen solummodo consideretur vita invasi, certum est, ıvasum debere vitam suam præferre vitæ invasoris seundum ordinem charitatis: verùm si attendatur bonum irtutis christianæ, ut dictum est Num. 139. "de Chariıte," putâ quòd occasione occisionis invasoris sequatur us æterna damnatio, item quòd invasus se exponat perillo excedendi moderamen, charitas potiùs inclinat (licet on obliget) ut invasus à tali defensione abstineat, nisi ›rte sciret se esse in peccato mortali, diffideret de vera)ntritione, aut foret persona reipublicæ necessaria, &c.

An licet invaso sic se defendere, si invasori causam ıvadendi dederit verbis vel factis?

II. R. Affirmativè, sepositâ necessitate spirituali ex'emâ invasoris; quia propter talem causam invasionis ıtam, invasus non remittit jus se defendendi, nisi foret ınnitus, seu à republica proscriptus, cujus occidendi ıusquisque potestatem accepisset.

III. Dictum est "Sepositâ necessitate extremâ spiri-

"tuali invasoris:" quia si invasor sit amens vel ebrius, qui scitur esse in peccato mortali, & postea speretur ejus pœnitentia, regulariter illicitum erit talem occidere; quia debemus pro tali animam ponere, ut dictum est Num. 138. "de Charitate."

An licet contra injustum invasorem defensione occisivâ tueri vitam proximi?

IV. R. Per se loquendo affirmative; quia istud auxilium præstitum proximo invaso est justum, cum sit cooperari operi licito proximi.

Non tamen tenemur per se loquendo ita defendere vitam proximi invasi, nisi invasus foret pater, mater aut proximus consanguineus, vel persona reipublicæ multum utilis, &c. ratio patet ex dictis initio Num. scilicet quod ipse invasus non teneatur sic defendere vitam propriam.

Hinc communiter resolvunt Authores, nequidem prætorem, licet ex justitia teneatur defendere vitam subditorum, obligari cum propriæ vitæ periculo defendere vitam alicujus privati invasi: atque ita habet communis apprehensio.

An tenetur ad restitutionem, qui injustum vitæ invasorem occidit?

V. R. Non tenetur, si moderamen non excesserit: quòd si moderamen excesserit, aliter scilicet quàm affectu merè interno, tenebitur; quia eatenus est injusta occisio.

Monent De Cocq, aliique hanc quæstionem non esse publice tractandam coram populo, ne homines vulgares dictam occidendi licentiam nimium extendant, et quia rarò fit sine peccato, cum facile excedatur requisitum moderamen.

N. 128. DE DEFENSIONE OCCISIVA CAUSA PUDICITIÆ CONSERVANDÆ.

I. *Illicita est occisio invasoris pudicitiæ.* II. *Tenetur tamen invasus resistere.*

AN licet se defendere cum occisione invasoris pudicitiæ?

I. R. Sententia negativa sicut hodie est communior, ita etiam verior et practice tenenda videtur.

Probatur 1°. quia pudicitia vel sumitur pro virtute animi; & hæc ab invitis auferri non potest: unde dicebat S. Lucia tyranno: Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam: vel sumitur pro integri-

tate corporis et hæc est inferioris, quàm vita hominis: adeoque præferri non potest vitæ invasoris; proinde pudicitiam sic acceptam defendens cum occisione invasoris, non servaret moderamen inculpatæ tutelæ.

Probatur 2°. ex S. Aug. lib. 1. " de libero arb." cap. 5. dicente: " Legem quidem (erat lex civilis, quâ invasores " pudicitiæ occidebantur impune) non reprehendo, quæ " tales impunè permittit interfici; sed quo pacto illos de- " fendam, qui interficiunt, non invenio."

Adde, quod inter Sanctas, quas colit Ecclesia, nullæ legantur hâc defensione usæ, quamvis indubiè aliquando occasio adfuerit. Nec etiam reperitur casus hîc exceptus à generali lege " non occides."

Obj. I. In jactura pudicitiæ periculum est consentiendi libidini alienæ, nisi occidatur invasor: ergo licite occiditur.

R. Cum Steyaertio, quòd in corruptionibus istis violentis major soleat esse horroris, quam delectationis sensus pro parte saltem superiori, seu voluntate, esto in parte sensitiva aliquid forte illecebræ interveniat: unde periculum istud non est ita propinquum. Ita etiam censuit S. Augustinus lib. 1. " de Civitate Dei" cap. 25. dicens: " Nullo modo " hoc facit animus, ut consentiat libidini carnis suæ aliena " libidine concitatæ, qui Deo potiùs ejusque sapientiæ, " quam corporis concupiscentiæ subjectus est."

Dato etiam, periculum consensûs esse proximum, non licet facere certum peccatum occisionis, ut evitetur incertum. " Quis enim ita desipiat, inquit S. Augustinus ci- " tatus, ut dicat: jam nunc peccemus, ne forte postea pec- " cemus: jam nunc perpetremus homicidium, ne forte " postea incidamus in adulterium."

Obj. II. Mulier non potest, nequidem metu mortis, velle permittere se violari, ergo licite se defendit occidendo invasorem.

R. Negando conseq. ratio est, quod velle permittere se violari, sit consentire in suî violationem, adeoque peccare.

Obj. III. Pudica mulier mallet mori, quam corpore fœdari: ergo pudicitia pluris facienda est, quam vita.

R. Dato antecedente, nego cons. quod enim pudica mulier possit eligere potius pati mortem, quam fœdari, non est quia pudicitia pluris fieri debet quam vita, sed quia non tenetur vitam conservare medio tam odioso & periculoso: aliud autem est, non conservare vitam, aliud occidere. Hoc sensu intelligi potest id, quod dicit S. Ambrosius lib. 3. officiorum: " Periculum pudoris bonis feminis

"morte gravius est:" vel dici potest, quod S. Pater tantùm velit pudicam feminam malle mori, quam alienæ libidini consentire.

Obj. IV. S. Augustinus lib. contra mendacium dicit: esse minus malum mentiri ad tuendam pudicitiam quam ad servandam vitam: atqui vita potest defendi cum occisione invasoris: ergo & pudicitia.

R. Textus S. Augustini, quo mirè lætantur adversarii, evidenter agit de pudicitia, ut est virtus animi.

II. Notandum, quod licet persona, cujus pudicitia invaditur, non possit invasorem occidere, teneatur tamen omni modo possibili resistere, fugiendo, clamando, manibus pedibusque reluctando, &c. nec licet ei, etiam metu mortis quieto corpore manere; quia hoc esset actui turpi cooperari.

Monet de Cocq ex de Lugo in praxi rarò credendam esse oppressionem violentam, quæ sit sine omni peccato ex parte feminæ.

De osculis et tactibus impudicis, in quibus omnimoda intervenire potest violentia, dicendum, quod etiam postea se defendere possit persona vim passa, v. g. fugienti infligendo alapam; non quidem ad vindictam sed ad ostensionem indignationis, ut sic pro futuro terreatur aggressor impudicus.

N. 129. DE DEFENSIONE OCCISIVA CAUSA HONORIS VEL FAMÆ.

I. *Illicitum est occidere invasorem honoris vel famæ.*

AN licet occidere injustum invasorem honoris vel famæ?

I. R. Nulli unquam licet, cujuscumque conditionis sit, honorem aut famam defendere cum occisione injusti invasoris.

Probatur 1°. Honor & fama radicaliter sumpta ab invito auferri non possunt; quia sic consistunt in qualitatibus tam naturalibus, quam supernaturalibus: formaliter sumpta consistunt in testificatione & æstimatione aliorum: ista autem testificatio et æstimatio sunt bona nimis fragilia & mutabilia, quam ut vitæ hominis comparari possint.

Probatur 2°. occidere in tali casu est vindictam sumere, non se defendere; quia occidendo non conservat famam et honorem, utpote jam ablatum; sed solùm acquirit falsum quemdam honorem apud mundanos.

Probatur 3°. ex condemnatione sequentium propositionum.

" 1°. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui " nititur calumniam inferre, si aliter ignominia hæc vitari " nequit. Idem quoque dicendum, si quis incutiat alapam " vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum " fustis fugiat." Est trigesima inter damnatas ab Innocentio XI.

" 2°. Est licitum Religioso vel Clerico calumniatorem " gravia crimina de se vel de sua Religione spargere mi- " nantem occidere, quando alius modus defendendi non " suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit " paratus vel ipsi Religioso vel ejus Religioni publicè et " coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occi- " datur." Est decima septima inter damnatas ab Alexandro VII.

Obj. Vir honestus mallet mori, quam vivere sine fama & honore: ergo, &c.

R. Dist. assumptum; meritò mallet mori, quam perdere famam et honorem ex propria culpa, concedo assumptum: merito mallet mori, quam amittere famam et honorem sine sua culpa per aliorum detractiones & calumnias, nego assumpt.

Licitum tamen est moderate famam et honorem suum defendere, ut fecit S. Paulus adversùs Pseudo-Apostolos 2. ad Cor. cap. 10. & varii alii Sancti, præcipuè ubi honor Religionis id exigebat.

N. 130. DE DEFENSIONE OCCISIVA CAUSA BONORUM TEMPORALIUM.

I. *Non licet occidere ob bona temporalia.*

AN licet occidere injustum invasorem bonorum temporalium?

I. R. Negativa certa est. Probatur 1°. Ex eo, quod bona temporalia sint longè inferioris ordinis, quam vita; adeoque peccatur contra quartam conditionem Num. 125. requisitam ad moderamen inculpatæ tutelæ.

Probatur 2°. quia Deus ipse Exod. cap. 22. prohibuit occidi furem diurnum, eo quod discerni tunc posset, quod ad furandum, non ad occidendum venisset.

Conformiter leges civiles non permittunt occidi furem diurnum, nisi se telo defendat, neque etiam furem nocturnum, si quis sine suo periculo eidem parcere potuerit. *Leg. 44. digest. tit. 8. lege 9.*

Confirmatur responsio ex condemnatione sequentium propositionum per Innocentium XI. "Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei." Est trigesima prima.

"Non solum est licitum defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus." Est trigesima secunda.

"Licitum est tam hæredi, quam legatario, contra injustè impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injustè impedientem." Est trigesima tertia.

Obj. I. Cap. INTERFECISTI. lib. 5. Decret. tit. 12. dicitur: Si sine odii meditatione te tuaque liberando hujusmodi diaboli membra interfecisti......Si aliquid jejunare volueris, bonum est tibi, et eleemosynam fac largiter: ergo licet occidere ob bona temporalia.

R. Neg. conseq. quia verba "te tuaque liberando" summi non debent disjunctivè, sed copulativè, ut verba præ se ferunt: unde non est ibi sermo de invasore bonorum temporalium tantùm, sed etiam vitæ.

Ad cap. OLIM "de restitutione spoliatorum," & cap. DELICTO "de sententia excommunicationis" in 6. respondetur, in illis tantùm agi de defensione contra invasorem, non de occisione ejus: licitum certè est invasorem repellere, et sua defendere; sed non ideo licet occidere.

Obj. II. Sententia hæc fovet malitiam furum cum perturbatione reipublicæ et oppressione bonorum: ergo, &c.

R. 1°. Retorquendo argumentum: sententia opposita viam aperit homicidiis et animum addit sanguinariis cum perturbatione reipublicæ, et æterna damnatione animarum.

2°. Nostra sententia non prohibet omnem defensionem, et justitia publica supplet id quod deest defensioni privatorum: quod si hinc inde aliquis ejus vigilantiam effugiat, hoc per accidens est, et curari non solet.

Deinde satis multi semper inveniuntur, qui res suas acriter defendunt etiam cum occisione invasoris, et ita fures terrent, ut opus non sit, eos sententiâ favorabili instigare.

Obj. III. Bona fortunæ sunt necessaria ad vitam: atqui licitum est defendere vitam cum occisione invasoris: ergo etiam bona fortunæ.

R. Dist. assumptum: si per bona fortunæ necessaria *intelligantur* divitiæ, nego assumptum: falsum enim est

ad vitam esse necessarias: si verò per bona fortunæ ne-
saria intelligantur id, sine quo vita hìc et nunc servari
potest, v. g. panis extremè indigenti, tabula naufra-
ti, admitti potest assumptum: tunc enim verisimile
licitum esse rem istam defendere cum occisione inva-
is; quia est moralis invasio ipsiusmet vitæ.

N. 131. DE GRAVITATE ET DIVISIONE HOMICIDII.

Gravitas homicidii. II. *Ejus malitia.* III. *Dividitur n simplex et qualificatum.* IV. *Quale est parricidium.* V. *Sacrilegium.* VI. *Latrocinium.* VII. *Assasinatus.*

QUANTUM peccatum est homicidium?
. R. Est ex genere suo peccatum valde grave, et unum quatuor clamantibus in Cœlum: Gen. cap. 4. V. 10.
In quo consistit malitia homicidii?
II. R. 1°. In eo, quod homicida sibi usurpet jus, quod us sibi reservavit, et ex consequenti violet quodam-do imaginem Majestatis Divinæ; ad imaginem enim i factus est homo: Gen. cap. 9. V. 6.
2°. Violat jus occisi, privando eum vitâ, cujus custodi-læ inabdicabile jus habebat; et ejus animam fortè pe-ulo damnationis exponit. Reus etiam esse potest va-rum aliorum damnorum, de quibus in sequentibus.
3° Peccat in rempublicam, cujus membrum ipsa invita fert.
Quomodo dividitur homicidium?
R. 1°. Ex parte actus voluntatis dividitur in directum casuale: hoc subdividitur in casuale simpliciter seu rè, et in casuale secundum quid: prius est, quod neque se neque in causa est voluntarium: & tale homicidium fectu voluntarii non est peccaminosum. Posterius est, od non quidem in se, sed in causa est voluntarium, ac eo etiam peccaminosum.
III. 2°. Dividitur ex parte circumstantiarum in homi-lium simplex et qualificatum, quale est suicidium, parri-lium, sacrilegium, latrocinium, assasinatus, homicidium leficum, abortus, homicidium in duello, &c.
Quid est homicidium simplex?
R. Est injusta hominis occisio sine ulla enormi circum-ntia.
Quid est parricidium?

IV. R. Propriè significat cædem patris: sed generaliter sumi solet etiam pro matricidio, uxoricidio, fratricidio, sororicidio; item pro cæde prolium et propinquorum, item pro cæde Regis aut Principis et cujuslibet personæ, cui ob superioritatem debetur pietas, observantia aut obedientia.

Hinc ad parricidas reducuntur mulieres procurantes abortum, sive fœtus animatus sit, sive non: item quæ impediunt, quominùs ex concubitu concipere possint.

Quid est sacrilegium seu homicidium sacrilegum?

V. R. Est illud, quod committitur cum profanatione rei, loci, aut personæ sacræ: v. g. occisio Sacerdotis aut Religiosi, vel homicidium in loco sacro commissum.

Quid est latrocinium?

VI. R. Est illud, quod committunt latrones vias publicas obsidentes.

Quid est assasinatus?

VII. R. Est cædes facta per sicarios conductos, vel ex insidiis aut conjuratione: conductor vocatur "assasinator;" et executor sive conductus dicitur "assasinus." De his statuit Gregorius XIV. quod nullo gaudeant azylo.

N. 132. DE DUELLO.

I. *Duellum.* II. *Dividitur in simplex & solemne.* III. IV. *Ejus malitia.* V. *Nunquam est licitum,* VI. *Nisi authoritate publicâ.* VII. *Restitutio ratione duelli.*

QUID est duellum?

I. R. Est duorum vel plurium certamen ex condicto, statuto loco et tempore, citra publicam authoritatem, deliberata voluntate susceptum cum periculo occisionis.

Hinc si duo sine omni condicto vel sine temporis et loci determinatione in iram erumpentes arma sumant & pugnent, non erit propriè dictum duellum.

Censetur tamen veri nominis duellum, si duo incipientes rixari, v. g. in templo dicant sibi invicem: Non est locus idoneus ad dirimendas querelas, eamus foras, vel egrediamur in proximam plateam, et ita certamen committant. Item si dicant: digladiemur primo, qui ad pugnam commodior occurret loco: quia in his satis determinatur locus, tempus, &c. addit Collet, esse duellum, si statuant digladiari, ubicumque solus soli occurret.

Duellum non est, si pugna suscipiatur sine periculo occisionis: sufficit tamen periculum morale, quale est, si

gna suscipiatur sub hac conditione: "Sistemus ad primam effusionem sanguinis."

Arma etiam, quibus pugnatur, debent in his circumntiis esse moraliter occisiva, qualia sunt sclopetum, sis, culter, lapides, graviora ligna, &c. si solis fiat nibus, tale periculum subesse non judicatur.

Quomodo dividitur duellum?

II. R. In simplex et solemme; item in publicum et cultum?

Solemne est, in quo adhibentur certæ cæremoniæ, ut signatio armorum, electio patrinorum seu secundantium, umptio testium, &c. Simplex est, quod fit sine istis remoniis.

Quo jure prohibitum est duellum?

R. Jure naturali, positivo divino et humano, tam civili am Ecclesiastico.

In quo consistit malitia duelli?

III. R. In eo, quod uterque duellantium se conjiciat in riculum damnationis æternæ, prodigat vitam suam et ienam, ac privatâ authoritate conetur occidere: provons insuper reus est gravis scandali in provocatum, painos & testes.

An duellum semper est illicitum?

IV. R. Duellum privata authoritate quovis prætextu sceptum, sive ostentationis virium, sive honoris aut mæ defendendæ causa, semper est illicitum: ratio est, od pro his nunquam liceat occidere. Susceptum ad æstionem obscuram dirimendam, vel ad jus aut veritam indagandam, est insuper superstitio vel tentatio Dei.

Obj. Si vir nobilis aut militaris duellum non acceptet, bebitur pro infami: ergo, &c.

R. Esto talis haberetur, non ideo liceret duellum suscire, cum juxta N. 129. illicitum sit occidere injustum insorem famæ vel honoris: sed et quam maximè falsum t, in recusatione duelli inveniri aliquid verè infamans: de statuerunt Principes nostri anno 1610. 27 Februarii hunc modum art. 4. "Quoniam pleraque duella ortum habent ex falsa opinione, quasi degenere timore impediantur, qui manu sua injurias aut convicia non vindicant: declarant Principes falsam esse eam opinionem: honorem injurias passorum sub suam protectionem recipiunt, et ne quis exprobret, sub suæ indignationis et arbitraria pœna vetant." Idem renovatum est anno 1660 Augusti, art. 5.

Pro Gallia statuerunt S. Ludovicus, Henricus IV. et Ludovicus XIV. ut qui duello confligunt, tanquam læsæ divinæ et humanæ Majestatis rei habeantur, eorumque corpora feris projiciantur.

Hinc etiam meritò condemnavit Alexand. VII. hanc propositionem: "Vir equestris ad duellum provocatus, "potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios "incurrat."

An duellum authoritate publica initum potest esse licitum?

V. R. Affirmativè, scilicet possunt Principes de certo loco ac tempore convenire, ut unus vel plures utrimque determinati pugnent ad terminandum justum bellum, cujus exitus incertus est, ut ita multitudini parcatur; neque hoc est propriè dictum duellum, sed quædam species justi belli pro republica.

An ille, qui alterum in duello occidit vel mutilat, tenetur ad restitutionem?

VI. R. Si occisus vel mutilatus, nulla vi, fraude vel dolo inductus, libere duellum acceptaverit, & juri restitutionis valide cedere potuerit, non videtur occisor vel mutilator ad restitutionem teneri; quia censentur sibi mutuò restitutionem remittere: secùs dicendum, si vi vel fraude fuerit pertractus, aut juri suo cedere valide non potuerit.

N. 133. DE PŒNIS DUELLANTIUM.

I. *Pœnæ duellantium.* II. *Excommunicatio reservata.* III. *Negatio sepulturæ Ecclesiasticæ.* IV. *Irregularitas.* V. *Pœnæ civiles.* VI. *Observanda à Confessario.*

QUÆNAM sunt pœnæ duellantium?

R. Sunt variæ, tam Ecclesiasticæ quam civiles, eæque gravissimæ.

I. Prima, vi Concilii Trid. Sess. 25. "de Reform." cap. 19. excommunicantur domini temporales, qui locum in terris suis inter Christianos ad duellum concedunt.

Etiam excommunicantur, qui pugnam commiserunt, et eorum patrini: atque hi omnes incurrunt pœnam perpetuæ infamiæ ac proscriptionis omnium bonorum.

Item excommunicantur, qui consilium in causa duelli tam in jure quam in facto dederint, necnon spectatores, scilicet de industria et ex proposito.

II. Quamvis autem Conc. Trid. dictam excommunicationem nemini reservaverit, id tamen fecit Pius IV. motu

roprio anno 1560. Deinde Gregorius XIII. anno 1582. Bulla AD TOLLENDUM extendit prædictas pœnas ad duella tiam non solemnia.

Clemens VIII. Bulla ILLIUS VICES anno 1592. antè latas constitutiones confirmavit, extenditque ad duellum ive publicum sive privatum; licet etiam pugna effectu ommissa non fuerit, si hoc per ipsos non steterit.

III. Secunda pœna per Tridentinum statuta est, ut si n ipso conflictu decesserint, perpetuò careant sepultura Ecclesiastica, etiamsi (ait Manuale Mechliniense) ante bitum signa pœnitentiæ dederint: Imo etiamsi à Sacerote sacramentaliter absoluti essent.

Authores communiter resolverunt, illum, qui in duello, ccepto vulnere, non statim, sed altero tantùm die moritur, epultura Ecclesiastica privari non debere; quia talis non otest dici "in ipso conflictu decessisse;" verum Beneictus XIV. in Bulla DETESTABILEM de anno 1752. statuit Ecclesiastica sepultura privandum quemcumque mortuum x vulnere accepto in duello, sive mortuus sit in loco conlictûs sive alibi, aufertque Episcopis potestatem super ac pœna dispensandi. Si tamen duellum occultum sit, epultura Ecclesiastica privari non debent; quia crimina cculta pœna publica puniri non debent. In dubio recurrendum est ad Ordinarium.

IV. Tertia pœna est, qua in duello hominem occidens incurrit irregularitatem Summo Pontifici reservatam.

V. Secundùm edictum Archiducum Alberti & Isabellæ de anno 1610. renovatum 26. Octobris 1626. duellantes plectuntur morte, tam acceptantes quam provocantes, item confiscatione bonorum.

Art. 2. provocantes declarantur infames, privantur mni statu, honore, ac pensione, et media pars bonorum addicitur fisco.

Denique qui nuntia aut literas provocationem continenes detulerint, aut duellantes quomodocumque fuerint uxiliati aut eos comitati, capite plectuntur & bonorum coniscatione.

Quomodo se geret communis Confessarius cum duelante, qui ex vulnere inflicto versatur in articulo mortis, et petit absolvi?

VI. R. Ex parte reservationis vel excommunicationis nil impedit, quominus eum absolvat; quia in articulo mortis ulla est reservatio; sed quam efficacissimè inducendus st, ut omnem animi rancorem & spiritum vindictæ depo

nat,respiciens in exemplum Christi: deinde ubi tempus moram patitur, imponi ei debet ut præstet cautionem vel etiam juramentum, quo, si convalescat, velit stare mandatis Ecclesiæ, et absolutè resarcire omnia damna illata parti læsæ, si quæ debeat.

Generatim autem Confessarius à pœnitente confitente duellum, inquirere debet, 1°. An fuerit provocatus, an provocans. 2°. Quæ sit utriusque personæ qualitas. 3°. An et quanto tempore odium foverit. 4°. An alium in duello occiderit, &c.

Notandum absolvi non posse milites, officiales, nobiles, &c. qui in præparatione animi semper parati sunt ad suscipiendum duellum, quandocumque ipsis offertur: si tamen dispositi videantur, in particulari interrogandi non sunt, an oblata occasione adhuc idem facerent; sed potiùs durè increpandi sunt, ponendo eis ob oculos enormitatem peccati, et periculum, cui se exposuerunt, perdendi corpus & animam: & solidè confortandi, ne de cætero id attentare audeant.

N. 134. DE ABORTU.

I. *Abortus.* II. *Tempus animationis fœtûs.* III. *Pro praxi.* IV. *Non licet procurare abortum.* V. *Nequidem indirectè.* VI. *An pro salute matris.*

QUID est abortus?

R. Est præmatura ejectio fœtus, quem mulier in utero gestat.

I. Ad abortum propriè dictum sufficit fœtum esse conceptum, sive animatus sit, sive non: hinc impedire, ne fœtus concipiatur, ut fecit Onan Genes. cap. 38. non est abortus propriè dictus, nec subjacet pœnis statutis contra procurantes abortum, licèt ob similitudinem malitiæ ad abortum reducatur. Similiter ad abortum non spectat abactio fœtûs jam corrupti.

Quandonam censetur fœtus animari?

II. R. Id est incertum: multi hodie fœtum animari volunt ab ipso conceptionis initio, alii tertio, alii quarto die post conceptionem: unde quotiescumque fœtus ex utero pellitur, incertum est, an non expellatur fœtus animatus.

Fœtum diu ante partum animari, certum est ex quotidiana experientia, cum multi ex utero matris exsecti diu supervixerint: unde meritò Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: "Videtur probabile, omnem fœtum,

quamdiù in utero est, carere anima rationali; et tunc primum incipere habere eandem, cum paritur, ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi."

III. Quantum ad pœnas incurrendas, ut quid certi in praxi habeatur, communiter censent Authores, eas incurri procurante abortum post quadragesimum diem, conceptionis, si sit masculus, et post octogesimum diem si sit femella, & ubi dubitatur, utrum sit mas an femella, præsumitur esse mas pro foro conscientiæ: hanc esse praxim Pœnitentiariæ testatur Navarrus in ea diu multùmque versatus, ad tit. " de Homicidio" leg. 5. concilio 42.

An aliquando licet procurare abortum?

IV. R. Directè et ex intentione procurare abortum, est gravissimum peccatum, sive fœtus animatus sit, sive non.

Probatur: quia procurare abortum repugnat speciei humanæ et naturali fini seminis, quod ex se ordinatur ad generationem, speciei humanæ propagationem ac conservationem; adeoque sicuti propterea pollutio semper est illicita, multò magis semper illicita erit procuratio abortûs.

Hinc meritò Innocentius XI. damnavit hanc propositionem num. 34. " Licet procurare abortum ante animationem fœtûs; ne puella deprehensa gravida occidatur " aut infametur."

An procuratio abortûs est propriè dictum homicidium?

R. Si fœtus sit animatus, dubiè est homicidium propriè dictum, et quidem tantò gravius, quod animam infantis insuper æternaliter perdere natum sit. Itaque talem abortum procurans, fit obnoxius irregularitati aliisque homicidii pœnis.

Si fœtus non sit animatus, (quod semper incertum est) non est homicidium propriè dictùm, sed tantum reductivè, quatenus, ut loquitur Tertullianus in Apologetico cap. 3. " Homicidii festinatio est prohibere nasci." Hinc procurans talem abortum committeret quidem peccatum in malitia simile homicidio, pœnas tamen homicidii non incurreret.

An saltem non licet causare abortum indirectè?

V. R. Regulariter peccat graviter, qui facit id, ex quo prævidere potest et debet secuturum abortum, licet illum non intendat formaliter; quia abortus ita secutus est voluntarius in causa, nisi ratio gravis ponendi talem causam excuset.

Hinc rea est abortûs coram Deo mulier ferens gravia pondera, inordinate laborans, nimiùm saltans, violenter

irascens aut quid simile agens, ex quo prævidere potest et debet abortum secuturum. Idem dic de viro graviter percutiente mulierem prægnantem, &c.

An licet matri sumere pharmacum ad suî conservationem, ex quo simul periculum est abortûs?

VI. R. Si pharmacum istud directe & ex natura suâ ordinetur ad expellendum fœtum sive animatum, sive inanimatum, & etiamsi certa videatur utriusque mors, si non abhibeatur istud remedium, & isto adhibito probabile sit, matrem servari posse, adhuc tamen illicitum est tale pharmacum sumere, ut Authores communiter resolvunt: quia hoc est directe procurare abortum, quod nunquam licet.

2°. Si fœtus sit animatus, vel dubitetur, an sit (quod dubium semper subest) nullo modo licet abhibere pharmacum directe curativum matris cum periculo mortis fœtis; quia tenetur mater exponere vitam corporalem pro vita spirituali prolis existentis in extrema necessitate.

Quid si, nisi sumatur pharmacum, mater certò sit moritura simul cum fœtu & absque baptismate?

R. Steyaert in hoc supposito speculativo iniquum non videri, si servetur quæ potest, & perire sinatur, qui erat periturus.

Verùm quoad praxim dicendum cum Daelman, istud suppositum vix unquam posse esse certum; nam non constabit, mortuâ matre fœtum non posse exscindi vivum, neque certe sciri potest, an mater sine tali remedio forte supervictura non sit, cum in similibus expertissimi medici sæpe fallantur. Deinde si hoc suppositum semel practice admitteretur, jam fingeretur periculum & certitudo, quæ non subsunt, & ita sæpe daretur ansa fœtum expellendi.

Conveniunt interim Authores, quod si sit æquale periculum fœtui, sive remedium sumatur sive non, tunc liceat matri illud sumere, quia ex hoc non infertur fœtui majus periculum, & consulitur vitæ matris.

Si constare posset, fœtum non esse animatum, & mater, nisi remedium sumat, sit moritura; tunc admitti posset, matrem uti posse medicamento, quod est directe curativum matris, & per se non tendit ad abortionem, quamvis periculum sit, ne inde abortus sequatur, modo mater alio remedio salvari nequeat, quia tunc abortio foret solum permissa, non procurata. Si tamen periculum mortis non immineret matri ex morbo naturali, sed aliunde, v. g. quòd prævideatur occidenda, vel in partu moritura, tunc tali remedio nullo modo uti posset.

Plura circa abortus modumque voluntarios præsertim impediendi, videri possunt apud Clarissimum Cangiamila in Embryologia Sacra.

N. 135. DE PŒNIS PROCURANTIUM ABORTIUM.

I. *Quid sit procurare abortum.* II. *Pœnæ statutæ à Sixto V.* III. *Moderamen per Gregor. XIV.* IV. *Observanda à Confessariis.* V. *De sectione matris vivæ.* VI. *De baptismo occisivo.*

I. PRÆNOTANDUM, quod procurare abortum, sit studio & ex proposito efficere per se vel per alium, ut fœtus præmaturè ex utero pellatur: unde non dicitur simpliciter procuratio abortûs, si tantum casualis sit, sive indirecte tantum voluntarius in causa remota, cui effectus per accidens conjungitur; sed requiritur, ut intendatur abortus vel tanquam medium, vel tanquam finis, saltem quantum est ex natura actionis.

Modi autem quibus abortus procuratur, sunt varii, ut potionibus, medicamentis, venenis, apertione venæ, ferendo grave pondus, violenter irascendo aut saltando, aliisque sexcentis modis, quos excogitat nequitia & vesana libido.

Caveat Confessarius, ne pœnitentem doceat in similibus: unde dum hac super re interrogari debet pœnitens, incipiat Confessarius petendo generaliter, v. g. "quomodo "hoc factum est?"

Quas pœnas incurrunt procurantes abortum?

R. 1°. Causantes abortum solum indirecte eum formaliter non intendendo, non videntur incurrere pœnas in procurantes abortum latas, quia "procurare," ut supra dictum est, importat studiosè & de industria efficere, ut fœtus præmaturè ejiciatur.

II. 2°. Sixtus V. Bulla EFFRENATAM 16 Novembris 1588. decernit, omnes, qui procurant abortum fœtûs animati, sive inanimati, effectu secuto, item qui sterilitatis potiones propinaverint, vel quominus fœtus concipiatur, impedimentum præstiterint, vel his criminibus quovis modo cooperati fuerint, incurrere omnes pœnas in omni jure contra homicidas voluntarios latas; & insuper subjicit eosdem ipso facto irregularitati & excommunicationi, excepto mortis articulo, Summo Pontifici reservatis: item privat eos officiis & beneficiis, & ad ea obtinenda inposterum inhabiles reddit.

III. Hanc bullam Sixti V. moderatus est Gregorius XIV. bulla Sedes Apostolica data 9 Julii anno 1591. & dictas pœnas irregularitatis, excommunicationis, & alias a Sixto latas restrinxit ad eos tantum, qui procurant abortum fœtûs animati, aut illi quovis modo cooperantur: deinde declarat ab hoc casu & censura annexa Episcopum & quemlibet Confessarium ab Episcopo ad hunc casum specialiter deputatum absolvere posse.

Itaque debet Confessarius observare statuta & instructiones Diœcesis, in qua confessiones audit. Pro Diœcesi nostra instructiones habent N. 12. "Advertendum, quod "nullus, quamvis potestatem absolvendi à reservatis habeat, absolvere possit ab hæresi, neque a procuratione "abortus fœtus animati, pro quibus delictis specialis facultas requiritur."

Notant Authores, cum in bulla Sixti V. dicatur "effectu secuto," dictas pœnas non incurrere illum, qui conatus est procurare abortum, aut ad abortum inducere, si ille effectus secutus non fuerit.

Leges civiles pro abortu ante animationem fœtûs quoad mulierem statuerunt pœnam exilii, post animationem pœnam mortis.

In Conc. Ancyrano ad annum 310. Can. 21. statuta fuit mulieribus abortientibus 10 annorum pœnitentia: ante illud debuerunt manere in pœnitentia tota vita.

Quænam observanda sunt circa confessionem & absolutionem illius, qui abortum procuravit?

IV. R. 1°. Quærenda est qualitas personæ, quæ in se vel in alia abortum procuravit.

2°. Qualitas & numerus personarum, per quas procuratus est abortus; quia fortè nefario scandalo sunt inductæ.

3°. Quanto tempore intenderint abortum, quia non nisi longo temporis tractu similia crimina committi solent, quo durante plurima crimina patrantur propter volitiones ejusdem criminis diversas & interpolatas, propter repetitos conatus, &c.

Circa absolutionem videndum 1°. an excommunicatio sit incursa.

2°. An sublatæ sint occasiones proximæ peccatorum, quæ ferè conjunctæ sunt huic peccato, ut incestuum, sacrilegiorum, concubinatûs, &c.: nam procurantes abortum his criminibus obnoxii esse solent.

3°. An satisfecerit, vel saltem paratus sit satisfacere

pro damnis ratione abortûs secutis: v. g. quòd hæreditas ad aliam familiam idcirco transitura sit.

Abortui affinis est oppressio prolis (in variis Diœcesibus reservata) quæ est homicidii vel paricidii species, qua quis liberos suffocat, aut quocumque modo enecat, sive omnino voluntariè & directe, sive casualiter & secundùm quid, ut fieri solet, v. g. quando tenellos infantes collocant secum in eodem lecto, qui regulariter à peccato mortali excusari non possunt propter oppressionis periculum.

Simile peccatum committunt, qui, ut honori suo consulant, proles clam natas alibi exponunt cum periculo, ne fame vel frigore moriantur, aut à bestiis devorentur: item parentes, quorum negligentia vel incuria proles in aquam vel in ignem ruunt, vel quorum proles moriuntur defectu debitæ educationis: item obstetrices, quæ defectu debitæ scientiæ causa sunt mortis fœtûs & sæpe etiam matris. De quibus omnibus fusiùs agit Chapeauville "de casibus "reservatis." cap. 10.

An licet secare matrem vivam, ut baptizetur proles alioquin sine baptismo moritura?

V. R. Si cum fundata spe servandi matrem vivam (quæ spes aliquando subesse creditur, ut videri potest in citato Cangiamila) ea sectio fieri non possit, illicita est, quidquid sperari possit de salute prolis; quamvis enim pro salute prolis vitam suam exponere debeat mater, non potest tamen propterea ei vita adimi, neque ideo ipsa consentire ut adimatur.

Si verò mater prægnans moriatur, non tantum potest, sed & debet ea sectio fieri, & quidem, Chirurgo aliisque peritis deficientibus, à Pastore, ut proles baptizetur.

An licet projicere puerum in fluvium, ut baptizetur, si aliter baptizari non possit?

VI. R. Negativè; quia illa projectio, ut supponitur, est de se occisiva prolis, & effectus bonus, scilicet baptismus prolis, sequitur ex ea tantùm mediatè, mediante nimirum prolatione formæ & intentione baptizandi, ubi effectus malus, videlicet occisio, sequitur immediatè.

Præterea disputatur, utrùm talis baptismus sit validus; quam quæstionem vide Num. 8. "De Sacramento Baptismi."

N. 136. DE MUTILATIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 65. art. 3.

I. *Mutilatio* II. *Est illicita privatâ authoritate.* III. *Nisi ob necessitatem corporis.* IV. *Non licet ob vitam spiritualem animæ.*

I. MUTILATIO est, qua corpus privatur membro aliquo, vel saltem ejus usu.

An licet seipsum vel alium mutilare?

R. Potestas publica, sicut potest ex justa causa privare vita, ita etiam potest privare membro.

II. Privata authoritate nemo seipsum vel alterum mutilare potest, nisi necessarium sit ad salutem corporis; quia sicut homo non est vitæ, ita nec membrorum dominus.

III. Itaque dum membrum nocivum est toti corpori, potest ipse sibi vel alter de ipsius licentia illud amputare, cum membrum sit pars totius corporis humani, adeoque sit propter totum: unde disponendum est de membro corporis, prout expedit toti; sic licet resecare membrum putridum, gangrenâ infectum, ne inficiatur totum corpus.

Similiter licet amputare membrum etiam sanum, dum aliter saluti corporis subveniri non potest: quod v. g. manus sit indissolubiliter affixa domui ardenti; hinc etiam excusatur Flavius Josephus, qui, data sibi à judice optione, an mallet sibi amputare manum unam, an ambabus truncari, elegit sibi unam manum præcidere, ut ipse refert l. 2. "de Bello Judaïco" c. 27.

An licitum est propter vitam spiritualem animæ seipsum vel alterum mutilare?

IV. R. Negativè; quia vita spiritualis semper aliis mediis servari potest: plerumque etiam mutilatio inefficax & inutilis est ad istum finem; cum sæpe concupiscentia sic non mansuetior, sed molestior fiat. Hinc culpatur Origenes, qui seipsum castravit verosimiliter ad evitandam suspicionem cum altero sexu, eò quod mulieres doceret.

Obj. I. Christus Matth. cap. 19. commendat Eunuchos, "qui seipsos castraverunt propter Regnum Cœlorum."

R. Id intelligitur de castratione mystica seu spirituali, quæ fit non per membri abscissionem, sed per voluntariam continentiam, maximèque per continentiæ votum, præsertim solemne.

Obj. II. Matt. cap. 5. præcipitur: "Si oculus tuus 'dexter scandalizet te, erue eum, & projice abs te:" ergo, &c.

R. Intelligitur sensu literali impropriè, ita ut oculus, manus, &c. non accipiantur pro membris corporis, sed metaphoricè pro re tam grata & necessaria, quam scilicet oculus, manus, &c. quæ est nobis occasio peccandi.

Ex dictis patet, graviter illicitum esse castrare aliquem uori gratia, vel ob suavitatem vocis.

Notandum ex S. Thoma loco cit. in "Corp." ad abscissionem membri corrupti requiri consensum illorum, qui mutilantur: quòd si isti sint irrationabiliter inviti, sufficere tunc posse consensum superiorum, v. g. patris, matris, tutoris, &c.

Dictum est: "si sint irrationabiliter inviti;" quia nemo debet consentire in suî mutilationem, si illa fieri nequeat sine acerbissimis doloribus: v. g. in excisione calculi & præcisione cruris: talia enim sunt media extraordinaria ad servandam vitam.

N. 137. DE VERBERATIONE ET INCARCERATIONE.

S. Thom. quæst. 65. *art.* 2 *&* 3.

I. *Verberatio,* II. *Et incarceratio.*

AN licet aliquem verberare?

I. R. S. Thom. "Non licet, nisi per modum pœnæ "propter justitiam: nullus autem justè punit alterum, "nisi ejus jurisdictioni subjectus sit: & ideo verberare "aliquem non licet, nisi habenti potestatem aliquam super "illum, qui verberatur."

Ita causâ correptionis & disciplinæ licitè potest verberare pater filium: idem est de magistro & tutore aliisque vices patris, alteriusve similem potestatem habentis, gerentibus.

An licet marito verberare uxorem?

R. Affirmativam lubenter amplectuntur & practicant Germani & rudiores nostrates. De mediocri verberatione admitti potest, si uxor graviter delinquat, & aliâ viâ non speretur corrigenda: sed casus hic perquàm rarus est: unde uxorem verberare, ad barbariem referunt Galli, & politiores nostrates: atque eis magis placet dictum Epis-

tolæ inter opera S. Bernardi: "Malam uxorem potiùs "risu quam baculo castigabis." Ratio est, quòd uxor non sit viri serva, sed socia, & cum eo una caro.

An licet aliquem incarcerare?

II. R. S. Thom. art. 3. "Incarcerare aliquem vel qualitercumque detinere, est illicitum, nisi fiat secundum "ordinem justitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam ali-"cujus mali vitandi."

Quamvis parentes non possint jure incarcerare filios, possunt tamen ad tempus illos domi recludere disciplinæ gratiâ.

Nota, peccata mutilationis, verberationis, incarcerationis, &c. non tantum repugnare charitati, sed etiam justitiæ; quia per ea læditur jus, quod quilibet habet liberè, integre & sine dolore membris suis utendi.

Art. 4. probat S. Thom. peccatum hujusmodi injuriarum, occisionis, mutilationis, incarcerationis, &c. tanto (cæteris paribus) gravius esse, quantò injuriam passus, vel propinquitatis vel alio quocumque societatis humanæ vinculo pluribus est conjunctus; quia injuriæ illæ redundant etiam in plures istas personas.

N. 138. DE PŒNIS ET OBLIGATIONIBUS HOMICIDARUM ET MUTILANTIUM.

I. *Pœnæ civiles homicidii,* II. *Suicidii,* III. *Et mutilationis.* IV. *Pœnæ Ecclesiasticæ.* V. *Obligationes.* VI. *Quoad damna spiritualia.* VII. *Et personalia.*

QUÆNAM sunt pœnæ homicidii?

I. Pœnæ civiles sunt mors, eò turpior & acerbior, quò homicidium gravius fuit ex parte modi vel personæ occisæ.

II. Moribus nostris, ait Zypæus, cadavera eorum, qui sibi mortem intulerunt, aguntur in furcam, nisi arguantur phrenesi aliqua capti, aut satis mentis compotes non fuisse, simili ve causa affecti.

III. Mutilatores puniri solent mulcta pecuniaria; aliquandò, dum crimen est enorme, & ex machinatione commissum, condemnantur ad pœnam talionis.

IV. Pœnæ Ecclesiasticæ contra homicidas statutæ, sunt irregularitas ex delicto per solum Papam auferibilis, & quandoque, ubi occisio injusta non est, irregularitas defectu lenitatis.

Præterea in Dioecesi nostra et plerisque aliis, homiciım voluntarium est casus Episcopo reservatus. De quo le Tract. "de Pœnit." Num. 206.

Pœnas juxta Canones pœnitentiales olim imponi soli refert S. Carolus Borromæus.

Olim etiam homicidæ communione Eucharistiæ privantur; sed hodierna praxis Romana (cui se conformant teræ Ecclesiæ orbis Christiani exceptâ Gallicanâ) damtis ad mortem ante diem supplicii, vel saltem ipso die pplicii, summo mane communionem concedit. Ita etiam ıtuit Synod. Prov. Mechl. tit. 7. cap. 6. "Ultimo quoque supplicio afficiendis tempestivè de sacra Eucharistia provideatur."

Quænam damna considerari debent in homicidio et muatione?

V. R. Triplicis generis, scilicet spiritualia, personalia, realia.

Damna spiritualia sunt, quod occisus privetur ultimis cramentis aliisque subsidiis spiritualibus; item tempore erendi & satisfaciendi Deo pro peccatis.

VI. Pro damnis istis tenetur homicida satisfacere per crificia, orationes, eleëmosynas aliaque pia opera in regerium animæ occisi: atque hìc reperiri obligationem opriè dictam sustinent Steyaert, Antoine, et plures alii ntra Wiggers, quæ eo gravior est, quo magis subito ocus extinctus fuit: imo Daelman et Peringuez censent, n tantùm charitatis, sed etiam justitiæ esse eam obliganem, cum quilibet baptizatus jus habeat percipiendi trema Sacramenta, quibus occisus per injuriam homicidæ ivatur.

Practicè igitur Confessarius homicidæ injungere debet, stabiliter quædam opera satisfactoria faciat in refrigeım animæ occisi.

Quænam restitutio facienda est pro damno personali?

VII. R. In primis, cum per injustam occisionem vel ıtilationem, directè illata sit injuria ipsi personæ læsæ iusque consanguineis, tenetur per se loquendo lædens ɔ eo satisfacere per significationem doloris, petitionem ıiæ, aliaque signa (attentâ utriusque conditione) subssionis & placationis erga læsum aliosque, in quos injupersonalis redundavit.

2°. Lædens indubie tenetur in conscientia solvere mulcn pecuniariam à judice ei impositam in pœnam.

3°. Disputatur, an judice mulctam non imponente, te-

neatur lædens præter restitutionem damnorum realium ad aliquam compensationem pecuniariam exhibendam læso, ejusve hæredibus pro damno personali.

Verius & S. Thomæ conformius videtur, lædentem ad id teneri, juxta Num. 67. Ingenui interim compensationem illam respuere solent.

Ubi lædens luit pœnam talionis, communiter sustinent Authores, cessare tum obligationem compensandi damnum personale; quia pœna ista publica ordinatur, ut injuriæ personali satisfiat, prout etiam eâdem satisfit injuriæ illatæ reipublicæ: verum per eam non extinguitur obligatio compensandi damna realia, de qua nunc agendum.

N. 139. DE RESTITUENDO DAMNO REALI EX HOMICIDIO ET MUTILATIONE.

I. *Damna realia* II. *Restitui debent.* III. *Secundùm spem lucri faciendi.* IV. *Non deducto labore.* V. *Sed bene expensis funeris.* VI. *Ordinariè suaderi debet compositio.*

I. DAMNA realia sunt, quæ obveniunt in rebus fortunæ, ut lucrum cessans & damnum emergens.

Quænam damna realia resarcire debet occisor vel mutilator?

II. R. Omnino omnia, quæ ex homicidio vel mutilatione obvenerunt, sive hæc mortem antecedant, ut impensæ in medicos, medicamina, alimenta pretiosiora; sive mortem sequantur.

An lædens tenetur restituere totum lucrum, quod occisus vel mutilatus forte fecisset?

III. R. Negativè; sed tenetur restituere inquantum æstimari poterat spes lucri faciendi juxta arbitrium viri prudentis.

Pro hac spe taxanda attendi debent ætas, robur, complexio, peritia, artificium, status, modus vivendi & lucrandi, verisimilitudo lucri obtinendi & similia: detrahi autem debent expensæ, quas læsus facere debuisset in obtinendo lucro, sese alimentando, &c.

Circa mutilatum attendi etiam debet, an nunc æquè commodè alio modo lucrari non possit.

An deduci potest æstimatio laboris, quem læsus præstare debuisset pro lucro obtinendo?

IV. R. Negativè, estque communis sententia; quia læsus paratus erat præstare illum laborem sponte, & sine

lo onere suæ familiæ aut hæredum, et sine diminutione rum suarum. Deinde si æstimatio laboris deduci posset, lerumque pro lucro cessante nil restituendum foret.

Quomodo taxari debet rata seu portio temporis, si occisus equidem brevi fuisset moriturus?

R. Dist. Si erat brevi moriturus naturaliter, aut alio modo non injusto, taxari debet lucrum ad ratam istius emporis brevioris; si autem erat occidendus injustè, non lebet respici tempus brevius, sed quamdiu moraliter judicabatur supervicturus & lucrum facturus; quia qui prævenit injustam damnificationem, etiam prævenit restituendi obligationem, ut diximus Num. 49.

An homicida tenetur restituere expensas funeris occisi?

V. R. Probabiliùs negativè; nisi inquantùm forte occasione mortis præmaturæ nunc majores essent faciendæ; quo ca suhomicida teneretur ad auctarium istud; ratio est, quod cum ordinarie expensæ illæ semel faciendæ essent, hæredes in hac parte nullum patiantur damnum.

Notandum, quod si vulneratus moriatur non ex vulnere, quod non erat de se mortale, sed ex sua negligentia, vel ex imperitia Medici, mors et damna secuta non possint imputari vulneranti; ac adeo non teneatur ad aliam restitutionem, quam de vulnere et mutilatione: quod si dubium sit, an ex vulnere, an ex negligentia læsus mortuus sit, præsumitur ex vulnere obiisse.

VI. Observandum etiam, sæpe difficile esse, ne dicam impossibile, in particulari determinare, quantum præcise restitui debeat ab homicida vel mutilatore: unde ordinariè consulenda est transactio seu compositio inter lædentem & læsum ejusve hæredes: si verò talis compositio obtineri non possit, debet homicida vel mutilator satisfacere juxta arbitrium viri prudentis.

N. 140. QUIBUS FACIENDA SIT RESTITUTIO DAMNORUM REALIUM.

I. *Restitui debent læso vel ejus hæredibus.* II. *Non aliis.* III. *Excepto bino casu.* IV. *Nequidem creditoribus occisi.* V. *Etsi censum vitalitium percipientibus.* VI. *Quid si homicidæ remittatur* VII. *Etiam damnum reale.*

QUIBUS, ratione homicidii vel mutilationis, facienda est restitutio damnorum realium?

I. R. Ipsi læso, qui si mortuus fuerit, restitutio facienda est ejus hæredibus, qualescumque illi fuerint, sive necessarii, ut sunt filii, parentes et uxor, sive voluntarii, ut fratres, patrui, nepotes vel etiam extranei, sive sint hæredes ab intestato, sive ex testamento: ratio est, quòd hæres quiscumque universalis repræsentet personam defuncti, et succedat in omnia jura ejusdem. Ita sustinent Wiggers, Peringuez. &c. contra Lessium et Billuart.

An homicida etiam tenetur aliquid rependere aliis consanguineis vel pauperibus, quos alebat occisus: item an tenetur creditoribus occisi, si inde aliquid patiantur?

II. R. Per se loquendo non tenetur; quia omnis actio occisi adversùs homicidam transit ad hæredes, non ad alios, etsi consanguineos vel creditores.

Dictum est "per se loquendo;" quia admittendæ videntur duæ exceptiones.

III. Prima: si occisus alebat parentes ob paupertatem, qui jam ali non possunt, tenetur homicida id supplere; quia occisus in casu tenebatur parentes alere; atque etiam (si haberet) moriens relinquere, ut alerentur. De uxore idem dicendum: et ita passim judicatur, ait Steyaertius.

Secunda: si homicida occidisset, v. g. Joannem ex intentione, ut pauperes privarentur eleëmosynis, vel ut creditores Joannis privarentur solutione: tenetur utrisque résarcire damna; quia per vim injustam ipsos impedivit ab obtinenda solutione aut lucro eleëmosynæ.

An saltem homicida non tenetur restituere creditoribus occisi, casu quo ejus hæredes non solvant, et occisus certò solvisset?

IV. R. Negativè, nisi in casu secundæ exceptionis positæ: ratio est, quòd homicida satisfaciat, si restituat, quæ debet, hæredibus occisi: quòd si illi non satisfaciant creditoribus occisi, hoc provenit ex malitia ipsorum, non homicidæ.

Obj. 1. Homicida medio injusto, utpote violenta occisione, impedit creditores à solutione, pauperes ab eleëmosynis: ergo, &c.

R. Neg. antec. ratio est, quod dum homicida intentionem non habet nocendi creditoribus, pauperibus, &c. non censeatur illis vis illata, sed dumtaxat occiso.

Ob. II. Intentio nil mutat in opere externo: atqui seclusa intentione, opus externum non est injustum respectu creditorum, pauperum, &c. ergo nec tale erit posita intentione ista.

R. Negando conseq. ut enim opus externum, quod de se injustum est, fiat injustum respectu creditorum, &c. non est necesse, ut mutetur in se, sed sufficit, quod contra illos dirigatur; quia tunc læditur jus ipsorum: unusquisque enim jus habet, ne alter contra ipsum media injusta adhibeat.

Monent interim Authores, si homicida prævideret, hæredes non soluturos, eam tum regulariter debere ex charitate monere creditores, ut præveniant tales hæredes.

An homicida non tenetur satisfacere creditoribus, qui reditum vitalitium percipiebant ab occiso?

V. R. De eo major potest esse quæstio, ait Steyaert: videtur tamen ipsi, nec illis restitutionem deberi ex eo, quod reditus isti similibus casibus sint obnoxii, & in eorum constitutione id quoque considerari soleat.

An, si homicida vel mutilator moriatur aut occidatur, tenentur eorum hæredes ad prædicta damna restituenda?

R. Affirmativè, inquantùm hæreditas se extendit seu gravari potest.

An homicida sive hæres ejus liberatur ab onere restitutionis, si læsus moriens dicat, se eidem injuriam remittere?

VI. R. Communiter negativè, quia talis remissio solùm intelligitur quoad offensam & rancorem, seu quod vindictam non quærat, ad quam remissionem læsus tenetur ex lege charitatis, ut dictum est N. 133. "de Charitate:" non verò intelligitur de remissione damnorum.

Quid si læsus dicat, se etiam remittere damna realia?

VII. R. Si læsus ille possit validè remittere, ex eo, v. g. quod non debeat ex justitia impendere laborem aut industriam pro familia sustentanda, liberatur homicida: si non possit validè, non liberatur. Si autem remissio sit quidem valida, sed simul illicita, seu inofficiosa, v. g. quia ex pietate alios alere tenebatur, meritò Confessarius talem remissionem dissuadebit, quia illicita est: si verò vulneratus, et ejus hæredes sint divites, suadebit Confessarius damnorum realium remissionem.

N. 141. DE CONFESSARIO HOMICIDÆ.

I. *Observanda in Confessione.*

QUOMODO in tribunali pœnitentiæ cum homicida se geret Confessarius?

I. R. 1°. Inquirat ab eo, ob quam causam seu finem homicidium sit commissum, an ob justam defensionem vitæ servando moderamen inculpatæ tutelæ, vel illud non servando, &c.

2°. An occiderit ex subitanea passione, an ex inveterato odio, simul interrogando de tempore, quo illud odium duraverit, quoties renovatum fuerit, &c.

3°. An nullæ blasphemiæ, contumeliæ, aut imprecationes præcesserint: item an crudelitatem aut fœditatem in corpus occisi exercuerit.

4°. An fuerit directè voluntarium: quo casu est simul casus reservatus.

5°. Quæ media adhibuerit, an occiderit dolosè et ex insidiis, maleficio aut lentâ tabe, quod maximè locum habet in mulieribus homicidis: an socios adhibuerit; nam tot insuper peccata scandali commisit, quot socios adhibuit

6°. Inquirenda est qualitas occisi: v. g. si sit propinquior, consanguineus, est parricidium, si clericus, sacrilegium, habetque annexam excommunicationem majorem Summo Pontifici reservatam.

Tandem inquirat Confessarius damna causata secundùm dicta Num. præcedentibus, ut debitam restitutionem injungat.

His debitè examinatis, Confessarius homicidæ gravitatem criminis sui proponat; item pænas, tum civiles, tum Ecclesiasticas, quarum se reum fecit, et inducat, ut contritionem concipiat tanto crimine dignam, impositaque salutari pœnitentiâ (præsertim quæ diu duret, ut observatum est Num. 131.) eum ritè dipositum absolvat, si potestatem habeat ab hoc crimine absolvendi.

Normam quamdam pœnitentiæ homicidis imponendæ ex Comitolo referunt De Cocq cap. 4. sect. 13. Schoonaerts aliique.

N. 142. DE INJURIA STUPRI ET FORNICATIONIS.

I. *Stuprum* II. *Et fornicatio.* III. *Injuria stupri* IV. *Ejus obligatio.*

QUID est stuprum?

I. R. Est defloratio virginis (id est nondum corruptæ) extra matrimonium, sive illa defloratio sit violenta sive voluntaria. Ita Theologi communiter.

Quid est fornicatio?

II. R. Est copula soluti cum soluta corrupta. De turpitudine et malitia horum peccatorum agitur in Tract. "de "Temperantia:" hìc autem de injuria eorumdem.

Notandum, stuprum â quibusdam aliter accipi: 1°. à Juristis,qui vocant stuprum omnem concubitum violentum, sive mulier virgo sit, sive non. Sed Theologi hunc concubitum referunt ad raptum, speciem luxuriæ: 2°. aliquando accipitur, sed rariùs, pro omni concubitu illicito, ut Num. cap. 5. v. 13.

3°. Henno, et quidam alii accipiunt stuprum pro violenta defloratione virginis: dicunt autem esse violentiam, si virgo inducatur per metum cadentem in constantem puellam, vel etiam per metum reverentialem, v. g. si stuprator sit superior, vir potens et magnæ authoritatis: item si virgo inducatur per fraudulentam promissionem matrimonii, aut magnæ dotis: quinimo reputatur apud illos violentia, si adhibitæ fuerint extraordinariæ et sæpe repetitæ blanditiæ, importunitates, &c.

Quibus fit injuria ratione stupri?

III. R. 1°. Gravis fit injuria virgini, si per vim, fraudem vel metum ab ipsa dos virginitatis auferatur.

2°. Gravis etiam fit injuria parentibus virginis, præsertim si stuprum fiat ipsis invitis, vel cedat in eorum opprobrium; habent enim ipsi jus custodiæ, juxta illud Eccli. cap. 7. "Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum."

3°. Injuria fit ipsi proli (ad quam talis actus de se tendit): bonum enim prolis exigit, ut nascatur ex parentibus conjugatis.

IV. Hinc sequitur stuprum inducere obligationem:

1°. Erga virginem corruptam. 2°. Erga ejus parentes. 3°. Erga prolem ex stupro secutam.

Pro distincta autem obligatione stupri cognoscenda, attendi debet, quomodo fuerit peractum: unde procedemus secundùm has quatuor distinctiones.

Prima, si stuprator virginem defloraverit spontè vel liberè consentientem. Secunda, si hoc fecerit vi vel fraude. Tertia, si sub promissione matrimonii. Quarta, si proles sit secuta.

Ex dicendis facili methodo deteget Confessarius pœnitentis obligationem, non solum ratione stupri, sed etiam simplicis fornicationis, raptûs, incestûs et sacrilegii.

De circumstantia virginitatis, an in confessione exprimenda sit, diximus Num. 124. "de Actib. Hum.

N. 148. DE RESTITUTIONE EX STUPRO, SI VIRGO LIBERE CONSENSERIT.

I. *Restitutio virgine consentiente.* II. *Sed invitis parentibus.* III. *Quid de augmento dotis.*

I. SI virgo ejusque parentes liberè in stuprum consentiant, stuprator ad nihil ipsis tenetur; quia supposito etiam, quod juri suo cedere nequeant, cedere quidem possunt juri restitutionis damnorum; et huic censentur cedere consentiendo.

II. Si virgo consentiat, sed parentes sint inviti vel inscii; tunc copulâ manente occultâ, iterum ad nil obligatur stuprator.

Si vero copula innotescat solis parentibus, tenetur stuprator parentibus pro injusto dolore satisfacere veniæ petitione, honoris exhibitione, &c.

Si stuprum ulterius divulgetur, tenetur insuper stuprator meliori modo quo potest, infamiam tollere & impedire.

Nota, parentes censeri invitos, non solum dum positivè resistunt, sed etiam dum facti inscii sunt; nisi fortè scienter periculum proximum committendi stupri negligant, v. g. dum permittunt familiarem conversationem filiæ suæ cum impudico adolescente.

An in casu, quo parentes inviti sunt, tenetur stuprator ad augmentum dotis, quam parentes nunc majorem dare coguntur, ut filia conveniens ineat matrimonium?

III. R. Divisi sunt Authores: qui affirmant, dicunt, non solam filiam jus habere, ut convenienter nubat, sed etiam parentes. Qui negant, dicunt parentes tale non jus habere, nisi dependenter à jure et voluntate filiæ, quæ, si velit, potest sine injuria parentum manere innupta, vel nubere sibi inferiori.

Practicè ob probabilitatem utriusque sententiæ videtur stuprator obligari ad aliquod augmentum dotis juxta arbitrium viri prudentis, maximè si deflorator sit dives et corrupta pauperior, idque certo ex lege charitatis, si illa deflorata ob amissam virginitatem & carentiam dotis sit in periculo se prostituendi: cum enim stuprator concausa sit, tenetur ad illa mala præcavenda: quod Confessarii attendere debent, ut monet Wiggers, nec aliter corruptores facilè absolvendos esse, aiunt de Cocq. & Braunman.

N. 144. AD QUID TENEATUR, QUI VIRGINEM VI VEL FRAUDE DEFLORAVIT?

I. *Obligatio virgine vi vel fraude corruptâ.* II. *Quid si alteri æquè commodè nupserit.*

PRÆNOTANDUM, vim hìc considerri posse duplicem, "physicam," seu veram et realem violentiam, et "moralem," quæ infertur, dum virgo ad copulam adigitur metu, v. g. metu mortis vel etiam gravi metu reverentiali, ut si corruptor sit superior vel vir magnæ authoritatis: item importunis & vehementibus solicitationibus, amplexibus similibusve turpibus actibus, quibus excitata puella ante invita, tandem consentit.

Aliud est de blanditiis, precibus & similibus adhiberi solitis: tales enim ordinariæ solicitationes rarissime æquivalent vi vel dolo, ut cum aliis notat De Cocq, cum femina facile, conceptâ irâ et asperitate, solicitatorem possit repellere.

R. Itaque qui vi, fraude, vel gravi metu virginem defloravit, præter peccatum fornicationis, etiam gravissimè peccat contra justitiam in ipsam virginem, cujus virginitatem injuste aufert; quod hìc practicè certo attendi debet. Considerанda hìc etiam est injuria parentibus & familiæ illata, juxta Num. 142.

I. Quantum ad obligationes, quas stuprator contrahit:

1°. Tenetur reparare omnia damna & mala secuta, cum illorum omnium sit vera & injusta causa.

2°. Tenetur etiam ad damnum personale, seu ablationem virginitatis, si virgo illud exigat; quia alioquin præsumitur illud non velle, ut fere in honestioribus contingit. Vide Num. 138.

3°. Tenetur ad congruam satisfactionem honorariam tam parentibus, quam virgini, veniæ petitione, &c.

4. Si damna reparari nequeant, nisi oppressam ducendo in uxorem, stuprator eam ducere tenetur, etiam ante sententiam Judicis; quod si illa matrimonium recuset, equidem stuprator omnia damna, inquantum possibile est, compensare tenetur.

5. Si corrupta alteri nubat, qui eam propter amissam virginitatem malè tractat, dimittit, &c. iterùm tenetur corruptor illa mala & damna compensare ad arbitrium viri prudentis.

Eadem omnino dicenda sunt de illo, qui virginem quidem non corrupit, sed talia fecit, unde corrupta creditur: imo etiamsi puella non esset virgo, modo talis antea haberetur.

Quid, si corrupta aliud æquè favorabile matrimonium iniverit, ac si corrupta non fuisset?

II. R. Per se loquendo tunc corruptor liberatur à restitutione damnorum realium, cum tunc nulla supponantur sequi. Aliud foret, si corrupta jam quædam accepisset in compensationem damnorum, vel de illis convenisset, aut per sententiam Judicis ipsi adjudicentur quædam bona stupratoris; illa enim retinere & prætendere potest corrupta, & post mortem, ejus hæredes.

Similiter liber erit corruptor à restitutione damnorum realium, si aliter contingat illa ratione stupri non sequi, quia, v. g. res mansit occulta, aut puella ante tempus nubendi est mortua.

N. 145. AD QUID TENEATUR, QUI VIRGINEM CORRUPIT SUB PROMISSIONE MATRIMONII?

I. *Obligatio, dum intervenit promissio matrimonii, est ducere corruptam*, II. *Casibus quibusdam exceptis.*

NOTA, hìc sub promissione matrimonii etiam intelligi posse matrimonium fictè initum: unde utrique casui sequentia applicari possunt.

I. R. Qui igitur sub promissione matrimonii vera vel ficta extorsit copulam à virgine, tenetur "regulariter" eam ducere, etiam ante sententiam Judicis. Ita Theologi communiter.

Quomodo autem stuprator ex turpi promissione obligari possit in conscientia, examinabitur in Tract. "de Contractibus."

Infer 1º. Non sufficere mulierem sic corruptam dotare, vel pecuniis damnum resarcire, si ipsa non consentiat.

2º. Non esse licitum stupratori Religiònem ingredi; quia ex justitia tenetur ad matrimonium, nisi forte corrupta aliâ satisfactione vellet esse contenta.

3º. Parentes juvenis non posse impedire tale matrimonium, cùm ad id teneatur ex justitia.

4º. Neque licitum esse, corruptam eludere matrimoni-

um differendo per annos & annos; quia tales promissiones censentur fieri pro primo tempore commodo.

Dictum est supra "regulariter;" quia casus quidam excipiuntur, quibus deflorator corruptam non tenetur ducere, etiamsi id promiserit.

II. 1°. Si stuprata postmodum fornicetur cum alio.

2°. Si se finxerit virginem, nobilem, &c. cùm talis non esset.

3°. Si promissio matrimonii ita fuerit ficta, ut fictionem puella facilè advertere potuerit, v. g. ex minis, exaggerationibus, inconstantia, verborum ambiguitate, aut magna disparitate conditionis; quia in similibus circumstantiis puella non decepta, sed seipsam decepisse censetur.

4°. Si puella nolit ei nubere, vel parentes eam nolint stupratori tradere.

5°. Si ex illo matrimonio prudenter timeantur majora mala, ut graves discordiæ inter familias, exhæredationes, grave scandalum, &c.

6°. Si superveniat impedimentum dirimens indispensabile, ut si stuprator cum alia contraxerit, solemniter professus sit, &c. Impedimentum moraliter auferibile stuprator auferre tenetur.

Quid dicendum sit, si quis emiserit votum simplex castitatis aut ingrediendæ Religionis, & postea sub promissione matrimonii puellam defloret, require in Tract. "de "Sponsalibus."

An equidem in casibus istis exceptis, stuprator non tenetur defloratæ reparare damna?

R. Non tenetur ordinariè in prima, secunda & tertia exceptione; nec, ut videtur, etiam in quarta; in quinta & sexta exceptione obligatur.

N. 146. AD QUID TENEATUR STUPRATOR PROLE SECUTA.

I. *Obligatio prole secutâ, est eam legitimare.* II. *Et alere.* III. *Quid, si proles fuerit exposita.*

I. R. CUM parentes debeant prolibus suis 1°. legitimam nativitatem, 2°. convenientem alimentationem, & 3°. religiosam educationem; hinc tenetur stuprator in primis ad prolem legitimandam, si fieri possit, & majora mala non obstent, quod onus etiam contrahit corrupta consentiendo corruptioni.

Quisnam tenetur alere prolem ex stupro vel alia copula illicita natam?

II. R. Si quis vi vel fraude mulierem induxit ad copulam, ipse solus tenetur alere prolem ab initio: item tenetur ad omnia damna & expensas ratione partûs secutas, quia mulierem tali modo seducendo, omnia onera in se suscepisse censetur.

Si verò utriusque voluntario consensu res acciderit, tenetur mater, juxta quod Scholastici communiter tradunt, alere prolem primo triennio, deinceps verò pater, donec proles sibi possit providere. Deducunt ex jure positivo: unde hi versus glossæ in capit. 2. "de conversione infidelium:"

"Mater alit puerum trimum trimoque minorem,
"Majorem verò pascere patris erit."

Si alteruter ab obligatione deficiat vel impotens fiat, alter tenetur ad totum.

In foro externo mulier præsumitur seducta, si aliàs honeste vixerit: (quod tamen respectu conjugatæ adulterantis non obtinet) & ex hac præsumptione juris, pater à die nativitatis condemnari solet ad alendam prolem, et compensanda damna ac sumptus puerperii: item cogitur puellam ducere vel dotare. Hinc notat Collet, puellam teneri ad refundendum quidquid per judicem sub falsis præsumptionibus sibi adjudicatum novît.

Aliud foret, si judex in pœnam delicti sententiam tulisset, non habita ratione falsarum præsumptionum.

Quid, si proles fuerit exposita, et alibi, v. g. in Hospitali educetur?

III. R. Tenebitur secundùm statim dicta pater vel mater vel uterque simul, restituere Hospitali expensas educationis ante omnem sententiam judicis; et ad hoc à Confessario obligari debent, nisi forte alatur proles ex fundatione pauperum sibi competente, et insuper ipsi parentes vere pauperes sint.

Monet Steyaert illos, qui curam similis Hospitalis habent, non debere nimis rigide invigilare in illos, qui proles exponunt, propter abortuum et infanticidiorum pericula.

Nota, mulierem vi aut fraude seductam ad copulam, quandoque ratione cooperantis ad expositionem prolis, posse contrahere restitutionis obligationem, quam non habeat ex copula violenta.

ervandum, licèt prudenter obstetrices tempore petant nomen patris prolis nasciture ex illicito ›itu, ut proli de sustentatione ex ea parte provideri ; (in jure enim fides habetur assertioni juratæ mu- præsertim in partu factæ, modò ita nominatus ;at se cum ea rem habuisse, aut mulier hoc ipsum : possit, ut fusiùs videri potest apud Christinæum nsuetudines Mechl. tit. 18. art. 4.) tamen ne vitæ ali & sæpe spirituali prolis noceatur, aliaque incom- vitentur, prudenter ordinavit anno 1632. Episcopus ,vensis pro sua diœcesi, ne obstetrices differant fungi suo, & juvare puerperas, causâ eliciendi nomen quando ex illicito concubitu conceperunt : verùm ıpestivè Pastori loci obstetrices insinuent, ut hic :em hanc indaget, & proli sic providendum curet.

47. DE CONFESSARIO STUPRATORIS AUT FORNICATORIS.

I. *Observanda à Confessariis.*

ÆNAM Confessarius observare debet circa stu- aut fornicationem ?

ℓ. Confessarius, dum audit copulam perfectam seu ətam extra matrimonium, inquirat : 1°. An proles ata, an secutura ? si dicatur neque secuta, neque ra ; tunc prudenter et circumspectè petatur, unde- l sciat ? ut si fortè abortus procuratus sit, pœnitens si procuratus non sit, non addiscat.

utem deprehendatur secuta aut secutura proles ; secutam instruatur pœnitens de obligatione illam ; circa secuturam verò prudenter et fortiter monen- t, ut curet ne quid mali fœtui contingat, sed ut in lucem edatur, et tempestivè ei de Baptismo pro- ur. Monendus etiam, ne proles nata exponatur aut negligatur : item ut legitimetur, si fieri potest, et ı mala non obstent.

Inquirat Confessarius, an vi vel fraude aut impor- :ibus æquivalentibus vi mulierem induxerit : an sub ssione matrimonii : item ostendat obligationes res- corruptæ, ut numeris præcedentibus explicatum est. lectat etiam Confessarius, sæpe contingere, prolem :qui, eo quod impediatur conceptio peccato Onan, de en. cap. 38. v. 9.

Circa adolescentes libidinosos etiam reflectendum, an non sint ex illis deperditis, qui, cùm filiam occultè seduxerunt, palam apud suos de turpi facto gloriantur, et ita seductam omni honore et famâ spoliant nefariâ detractione.

Similiter circa mulieres impudicas observari debet, eas aliquando adolescentulis teneræ ætatis et sæpe ignorantibus abuti ad libidinem per vim, dolum aut fraudem, quæ sine dubio reæ sunt stupri, gravissimi scandali, &c.

3°. Generatim in omnibus peccatis luxuriæ inquirendæ sunt circumstantiæ tum personæ confitentis, tum personæ quâcum, vel circa quam peccatum est, an sit libera, conjugata, voto obstricta, consanguinea, &c.

4°. Quoad peccata extrema luxuriæ inter duas personas, quærere debet Confessarius, an personæ illæ simul cohabitent in eadem domo; quia ablato semel pudore, periculosissima est similis commoratio, et ideo ordinarie sine dissimulatione debent separari. Ulterius tunc petendum, quamdiu sic cohabitaverint, quæ Sacramenta frequentaverint, &c. ut latiùs docetur in Tr. "de Pœnit."

N. 148. DE INJURIA ET RESTITUTIONE EX ADULTERIO.

I. *Adulterium* II. *Infert injuriam comparti,* III. *Etiam consentienti;* IV. *Item prolibus & hæredibus.* V. *Ejus obligatio prole non secutâ,* VI. *Et prole secutâ,* VII. *Et marito suppositâ.* VIII. *Quid, in dubio an sit spuria.*

I. ADULTERIUM est alieni thori violatio. De ejus malitia agitur in Tract. "de Relig." Num. 288.

Proba per adulterium committi veri nominis injuriam.

II. R. Probatur: quia dicit Apost. 1. ad Cor. cap. 7. v. 4. "Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir. "Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, "sed mulier." Igitur qui commiscetur uni ex conjugatis, facit veram injuriam alteri seu comparti: proinde si utraque pars adulterans sit conjugata, singula committit duplicem injuriam, scilicet in compartem propriam et in compartem alterius.

III. Nec injuria tollitur per hoc, quòd compars adulterantis consentiat in adulterium, ut patet ex condemnatione hujus propositionis 50. per Innocentium XI. "Copula "cum conjugata consentiente marito, non est adulterium,

ue sufficit in confessione dicere, se esse fornica- Ratio est, conjugatos in mutua corpora habere ɔdicabile propter bonum prolis.
ensus interim facit, ut cesset obligatio satisfacien- consentienti.
Præterea adulterium per se injuriosum est prolibus is sive aliis hæredibus.
uid tenentur adulteri?
ist. tripliciter: vel proles non sequitur ex adulte- sequitur, vel dubium est, utrùm ex eo secuta sit,

i non sequatur proles, ad nullam restitutionem r adulteri, nisi ut exhibeant satisfactionem hono- petendo veniam, ostendendo dolorem, præstando , &c. si nimirùm adulterium innotescat comparti, etur humiliatio futura grata.
otest injungi satisfactio pecuniaria in compensa- ?
Negativè: id enim leges prohibent l. 2. codicis, ege 18. Ne maritis tribuatur species vel occasio ii; si tamen inde secuta fuerit mariti infamatio aut nna, illa compensare tenentur.
uid tenentur adulteri prole secutâ?
R. Si quis alienâ uxore abusus fuerit vi vel fraude, ipse solus ad prolis alimentationem, et ad omnia nna restituenda, conformiter ad id, quod dictum m. 144.
tem res utriusque libero consensu acciderit, tenetur pars adulterantium pro rata ad alendam prolem damna, & unâ deficiente, altera tenetur in solidum.
, si tunc adultera communi voluntate cum adultero spuriam marito supponat, aut eam à legitimis e nequeat sine gravioribus malis, prout ordinariè it?
R. Obligantur in solidum adulter et adultera, ad nda damna, quæ marito et legitimis prolibus obve- x sustentatione prolis spuriæ, item ex hæreditatis e et ex donationibus proli spuriæ factis à patre ejusve consanguineis in damnum prolium legiti- Quòd si proles legitimæ non sint, adulter et a ex suppositione prolis spuriæ tenentur illis, qui- a mariti alioquin cederent.
, si adultera valens prolem spuriam separare à s sine gravioribus incommodis, equidem illam t marito?

R. Si tunc adulter non consentiat, sed è contra dissuadeat et renitatur, videtur ipsa sola teneri de damnis prædictis; quia sola videtur ipsorum causa injusta.

Quid, si dubium sit, an proles nata sit ex adulterio, an non?

VIII. R. Conveniunt Authores, si proles moraliter certò non sit mariti, sed tantum dubium sit, utrùm sit ex adulterio Petri, an ex adulterio Pauli, debere illos adulteros inter se ad ratam dubii prolem alere, et omnia damna reparare cum ipsa adultera.

Si autem dubium sit, an proles sit ex copula legitima, an ex copula adulterina, communis modernorum Authorum sententia est, adulterum teneri pro rata dubii ad alimentandam prolem et alia damna resarcienda; planè enim iniquum videtur, si maritus innocens totum onus subire deberet, et adulter reus, qui æqualem causam posuit, ab omni onere liberetur.

Lessius, Herincx, Wiggers aliique insistentes principiis probabilismi sustinuerunt, adulterum in casu ad nihil teneri. Rationes eorum sunt: 1°. Quòd in dubio melior sit conditio possidentis. 2°. Quòd nemo teneatur aliquid solvere et se spoliare re suâ, nisi ei constet se debere. 3°. Quia proles in dubio potest se reputare legitimam, donec probetur spuria: ergo etiam adulter potest eam reputare legitimam, et consequenter nihil debet.

R. Ad 1. responsum est Num. 28.

Ad 2. dicitur, majori jure maritum reponere posse, se non teneri ad alimentationem prolis, quia innocens est, et non constat eum debere.

Præterea præsumptio stat contra delinquentem: adeoque præsumptio damni stat contra adulterum: ipsi proinde non marito, incumbit probare damnum ex suo adulterio non esse secutum.

R. Ad 3. Neg. conseq. Disparitas est, dispositionem legum et infantis innocentiam exigere, ut infans se repute legitimum, donec probetur spurius: at è contra meretur crimen adulterii, ut adulter se debitorem reputet, nisi probet, se in damnum non influxisse.

Cæterùm quamvis talis proles in foro externo non reputetur spuria, cùm tamen secundum se dubie spuria sit videtur, si fundatè de sua conditione dubitet, pro rata dubii ad restitutionem teneri prolibus legitimis aut hæredibus.

149. MODUS RESTITUENDI DAMNA EX ADULTERIO.

uomodo adultera conjugata restituere possit. II. *Non tenetur adulterium manifestare.*

ᴋ dictis Num. superiori constat, adulterum et adul- ı teneri in toto, vel in parte pro rata dubii restituere o, prolibus legitimis vel hæredibus damna ratione ; adulterinæ vel dubie talis secuta: verùm modus uendi, notanter respectu adulteræ conjugatæ, sæpe lis est; unde quæritur:

omodo adultera conjugata prædicta damna repara- sit?

R. Si habeat bona paraphernalia seu sibi propria, aut de quibus libere potest disponere, debet ex illis dare o et prolibus legitimis usque ad damni compensa- m.

verò nulla talia bona habeat, vel non sufficientia, eri potest unus ex modis allegandis, prout circum- iæ expedire dictaverint.

Ut adultera singulari diligentiâ administret rem iarem, & omni possibili parcimoniâ de solitis corporis, ım et recreationum sumptibus detrahat, quantùm ; et valetudo permittunt.

Ut eleëmosynas, quas juxta statum suum facere t, applicet spurio intertinendo: conetur etiam à ma- mpetrare facultatem dandi aliqua pauperi consan- ıo occulto.

Allaboret, ut prolem spuriam sumptibus quam t minimis, inducat ad statum aliquem ei convenien- v. g. Religiosum in monasterio, cui modica vel nulla atur, vel conetur impetrare ei quoddam officium, &c. m caute inducat, si possit, maritum, ut filiis legitimis bona distribuat, quam spuriæ.

iid, si prædictis modis damna reparari nequeant: an adultera tenetur marito vel proli spuriæ revelare erium occultum?

R. Regulariter negativè: tum quia ex revelatione marito, nata sunt sequi gravissima mala, odia capi- turbatio familiæ, &c. tum quia hæc revelatio spurio se solâ inutilis est ad damna avertenda; cùm proles communem sententiam non debeat credere matri enti eam esse spuriam: atque ita resolvit Innoc. III. ı lege 5. tit. 38.

Præterea fama est bonum altioris ordinis, quam res temporales: adeoque damna ista cum jactura famæ reparari non debent.

Observat tamen Collet, adulteram, si jam antea non esset famæ integræ in hac materia, et ex revelatione sperari posset bonus effectus, teneri ad revelationem; quia istud damnum famæ meritò postponi debet bono, quod ex revelatione sequitur. Vide Num. 67.

Similiter si ageretur de bono Religionis, aut de bono communi regni, tenetur adultera declarare prolem spuriam cum periculo famæ et etiam vitæ.

An expediens non est, si Confessarius de consensu adulteræ post ejus mortem prolem spuriam declaret?

R. Nec hoc probandum; nam præter pericula ipsi et proli spuriæ inde imminentia, deberet, ne habeatur ut violator sigilli, habere signaturam defunctæ, ad probandum consensum datum: sed tali Scripturæ non major fides adhibebitur, quam matri vivæ, sicque vix unquam hoc utile esse poterit.

Quid judicandum de facto adulteræ, quæ nullo modo potens avertere damna à prolibus legitimis, morti vicina, convocatis omnibus prolibus, declaravit, unam ex illis esse illegitimam, ac petit, vellentne eam nominari, aut innominatam cum cæteris hæreditatem dividere? Quo audito omnes sibi mutuò condonarunt: quia quisque metuebat sibi.

R. Authores, matrem in illo casu (quem Avenione suo tempore contigisse scribit Alciatus) iniquè processisse: 1°. Quia diffamavit proles legitimas, reddens eas suspectas illegitimitatis. 2°. Quia illa condonatio et remissio fuit invalida, eò quòd facta esset ex metu gravi injustè incusso.

De pœnis adulterii videri potest De Cocq.

N. 150. DE INJURIA IN BONIS SPIRITUALIBUS.

I. *Bona spiritualia,* II. *Naturalia,* III. *Et supernaturalia.* IV. *Lædens in naturalibus tenetur restituere.* V. *Item lædens in supernaturalibus.* VI. *An teneatur conversationi allaborare.*

I. BONA spiritualia, ut dictum est N. 86. sunt duplicia, naturalia scilicet et supernaturalia.

II. Naturalia sunt intellectus, voluntas, memoria, scientiæ & artes, & usus istorum.

III. Supernaturalia sunt gratia, virtutes infusæ, & alia dona supernaturalia, status pius, religiosus, & similia.

An homo pati potest injuriam in naturalibus animi bonis?

R. Affirmativè: quia quilibet jus habet liberè utendi facultatibus istis naturalibus: qui ergo alterum injuste impedit ab illo usu, veram infert ei injuriam.

IV. Hinc qui veneno, philtris, maleficio, similive medio injusto aliquem sensu, memoriâ, intellectu, aliove usu spiritualis potentiæ privavit, vel vi aut fraude induxit ad aliquid sumendum, ex quo tale nocumentum secutum est, peccavit graviter contra justitiam, et ad restitutionem obligatur.

Quid ex tali injuria restituere quis tenetur?

R. 1°. Tenetur ex justitia causam nocumenti tollere, & mala inde imminentia impedire, si sit in ejus potestate, & mediis licitis impedire possit.

2°. Tenetur ad restitutionem omnium damnorum realium, quæ inde secuta & secutura sunt, v. g. lucrum cessans, ex eo, quod non possit jam officium aut opificium exercere, vel in posterum futurus sit minùs aptus ad illud exercendum.

3°. Probabiliter etiam tenetur satisfacere pro damno personali secundùm arbitrium viri prudentis, consideratâ utriusque conditione, juxta dicta N. 67 & 138.

An homo injuriam pati potest in bonis animi supernaturalibus?

R. Affirmativè, dum nempe quis vi, fraude, metu, aliove modo injusto inducitur in peccatum, vel abducitur à bono opere, vel decipitur falsâ doctrinâ.

Nec obstat, scienti & volenti non fieri injuriam; quia in casu non est plenè sciens, nec plenè volens, sed est saltem invitus secundùm quid, propter deceptionem aut violentiam. Vide Num. 37.

Qui igitur alterum vi, fraude aut metu in peccatum inducit, non solùm peccat peccato scandali, sed etiam peccato contra justitiam isti alteri debitam.

Ad quid restituendum tenetur, qui ita nocuit proximo?

V. R. 1°. Tenetur ex justitia vim, fraudem, omnemque aliam causam amovere, quantùm licitè potest.

2°. Tenetur restituere omne damnum temporale, a

quid ex deceptione vel violentia passus est seductus: prout etiam restituere tenetur damnum, quod inde passus est tertius, ut si quis alium vi vel fraude pertraxerit ad furandum.

An tenetur ex justitia allaborare conversioni ejusdem seducti?

VI. R. Regulariter non tenetur, quia amotâ vi, fraude, &c. cessat injuria, & seductus restituitur libertati suæ: unde si ulteriùs in peccato pergat, jam plenè sciens & volens in eodem pergit.

Dictum est "regulariter;" quia si seductus vi aut fraude in peccato illo hæreat tenaci consuetudine aut animi pusillanimitate ex vi aut fraude contracta; videtur seductor ex justitia obligari ad allaborandum consiliis, adhortationibus, precibus per se aut per alios conversioni seducti: quia seductor est etiam injusta causa hujus nocumenti, quod ablata vi aut fraude non aufertur.

Dictum est supra in responsione, injuriam fieri ei, qui vi, fraude, metu, aliove modo injusto inducitur in peccatum; quia qui sine vi, aut fraude, solis suasionibus, precibus aut malo exemplo alium in peccatum inducit, peccat quidem peccato scandali; sed non facit illi injuriam, & consequenter ipsi ad nullam restitutionem tenetur; quia scienti & omnino libere volenti non fit injuria: tenetur tamen talis ex charitate plus quam alii curare, ut alter à peccato resurgat.

Excipe, si inductus sit superior; quia ille ex justitia tenetur impedire peccatum sui subditi.

Si quis alium induxerit in peccatum injustitiæ contra tertium, tenetur isti tertio ad restitutionem, & applicari debent principia de cooperantibus.

Ex dictis patet, in quanta mala se conjiciat qui alios in peccata inducunt; cum difficillimum sæpe sit, voluntatem semel ad peccatum allectam reducere ad virtutem; quod maxime verum est de illis, qui juventutem sæpe nondum doli capacem impudicitiis corrumpunt, vel pravis erroribus imbuunt, quod Confessarii attendere debent, præsertim in Confessione ancillarum & famulorum, qui luxuriæ dediti pueris condormiunt.

I. 151. DE AVOCANTE ALIQUEM A RELIGIONE.

. *Avocans à Religione,* II. *Si vi vel fraude,* III. *Tenetur ad restitutionem seducto.* IV. *Et monasterio.* V *De avocante professum.*

AD quid tenetur, qui alium à religione avertit seu avocat?

I. R. 1°. Qui solis precibus aut suasionibus, nullo adhibito medio injusto, avocat aliquem à religione, volentem ingredi vel profiteri, nemini facit injuriam: ac adeo non tenetur ad restitutionem: verùm si id faciat sine justa causa, aut ex malo fine, graviter peccat, et incurrere potest excommunicationem. Vide Concilium Tridentinum Sess. 25. " de Regularibus" cap. 18.

II. 2°. Qui vi, fraude, aliove modo injusto impedit novitii seu candidati ingressum, aut facit ut egrediatur, peccat contra justitiam in ipsum candidatum & in ipsum monasterium seu religionem.

III. Respectu seducti tenetur amovere vim vel fraudem, eumque libertati restituere, & si quod damnum passus sit, illi resarcire.

IV. Respectu monasterii, tenetur ei compensare damnum, quanti nempe valebat spes commodi temporalis, quod ex labore, industria, donatione, &c. expectabatur, deductis expensis sustentationis, et habitâ ratione mutabilitatis voluntatis ejusdem candidati: ratio est, cuilibet jus strictum competere, ne vi, fraude, aliove modo injusto à consecutione alicujus boni impediatur.

Ad quid tenetur, qui professum à religione avocat?

V. R. 1°. Peccat graviter contra virtutem religionis, & etiam contra justitiam, licet avocet professum plenè scientem & volentem: quia religio jus strictum habet in personam professam: unde ex justitia debet ei suadere reditum.

Non tamen peccat contra justitiam in ipsum Religiosum; quia plenè scienti & volenti non fit injuria.

An tenetur monasterio restituere spem commodi temporalis, quod sperari poterat ex isto Religioso?

R. Billuart aliique contra Henno negativè; quia professus non tenetur ex justitia, velut mancipium Domino, laborare & lucra facere, sed solùm ex obedientia vel religione: adeoque eatenus non peccatur contra justitiam.

R. 2°. Qui vi, metu, fraude, aut alio medio injusto abducit professum à religione, tenetur 1°. ex justitia suadere reditum: 2°. tenetur vim, fraudem omnemque aliam causam injustam amovere: 3°. tenetur reparare omnia damna, quæ religio ex Religiosi absentia, & Religiosus ipse patitur.

Si professus redire nolit, an seductor ejus loco monasterium intrare tenetur?

R. Negativè: quia status Religionis est summæ perfectionis & magnæ difficultatis: unde debet esse liberrimæ electionis.

Ex dictis initio Numeri patet, licitum esse ex justa causa dissuadere religionis ingressum, & nondum professo egressum, ut si quis aliquem videat religioni ineptum, si in illa religione non vigeat regularis disciplina, si parentes prolis auxilio graviter egeant, si laboret aliquo impedimento, v. g. corporis infirmitate. Licet etiam parentibus, (idem dic de Confessariis & Directoribus spiritualibus) si prudenter dubitent de viribus vel constantia suorum, illos ad tempus non longum retinere & probare; & quidem sic fieri expedit: verum graviter peccant, si eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per se aut per alios ad voluptates aliave illicita, ut sic eos à proposito avertant.

FINIS TRACTATUS DE JURE ET JUSTITIA.

TRACTATUS

DE

CONTRACTIBUS IN GENERE,

ET

DE USITATIORIBUS

IN SPECIE.

PROŒMIUM.

CUM Contractibus transferantur & acquirantur rerum dominia, variæ obligationes nascantur, & injustitiæ in illis multipliciter committantur: hinc notitiam eorum non solùm ad Juridicos, sed etiam ad Theologos spectare dignoscitur.

De Contractibus in genere scienda sunt præcipue hæc quatuor: 1°. Quid sit Contractus, & quot modis perficiatur: 2°. Quomodo dividatur: 3°. Quænam ad valorem Contractûs requirantur, & 4°. Quinam sint Contractuum effectus. Post illa agemus "de usitatioribus Contractibus in specie."

N. 1. QUID CONTRACTUS ET QUOT MODIS FIAT.

I. *Contractus latè & strictè sumptus.* II. *Obligatio.* III. *Contractus perficitur* IV. *Re,* V. *Verbis,* VI. *Scripturâ,* VII. *Et consensu.*

QUID est Contractus?

I. R. Contractus generatim sumptus, est duorum vel plurium in idem placitum consensus, in alterutro saltem obligationem pariens.

Contractus verò stricte sumptus definitur l. 50. digest. tit. 16. lege 19. "Ultro citroque obligatio." Hæc definitio ab Authoribus admitti solet in sensu casuali, qui contractus obligationem causat; non in sensu formali

unde ejus sensus sic exponitur: actus externus inducens reciproce obligationem justitiæ ex consensu partium.

Contractus generaliter sumptus coincidit cum "pacto," sed non contractus stricte sumptus: hinc contractus gratuiti & alii, ex quibus in una dumtaxat parte nascitur obligatio, pacta potiùs, quam contractus stricte dicti reputari debent. Quandoque tamen confunduntur.

Quid est obligatio?

II. R. Est vinculum juris, quo unus alteri astringitur ad aliquid faciendum vel omittendum. De hac agetur infra, ubi "de effectibus Contractuum" Num. 11.

Ex dictis notari potest, quod consensus sit velut causa efficiens & forma contractûs, & obligatio sit quasi effectus ejusdem.

Quot modis contractus solet perfici?

III. R. Generaliter quatuor modis, scilicet re, verbis, scripturâ & consensu.

IV. Dicitur contractus perfici "re," quando ad ipsum plene perficiendum requiritur traditio ipsius rei, v. g. in donatione, mutuo, deposito, commodato, &c.

V. Dicitur perfici "verbis," dum pro illo perficiendo necessaria est determinata verborum forma, et antiquitùs dicebatur "stipulatio:" v. g. si unus dicat "promittis?" et alter respondeat "promitto:" si dicat "fide jubes?" et alter replicet "fide jubeo."

VI. Dicitur perfici, "scripturâ" quando contractus non est ratus, nisi conscribatur, sive illud proveniat ex voluntate contrahentium, sive ex consuetudine, sive ex dispositione juris sic requirentis et aliter factum irritum reddentis, v. g. testamentum; vel concedentis tempus resiliendi seu pœnitendi, ut jura loquuntur.

An, dum contrahitur cum intentione contractum roborandi per scripturam faciendam, contractus ille sit ratus, et inde oriatur obligatio ad non resiliendum antequam conscribatur?

R. Sepositâ dispositione juris aliter factum irritum reddentis, aut concedentis tempus resiliendi, id pendet ex voluntate seu mente contrahentium: unde:

Si contrahentes noluerint concludere contractum nisi scripturâ muniatur, antequam conscriptus sit, resilire licet.

Si contrahentes voluerint se invicem obligare, etiam antequam scriptura fieret, ita ut scripturam, intenderint dumtaxat tanquam instrumentum, quo contractus probari possit in foro externo: tali casu contractus ille obligat, sicut cæteri contractus nudi independenter à scriptura.

Mens contrahentium colligi debet, vel ex ipsa declaratione contrahentium, vel ex signis aut circumstantiis, v.g. si apposuerint pœnam in resilientem, censetur contractus ratus, antequam sit conscriptus.

Observandum, juxta articulum 19. edicti perpetui Alberti & Isabellæ statutum esse, omnem contractum de re excedente valorem 300 florenorum fieri debere scripto sub propria contrahentium signatura, vel coram Notario & testibus, aut alia publica persona, secundùm quod qualitas contractûs exigit: scriptum istud solum fidem facere in foro externo, adeo ut judices nullam aliam probationem per testes admittere possint.

Hinc edictum propriè tantùm probationem concernit, non ipsum valorem contractûs. Ita Herincx, De Cocq, &c. Vide etiam Anselm. comment. ad edictum perpetuum.

VII. Dicitur contractus perfici "consensu," non quasi in aliis contractibus consensus non requireretur; sed quia solo consensu legitimo signis manifestato peragitur sine re, verbis & scriptura: tales contractus sunt emptio, locatio & plerique alii.

N. 2. DE DIVISIONE CONTRACTUUM.

I. *Contractus dividitur in explicitum & implicitum.* II. *Innominatum & nominatum,* III. *Stricti juris & bonæ fidei,* IV. *Nudum & vestitum,* V. *Firmum, irritum & rescindibilem,* VI. *Purum & non purum.* VII. *Absolutum & conditionatum,* VIII. *Gratuitum & onerosum.* IX. *Horum differentia.*

QUOMODO dividitur Contractus?

I. R. 1°. Dividitur in explicitum seu formalem, et implicitum seu virtualem.

Explicitus seu formalis est ille, quo contrahentes expresse de re aliqua conveniunt, v. g. dicendo: "Vendo "tibi hanc rem pro tali pretio."

Implicitus seu virtualis est, dum sine expressa conventione suscipitur tacitè obligatio justitiæ ex facto aliquo licito: v. g. ex acceptatione alicujus officii, diciturque "quasi-contractus."

II. 2°. Dividitur in contractum nominatum & innominatum.

Innominatus est, qui non habet speciale nomen; hujus sunt quatuor species, scilicet: "Do ut des: facio ut facias: "do ut facias: facio ut des."

De Coeq & Collet docent, in contractibus innominatis aliquem resilire posse, licèt ex sua parte compleverit: v. g. dedi Titio pecuniam ut iret Romam: hanc repetere possum etiam juridicè, si nondum iverit, nec expensas fecerit, nec contractus sit vestitus, de quo statim.

Nominatus dicitur, dum habet in jure speciale nomen, quo ab aliis distinguitur, v. g. emptio, venditio, societas, mutuum, &c. de quibus postea specialiter agetur.

III. 3°. Dividitur in contractum stricti juris et bonæ fidei.

Dicitur contractus stricti juris, qui est strictioris interpretationis et difficulter recedit à tenore verborum, ut stipulatio, census, mutuum, donatio, &c.

Bonæ fidei vocatur, qui patitur latiorem interpretationem secundùm æquum & bonum. Notat De Cocq ex Gudelino, "De jure novissimo," lib. 3. cap. 13. omnes pene actiones & contractus moribus Belgicis esse bonæ fidei.

IV. 4°. Dividitur in contractum nudum & vestitum.

Dicitur nudus ex eo, quòd non habeat robur in jure, quo vestiatur, eique proprium est, quòd ex illo non detur actio in foro externo, quamvis pariat obligationem naturalem in foro conscientiæ: consuetudo tamen variorum locorum in Belgio habet, ut notat Zypæus, ex contractu nudo etiam dari actionem in foro externo, modò possit probari.

Contractus vestitus est conventio innixa alicui fundamento, vi cujus parit actionem in foro externo: talia fundamenta sunt, si contractus sit legitimè conscriptus, si res sit tradita, si additum juramentum, si initus coram testibus, &c.

V. 5°. Dividitur in contractum firmum, irritum & rescindibilem, seu, ut vulgò loquuntur, irritandum.

Firmus est, qui validus est & robur habet: irritus, qui invalidus est & robur non habet, sive ob jus naturæ, sive ob jus positivum, sive ob inhabilitatem contrahentium. Rescindibilis seu irritandus dicitur, qui licèt validus [illegible] tamen rescindi ad arbitrium partis læsæ, manente alia parte obligata, si prior voluerit.

VI. 6°. Dividitur in contractum purum & non purum.

Purus dicitur is, cui nullum additur accidens, hoc est, v. g. sine conditione, modo, &c.

Non purus dicitur ille, cui additur aliquod accidens: cum accidens sit quintuplex, etiam quinque species contractus non puri [illegible].

Primus dicitur "ad diem," cùm ipsi præfigitur dies, ante quem non oritur obligatio solvendi, vel rem tradendi, vel ante quem non datur actio.

Secundus dicitur "ad demonstrationem," dum apponitur in contractu aliquod signum demonstrans rem, de qua, vel personam, cum qua contrahitur: v. g. vendo Joanni cognato meo crucem argenteam in tali cista positam: contractus hic dupliciter est demonstrativus.

Tertius dicitur "modalis," sive "sub modo," dum ei additur modus, sub quo contractus obliget; v. g. do tibi 50 florenos ad emendos libros.

Quartus dicitur "causalis," sive "ad causam," dum additur ratio, ob quam contractus factus est: v. g. lego tibi hoc prædium, quia meus cognatus es.

Quintus est "conditionatus," seu "sub conditione," dum ei apponitur aliqua conditio.

Nota, contractum dici dupliciter conditionatum: scilicet vel latè, ex aliquo accidenti addito; vel strictè, ex conditione suspensiva: unde,

VII. 7°. Dividi potest contractus in absolutum & conditionatum, nimirum sub conditione suspensiva.

VIII. 8°. Dividitur contractus in gratuitum seu lucrativum, & onerosum.

Gratuitus est, dum nil rependitur pro eo, quod datur, ut simplex promissio & donatio.

Onerosus vocatur, dum pro eo, quod traditur, aliquid rependitur, ut emptio, locatio, &c.

IX. Hoc interest inter contractus gratuitos et onerosos: 1°. Quòd onerosi sint firmiores. 2°. Quòd onerosi injiciant obligationem reciprocam, nisi jus impediatur in una parte, ut fit in contractu cum minorenni. 3°. Quòd de substantia contractûs gratuiti sit quædam animi liberalitas. 4°. Quòd in gratuitis interpretatio magis fieri debeat in favorem liberaliter agentis.

Præterea aliqui contractus onerosi sunt in utilitatem utriusque contrahentium, quales numerantur novem, scilicet emptio, cui relativè opponitur venditio; locatio, cui relativè opponitur conductio; census, cambium, emphyteusis, feudum & assecuratio.

Aliqui sunt ad utilitatem solius accipientis, videlicet, hi quinque, mutuum, commodatum, sub quo precarium, pignus, hypetheca et fidejussio.

Depositum est ad utilitatem solius dantis: sponsio & ludus cedunt in utilitatem alterutrius indeterminatè.

N. 3. DE REQUISITIS AD VALOREM CONTRACTUS.

I. *Requisita ad valorem contractûs.* II. *Quinam habiles ad contrahendum.*

QUÆNAM requiruntur ad valorem contractûs?

I. R. Hæc quatuor: 1°. Ut contrahentes sint habiles ad contrahendum.

2°. Ut res sit capax & apta, ut hujusmodi contractui subjiciatur.

3°. Ut contrahentes præstent legitimum consensum.

4°. Ut observetur forma substantialis à jure vel consuetudine ad valorem requisita.

Ex quadruplici igitur causa contractus potest esse invalidus.

Quinam sunt habiles ad contrahendum?

II. R. Omnes illi, qui liberam habent bonorum administrationem, scilicet quousque hæc facultas administrandi se extendit.

Facultas hæc in rebus alienis vel habetur ex concessione Domini: et tunc voluntas Domini attendi debet: vel habetur à lege, jure, aut superiore, et tunc pendet ex legibus et probatis consuetudinibus.

Inhabiles ergo sunt ad contrahendum amentes, furiosi, perfectè ebrii, infantes ante usum rationis, et Religiosi solemniter professi.

Notandum, potestatem contrahendi sæpe per jura positiva esse limitatam, vel etiam ad tempus aut in perpetuum, quandoque suspensam aut impeditam, v. g. respectu pupillorum, minorennium, prodigorum, &c. pro quibus necessario attendi debent locorum consuetudines & jura municipalia.

N. 4. QUOUSQUE PUPILLI, &c. HABILES SINT AD CONTRAHENDUM.

I. *Pupilli.* II. *Puberes & minorennes.* III. *Tutela & curatela.* IV. *Quandonam desinat.* V. *Ante septennium contrahunt invalidè.* VI. *Quandonam validè de jure communi.* VII. *Mores Belgici.* VIII. *De obligatione naturali pupillorum.* IX. *Beneficium restitutionis in integrum.*

I. PRÆNOTANDUM, pupillos propriè censeri, qui curâ parentis, potissimùm defuncti, sunt destituti usque ad tempus pubertatis.

Horum aliqui sunt infantes, scilicet usque ad septimum ætatis annum completum: alii infantiæ proximi, quorum ætas propior est infantiæ, quam pubertati: alii dicuntur proximi pubertati, masculi quidem post annum decimum cum dimidio, feminæ post annum nonum cum dimidio.

II. Pubertas incipit in masculis completo decimo quarto anno, in feminis completo duodecimo. Postea dicuntur minores seu minorennes usque ad completum annum vigesimum quintum, ex quo incipiunt dici majores.

III. Pupillis datur tutor, minoribus curator. Officium tutoris finitur pubertate: curatoris, completo anno vigesimo quinto. Hodie tamen passim receptum est, ut tutela non finiatur pubertate, sed in curatelam (inter quam et tutelam nunc distinctio vix agnoscitur) transeat, etiam sine novo decreto.

IV. Moribus nostris expirat tutela ante annum 25. per Matrimonium & Ordines sacros: intellige quoad bonorum administrationem, non ita generatim quoad distractionem prædiorum seu immobilium, ut videre est apud Christinæum ad consuetudines Mechlin. tit. 19. art. 27. Idem est de iis, qui ob mercaturam aliasve causas citiùs veniam ætatis obtinuerunt, ut habet idem articulo 28.

Moribus quoque Belgicis, minoribus, etiam invitis, curator datur: ac etiam officium tutelæ competit parenti superstiti.

His præmissis, quæritur, quousque pupilli et minores habiles sint ad contrahendum?

V. R. Pupilli, nondum expleto septennio, inhabiles sunt ad contractus civiles; quia vel ratio ipsis deest, vel nimis infirma est: unde lib. inst. 3. tit. 20. §. Sed quod "de "inutilibus stipulationibus" dicitur: "Infans et qui infan- "tiæ proximus est, non multum à furioso distant; quia "hujusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum."

His verbis significari videtur, pupillos infantiæ proximos etiam inhabiles esse ad contrahendum: Herincx tamen & Billuart censent, hos validè contrahere in suum commodum; quia ibidem subditur: "Sed in proximis infantiæ 'propter utilitatem eorum, benignior juris interpretatio 'facta est; ut idem juris habeant, quod pubertati 'proximi."

VI. Contractus initi sine authoritate tutoris cum pupillis pupertati proximis, puberibus & minorennibus sunt validi: 1°. Si sint in ipsorum commodum. 2°. Si res ex contractu tradita ipsorum dolo interierit. 3°. Si contrac-

tum juramento confirmaverint; & 4°. Si contractus sit factus à professuris religionem. Hæc de jure communi.

Similiter juxta Lessium validè contrahunt de bonis castrensibus & quasi-castrensibus sine authoritate tutoris.

Ut autem pupillus aut minorennis alienare possit rem immobilem, aut mobilem pretiosam, ut sunt gemmæ, vasa aurea, argentea, &c. quæ servando servari possunt, requiritur decretum judicis. Per alienationem intelligitur venditio, donatio aut pignoratio, servitutis impositio, cessio juris, &c.

VII. In Belgio pleræque consuetudines habent, ut contractus omnes pupillorum ac minorum non teneant sine authoritate tutoris initi, nisi inquantum illis sunt utiles. Ita refert Christinæus cit. tit. 19. art. 22.

Quæstio est, an pupilli & minores contrahentes in suum incommodum sine consensu tutoris, non teneantur obligatione naturali, seu in conscientia?

VIII. R. Id controvertitur: De Cocq aliique sustinent, pupillos infantiæ proximos nequidem naturaliter obligari; utì nec pupillum, qui mutuum accepit, aut qui contraxit cum ipso tutore, aut qui alienasset sine authoritate tutoris immobilia, vel mobilia pretiosa; quia leges talibus contractibus resistunt. Verum quantum ad alios contractus, licèt pupilli non obligentur civiliter, putant tamen eos obligari naturaliter, si jam sint minores aut pubertati proximi: probant ex lege Si PUPILLUS lib. 35. digest. tit. 2. & lege 1. lib. 46. tit. 2. item ex eo, quod si tali contractui pro pupillo accessisset fidejussor, hic obligetur civiliter: ergo pupillus obligatur naturaliter; quia ex contractu undique nullo non potest oriri obligatio civilis in fidejussore. Legibus oppositis conatur respondere Billuart.

Notant Authores, quod pupillus pubertati proximus aut minor contrahens cum majori sine authoritate tutoris, non obligetur majori saltem civiliter, sed majorem sibi obliget, jure ita statuente: "Ut Minoribus ætas in damnis subve-" niret, & in prosperè gestis non obesset." Unde dicuntur contractus hujusmodi claudicare ex una parte.

IX. Pupillis et minoribus ex contractu valido notabiliter lœsis conceditur beneficium restitutionis in integrum, de quo diximus Num. 32. "de Jure et Justitia."

Varia insuper disputantur de habilitate prodigorum, filiorum-familias et uxorum ad contrahendum, sicut et de

habilitate contrahendi inter pupillum & tutorem, inter curatorem et clientem, inter medicum et ægrum durante morbo, et inter advocatum et clientem durante lite, quæ scire spectat ad Jurisperitos.

Quoad maritum et uxorem, conformiter ad decisionem 55. Domini Stockmans, vir liberè alienat mobilia non solùm acquisita, sed etiam ab uxore allata: item juxta Christinæum per mores Mechl. potest vir alienare invitâ uxore immobilia stante matrimonio conquisita, modò id non fiat ad fraudandam uxorem: sed mores Lovanienses & Bruxellenses solùm permittunt, ait De Cocq, ut conquisita possit maritus alienare, in quibus mulier simul vestita non est.

N. 5. DE CAPACITATE REI AD CONTRACTUM.

I. *Rei capacitas pro contractu.* II. *Non omnis contractus illicitus est invalidus.*

UNDENAM provenit rem non esse capacem seu aptam, ut certo contractui subjiciatur?

I. R. Id aliquando provenit ex jure naturæ, ut in contractu simoniaco, ubi simonia est juris divini; item in contractu de re furtiva vel impossibili.

Aliquando id provenit ex jure solùm positivo, aut ex voluntate alicujus particularis: sic distributiones chori non possunt condonari non residentibus, nec bona fidei commissa alienari, licet quis acquisierit eorum dominium.

An omnis contractus illicitus etiam est invalidus?

II. R. Omnis contractus illicitus etiam est invalidus, si ideo sit illicitus, quia est de re illicita facienda: an verò et quomodo possit fieri validus, re illicitâ jam factâ, vide dicta Num. 59. "de Jure et Justitia," et dicenda "de Contractu sub conditione turpi."

Alioquin non omnis contractus illicitus semper est invalidus, v. g. promissio aut donatio prodiga: ratio est, quod possit quis excedere in debito usu et dispensatione rei suæ, licet propterea non excedat limites potestatis suæ, in rem ipsam.

N. 6. DE CONSENSU REQUISITO AD CONTRACTUM.

I. *Consensus ad contractum debet esse reciprocus,* II. *Externus,* III. *Et serius.* IV. *Internus in externa contractûs.* V. *Non in executionem.* VI. *Nec in susceptionem obligationis.* VII. *Excepto matrimonio.* VIII. *Et fortè sponsalibus.*

QUALIS consensus requiritur ad valorem contractûs?
R. Reciprocus & externus, legitimus ac serius, internus & liber.

Quomodo consensus contrahentium debet esse reciprocus?

I. R. Per hoc, quod reciprocè consentiant in obligationem: sic in onerosis singula pars acceptat obligationem, et consentit in suam propriam: in gratuitis verò una pars consentit in obligationem, & altera pars acceptat consensum prioris in obligationem.

Unde consensus contrahentium debet etiam esse simultaneus: patet etiam nequidem promissionem aliquam obligare "in ratione contractûs," nisi sit acceptata, idque defectu consensûs acceptantis.

Dicitur "in ratione contractûs;" quia promissio obligare potest ex virtute Religionis "in ratione voti," quod Deus acceptat: idque locum habet etiam in promissione merè interna, v. g. ad pias causas.

Quomodo consensus debet esse externus?

II. R. Per signum externum sufficienter consensum exprimens: sufficit autem quocumque signo manifestetur, nisi dum certa solemnitas, tanquam forma substantialis hujusmodi contractûs, à jure vel consuetudine præscripta est.

III. Debet etiam consensus externus esse serius, ita ut signa externa indicent serium animum contrahendi, ac adeo sese obligandi: hinc est, quod unus dicendo alteri: "Dabo tibi hoc," non semper obligetur ex justitia ad hoc præstandum; quia verba ista sæpe tantùm important propositum, seu affectum hoc aliquando faciendi.

Qualis debet esse consensus internus?

R. Prænotandum, consensum internum posse respicere tria sequentia: 1°. Ferri potest in seriam positionem externorum contractûs. 2°. In susceptionem obligationis. 3°. In executionem obligationis contractûs.

In quod ex istis tribus ferri debet consensus internus?

IV. R. Certum est, saltem requiri consensum internum in seriam positionem externorum contractûs; qui consensus est causa formalis & constitutiva contractûs: deinde debet esse actus humanus, adeoque voluntarius.

V. Certum est, non requiri consensum internum in executionem obligationis contractûs, ita ut, etiamsi contrahens nunquam intenderet exequi obligationem contractûs, nihilominus contractus sit validus; quia consistunt hæc duo, quod quis se obliget aut sit obligatus, et nolit adimplere seu exequi obligationem.

Disputatur autem, an requiratur consensus internus in susceptionem obligationis, seu, utrùm si externè seriò contrahens, internè dicat: "Nolo contrahere, nolo obligari," contractus ille sit validus?

VI. R. 1°. Talis contractus semper judicatur validus in foro externo.

2°. Sic contrahens tenetur in conscientia ante omnem sententiam judicis reparare damna, quæ alteri parti ex facto isto contractu suboriuntur: imò per accidens tenebitur tali contractui stare, ob scandala, aliave incommoda amovenda.

3°. Videtur ille contractus etiam esse in se validus, ita ut tali modo contrahens teneatur vi contractûs præstare id, de quo conventum est. Ita sustinent plerique Lovanienses, contra Van Roy, Tournelli aliosque.

Probatur hæc sententia: tunc contractus debet dici in se validus, quando ponuntur omnia ejus essentialia: atqui ponendo seriò omnia externa, ponuntur omnia ejus essentialia. Probatur: nec jus gentium, nec jus positivum plus ad valorem contractûs requisivit: ergo saltem contractus, qui reipublicæ dispositioni subjacent, per solam positionem externorum sunt in se validi. Nec obstat ad contractum essentialiter requiri consensum: qui enim seriò ponit externa contractûs, habet intentionem efficacem contrahendi & se obligandi; quia scienter & voluntariè proferendo verba, quibus ex hominum institutione obligationem annexam novit, consentit in obligationem, saltem interpretativè, et illa intentio mere interna, qua non vult contrahere, est inefficax.

Præterea, altera opinio videtur contraria publicæ tranquillitati, quia juxta illam manent incerta rerum dominia, cum sciri non possit, an contrahens tecum consenserit interne in obligationem contractûs.

Excipitur tamen matrimonium, quod externe serio

contractum cum animo non contrahendi vel se non obligandi, invalidum est in conscientia.

Quare potiùs matrimonium sic contractum invalidum est, quam cæteri contractus?

VII. R. Quia contractus matrimonii non ita subjacet potestati reipublicæ, ut cæteri contractus: unde nec respublica hìc consensum supplere potest. Deinde cùm contractus matrimonii inducat vinculum indissolubile animorum & amoris perpetui, graviaque alia onera adferat, æquum fuit, ut non tantùm verbis exterioribus, sed etiam consensu interiori, & maximè libero contraheretur, alioquin validum non foret.

VIII. An pro valore sponsalium præter verba seriò prolata etiam requiratur consensus internus in obligationem, non ita constat. Affirmat Daelman aliique; quia sponsalia inducunt obligationem ineundi contractum matrimonii indissolubilem, ut propterea videantur debere sequi conditiones contractûs matrimonialis.

Sed Pontius, Pauwels aliique id negant; quia de sponsalibus est par ratio, sicut de aliis contractibus; cum ex legitima causa, ut cæteri contractus, dissolvi possint.

N. 7. DE ERRORE ET DOLO IN CONTRACTU.

I. *Impedientia liberum consensum.* II. *Error.* III. *Error circa substantiam.* IV. *Error circa accidens redundans in substantiam.* V. *Error antecedens & concomitans.* VI. *Error substantialis irritum facit contractum.* VII. *Non error circa accidens tantùm.* VIII. *Dat tamen interdum causam recissionis.* IX. *Quandoque actionem* quanti minoris.

QUÆNAM impediunt liberum consensum in contractu?

I. R. Illa, quæ causant involuntarium sive positivum sive negativum, sive simpliciter, sive secundùm quid. Præcipua autem, quæ solent impedire libertatem consensûs, sunt error seu dolus, et metus.

An omne, quod causat involuntarium in contrahente vitiat contractum?

R. Negativè, sed requiritur, ut causet involuntarium in contrahente ratitionabiliter invito: hinc metus justè incussus non vitiat contractum.

Quomodo distinguitur error in ordine ad contractum?

II. 1°. In errorem circa substantiam et in errorem circa accidens.

2°. Error circa accidens alius redundat in substantiam, alius non.

3°. Aliquis error venit ex dolo alterius contrahentium, alius non est ex dolo, sed vel à tertio, vel â casu fortuito.

4°. Alius error est antecedens, alius concomitans seu incidens respectu contractûs.

Quis error dicitur circa substantiam?

III. R. 1°. Illa qui est circa rem, de qua contrahitur, v. g. si emas vitrum pro gemma: talis est etiam error circa personam in contractu matrimonii.

2°. Dicitur quoque error circa substantiam, quando erratur circa naturam contractûs: v. g. si putes tibi donari, quod tibi venditur.

3°. Est error circa substantiam, si erretur circa motivum substantiale contractûs: v. g. dare eleëmosynam ficto pauperi, donare alicui, tanquam consanguineo, qui consanguineus non est.

Aliud dicendum si error sit tantùm circa motivum impulsivum contractûs: v. g. dare eleëmosynam alicui, quia vere pauper est, sed simul putatur consanguineus.

4°. Vocatur etiam error circa substantiam, quando erratur circa accidens redundans in substantiam.

Quis error dicitur circa accidens redundans in substantiam?

IV. R. Tunc, quando accidens à contrahente principaliter intenditur, sive quando illud accidens est objectum principale consensûs omnium contrahentium in similibus circumstantiis: v. g. quis intendit emere equam juniorem ad fœtum inde obtinendum, et venditur annosa fœtui inepta, est error circa accidens redundans in substantiam. Idem est, si quis emat medicinam emortuam, licet sit utroque casu nulla substantiæ differentia.

Quis dicitur error antecedens respectu contractûs, quis concomitans?

V. R. Antecedens est, qui dat causam contractui, ita ut sine illo contractus non fuisset initus.

Concomitans, seu incidens est ille, qui non dat causam contractui, sed solùm facit, ut libentiùs aut cariùs contrahas, v. g. cariori pretio emas.

Error ex dolo dupliciter committitur: 1°. Dum alter positive causat errorem dictis aut factis, mentiendo ad decipiendum. 2°. Dum alter tacendo occultat vitium rei, quod debebat revelare, de quo specialiter N. 25. " de " emptione-venditione."

Quomodo error & dolus vitiant contractum?

VI. R. Error circa substantiam rei, naturam contractûs, motivum substantiale, aut circa accidens redundans in substantiam, reddit contractum ipso facto irritum jure naturæ, idque sive error sit ex dolo sive non, sive sit antecedens sive concomitans contractum : ratio est quòd sub hujusmodi errore nullus sit consensus, nec actualis, nec virtualis in substantiam præsentis contractûs.

VII. Error qui est solummodo circa accidentia non redundantia in substantiam, non reddit contractum ipso facto irritum, neque ex jure naturæ, neque ex jure positivo, idque si hujusmodi error sit ex dolo, sive non, sive sit antecedens, sive concomitans ; ratio est, quod similis error non tollat actuale voluntarium consensûs in substantialia contractûs : patet in matrimonio, ubi quis contrahit cum paupere quam putat esse divitem.

Aliud foret, si contractus esset initus sub isto accidente, tanquam conditione suspensivâ ; quia tunc simul cum substantia rei ingreditur motivum substantiale contractûs.

Collige, si deceptus errore merè accidentali velit stare contractui, decipientem teneri illum adimplere ante omnem sententiam judicis.

An contractus ex errore circa accidens tantum est rescindibilis ex parte decepti ?

Notandum, hìc agi tantum de errore circa accidens, quod considerari solet in hujusmodi contractu, et consideratum non fuit.

VIII. R. 1°. Si hujusmodi error sit antecedens et ex dolo alterius contrahentium, contractus (excepto matrimonio, quod est indissolubile) est rescindibilis ad arbitrium illius, qui dolum passus est ; nam fraus et dolus cuiquam patrocinari non debent.

Præterea sic deceptus habet actionem adversus deceptorem " in id, quod interest decepto non decipi :" hoc est, habet jus repetendi non tantum rem aut pretium datum, sed etiam petere potest compensationem omnium damnorum, quæ ex simili contractu secuta sunt : v. g. si dolo vendentis emeris ovem morbidam, quæ tuas infecit, jus habes exigendi damnum inde causatum, et vendens tenetur illud restituere.

IX. 2°. Si hujusmodi error sit quidem antecedens, sed non ex dolo alterius contrahentium, conveniunt Authores, deceptum habere actionem " quanti minoris :" hoc est, habere jus, ut tantò minus solvat, quanti minoris rem emisset vitio cognito.

An verò deceptus possit contractum rescindere, supposito rem adhuc integram esse, dissentiunt Authores: affirmant Lessius, Bonacina, &c. negant Antoine, Daelman, aliique. Quidquid de eo sit, ait Danes, jus positivum rescissionem non concedit, sed duntaxat actionem "quanti minoris."

Excipiunt tamen Authores, qui pro negativa stant, promissionem gratuitam et donationem liberalem, qui contractus rescinduntur; quia actionem "quanti minoris" non admittunt. Ob eandem causam etiam excipiuntur sponsalia, tum etiam ob hanc, quòd majorem libertâtem requirunt.

3°. Si hujusmodi error sit concomitans sive incidens tantùm, contractus non est rescindibilis, saltem privatâ authoritate, idque sive ille error proveniat ex dolo alterius, sive non. Ratio est, quod cum error ille non dederit causam contractui, non sit ratio, quare deberet infirmari.

Interim, si error sit ex dolo alterius, deceptus habet adversùs deceptorem actionem "quanti minoris:" si sine dolo alterius, videtur equidem alter obligatus ad redigendum contractum ad æqualitatem, cum jus naturæ debitam æqualitatem rei & pretii requirat.

N. 8. DE METU CIRCA CONTRACTUM.

I. *Metus.* II. *Alius levis.* III. *Alius gravis.* IV. *Absolutè,* V. *Vel respectivè.* VI. *Justus vel injustus.* VII. *Contractus gratuiti ex metu injusto sunt invalidi.* VIII. *Onerosi sunt validi.* IX. *Etiam jure civili.* X. *Paucis exceptis.* XI. *Sunt tamen rescindibiles.* XII. *Quid de metu levi.* XIII. *Excipiuntur fœdera publica.* XIV. *Quid si metus incussus sit á tertio.*

I. METUS est mentis trepidatio, instantis vel futuri periculi causâ.

Quomodo metus distinguitur in ordine ad contractum?

R. 1°. In metum levem & gravem: metus reverentialis potest esse levis vel gravis.

II. Metus dicitur levis, quo timetur malum leve, vel grave, sed non verisimiliter impendens.

III. Gravis est, quo timetur malum grave versimiliter impendens, sive illud malum sit grave in se & absolutè, sive sit tantùm grave respectivè seu respectu personæ timentis.

IV. Metus dicitur absolutè gravis, quo timetur malum secundùm se et absolutè grave verisimiliter imminens, ut est v. g. mors, mutilatio, exilium, infamia, gravis jactura bonorum, &c. et idem est, sive hoc malum immineat ipsi personæ timenti, sive ejus parentibus, conjugi, aut liberis.

Hic metus dicitur cadere in virum constantem; quia talis metus solet movere virum constantem etiam ad peccandum, absque eo quod perdat denominationem viri constantis.

V. Metus dicitur respectivè gravis, quo, licet non moveretur vir constans, moveretur tamen meticulosus, puer, femina, senex, &c.

2°. Metus alius oritur ex causa naturali, ut à morbo, incendio, tempestate: alius à causa libera, putà ab homine.

VI. Metus ab homine incussus dividitur in eum, qui est juste incussus, & in eum, qui est injuste incussus: item in eum, qui incussus est ad extorquendum consensum, & in eum, qui non est incussus ad extorquendum consensum.

Deinde metus vel incutitur ab illo, quocum initur contractus, vel ab aliquo tertio, quocum non initur contractus.

Quid requiritur, ut metus sit juste incussus?

R. 1°. Jus in incutiente; 2°. justa causa; et 3°. ut nil plus committatur, quàm jus permittit.

Quid facit metus circa contractum?

R. Seponimus hìc contractum matrimonii & sponsalium, de quibus suo loco.

1°. Contractus initus ex metu proveniente à causa naturali, est validus; quia contrahenti est simpliciter voluntarius, neque ei fit ulla injuria.

2°. Propter eandem rationem contractus etiam validus est, qui initur ex metu à causa libera juste incusso.

3°. Contractus initus ex metu gravi à causa libera injuste incusso, sed non in ordine ad extorquendum consensum, etiam validus est, saltem si non ineatur cum ipso metum incutiente: v. g. si invasus à sicariis, in auxilium tuum appelles transeuntes, et eis promittas 100, promisso teneris.

Si autem contractus ineatur cum ipso incutiente metum, vel metus gravis sit injuste incussus in ordine ad extorquendum consensum dicendum:

VII. 1°. Contractus, cujus objectum est sola liberatio à vexatione, seu injusto metu, est jure naturæ invalidus: idque verum est, sive metus sit gravis, sive levis, sive

incussus sit ad extorquendum consensum, sive non, modò in hoc posteriori casu contractus ineatur cum incutiente metum.

Ratio est, quod iste vexans teneatur ex justitia cessare ab illo injusto metu: adeoque non possit illam cessationem vendere, sive aliquid recipere ut cesset: et ita deest materia, de qua possit valide contrahi.

VIII. 2°. Contractus utrimque onerosi, in quibus præter liberationem à metu datur res pro re aut pro pretio, jure naturæ sunt validi, licet initi sint ex gravi metu injuste incusso ad extorquendum consensum: sic valet venditio equi facta justo pretio, licet metu mortis coactus fueris ad vendendum.

Ratio est, hìc haberi legitimum titulum & justam materiam, de qua contrahitur: præterea habetur sufficiens consensus, cum illa, quæ fiunt ex metu, sint simpliciter voluntaria.

Obj. I. Hujusmodi consensus non est liber: ergo non sufficit ad contractum. Probatur antecedens: est ex metu injusto.

R. Dist. prob. Est ex metu injusto, tanquam ex causa moraliter movente ad consensum; conc. ass. Est ex metu injusto tanquam ex causa efficiente consensum, nego assumptum: Est enim voluntas libera, quæ in casu efficit consensum: Verum quidem est, quod incutiens talem metum lædat jus contrahentis & libertatem accidentalem contractûs, ita ut ex justitia teneatur amovere metum & reparare damna alteri parti ex injusto metu oborta: sed non lædit libertatem contractûs essentialem.

Obj. II. Leg. 50. digest. tit. 17. regula 116. juris habet: "Nihil consensui tam contrarium est......quam "vis & metus," ergo, &c.

R. Regula ista non agit de consensu sufficiente ad naturam contractûs, sed de consensûs spontaneitate ac plena libertate: quam, quia excludit vis & metus, idcirco consensus revocabilis est, dum contractus est rescindibilis.

An contractus isti utrimque onerosi ex metu gravi, &c. de quibus ultimò dictum est, sunt etiam validi jure civili?

IX. R. Affirmativè: Probatur ex leg. 4. inst. tit. 13. § 1. ubi dicitur: "Si metu coactus......stipulanti Titio "promisisti, palam est, jure civili te obligatum esse.

Item lib. 4. digest. tit. 2. lege 21. dicitur: "Si metu "coactus adii hæreditatem, puto me hæredem effici, quia "quamvis, si liberum fuisset, noluissem, tamen coactus

"volui; sed per prætorem restituendus sum, ut absti-
"nendi mihi potestas tribuatur."

Sic etiam multi similes contractus dicuntur in jure rescindibiles, & de quibusdam præcipit jus, ut infirmentur: ergo isti contractus de se validi sunt; quod enim invalidum est, rescindi aut infirmari non debet.

X. Quidam tamen ex illis contractibus juxta communem Theologorum & Jurisperitorum sententiam jure positivo irriti sunt.

1°. Authoritas tutoris per metum extorta; l. 26. digest. tit. 28. lege 1.

2°. Jurisdictio per metum extorta; hoc tamen Lessius & alii negant.

3°. Dotis promissio aut solutio; lib. 4. digest. tit. 3. lege 21.

4°. Traditio aut promissio rerum Ecclesiæ; extra lib. 2. tit. 24. cap. 2.

5°. Professio Religiosa; extra lib. 1. tit. 10. cap. 1.

6°. Matrimonium & forte Sponsalia, de quibus suo loco.

7°. Absolutio à censuris Ecclesiasticis.

Priores sex casus expressit Glossa in cap. ABBAS, "de "iis quæ vi:" his versibus:

"Tutor, judicium, dos, Sacrum, copula, votum:
"Hæc sex vi facta, de jure scias fore nulla,
"Cætera jus patitur, sed postea restituuntur."

An contractus jam dicti, validi de jure naturæ & positivo, sunt etiam firmi?

XI. R. Negativè; sed sunt rescindibiles ad nudum metum passi, si metus sit gravis & det causam contractui, & sit injustè incussus in ordine ad extorquendum consensum.

Probatur ex textu juris ante citato, ubi dicitur: "Per "prætorem restituendus sum," variisque aliis legibus: ratio harum legum est, injuriam læsæ libertatis exigere, ut res ponatur in pristino statu, ne alioquin injuria in suo effectu continuetur, & ne lædens ex sua nequitia commodum reportet.

Quod si metus non sit incussus in ordine ad extorquendum consensum, Bonacina aliique putant, tunc contractus illos non esse rescindibiles: alii tamen cum De Lugo sentiunt esse rescindibiles & videtur colligi ex lib. 4. digest. tit. 1. lege 4. ubi dicitur deprehensum in flagitio,

qui jure non poterat occidi, si quid promiserat propter metum, posse per hoc edictum juvari.

XII. Quantùm ad metum levem injustè incussum, qui dat causam contractui, multi Authores volunt, idem esse dicendum, sicut de metu gravi: in foro tamen externo ex metu levi non datur actio sive ad rescindendum, sive ad excipiendum, nam ut habet regula 13.. "Juris" lib. 50. digest. tit. 17. "Vani timoris justa excusatio non est." Hoc ita in jure statutum est, ne lites & fraudulentæ exceptiones nimiùm multiplicarentur, et quia non præsumitur, metum levem dedisse causam contractui: si autem in particulari casu metus levis causam contractui dederit, præsumptio debet cedere veritati, maximè in foro interno, aiunt Theologi.

XIII. Excipe hinc fœdera publica, quæ ex causa metûs gravis & injustè incussi non redduntur rescindibilia, sed jure gentium firma habentur, ut ita aliquis habeatur bellorum finis. Interim qui bello injusto aliquid extorsit, debet illud restituere: quia non obstante isto fœdere, manet in se injustum.

An antedicta conclusio, quâ contractus ex metu gravi, &c. rescindi potest, vera est, dum contractus initus est cum aliquo tertio ignorante metum incussum; v. g. cogis Petrum, ut emat agrum à Joanne ignorante tuam coactionem?

XIV. R. Affirmativè: dicitur enim lib. 4. digest. tit. 2. lege 14. § 3. "In hac actione non quæritur utrùm is, "qui convenitur, an alius, metum fecit, sufficit enim hoc "docere metum sibi illatum vel vim:" unde in casu, Petrus potest contractum rescindere cum Joanne, & Joannes tenetur rescissionem admittere: deinde cogens tenetur de damnis, tam quæ Joanni, quam quæ Petro inde oriuntur, quia est illorum causa injusta.

Ratio asserti est, quod metu coactus ob illam injuriam retineat jus ad rem ipsam, ita ut ad quosvis transeat, maneat hoc vitio affecta. Colligitur ex eadem lege §. 5.

Nec obest, jus positivum non concedere restitutionem, dum contractus initus est ex dolo circa qualitatem accidentalem causato ab aliquo tertio, ut dictum est circa finem Num. 7. hoc enim ideo est, quod dolus ille non sedat voluntarium perfectum circa substantiam contractûs, prout facit metus. Præterea dolus & error per diligentiam & circumspectionem faciliùs caveri possunt, quàm metus.

N. 9. DE JURAMENTO CIRCA CONTRACTUM.

I. *Juramentum*, II. *Regulariter servandum*, III. *Contractus validos confirmat*, IV. *Invalidos aliquando*. V. *Sed datur restitutio in integrum*. VI. *Differentia obligationis*. VII. *Quid, si juramentum sit coactum*.

I. NOTA 1°. hic non agi de juramento nudè assertorio, quale est, v. g. "juro me hoc tibi vendere :" nam hoc juramentum non magis contractum roborat aut irrevocabilem facit, quam si adjectum non esset; sed agitur de juramento promissorio, quo jurat se contractum servaturum, nunquam revocaturum, &c.

II. 2°. Juramentum sive firmet contractum, sive non, est validum & servandum, quandocumque servari potest sine peccato & sine damno alterius, nisi jus irritum reddat, non solùm contractum, sed etiam juramentum; sicut Conc. Trid. Sess. 25. "de Regularibus" cap. 16, irritam facit omnem renuntiationem novitii, etiam juratam, nisi facta sit prout ibidem præscribitur; item matrimonium ex metu gravi, &c. contractum, etiam juratum, Capit. SIGNIFICAVIT; extra "de eo qui duxit," lib. 4. tit. 7.

3°. Juramentum in ordine ad contractum, potest esse accessorium, vel per se stans. Juramentum validum se solo tantùm inducit obligationem virtutis religionis : unde ex valido juramento super contractu manente invalido, non oritur nisi obligatio religionis: proinde alter in conscientia, rem ex tali contractu, nec accipere poterit nec retinere.

Quid facit juramentum adjectum contractui valido?

III. R. Eundem confirmat vestiendo, & nascitur duplex obligatio, scilicet una religionis ex juramento, & altera justitiæ ex contractu, quæ transit ad hæredes, nec tollitur, etsi juramentum relaxaretur.

Quid facit juramentum adjectum contractui invalido?

IV. R. 1°. Contractus jure naturæ irritus & illicitus non firmatur juramento, ipsumque etiam irritum est; quia juramentum non potest esse vinculum iniquitatis.

2°. Contractus jure naturæ irritus, sed non illicitus, juramento quidem non firmatur, sed ipsum, si sit validum, & per se stans, servandum est; alter tamen rem contractûs nec recipere nec retinere potest, ut supra dictum est.

3°. Si contractus sit rescindibilis propter injuriam aut turpitudinem commissam ab eo, cui jurabatur vel qui juramentum acceptabat, addito juramento, manet contractu

dhuc rescindibilis; v. g. si contractus sit extortus vi, metu ıjusto, vel dolo; sed tamen juramentum erit sæpe validum, deoque servandum: hujusmodi tamen juramenta ita firıa non sunt, quin facilè dispensationem admittant.

4°. Si contractus sit irritus aut rescindibilis ex jure potivo primario et principaliter propter bonum commune, ılis contractus juramento non firmatur, nec ipsum juraıentum validum est; quia tam illud, quam contractus est ontra bonos mores, adeoque sunt illicita: sic nulla obliatio oritur ex contractu matrimoniali jurato, si inter ontrahentes sit impedimentum dirimens, etiam juris tanım Ecclesiastici.

5°. Contractus, qui inducunt obligationem naturalem, ed qui jure positivo irriti sunt quoad obligationem civilem n bonum contrahentis, accedente ejus juramento firmanur; sic confirmantur contractus pupillorum, minorennium, tc. de quibus Num. 4. Item omnia pacta nuda, de quibus Num. 2. aliaque, quibus jus non assistit nec resistit.

V. Notandum interim quoad pupillos et minores aliısque similes, illis in Belgio & aliis plerisque locis concedi ›eneficium restitutionis in integrum etiam adversus conractus juratos, obtentâ relaxatione juramenti ab Episcopo: ıuia sæpe præsumitur tales personas vi aut fraude ad juandum inductas fuisse. Vide De Cocq "De contrahen' tibus" sectione 5.

6°. Si contractus sit irritus solo jure positivo ob bonum privatum et utilitatem contrahentis, sic ut ex eo non nasatur obligatio naturalis, (quales contractus vide. Num. 1.) tunc controvertitur, utrum accedente juramento conractus confirmetur, seu validus fiat, ita ut inducat obligaionem justitiæ.

℟. Herincx aliique negant; quia juramentum neque est ıeque facit contractum, nec inducit vinculum justitiæ, sed antùm Religionis: admittunt tamen juramentum valere, t conventiones ex Religione servandas esse.

Alii è contra sustinent, hos contractus sic firmari, ut tiam inducant obligationem justitiæ; quia jurans se conractum non revocaturum, cedit ipso facto favori sibi per ges concesso: positâ autem hâc cessione, perinde est, ac i non esset amplius jus talem contractum irritum reddens.

Hæc posterior sententia, ait Billuart, non solum commuıior, sed & conformior videtur praxi omnium tribunalium, tiam civilium, in quibus communiter dicitur juramentum upplere defectum ætatis, & ex tali contractu conceditur ıctio.

Quid interest, an contractus valeant ex justitia, an ex Religione tantum?

VI. R. Multum interest: nam si obliget ex Religione tantum, relaxato juramento, ad nihil tenetur.

2°. Obligatio talis contractûs non transit ad hæredes.

3°. Qui juraverat, potest repetere quod solvit, & alter tenetur reddere: contrarium his tribus contingit, ubi habetur obligatio justitiæ.

Quid, si juramentum sit coactum?

R. Juramentum obligat, si sine peccato & præjudicio tertii servari potest: metus interim injustus facit, ut dispensatio facile concedatur. Vide Num. 153. "de Religione."

VII. Quid, si ulterius fuerit coactus jurare, se non petiturum juramenti relaxationem?

R. Illud juramentum videtur invalidum; quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum: quamvis enim possit esse licitum non petere dispensationem, obligatio tamen ad illam non petendam nocet bono communi, ex eo quod latrones tunc sine remedio extorquerent & nocerent.

N. 10. DE FORMA SUBSTANTIALI SEU SOLEMNITATE CONTRACTUS.

I. *Solemnitas contractûs.* II. *Alia accidentalis.* III. *Alia essentialis.* IV. *Undenam dignoscantur.*

QUID est forma substantialis contractûs?

I. R. Sunt quidam ritus seu solemnitates, quæ secundum leges in quibusdam contractibus adhiberi debent, ut certus numerus & qualitas testium.

Quomodo dividuntur istæ solemnitates?

II. R. In essentiales & accidentales. Accidentales sunt, quæ quidem requiruntur, ut contractus licitè ineatur, sed non ut validè, ut v. g. "Banna" respectu matrimonii: unde generatim sine istis contractus est simpliciter validus.

III. Essentiales sunt, quæ ad contractûs valorem requiruntur ex juris positivi dispositione: jus autem id facit, vel reddendo contrahentes inhabiles ad sic contrahendum, utì v. g. inhabiles sunt ad contrahendum matrimonium consanguinei et affines in tertio et quarto gradu; vel præscribendo formam, sine qua contractus validus esse non possit, utì Tridentinum præscripsit præsentiam Parochi et testium pro matrimonio.

Undenam dignoscitur, aliquam solemnitatem esse essen-ialem?

IV. R. Præsertim ex his tribus: 1°. Ex tenore legis; it si lex dicat contractum aliter celebratum esse ipso facto ullum, irritum, nullius valoris, et similia. Item ex fine ·gis respiciente bonum commune et bonos mores.

2°. Ex praxi et stylo curiæ, in qua contractus forum ortitur: si hæc constanter illum contractum sine ista orma habeat tanquam invalidum.

3°. Ex communi Doctorum et interpretum sententia.

Ex opposito colliges, quandonam solemnitas aliqua enseri solùm debeat accidentalis.

Deinde observa, jus positivum quandoque solùm prohi-ere contractum absque eo, quòd ullo modo eum irritum eddat, ut matrimonium tempore clauso; quandoque re-ictâ obligatione naturali solùm denegare actionem in foro externo, ut in pactis nudis; quandoque ipsum contractum irritum reddere, v. g. testamentum non scriptum.

An contractus, cui deest forma substantialis à jure præscripta omnino invalidus est, sic ut nequidem obliget naturaliter seu in foro conscientiæ?

R. Certum est, varios contractus ex hoc capite omnino invalidos esse, sic ut nullam post se relinquant obligatio-nem: sic irritum est matrimonium cum impedimento dirimente contractum, professio religiosa ante annum 16. completum, &c.

An dentur contractus, qui, licèt civiliter irriti sint, obligent tamen naturaliter, disputatur: aliquid jam de iis dictum est Num. 4. et adhuc dicetur, ubi "de testamentis minùs solemnibus."

N. 11. DE EFFECTIBUS CONTRACTUUM.

I. *Effectus contractuum.* II. *Præcipui sunt actio,* III. *Et obligatio,* IV. *Quæ dividitur,* V. *In naturalem tantùm,* VI. *Civilem tantùm,* VII. *Et mixtum.*

QUINAM sunt effectus contractuum?

I. R. Principales sunt, obligatio et actio. In quibus-lam effectus est translatio dominii; alii dant solum usum; n aliis sunt adhuc effectus quidam speciales, ut in sponsa-ibus impedimentum publicæ honestatis, &c.

Quid est actio?

II. R. Est jus persequendi in judicio, quod sibi de-etur.

Quomoda dividitur actio?

R. Principalis divisio est in actionem realem et personalem.

Realis est, quâ quis jus habet in judicio persequendi rem suam adversùs quemcumque, qui eam possidet et restituere potest: hæc actio etiam vocatur "vindicatio," à vindicando seu asserendo sibi dominium aut jus, quod habet in rem.

Personalis est, quâ quis jus habet in judicio agendi contra debitorem. Dicitur etiam "conditio," à condicendo diem alicui ut compareat in judicio, gallicè "ajourner:" in hac actione non supponitur actor habere jus in re à debitore possessa sicut in actione reali.

Nota, has duas actiones sæpe esse simul in eodem: sic Dominus rei furtivæ habet adversùs furem utramque actionem, et vocatur "actio mixta."

Quid est obligatio?

III. R. Ut dictum est Num. 1. est vinculum juris, quo quis alteri obstringitur ad aliquid faciendum aut omittendum.

Quomodo dividitur obligatio?

IV. R. In naturalem tantùm, civilem tantùm, et in naturalem et civilem simul, quæ dicitur "obligatio mixta."

V. Naturalis tantum est obligatio in conscientia ex natura rei orta, quæ non parit actionem in foro externo; hæc essentialis est contractui valido, adeo ut omnis contractus validus pariat obligationem saltem naturalem.

VI. Civilis tantum est illa, quæ dat in foro externo actionem, ob aliquam præsumptionem falsam: sed non obligat in conscientia: et hæc est accidentalis contractui.

VII. Mixta est, quæ obligat in conscientia ex natura rei, et insuper parit actionem in foro externo. Hæc oritur ex plerisque contractibus.

An contractus rescindibilis, seu, ut aiunt, irritandus, efficit aliquam obligationem?

R. Affirmativè, nempe quamdiu rescissus non est, parit obligationem naturalem, respectu unius absolutam, si alter contractum teneat firmum; et respectu alterius conditionatam, scilicet adimplendi conditiones contractûs, si non legitimè rescindatur: sic qui causavit metum aut dolum, plerumque stare tenetur contractui absolutè, si passus metum velit; et metum passus tantùm tenetur conditionatè, nempe si contractum rescindere nolit.

. 12. DE OBLIGATIONE CONTRACTUS NON PURI ET CONDITIONATI.

Obligatio contractûs non puri. II. *Ad diem.* III. *Ad demonstrationem.* IV. *Sub modo.* V. *Ad causam.*

I. NUMERO 2. descripti sunt plures contractus non uri, quorum obligatio, cum non sit æquè clara ac conractûs puri, de ea hìc specialiter inquiritur:

Quomodo & quando obligat contractus ad diem?

R. Statim parit certam obligationem; sed debitor non enetur satisfacere ante præfixum diem: v. g. promitto ibi 30. ad diem Paschæ.

II. Contractus "ad diem" incertum seu tempus incerum resolvitur in conditionatum: v. g. promitto dare 30. ùm navis ex Indiis advenerit, hoc est, si navis advenerit.

III. Contractus "ad demonstrationem" vitiatur et invalidus est, si in demonstratione sit error circa personam, ubstantiam, aut circa ipsum contractum, vel si demontratio addita sit velut conditio strictè suspensiva: alioquin rror circa quædam accidentalia in demonstratione non itiat contractum: hinc invalidus est hic contractus: "lego tibi pecuniam, quam Joannes mihi debet," si Joannes ullam mihi debeat: è contra validus est, si dicam: "do ibi equum, quem emi Parisiis," licèt alibi emerim.

IV. Contractus "sub modo" seu "modalis" obligat tatim tanquam contractus absolutus, obligatque ad modum onestum & possibilem.

Quid, si modus ille non servetur, an acceptum sub tali nodo retineri potest?

R. Distinguendo: si modus adjectus sit tanquam causa finalis seu à qua suspenditur consensus, contractus non est validus, casu quo modus non servetur, & acceptum reddi debet: talis sæpe judicatur esse modus appositus contractui utrimque oneroso, item qui cedit in utilitatem dantis: v. g. das pinguem eleëmosynam alicui, modò pro te recitet rosarium, audiat Sacrum, &c.

Si vero modus apponatur contractui tantum secundario, & tanquam onus accipientis, ac in ejus utilitatem, censetur modus non esse causa finalis contractus: unde donatio tenet, licèt modus ille non impleatur: ita valet donatio novi anni, modo bene studeat, etsi modus ille non impleatur; quia in casu primarium erat "donare:" nec etiam

modus ille adjici solet ut strictæ obligationis, sed potius instar monitionis, de fine à dante intento.

Notandum, quod licet modus non sit causa finalis contractus, ac adeo contractus valeat illo non servato, si tamen adjiciatur ut stricte obligatorius, tunc acceptans, si modum non servet, teneatur restituere, quantum interest modum non servari, atque ad eum servandum à judice compelli possit: casus est, si quis relinquat legatum, modo legatarius celebret certum numerum Missarum.

Quandonam autem modus sit causa finalis, quandonam non, item quando adjiciatur ut strictè obligatorius & quandonam non, maximè ex intentione aliisque circumstantiis discerni debet.

V. Contractus "ad causam" seu "causalis" nullus est, casu quo causa finalis non subsistat; si sola desit causa impulsiva, contractus valet, quia est tantum error circa accidens, nec inde supponitur suspendisse consensum: sic valida est donatio eleëmosynæ pauperi fictè pio; sed invalida est, si fiat ficto pauperi.

An causa potest esse tantùm impulsiva, si talis sit, ut sine ea non promisisses aut donasses?

R. Affirmativè; quia cum eo consistit, te interim absolutè promisisse aut donasse: sic generatim validæ sunt promissiones & donationes liberè & absolutè factæ ideo principaliter, ut alterius animum & gratiam lucrareris, licet reipsa ejus benevolentiam non obtinueris.

Si dubium sit, an causa fuerit finalis an impulsiva, tunc quando disponens intendebat favere isti in cujus gratiam disposuit, præsumitur causa solum fuisse impulsiva.

13. DE MODO OBLIGANDI CONTRACTUS CONDITIONATI.

Conditiones variæ. II. *De præterito, præsenti & futuro.* III. *Necessaria,* IV. *Contingens,* V. *Et impossibilis.* VI. *Modalis,* VII. *Et suspensiva.* VIII. *Honesta & turpis.* IX. *Conditio de præterito aut præsenti.* X. *De futuro necessario.* XI. *Non suspendit contractum.* XII. *Impossibilis reddit jure naturæ irritum.* XIII. *Idem est de turpi.* XIV. *In matrimonio & testamentis.* XV. *Habentur pro non adjectis.* XVI. *Honesta de futuro contingente.* XVII. *Ordinariè suspendit contractum.* XVIII. *Usque ad conditionis eventum.* XIX. *Quem tenentur contrahentes expectare.* XX. *Casus.*

QUOTUPLICES sunt conditiones, quæ adjiciuntur ontractibus?

I. R. 1°. Dantur conditiones de præterito, de præsenti k de futuro.

2°. Alia est necessaria, alia contingens, alia impossibilis.

3°. Alia est modalis, alia suspensiva seu resolutiva.

4°. Conditio alia est honesta, alia turpis, alia indifferens. Tandem alia dicitur repugnare substantiæ contractûs, lia non, de quibus specialiter in Tract. "de Matrimonio."

II. Conditio de præterito est v. g. hæc: "contraho 'tecum, si non commisisti tale crimen." De præsenti æc: "si jam sis hæres tuæ amitæ." De futuro hæc: 'si pater meus consensum daturus sit." Hæc ultima roprié est suspensiva.

III. Conditio dicetur necessaria, cujus eventus est inllibilis, v. g. "si Deus existat," quæ est necessaria ab itrinseco; vel "si Anti-Christus venturus sit," quæ est ecessaria ab extrinseco.

IV. Conditio dicitur contingens, quæ est de re, quæ otest fieri & non fieri, v. g. do tibi 20, si cras pluat.

V. Dicitur impossibilis, quæ est de re, quæ fieri non otest, ut si dicam: do tibi 100, si volaveris.

VI. Conditio dicitur modalis, quâ injicitur onus aliquod ontrahenti, sed non suspenditur consensus, sive valor ontractûs. Vide numerum præcedentem.

VII. Suspensiva est, qua suspenditur valor absolutus ontractus usque ad eventum conditionis adjectæ, & tunc esolvitur contractus in absolutum, validum aut invalilum: atque hinc hæc conditio resolutiva vocatur.

Undenam dignosces, conditionem esse modalem an su pensivam?

R. Aliquando ex ipsa expressione conditionis, al quando ex natura & circumstantiis contractus, & maxim ex mente contrahentium aliquo modo manifestata.

Si inquisitis omnibus dubium perseveret, præsumitu conditio esse suspensiva.

VIII. Conditio honesta est, quæ aliquod bonum con tinet, & nullum bonum impedit. Turpis est, quæ vel con tinet peccatum, vel impedit aliquod bonum, vel in jur tanquam talis reputatur.

Quid efficiunt conditiones appositæ contractibus?

IX. R. 1°. Contractus initus sub conditione de præte rito vel præsenti nullo modo suspenditur, sed si conditi subsistat, est statim validus; si non subsistat, invalidu

2°. Contractus initus sub conditione de futuro neces sario cognito ut tali, etiam non suspenditur, sed cen setur purus, nisi quod hæc conditio quandoque efficia ut contractus sit velut "ad diem certum," de quo Nun superiori: v. g. vendo tibi equum, si die Paschæ s oriatur.

X. Ratio est, quod conditio necessaria futura æquiva leat conditioni præsenti propter certitudinem eventus.

Dictum est "cognito ut tali;" quia si contrahens bon fide putaret, eam conditionem esse contingentem, co tractus maneret suspensus usque ad conditionis positi nem, cum talis tunc sit intentio contrahentis.

XII. 3°. Contractus initus sub conditione impossibil jure naturæ est invalidus; quia qui vult suspendere co sensum à conditione, quæ impleri non potest, non ce setur velle contrahere sed nugari.

XIII. Eodem modo contractus initus sub conditio turpi de futuro, nullam jure naturæ obligationem induci antequam conditio ponatur; quia conditio turpis, cu sit illicita, censetur moraliter impossibilis & talis in jur vocatur.

XIV. Dictum est utroque casu "jure naturæ" con tractum non valere, quia jure positivo in matrimoni item in testamentis, legatis aliisque ultimis voluntatibu conditiones impossibiles & turpes, quæ non repugnan substantiæ contractûs, habentur pro non adjectis, ne contractum irritum reddunt: ita statuit pro matrimoni Greg. IX. lib. 4. decret. tit. 5. cap. ultimo: pro testa mentis autem habetur lib. 35. dig. tit. 1. lege 3. ite *inst.* lib. 2. tit. 14. § 10.

Qua ratione contractus isti jure naturæ irriti possunt ıre positivo esse validi?

XV. R. Quantùm ad testamenta, cum testamenti factio t versimiliter juris positivi, vel saltem respublica ex justa ausa de bonis subditorum disponere possit, satis patet, uomodo ex dispositione juris positivi acquiri possit doainium rerum testamento juræ naturæ invalido relictarum. Quantùm ad matrimonium, videtur Pontifex præsumpisse à contrahentibus similes conditiones tantùm adjici at modales; vel si adjecerint ut suspensivas, eas non adectas seriò, nec inde suspensum fuisse consensum. Cæterum si necessariò suum consensum à simili conditione suspendissent, matrimonium in foro conscientiæ foret invalidum; quia Pontifex hic consensum supplere nequit.

Dictum est supra: "antequam conditio" (turpis) "ponatur;" quia alia est quæstio, an posito opere turpi, alter obligetur ex justitia dare rem promissam, quam quæstionem vide N. 55. "de Jure & Justitia."

XVI. 4°. Contractus sub conditione de futuro contingenti & honesta, ordinariè suspenditur usque ad conditionis eventum: ratio est, quod per talem conditionem suspendatur consensus, adeo ut contrahentes nolint se obligare, nisi illa conditione posita.

XVII. Dictum est "ordinariè;" quia si contrahentes vellent (quod rarum est) ex nunc valere contractum, modò conditio posita adimpleatur, contractus ex nunc valeret, si conditio postmodùm ponatur; tunc enim non valor contractus, sed tantùm valoris notitia penderet à conditionis eventu: v. g. si quis diceret: ex nunc vendo tibi equum, si pater meus, cum redierit, consentiat.

An consensus, adimpletâ conditione, debet renovari?

XVIII. R. Negativè, sed contractus, posita conditione, statim fit absolutus sine novo consensu: ratio est, quod contrahentes voluerunt contractum tunc valere. Deinde alioquin contractus conditionatus, non esset contractus, sed tantum promissio contrahendi, quod nullus admittit.

An idem dicendum sit de matrimonio, vide suo loco.

An contractus jam dictus nil efficit in præsenti?

XIX. R. Efficit in primis hoc, quod uterque contrahentium obligetur expectare conditionis eventum, item quod neuter possit eventum fraudulenter impedire, nec etiam resilire ante conditionis eventum: ratio est, quia ex tali contractu oritur jus conditionatum respectu utriusque.

Quid censendum de hoc casu: Petro legata sunt 400, si ducat Mariam in uxorem, & ipsa ei matrimonium recuset?

XX. R. Legatum debetur Petro: dicit enim regula 66. juris in 6. "cum non stet per ipsum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde, ac si impleta fuisset."

Idem resolvitur lib. 45. digest. lege 85. § 7. si alter contrahentium malitiosè impediverit conditionis eventum. Ex natura rei videtur teneri secundùm verisimilitudinem conditionis ponendæ, si eam malitiosè non impedivisset; ac indubiè tenetur amovere omnem fraudem, & rem restituere in pristino statu, si possit, & tunc conditionis eventum acceptare.

Quid, si de eadem re eodem modo contraxeris cum Joanne sub conditione, postea cum Petro sub alia conditione, & conditio cum Petro sit prior purificata: an res Petro tradenda est?

R. Negativè: nam ex eo, quod prior impleatur conditio cum Petro, non ideo cessat contractus cum Joanne; imò posterior contractus cum Petro invalidus est, inquantùm repugnat contractui cum Joanne inito.

DE CONTRACTIBUS

IN SPECIE.

N. 14. DE PROMISSIONE.

I. *Promissio* II. *Est liberalis,* III. *Deliberata & spontanea.* IV. *Fidei obligatio.* V. *Acceptata.* VI. *De re licita & possibili.*

QUID est promissio?

I. R. Est liberalis, deliberata ac spontanea fidei obligatio acceptata, de re licita & possibili.

II. Dicitur "liberalis;" quia promissio est contractus gratuitus, non onerosus.

III. Dicitur "deliberata;" non quòd debeat esse prudens & matura, sed quòd debeat esse ex plena deliberatione & directè voluntaria, prout requiritur ad valorem voti.

Additur "spontanea;" quia debet excludi omnis extorsio facta metu etiam levi, errore, dolo, vi aut fraude, quæ omnia sunt contra naturam contractûs gratuiti.

Si autem metus ex quo oritur promissio fuerit juste incussus, valebit promissio, non in ratione contractûs gratuiti, sed onerosi; similiter si metus incussus non fuerit ad extorquendam promissionem, rata erit promissio, (nisi fiat ipsi metum injustum incutienti, juxta N. 8.) sic valent vota in periculis Deo facta; quia tunc metus non est causa promissionis.

IV. Dicitur in definitione "fidei obligatio," per quod distinguitur promissio à donatione, quæ est "rei donatio:" item à simplici proposito, quod non imponit obligationem.

Notandum, vulgariter sæpe dici "promissionem," quæ à parte rei non est nisi "pollicitatio" seu promissio incompleta, quia non acceptata: vel nisi simplex propositum, etiam tunc, quando utuntur verbo promittere, spondere, &c.

Hinc rectè monet Steyaert; "non ex verbis solis, sed "ex circumstantiis sumendum an sit promissio: non enim "quodlibet "promitto" vel "dabo" mox inducit hoc vin- "culum: civilitas, jactantia, affectus ostendendi firmum "propositum, fortiorve assertio, &c. sæpe promuntur po- "tiùs quàm detur fides. Sæpius adhuc fides aliqua datur, "sed facile occurrentibus aliis rationibus revocabilis. Pro "rigida obligatione inter homines communiter expressius "aliquid requiritur in promissione."

V. Dicitur "acceptata;" quia alioquin non est plurium in idem placitum consensus, adeoque nec contractus. Deinde non potest in altero oriri aliquod jus ad obligationem prioris, nisi alter hoc voluerit, vel obligatio oriatur ex natura rei; jam autem obligationes contractuum non profluunt ex natura rei, sed quasi ex privata & voluntaria lege, quam sibi faciunt contrahentes: ergo acceptatio jure naturæ videtur necessaria.

Acceptatio fieri potest etiam inter absentes, v. g. per litteras, nec requiritur ut fiat expressis verbis dicendo, v. g. "accepto;" sed satis est, promissarium, v. g. nutu talia signa edere, ut ex illis testes, si adessent, possent probare cum promissione acceptasse.

Porro acceptatio validè etiam fieri potest ab aliquo tertio, qui specialem vel generalem commissionem habet à promissario: item in sequentibus casibus: 1°. Validè acceptat pro alio, qui est sub ejusdem potestate, v. g. filius pro patre, & servus strictè dictus pro domino, non famulus pro Hero: 2°. Qui alterius curam gerit, ut pater pro filio, tutor pró pupillo; 3°. Qui ex promissione absenti

facta reportat aliquod commodum vel onere aliquo liberatur, v. g. uxor pro marito, creditor pro debitore, socius pro socio, &c. 4°. Quilibet valide acceptat pro loco pio, Ecclesia, civitate, mensa pauperum & similibus. Ut tamen acceptatio illa sit valida, debet intentio promittentis ad acceptantem dirigi.

An est sufficiens acceptatio, si promissio fiat præsenti & tacenti?

R. Affirmativè: quia in gratiosis secundum regulam 43. juris in 6. "qui tacet consentire videtur."

An hæredes possunt acceptare promissionem viventi factam, sed ab eo non acceptatam?

R. Negativè, quia promissio non est ad eam directa.

Collige ex dictis, promissionem ante acceptationem esse ad nutum promittentis revocabilem, nisi jura aliter disposuerint, ut statuerunt de promissione facta infanti, item civitati ad restaurandas ejus ruinas.

VI. Finaliter in definitione additur: "de re licita & "possibili," quia ad illicitum vel impossibile nemo tenetur."

N. 15. DE OBLIGATIONE PROMISSIONIS.

I. *Promissio strictè dicta* II. *Obligat ex justitia.* III. *Idque in re gravi sub gravi.* IV. *Quandonam cesset promissio.* V. *An pereat res promissa.*

QUALIS & quanta est obligatio promissionis?

I. R. Utrumque controvertitur. Varii cum Cajetano sustinent promissionem solum obligare ex virtute fidelitatis seu veracitatis, idque tantum sub peccato veniali, excepto casu, quo promissarius notabile damnum inde incurreret, adeo ut juxta hos Authores, non adimplens promissionem, videatur solum mendacium committere.

II. Verum alii sustinent tanquam certum, veram & completam promissionem inducere in promissore obligationem justitiæ ad promissionem implendam, saltem quantum est de se, & consequenter, ubi res promissa est gravis, etiam esse gravem obligationem.

Hoc tamen advertit De Cocq cum aliis, requiri paulò majorem quantitatem ad materiam gravem in promissionibus, quàm in furto aut aliis contractibus onerosis, eò quòd promissarius minùs invitus censeatur, si res gratis promissa non præstetur.

III. Probatur posterior sententia: promissio onerosa confert promissario verum jus ad rem promissam: ergo etiam promissio liberalis; quia promittens liberaliter æque consentit & confert acceptanti jus ad rem, quam promittens

onerose, si sit promissio stricte dicta, de qua sola hic agitur. Hinc etiam in foro externo parit actionem exigendi rem tanquam ex promissione debitam.

Obj. Promissio definitur "obligatio fidei," &c.: ergo obligat tantùm ex fidelitate, non ex justitia.

R. Negando conseq. ratio est, quod fidelitas sit generalis aliqua virtus, quæ inest quidem omni contractui, sed non sola, obligatque secundùm illam virtutem, cui conjungitur, sive sit religionis, ut in voto, sive justitiæ, ut in promissione, aliisque contractibus. Sic Deus dicitur "fidelis," dum reddit "coronam Justitiæ 2." ad Timoth. cap. 4.

Cæterùm admittit Daelman aliique communiter, sententiam Cajetani, licet in se nimis generalem, practicè tamen sæpe veram esse, eo quod promittens tantùm censeatur proponere, vel sese tantum velle obligare sub levi, ut Num. superiori ex Steyaertio dictum est.

Si autem promissor addat promissioni juramentum, si promittat stipulando, si coram Notario & testibus, aut sub signatura Chirographi, vel dicat: obligo me quantum possum, similesve circumstantiæ concurrant, erit obligatio justitiæ secundum se gravis, quæ etiam transit ad hæredes promissoris, sicut ab aliâ parte jus acquisitum promissario etiam transit ad ejus hæredes.

Quomodo cessat obligatio promissionis?

IV. R. 1°. Absolutè cessat promissio per liberam promissarii remissionem: 2°. Si res promissa fiat impossibilis, damnosa, illicita aut inutilis. 3°. Si sit promissio mutua, & alter fidem non servet; frangenti enim fidem, fides servari non debet juxta regulam 75. Juris in 6. 4°. Potest promissor revocare promissionem ob insignem ingratudinem promissarii, vel ob immortales inimicitias. 5°. Generatim potest revocari promissio, dum supervenit talis mutatio statûs aut rerum, ut promissor non censeatur se voluisse obligare in tali eventu: sic v. g. desinit promissio facta pauperi, si ipse promittens in paupertatem incidat. Ratio est quod promissio non obligat ultra intentionem promittentis: deinde lex in simili casu cessat per epykiam: ergo à fortiori promissio, quæ solum est adinstar legis privatæ.

Id etiam verum est, etsi promissio foret jurata; quia juramentum censetur adhiberi sub iisdem exceptionibus, sub quibus facta est promissio.

Quomodo promissio cesset, si fuerit "Ad causam, ad "demonstrationem, &c." colligi potest ex Num. 12.

An obligatio promissionis tunc semper cessat, quando supervenit talis mutatio, quam si prævidisset promissor noluisset promittere?

R. Negativè: si nimirum illam facilè prævidere potuerit aut non sit mutatio notabilis respectivè ad promissionis negotium: hos enim casus non censetur promissor tacitè excepisse.

Nec obest, quod si prævidisset, promittere noluisset; quia cum eo consistit, eum equidem de facto promisisse; non enim à voluntate, quæ fuisset, sed à voluntate, quæ de facto fuit, pendet obligatio, alioquin vix ulla subsisteret promissio.

An, pereunte re promissâ, liber est promissor?

V. R. Si res determinata fuerit promissa, regulariter liber est promissor; quia ad hanc rem intentionem suam restrinxit: si tamen periisset ejus culpâ latâ vel dolo, vel fuerit in mora culpabili, adhuc tenebitur promissor. Idem est, si ex ejus dolo aut mora culpabili res fuerit facta impossibilis, illicita, inutilis, &c.

N. 16. DE DONATIONE.

I. *Donatio* II. *Dividitur in liberalem & antidoralem,* III. *Puram et non puram,* IV. *Verbalem et realem.* V. *In donationem inter vivos,* VI. *Et mortis causâ.*

QUID est donatio?

R. Est liberalis alicujus rei datio.

Dicitur "liberalis;" quia donatio strictè sumpta excludit ex parte donantis prævium debitum justitiæ, etsi fortè interveniat quoddam debitum gratitudinis, pietatis, &c. tunc tamen non poterit dici "pure liberalis."

Vera est donatio, quæ fit ad complendam promissionem: quia illa in suo fonte est liberalis, scilicet in promissione gratuita.

Dicitur "datio;" quia omnis datio naturâ suâ est translativa dominii, nisi quod per leges generatim requiratur, ut translatio dominii non fiat, nisi traditio rei accedat: et hinc donatio ante traditionem parit solum jus ad rem.

Sub donatione comprehenditur liberalis remissio debiti.

Observa, donationem, utì promissionem, debere esse spontaneam et acceptatam.

Quomodo dividitur donatio?

. R. 1°. Dividitur in pure liberalem et in antidora- seu remuneratoriam: hæc supponit aliquod debitum itudinis, pietatis, &c. et ideo dici nequit pure liberalis, ıitio hujus Numeri dictum est.

I. 2°. Alia donatio est pura seu absoluta, alia non ı, de quibus Num. 12.

V. 3°. Dividitur in donationem verbalem seu incom- ım, quam non comitatur rei traditio; et in realem seu pletam, quâ res de facto traditur.

. Donatio famosè dividitur in donationem inter vivos ı donationem mortis causâ.

uid est donatio inter vivos?

. R. Illa, quâ quis sic donat, ut velit rem, se vivente, absolutè et irrevocabiliter alterius. Hæc est donatio definita, ac de ea hìc agitur.

onatio mortis causa est illa, qua quis sic donat, ut non t rem esse absolutè et irrevocabiliter alterius, nisi suam mortem, ut contingit in testamentis, legatis, &c. uibus postea.

uomodo differt donatio à promissione?

. In eo, quod promissio completa tantùm conferat jus em, donatio autem completa jus in re: 2°. Quod atio etiam incompleta conferat aliquod jus strictius, m promissio, sitque magis firma ac irrevocabilis.

17. QUINAM VALIDE DONARE POSSINT.

Quinam valeant donare. II. *Quid vir uxori & contra.* III. *Quid pater filio.* IV. *Quid minor curatori.* V. *Quid novitius.* VI. *Invalidè dantur omnia bona præ- ntia & futura.* VII. *Item summa excedens* 500 *solid.* VIII. *Edictum an.* 1753. IX. *Edictum an.* 1771. X. *Donatio revocabilis ob ingratitudinem donatarii.* XI. *Ob atam prolem.* XII. *Et si fuerit inofficiosa.*

. RESP. Omnes illi, qui habent dominium rei donandæ iberam ejus administrationem: verùm usus ac con- udo inspici debet. Quid donare possint uxores, filii- ilias et similes, colligitur ex Num. 10. "de Jure et ustitia."

I. De donationibus inter maritum et uxorem sic habet 1. digest. lib. 24. tit. 1. "Moribus apud nos receptum ıt ne inter virum et uxorem donationes valeant: hoc ıtem receptum ne mutuato amore invicem spoliarentur, onationibus non temperantes, sed profusa erga se libe- ılitate."

Hæc lex in variis Belgii locis quoad plura usu servari solet, nisi quod juxta multos Authores ratæ sinantur donationes quædam minoris momenti inter eosdem; item donationes juramento firmatæ: item si mors donantis intercedat, vel si donatio facta sit ad remunerandam aliquam qualitatem in altero conjuge, v. g. quod sit nobilis, multum industrius, &c. Videri potest Stockmans decisione 60.

III. Similiter per legem 11. Codicis leg. 8. tit. 54 statutum est, ne pater valeat aliquid donare filio non emancipato, sed bene si emancipatus sit. Ratio est, quia filius non emancipatus fictione juris est una cum patre persona, et quidquid acquirit, regulariter acquirit patri.

Interim tales donationes iterum valebunt, si fiant filio non emancipato intuitu belli v. g. vel studii; quia bona statim fiunt castrensia; aut ratione fidelitatis vel obsequii; quia donatio est remunerationis: item si pater addat donationi juramentum.

IV. Pariter circa minores statuit Carolus V. edicto de 4. Octobris 1540. art. 8. ut donationes ab ipsis factæ curatoribus, eorumve liberis aut concubinis, sive sint donationes inter vivos, sive mortis causa, sint irritæ, quamdiu nimirum curatela durat, nec rationes sunt redditæ. Excipe si tutor sit pater, mater, avus, avia, frater aut soror. Moderatæ liberalitates erga tutores permittuntur. Vide Anselmo ad edictum perpetuum.

V. Quantum ad novitios, statuit Concil. Trid. sess. 25. de Regularibus cap. 16.; " Nulla novitii renuntiatio vel " obligatio antea facta, etiam cum juramento, vel in favo- " rem cujuscumque piæ causæ valeat, nisi cum licentia " Episcopi sive ejus Vicarii fiat intra duos menses proximos " ante professionem." Idque ideo, ne fortè novitius bonis s uis destitutus minus libere vel invitus profiteretur. Potest tamen valide conficere testamentum, quia per illud non destituitur bonis suis, ac illud revocat, dum placet.

VI. Plerique Authores docent, irritam esse donationem inter vivos, qua quis alicui donat omnia sua bona tam futura quam præsentia; quia sic privatur potestate testandi, quod in jure turpe æstimatur. Aliud esset, si donatio illa facta sit causa mortis, quia hoc casu adhuc potest instituere hæredem, qui detrahere posset " falcidiam," de qua postea

Quidam existimant, prædictam donationem valere, si sit juramento firmata, vel facta sit ad pias causas; quod tamen negat Bugnion lib. 2. cap. 6. " de Legibus abrogatis."

VII. Jure communi etiam invalida est donatio excedens summam 500 solidorum, nisi fiat cum insinuatione, seu notificatione apud Magistratum seu judicem domicilii donatoris, & inscriptione in registro.

Quantùm ad valorem solidi, existimat Stockman decisione 110, eum valere binos ducatus aureos hongaricos, quorum 72. ejusdem generis libram auri conficiunt, conformiter, ut putat, legi QUOTIESCUMQUE lib. 5. codicis "de susceptoribus."

VIII. Statutum autem est edicto die 15. Septembris anni 1753. Bruxellis emanato art. 17. "Volumus, ut "donationes & legata in pecunia parata, item mobilium aut "pro talibus habitorum, facta manui mortuæ aut alicui "personæ, quæ est membrum communitatis religiosæ, "etiamsi relicta essent ad certa onera vel in forma funda- "tionis, sint subjecta solemnitatibus ordinariis requisitis "pro validitate actorum inter vivos, vel ultimæ voluntatis "respectivè. Insuper ordinamus, ut, quando una dispo- "sitio vel plures simul factæ ab eadem persona excedunt "valorem 500 florenorum semel, vel 25 florenorum annuè, "debeat talis dispositio insinuari & inregistrari coram "judice loci domicilii istius, qui eadem reliquit, idque "tempore vitæ suæ sub pœna nullitatis absolutæ...& quan- "tùm ad dispositiones specierum designatarum hoc articulo "quæ solæ vel simul junctæ excedunt summam 1000 flore- "norum semel, aut 50 florenorum annuè, necesse erit "petere litteras nostræ authoritatis (vulgò "Octroi") "sub pœna nullitatis absolutæ."

IX. Donationes & legata, quæ præcedenti articulo adhuc permittebantur, prohibita fuerunt respectu domuum & personarum religiosarum edicto de 13 Maii anni 1771. art. 3. exceptis solis pensionibus vitalitiis in favorem alicujus personæ religiosæ creatis, quæ tamen juxta art. 11. ejusdem edicti summam 50 florenorum excedere non possunt.

Donatio excedens valorem 300 florenorum perfici debet Scripturâ, ut dictum est in fine N. 1.

An donatio quandoque potest revocari?

X. R. Omnis donatio, etiam inter vivos, revocari potest præcipue ob tres causas: 1°. Ob ingratitudinem donatarii juxta legem 10. codicis lib. 8. tit. 56. Casus sunt 1°. si donatarius donatorem atrocibus injuriis affecerit: 2°. si manus impias in eum injecerit: 3°. si vitæ ejus insidiatus fuerit: 4°. si grave damnum bonis ejus intulerit; 5°. si conditiones donationis non adimpleverit: 6°. si donatorem

inopiâ pressum non adjuverit. Quod ultimum bene notandum pro simplicioribus, qui sæpe ante tempuss esse exuunt donando omnia prolibus, aut aliis, â quibus tum negliguntur.

XI. 2°. Donatio revocari potest, si donatori insperatò nascatur proles; ita lex 8. loco statim citato, dicens: "Si "unquam libertis patronus filios non habens, bona omnia "vel partem aliquam facultatum, fuerit donatione largitus, "& postea susceperit liberos; totum, quidquid largitus "fuerat, revertatur in ejusdem donatoris arbitrio ac ditione "mansurum."

XII. 3°. Generaliter revocatur omnis donatio inofficiosa, hoc est, quæ facta est contra debitum pietatis officium, præcipue parentum erga filios v. g. si parens tam multùm donaverit, ut proles non habeant portionem legitimam, de qua, ubi "de Testamentis." Ita decernitur lege 1. tit. 29. lib. 3. codicis: & quidem si donatio inofficiosa sit facta extraneis, revocatur in totum: si verò facta sit aliis prolibus, tantùm revocatur quoad portionem legitimam.

Juramentum additum donationi inofficiosæ non obligat; quia ipsa donatio est peccaminosa.

N. 18. DE ULTIMIS VOLUNTATIBUS SEU TESTAMENTIS.

I. *Testamentum.* II. *Legatum.* III. *Codicillus.* IV. *Fideicommissum.* V. *Donatio mortis causâ.*

DONATIO mortis causâ descripta N. 16. sub se comprehendit testamentum, legatum, codicillum, fidei commissum & simplicem donationem mortis causâ.

Quid est testamentum?

I. R. Definitur lib. 28. digest. tit. 1. lege 1. "Voluntatis "nostræ justa sententia de eo, quod quis post mortem "suam fieri vult."

Dicitur "justa sententia," id est, solemniter & conformiter ad leges facta, ut excludantur omnes dispositiones minus solemnes, privatæ, &c.

Dicitur "de eo, quod quis post mortem suam fieri vult," ad significandum, testamentum tantum post mortem vires accipere, unde Apostolus ad Hebr. cap. 9. ait: "Mors "necesse est intercedat testatoris.

Quid est legatum?

Quid est legatum?

II. R. Definitur: "ultimæ voluntatis dispositio, quâ testator aliquid donat alicui non hæredi." Sæpe etiam sumitur pro re illa aut pecunia, quæ legato relicta est.

Quid est codicillus?

III. R. Codicillus est quasi parvus codex testamenti. Et definitur: "quædam ultimæ voluntatis dispositio, quâ sinè hæredis institutione testator aliquid fieri vult post mortem suam."

Fit communiter ad aliquid supplendum, minuendum, vel mutandum in testamento.

Quid est fidei commissum?

III. R. Est ultimæ voluntatis dispositio, quâ in hæredem vel legatarium transfertur dominium rei vinculatum, hoc est, cum obligatione rem illam vel ejus partem transferendi in aliquem tertium, qui fideicommissarius nuncupatur.

V. Dictum est initio Numeri, "donationem mortis causâ" generatim sumptam, sub se comprehendere quatuor species jam descriptas, et simplicem donationem mortis causâ: hæc autem regulariter constituitur inter præsentes mutuo consensu propter cogitationem mortis: unde quoad suum initium est adinstar contractûs, quoad effectum verò habet speciem ultimæ voluntatis, ut patet ex definitione data Num. 16.

N. 19. OBSERVATIONES CIRCA PRÆCEDENTIA.

I. *Mores Belgii differunt à jure communi.* II. *Differentia testamenti & fideicommissi.* III. *Substitutio.* IV. *Observanda circa legata.* V. *Circa donationem mortis causâ.* VI. *Falcidia.* VII. *Trebellianica.* VIII. *Legitima.*

I. ANTE omnia observandum, leges & mores Belgii, præsertim in materia testamentaria, plurimùm differre à jure communi: unde quæ Lessius, Wiggers, aliique in hac materia secundum jus commune tradunt, longè aberrant à veris regulis, quas secundum leges et mores nostros in testamentis observare oportet.

Ita olim Jure Romano pro testamento requirebantur septem testes omni exceptione majores, item institutio hæredis: pro codicillo autem quinque testes, inter quos etiam admittebantur mulieres, &c. Verum hodie in Belgio illa abrogata sunt, & consuetudine nunc factum est, ut codicillus & testamentum plane sint idem, habeantque

easdem omnino solemnitates, nec requiratur hæredis institutio, sed omnia bona relinqui possint per legata aut fideicommissa: ita si quis faciat codicillum instituto hærede, valebit ut testamentum : si conficiat testamentum nullo hærede instituto, valebit tanquam codicillus, ait Stockmans decisione 2.

II. Quomodo differt fidei commissum a testamento?

R. In eo, quòd in fideicommisso datur dominium vinculatum, adeo ut hæres aut legatarius bona fideicommissi post mortem suam relinquere debeat personæ in fideicommisso determinatæ; unde non potest eadem bona alienare, nec gravare, nec in hypothecam tradere: & si gravaverit, potest successor gravamina illa in conscientia rejicere.

Fideicommissum quandoque extenditur ad plures generationes, quod ex tenore verborum, quibus confectum est, colligi debet. Ex quibus causis cessare possit fideicommissum, requiri debet a jurisperitis.

III. Quid est substitutio?

R. Est additio secundi hæredis facta ab ipso testatore in testamento, casu quo prior hæres hæreditatem non velit, vel non possit acceptare: unde substitutio toto cœlo differt a fideicommisso; quia per substitutionem nullum onus injicitur hæredi, nec hæreditas vinculatur ut fit in fideicommisso. Vide plura apud Daelman et alios.

IV. Quid observandum circa legata?

R. 1°. Legatum non transit ad hæredes legatarii, casu quo ille ante legatorem moriatur.

2°. Adversùs legata potest hæres uti falcidiâ; sed eâ uti non potest legatarius.

3°. Legatum gaudet jure accrescendi, ita ut si duobus conjunctim legetur, uno moriente, pars ejus accrescat alteri.

4°. Legata non debentur, nisi deducto ære alieno.

5°. Ea quæ necdum sunt, sed futura sunt, legari non possunt, ut fructus ex agro proventuri; digest. 32. tit. 1. lege 17.

6°. Si res aliqua nominatim legata sit, v.g. hic equus, & non inveniatur in hæreditate, nec dolo hæredis deesse probetur, peti non potest ex testamento; secùs si res in genere legata fuerit leg. 31. digest. tit. 1. lege 32. § 5.

7°. Res aliena legari potest, ita ut hæres teneatur eam emere et tradere legatario, vel si id non possit, debeat legatario dare illius rei æstimationem, lib. 6 codicis tit. 37. lege 10.

V. Quid notandum circa donationem mortis causâ?

R. 1°. Revocari potest, prout quævis ultima voluntas

2°. Implicitè censetur revocata, si ob periculum mortis it facta, & illud jam cessaverit: item si donatarius ante donationem moriatur.

3°. Si donator adjiciat juramentum, vel promittát se non revocaturum, transit donatio illa in donationem inter vivos, ait De Cocq.

Faber, Anselmo, aliique putant, donationem causa mortis, non subjacere solemnitatibus testamentariis: verum id videtur contra mentem edicti perpetui, quod non sola testamenta, sed quascumque ultimas voluntates istis solemnitatibus adstringit: atqui donatio causâ mortis est quædam species ultimæ voluntatis; ergo, &c. Ita in tribunalibus passim judicari testatur Wynants.

Ultimò notandum, ne conventio inter vivos, v. g. contractus ante-nuptialis, confundatur cum donatione mortis causâ: potest enim quis ex nunc donare aut promittere rem suam post mortem tantùm tradendam, sic ut ex nunc oriatur obligatio: quo casu non erit donatio mortis causâ, etsi res tantùm post mortem tradenda sit; sed erit donatio inter vivos; quia donatio mortis causâ nullam parit obligationem ante mortem.

Igitur non omnis mentio mortis in donatione, aut dilatio præstandi rem ad mortem usque, facit donationem esse mortis causâ; sed tunc solum, quando mors primaria seu finalis donandi causa est, ait Stockmans decisione 45. num. 2.

VI. Quid est falcidia?

R. Est lex lata a Falcidio tribuno plebis lib. 2. inst. tit. 22, quâ hæres aut hæredes simul possunt accipere ex hæreditate quartam partem liberam, antequam obligentur solvere legata relicta.

Falcidiæ usum in Belgio obtinere, testatur Stockmans decisione 38. & Authores passim.

VII. Falcidiæ similis est portio Trebellianica, ita dicta, quia Senatûs-Consulto Trebelliano statuitur, ut, si hæres ita sit gravatus fideicommissis, ut ei quarta pars hæreditatis non maneat salva, possit hæres tunc ille accipere quartam partem liberam, & reliqua bona tradere fideicommissariis.

Usum Trebellianicæ etiam obtinere in Belgio, adstruit Author cit. decis. 39. ubi etiam ostendit, undenam proveniat rarior ejusdum usus.

Eodem loco docet, Trebellianicam amitti, si hæres neglexerit inventarium: atque idem videtur dicendum de falcidia.

Falcidiam non obtinere adversùs legata in pias causas facta, existimat De Cocq.

VIII. Quid est legitima?

R. Per legitimam intelligitur triens seu tertia pars portionis debitæ ab intestato, si non sint plures, quam quatuor proles: si autem sint plures, quam quatuor proles, tunc legitima constituit medietatem portionis debitæ, quæ in jure dicitur "Semis."

In hoc liberorum numero computandus est is, qui hæreditati renuntiavit: non tamen is, qui legitimè est exhæredatus.

N. 20. DE SOLEMNITATIBUS TESTAMENTORUM.

I. *Scriptum*, II. *Clausum*, III. *Et apertum*. IV. *In Belgio observandæ consuetudines homologatæ*. V. *Iis deficientibus standum edicto perpetuo*. VI. *Notarius*. VII *Cujus loco veniunt Pastor & Vice-Pastor*. VIII. *Subscriptio*. IX. *Ordo necessariò servandus*. X. *Prælectio* XI. *An liceat scribere abbreviando*. XII. *Casus*. XIII *Alter*. XIV. *Quomodo facienda mutatio circa testamentum*. XV. *Quid de nuda scedula ei adjecta*.

I. PRÆNOTANDA est divisio testamentorum i scriptum & nuncupativum: scriptum subdividitur in apertum & clausum.

Nuncupativum est quod fit vivâ voce inter testes sine scriptura saltem authentica. Hujusmodi testamenta nullo modo in hac patria admitti, asserit Wynants decisione 17

II. Clausum est, quo testator scripto de rebus suis disponit, sic ut non indicet Notario & testibus, quomodo disposuerit, sed solùm declarat hoc scripto ultimam suam voluntatem contineri, qua declaratione positâ, testator testes & Notarius extrinsecus, seu in dorso, subscribunt subsignant.

III. Apertum dicitur, dum coram Notario aut alia persona debitè qualificata & testibus testator ultimam suam voluntatem apertè & distinctè declarat; debetque prælegi testibus, ac subsignationes fieri debent interiùs; ut in sequentibus magis declarabitur.

Quænam solemnitates observandæ sunt pro valida confectione testamenti?

R. Id deducitur ex edicto perpetuo Alberti & Isabellæ emanato anno 1611. in quod edictum commentarium cum pluribus interpretationibus eorumdem Principum edidit sæpe cit. Anselmo: in hoc autem edicto statuitur,

IV. 1°. Art. 11. si dentur consuetudines loci homologatæ hoc est, decreto Principis comprobatæ, observanda est te

amentorum forma ab hujusmodi consuetudine præscripta.

Quòd si hujusmodi consuetudines varient in loco domi-cilii testatoris, & in loco, ubi res sita est; tum juxta art. 13. citati edicti videri poterunt sequendæ consuetudines loci, ubi res sita est: verùm hodie, ait Stockmans decisione 9, sine hæsitatione judicamus, sufficere solemnitates, quæ obtinent in loco confectionis, ut ubique et quoad omnia bona vim habeat testamentum. Ita valet testamentum a Brabanto factum Leodii secundum leges Leodienses, ubi testator non debet subscribere, idque etiam de bonis sitis in Brabantia.

Si tamèn, inquit idem Author, quædam requirantur ad valorem testamenti non tanquam solemnitates extrinsecæ, sed veluti solemnitates substantialem testamenti dispositionem intrinsece informantes, ut si consuetudo loci requirat certam ætatem ad testandum, tum sequendæ forent solemnitates istæ, quæ vigent in loco sitûs bonorum.

Ita Mechliniæ in testamentis, quibus unus conjugum alterum instituit hæredem, præsentes esse debent duo Scabini urbis; quæ solemnitas ita necessaria est, ut si quis instituat conjugem hæredem, & condat testamentum communi ritu eo in loco, ubi hæc solemnitas non requiritur, v. g. Bruxellis, dictum testamentum non sit habiturum effectum in bonis ditionis Mechliniensis.

Similiter si consuetudo, ubi testatoris bona sita sunt, prohibeat ea alienare, testator de iis disponere non poterit existens in loco, ubi similis consuetudo non viget: ita v. g. Flander existens in Brabantia non plus quam de tertia parte bonorum hæreditariorum in Flandria sitorum disponere validè poterit.

Consuetudines Principis decreto non comprobatæ, cedere debent edicto perpetuo.

V. 2°. Ubi non sunt tales consuetudines, standum est solemnitatibus præscriptis in eodem edicto, juxta quod requiritur:

1°. Ut in conficiendo testamento adsint ad minus duo testes omni exceptione majores, hoc est, masculi, non infames et puberes, qui nempe impleverunt annum 14. ætatis. Monachus potest esse testis etiam sine sui Superioris licentia, ut habet Stockmans decisione 5.

Deinde testes non possunt ex testamento aliquam utilitatem reportare: ex quo consequens est, hæredem universalem non posse adhiberi tanquam testem necessarium, nec etiam executorem universalem, qui est loco hæredum:

aliud est de executore particulari, qui est nudus minister. Vide Stockmans decis. 7. Si legatarius sit testis necessarius, testamentum quidem valet, sed ipse legato suo excidit; quia detracto ejus testimonio, non superest legitima probatio pro isto legato: atque ita judicatum refert idem Author decisione 6.

Denique cavendum, ne in testes assumantur filii aut domestici hæredum, aut alii, qui ratione consanguinitatis aut statûs utilitati hæredum studere solent; quia licet in rigore testes esse possint, in jure tamen hac super re difficultates exoriri possunt.

Hinc pro securitate etiam in testes admitti non debent Amanuenses aut domestici Notariorum, nec exteri loci, ut observat Anselmo citatus §. 9. & 10; debent etiam noscere & videre testatorem tempore testationis.

VI. 2°. Requiritur, ut adsit Notarius, qui testamentum scribat, aut saltem scriptum subsignet.

Nota, non posse Notarium excipere testamentum nisi in ėa Provincia, in qua admissus est. Quòd si aliquis se gerat pro Notario, ac pro tali publice habeatur, qui tamen nunquam fuit creatus vel admissus, acta ejus judicabuntur invalida; quia non habet titulum coloratum. Vide Anselmo juxta edictum Caroli V. die 4. Octob. anni 1540. Debet Notarius noscere testatorem, vel, si ipse non noverit, debent testes eum ipsi notificare, atque de eo in testamento expressa mentio fieri debet; alioquin judicabitur invalidum. Juxta edictum autem Caroli V. anni 1553. possunt Pastor et Vice Pastor Notarii officio fungi, & in ea qualitate testamentum scribere aut scriptum subsignare.

VII. Sub Pastore vel Vice-Pastore comprehenditur deservitor perpetuus, item verosimillimè ille, qui mortuo Pastore constituitur; non verò quivis Confessarius aut Pastor alterius Parochiæ.

Pastor & Vice-Pastor non solum in necessitate, sed etiam præsente & invito Notario testamentum scribere possunt: monet tamen Manuale Mechliniense, ne citra necessitatem se huic negotio facilè ingerant, tum ne in materia hac delicata errores committant, tum ut suspiciones & odia evitent.

Notandum, juxta art. 12. edicti perpetui, Tabelliones seu Notarios Pastores & Vice-Pastores nihil sibi, suisque consanguineis usque ad quartum gradum inclusivè juxta jus civile computandum, adscribere posse in testamentis, quibus suam authoritatem interponunt.

"Attamen juxta Anselmo §. 46. non prohibentur adscribere ecclesiæ, vel etiam sibi in favorem ecclesiæ, modò res apud Ecclesiam vel piam causam perpetuò sit mansura, licèt usus aut usufructus Pastoris sit: ut si quis relinquat certam summam pro anniversario annuè celebrando in sua Parochia. Caveri interim debet omnis avaritiæ suspicio.

Quòd si contrà fiat, testamentum propterea non erit invalidum; sed sic relictum Notario vel Curato aut eorum consanguineis non debebitur, ut de legatario teste dictum est.

Notandum etiam, Pastorem vel Vice-Pastorem, qui testamentum conscripsit, Protocollum seu minutam nullatenus à se abdicare posse, ut monet Manuale Mechliniense.

Curandum etiam, ut secundum Principum nostrorum edicta testamentum debito sigillo muniatur.

VIII. 3°. Requiritur, ut testator ipse suo testamento subscribat, prout etiam subscribere debent testes; quòd si aliquis eorum scribere non noverit vel præ infirmitate non possit, debet ille per signum aut notulam, v. g. crucem, subsignare; debetque in calce testamenti sub pœna nullitatis expressa fieri mentio, quòd interrogati, an scribere possent, responderint se scribere non posse. Quòd si illi nequidem notulam apponere potuerint, illud etiam in testamento exprimi debebit.

IX. Ordo autem in subsignatione necessariò servandus est hic, ut 1°. subsignet Testator, 2°. Testes, 3°. Notarius, vel Pastor, aut Vice-Pastor

X. Antequam testamentum subsignetur, debet illud (si apertum sit) clara & distincta voce prælegere Notarius aut Pastor vel Vice-Pastor, quamvis non sub pœna nullitatis, ut declaratum refert Anselmo §. 18.

Formam conscribendi testamenta & codicilli suppeditat Manuale Pastorum hujus diœcesis.

An valet testamentum scriptum notis, cyfris aut abbreviationibus?

XI. R. Juxta Anselmo §. 26. debet testamentum sub periculo nullitatis scribi integris dictionibus litteralibus sine abbreviaturis, notis, vel characteribus tam in summis, quam in aliis: unde v. g. mille non possunt exprimi cyfris 1000, sed dictione litterali: (flandricè "duyzènd," gallicè "mille,"): dici tamen Wynants decisione 171. ubi abbreviatio non potest afficere ipsam dispositionem eam diminuendo, augendo aut immutando, sed solum applicabilis est ad clausulas consuetas, solitasque adjici de stylo Notariorum tum testamentum inde non subjici vitio nullitatis.

XII. Testator calcem testamenti nomine et cognomine subscripserat, et postea illud "clausum" in manibus Notarii tradidit dicendo, contentam esse ultimam suam voluntatem, ac testes et post ipsos Notarius subscripserunt, testator verò non: quæsitum fuit, utrùm testamentum subsisteret?

Respondit Conc. privatum 10 Februarii anno 1613. et 16 Martii anno 1623. non subsistere, sed in testamento clauso necessarium esse, ut primò testator, dein testes & post eos Notarius exteriùs, seu in dorso subscribant.

XIII. Testator testamentum ipse scripserat: deinde non in aversa, sed interiori paginâ non prælectum signari fecit à Notario et testibus hâc formâ: "declaro, quod in "hac charta scripsi, meum esse testamentum, cui nunc "coram vobis subscribo."

R. Fuit declaratum validum in Junio anno 1653, ut refert Stockmans decisione 11; ubi etiam habet, valere testamentum scriptum in charta complicata non obsignata, ubi testatio tota peracta est in dorso ejusdem folii et munita signaturâ testoris, Testium, et Notarii, intus verò destituta solemnitatibus, sed exarata integre manu testatoris, ita ut non dubitaretur de fide scripturæ interioris, quæ tamen prælecta non fuerat testibus; quia, ut ait, subsistit testamentum relativum ad Scripturam non cohærentem et alibi depositam, modò de fide ejus Scripturæ satis constet: ergo et in casu à fortiori.

XIV. Quid faciet testator, si post testamentum factum quidpiam mutare libuerit?

R. Mutatio fieri non potest in testamento facto, sed vel fiat ex integro, vel per codicillum, adhibitis iterum solemnitatibus ad testamentum requisitis.

XV. Hinc non satis securè executioni ultimæ suæ voluntatis prospiciunt, qui circa testamentum solemniter confectum mutant aliquid per nudam scedulam adjectam, prætermissis solemnitatibus: dicitur enim aresto revisionis in Conc. Brabantiæ declaratum, non nasci obligationem ex tali scedula, quamvis etiam testator in testamento solemni declarasset, se velle habere ratum et pro dispositione ultimæ suæ voluntatis, quidquid per scedulam adjectam sub signatura propriæ manûs in eo explicaret aut mutaret.

Sustinet tamen Anselmo ad edictum perpetuum §. 8, si testator in perfecto et solemni testamento declaraverit, se velle, ut epistola, quâ Gaïo & Seïo mille reliquerat, vices codicillorum obtineret, ratam esse et firmam dispositionem factam per nudam epistolam; quia cum solemne testamen-

um posterius sit ipsâ epistolâ, ex ipso solemni testamento onstat de voluntate legantis, item de quantitate & nomine egatarii: quo casu illa epistola fit pars, portio & accessio estamenti perfecti.

N. 21. DE TESTAMENTIS QUIBUSDAM SPECIALIBUS.

I. *Testamentum peste infecti*, II. *Militis* III. *Clausum.* IV. *Apud acta*, V. *Coram principe*, VI. *Inter liberos.*

INQUIRENDA quædam restant de testamentis exceptis, utì sunt testamentum tempore pestis, militis, clausum, apud acta, coram principe, inter liberos, ad pias causas & minùs solemne.

I. An solemnitates antedictæ requiruntur in testamentis peste infectorum?

R. Negativè, sed etiam mulier potest hic esse testis: item satis est, testamentum conscribi ab illo Sacerdote, qui expressè constitutus est pro peste infectis: valet etiam testamentum reciprocum conjugum sic factum, licèt tantùm una pars sit infecta, nec requiritur in illo casu supra dicta præsentia duorum Scabinorum Mechliniæ. Vide Anselmo §. 44, 45. et sequentibus.

II. Quid de testamento militis?

R. Agitur de illo, quod facit miles existens in castris, non in præsidio, aut hibernis. Ad hujus validitatem satis est, si quovis modo, voce, vel scripto voluntatem suam declaret; modò probari possit per duos testes etiam non rogatos. Lib. 29. digest. tit. 1. lege 35.

III. Quænam observanda sunt in testamento clauso?

R. 1°. Testator ipse per se aut per alium scribit testamentum.

2°. Scriptum intus solus signat testator.

3°. Testamentum sic paratum clauditur & obseratur sigillo, filo, aut vittâ: tum testatur illud tradit Notario, declarans suam ultimam esse voluntatem quod etiam dorso inscribitur, ac tum in eodem dorso illud subsignant 1°. Testator, 2°. Testes. 3°. Notarius.

Plura de testamento clauso vide apud Stockmans decisione 13. item ea, quæ dicta sunt in casibus Num. præcedenti positis.

IV. Quid de testamento apud acta?

R. Testamentum "apud acta" dicitur, "quod fit coram duobus Scabinis, vel pluribus de Magistratu, & scribitur à graphiario, seu actuario, veluti aliæ scripturæ publicæ et actus judiciales:" nec pro illo testamento ulla alia solemnitas debet observari, quàm in reliquis scripturis et actis publicis: et licèt aliqui aliquando requisiverint signaturam Scabinorum, eam tamen non esse necessariam asserit Stockmans decisione 10.

Testamentum factum coram Principe, vel principi per libellum supplicem insenuatum, sine ullis aliis solemnitatibus validum est et firmum; quia Principis authoritas supplet abunde solemnitates juris.

Similiter testamentum factum coram Episcopo sinè ordinariis solemnitatibus valet; quia habet jurisdictionem, & est dignior seculari, ait Anselmo §. 38.

VI. Testamentum "inter liberos" dicitur, quod fit à parentibus aut ab alterutro eorum, vel ab uno ascendentium, in favorem liberorum. Hoc non comprehenditur edicto perpetuo, ut declaratum est à Conc. privato 3. Augusti anni 1619.

Undè subsistit hoc testamentum juxta Wynants decisione 178. si parens manu propria testamentum scripserit, non notis, sed plenis litteris, ac significaverit, licet nullos testes adhibuerit. Quidam tamen volunt, à testatore exprimi debere tempus conditi testamenti, nomina filiorum, et portiones unicuique eorum assignatas.

Si autem parens manu aliena illud scribi curaverit, et tantùm subscripserit, valebit dummodo saltem duos testes adhibuerit.

Sustinent Anselmo §. 27. si in testamento inter liberos commissa sit notabilis inæqualitas, tunc hoc testamentum non censeri privilegiatum, sed consuetis et ordinariis solemnitatibus subjici.

N. 22. DE TESTAMENTIS MINUS SOLEMNIBUS.

I. *Testamentum minùs solemne,* II. *Ad causas profanas.* III. *Ad pias causas.*

I. AN testamenta solemnitatibus jure civili requisitis destituta, sunt valida?

R. Varii recentiores juris interpretes volunt, testamenti factionem esse pure juris civilis, adeo ut, si solemnitates à jure requisitæ defuerint, testamentum penitùs nullum sit, nullaque inde oriatur obligatio.

Quòd autem testamentum ex solo jure positivo vim habeat, probant ex eo, quòd ex voluntate testatoris nullum hæredi jus acquiritur: non ante mortem, cum juxta omnes voluntas testatoris sit usque ad mortem ambulatoria: non post mortem; quia ipsa morte testator jure rerum suarum exuitur, adeòque tum jus nullum in hæredem potest transferre.

Daelman hanc sententiam quoad substantiam amplectitur, sed diverso fundamento.

Multi distinguunt inter testamentum ad pias causas, et ad causas profanas.

II. Quantùm ad testamentum minùs solemne ad causas profanas, etiam Steyaert, Braunman, Collet, aliique sustinent, inde nullam oriri obligationem, contra Sylvium, Wiggers, De Cocq aliosque, qui ex illo naturalem obligationem inde oriri putant.

Billuart laboriosè tentat inire viam mediam, dicendo, tale testamentum esse validum, inquantum hæres institutus potest hæreditatem acceptare et retinere, donec per sententiam judicis rescindatur testamentum.

Pro praxi videtur statuendum hoc modo: sedulo examinandum, utrum solemnitas, quæ deest, fit vere essentialis, vel an tantum adferat periculum nullitatis: si posterius, potest dici tale testamentum esse validum, donec per sententiam declaretur invalidum.

Si desit solemnitas vere essentialis, non videtur hæres institutus hæreditatem posse acceptare; quia verisimilius tale testamentum penitus nullum est: cum tamen sententia Sylvii aliorumque, qui ex tali testamento obligationem naturalem oriri putant, non sit omnino improbabilis, deberet hæres ab intestato ad ratam dubii partem aliquam dare hæredi instituto, legatariis, aliisque.

III. Quantum ad testamentum ad pias causas, multi censent illud esse privilegiatum, nec subjacere solemnitatibus juris civilis, sed tantum juris canonici relatis cap. Relatum "de testamentis," quod solum requirit duos testes, ut per eos voluntas testatoris probari possit.

Unde Anselmo ad art, 12. edicti perpetui §. 61. asserit: huc usque usu immemoriali et in viridi observantia obtentum & observatum est tam in foro civili, quam Ecclesiastico, ut donata ad pias causas debeant judicari juxta canones: atque ita ipsos Acatholicos judicasse refert eodem loco.

Probat etiam ibi citat. Author, testamenta ad pias causas non comprehendi edicto perpetuo; quia generalis

illa dispositio edicti non sufficit ad tollendum Privilegium piæ causæ, sed specialiter idipsum debuisset edicto comprehendi; illudque confirmat rescripto ipsorum Principum dato 28 Julii anno 1621.

Hinc testamentum minus solemne invalidum quoad profana, manet juxta hanc sententiam validum quoad pia legata; atque illud manifeste colligitur ex isto Principum rescripto. Estque hodie in Belgio admissum, fatente Stockmans decisione 40. num. 1, quòd quis mori possit pro parte testatus, et pro parte intestatus.

Interim in foro externo certè declarabuntur invalida testamenta ad pias causas, si in eis non observetur edictum anni 1753, relatum N. 17.

N. 23. DE IIS, QUI TESTARI AUT HŒREDES INSTITUI POSSUNT.

I. *Testari non possunt.* II. *Carentes usu rationis.* III. *Quid de cæco,* IV. *Prodigo,* V. *Usuariis,* VI. *Illegitimis,* VII. *Impuberibus,* VIII. *Clerisis.* IX. *Religiosis,* X. *Damnatis ad mortem.* XI. *Hæredes institui non possunt spurii.* XII. *Quid de illegitimis naturalibus.* XIII. *De piis causis.* XIV. *Quandonam liberi exhæredari possunt.*

I. QUIBUS licitum est testamentum condere?

R. Generatim omnibus illis, qui sufficientem rationis usum,& rei, de qua testantur, dispositionem liberum habent.

II. Hinc testari non potest sufficienti rationis usu destitutus, infirmus delirans, aut sanus amens: et si contingat, ut inter testandum ratio infirmi deficiat, non licet in testamento scribendo pergere.

Amens habens lucida intervalla, potest testari, quando sufficiens rationis et judicii lux in intervallo observatur.

III. An cœcus testari potest?

R. Affirmativè, et quidem solemnitatibus ordinariis, ut docet Stockmans decisione 16. ad majorem tamen cautelam prudenter adhibetur tertius testis, sicut olim Jure Romano in testamento cœci adhibebatur testis octavus.

IV. Prodigus testari non potest, nisi disponat cognatis suis aut egenis juxta prudentiæ regulas: sed in variis locis præterea requiritur consensus Magistratûs, vel curatorum ipsius prodigi.

V. Usurarius publicus testari non potest, nisi antè restituerit, vel sufficientem cautionem præstiterit de restitutione facienda.

VI. Circa illegitimos et spurios variant locorum consuetudines: in Brabantia testari non possunt, nisi habeant proles legitimas, vel rescripto Principis fuerint etiam ad id legitimati, vel saltem Principis consensum obtinuerint: sed illis succedit Princeps: ita expressè habent consuetudines Lovanienses & Antuerpienses. Consuetudines Mechl. tit. 18 art. 2. simplicibus illegitimis seu naturalibus testari permittunt coram scabinis: verum spuriis ex adulterio aut alio damnato legibus coitu procreatis leges testari inhibent, ibidem art. 1. Consuetudines Alostanæ rubricâ 21. art 5. generatim statuunt bastardum posse de bonis suis disponere per testamentum ad unam tertiam.

Quibusdam in locis, ut in Brabantia, indulto Principis opus est, ut quis testamento disponat de bonis feudalibus, ut observat Perezius. In Gallia quoque bona extraneorum, jure, ut aiunt "Albinatus," spectant ad Regem, exceptis bonis legatorum, mercatorum habentium animum ad sua revertendi, Regnicolarum, &c. Vide Pontas verbo TESTAMENTUM casu 11. & 12.

VII. Impuberes generatim testari non possunt, id est, masculi ante 14, puellæ ante 12. annum ætatis completum; sufficit tamen, ultimum diem esse inchoatum.

Puberes verò, etsi sub patria potestate existant, testari possunt in Brabantia de bonis castrensibus, & quasi castrensibus, item de bonis adventitiis sine patris consensu.

Verum de proprietate illa, quam proles obtinent jure devolutionis dissoluto per mortem parentum matrimonio, testari aut disponere nullomodo possunt, ut ait Stockmans decisione 8.

Mechliniæ requiritur plena pubertas, id est, 18 annus completus in masculo, & 16 in puella, ut citra authoritatem tutorum testari possint. Vide consuetudines Mechlinienses tit. 19. art. 24.

VIII. Clerici sæculares hodierno usu validè testantur, etiam de proventibus Ecclesiasticis: sed meminerint strictæ obligationis quam habent, expendendi superflua proventuum Ecclesiasticorum in pios usus. Vide Num. 13. "de Jure & Justitia."

IX. Religiosi solemniter professi testari non possunt, nisi sint Episcopi. De Novitii testamento vide Concilium Trid. sess. 25. "de Regularibus" cap. 16.

X. Denique quidam prohibentur testari ob delictum, ut rei criminis Læsæ Majestatis, damnati ad mortem tum civilem, tum naturalem: reo tamen morienti in custodia, sua

jura sunt salva, ait Zoësius, nisi sit crimen, quod etiam post mortem movetur, veluti crimen Læsæ Majestatis.

Quinam possunt institui hæredes?

XI. R. Generatim omnes dominii capaces, etiam infantes et amentes, nisi quidam speciali lege prohibeantur.

Generalis regula viget in Brabantia, ait Stockmans decisione 67. spurios liberos nec succedere propinquis, ne quidem patri aut matri, nec vicissim ipsis succedere parentes aut propinquos ullos, sed exclusis omnibus succedere fiscum: possunt tamen quædam ipsis donari aut legari ad moderatam alimentationem.

Quòd si fortè per rescriptum Principis sint legitimati, non aliud consequuntur, ait dictus Author decis. 68. quàm ut possint institui hæredes a parentibus; minimè verò, ut præteriti querelam instituere aut supplementum legitimæ, vel gravati fideicommisso, legitmam deducere possint.

XII. Illegitimi naturales jure communi succedunt matri ab intestato, etiam ex asse, si nullas alias proles habeat: si verò alias proles habuerit, tunc ab intestato æqualiter participabunt cum illis, nisi fortè mater illustris sit; sed patri ab intestato non succedunt: verùm hæc in Belgio non sunt universaliter recepta; consuetudines v. g. Mechl. titulo 18. art. 3. negant illegitimis jus succedendi ab intestato sive in recta, sive in transversali linea.

Per testamentum illegitimi dicti naturales, hæredes institui possunt tum ab extraneis, tum a parentibus, si hi legitimas proles non habeant: quod si legitimas habeant, tenentur singulæ relinquere ad minus unam legitimam hæreditatis.

XIII. Circa pias causas, seu manus mortuas, hæredes instituendas, videri debet edictum anni 1753. citatum N. 17. in quo habetur art. 17: "Non erit necesse inregistrare vel indultum (Octroi) petere pro dispositionibus "pecuniariis, vel rerum mobilium, quæ excedunt antedictas summas (scilicet art. 17.) quando fient in favorem "alimentationis pauperum in hospitalibus, in ægrotoriis, "vel pro mensa pauperum erecta in Parochiis, pro scholis "charitatis, pro Universitate Lovaniensi, pro instructione seu studiis infantium, vel pro ædificiis aut locis "per civitates acquirendis ad utilitatem publicam."

Si bona immobilia relinquerentur in favorem pauperum, aliosve fines statim dictos, sub hac clausula, ut si pia causa ea obtinere non possit, pretium ex iis divenditis ei detur, valeret dispositio juxta Wamesium consilio 459.

An liberi exhæredari possunt?

XIV. R. Liberos exhæredari posse, in confesso est apud omnes, idque varias ob causas, quæ habentur novella 115. cap. 3 & 4, & apud De Cocq sectione 4. "de Testamentis," quæ causæ ferè reducuntur ad nefariam ingratitudinem erga parentes, v. g. si manus violentas injecerint, si machinati sint mortem parentis, si accusaverint in judicio, &c.

Item juxta edictum Caroli V. die 4 Octobris anni 1540, confirmatum a Philippo V. 29 Novembr. anni 1623. exhæredari possunt filiifamilias minores 25 annis, qui insciis aut invitis parentibus matrimonium contraxerunt.

Non comprehenduntur ea constitutione filiifamilias majores 25 annis, dummodo consilium parentum requisierint, sed neque ii, quorum matres ad secundas nuptias convolarunt.

Si parentes irrationabiliter consensum denegaverint, & superiores re cognita consensum parentum suppleverint, pœna edicti non habebit locum, ait Zypæus lib. 5. notitiæ juris Belgici.

Consultò abstinetur in testamentis a terminis "exhæ-"redo, secludo," &c. propter difficultates, lites ac acerbitates, quæ inde oriuntur, dum causa allegata non est sufficiens: sed potiùs persona simpliciter omittatur et prætereatur, nil dicendo, dum secundum justitiam et charitatem hoc fieri potest.

N. 24. DE REVOCATIONE ET EXECUTIONE TESTAMENTI.

I. *Testamentum cessat* II. *Revocatione testatoris,* III. *Licet juratum.* IV. *Aut promissione firmatum.* V. *Quomodo revocatio fiat.* VI. *Rescinditur inofficiosum.* VII. *Apertio testamenti.* VIII. *Hæres non debet acceptare hæreditatem.* IX. *Beneficium inventarii.* X. *Quomodo impetrandum.* XI. *Non ubique obtinet.* XII. *Executor testamenti.*

QUOMODO cessat testamentum?

I. R. Præcipuè duobus modis, scilicet revocatione facta a testatore & rescissione facta a judice.

II. Quantùm ad revocationem testatoris, ea est testamenti conditio, ut revocatum statim omnes vires amittat, sive sit "Privilegiatum, apud acta, coram Principe, &c." sive sit commune; quia voluntatis hominis ambulatoria est usque ad mortem.

Similiter testamentum conjugum reciprocum revocari potest: 1°. Mutuo consensu; 2°. Etiam altera parte inscia, invita vel præmortua, idque etiamsi adjecta foret promissio de non revocando, aut additum foret, mutationem sine mutuo consensu fieri non posse. Lucrum tamen aut favorem in illo ab altera parte præstitum revocans perdit in quibusdam locis.

Nota, hìc non agi de pactis antenuptialibus, quibus v. g. alterutri conjugum superstiti assignatur certa pensio, ususfructus, particulare prædium, &c. quæ pacta secundum se valida sunt & irrevocabilia.

Quid si testamentum juramento sit confirmatum?

III. R. Debet juramentum servari, dum potest sine salutis dispendio: interim si mutet aut revocet, semper validè aget, & potest hæres institutus testamento secundo, quo prius juratum revocatur, in conscientia hæreditatem acceptare & tenere; quia hæres prioris téstamenti jurati non acquisivit jus ex isto testamento.

Quid, si promiserit se non revocaturum, & promissionem illam juramento firmaverit?

IV. R. Equidem validè revocabit: verùm disputatur, utrùm illa promissio sit obligatoria, & jus conferat ad hæreditatem hæredi instituto in priori testamento; adeo ut hæres posterioris testamenti teneatur restituere, quod isti juri æquivalet: quam quæstionem vide apud Daelman "de Testamentis" observatione ultimâ.

Nota interim, aliud esse, si ex nunc promittam rem meam alicui post mortem tantum tradendam, aliud, si simpliciter promittam me non revocaturum testamentum: ex priori enim promissione oritur jus ad rem meam, adeo ut, si eam consumam, tenear isti juri reddere æquivalens; estque talis promissio propriè donatio inter vivos. At si tantùm promittam, me non revocaturum testamentum, tunc alteri, quamdiu vivo, nullum jus in rem meam confero; sed solùm me censeor obligare ad rem illam testamento relinquendam, si me moriente sit adhuc integra. Vide Daelman eodem loco.

Quomodo revocatur testamentum?

V. R. Ad revocationem testamenti moribus antiquis requirebatur quædam solemnitas, sed hodie nudâ contrariâ voluntate testatoris satis declaratâ, etiam sine nova hæredis institutione testamentum revocatur: v. g. si testator dicat coram testibus, se velle mori intestatum, si laceret, si scindat testamentum, vel si hoc jubeat, si cancellationem *faciat*, si ruperit ligamen seu filum testamenti clausi, aut

umpi jusserit, &c. verùm in aliquibus locis usus habet, ut revocetur coram Notario & testibus.

Quandonam testamentum a judice rescinditur?

VI. R. Jure Romano, dum aliqua proles erat præterita sine causa in testamento parentum, vel non habebat integram legitimam salvam, proles illa habebat actionem, quæ vocabatur "Querela inofficiosi testamenti," & judex causa cognita propter legitimam rescindebat testamentum. Hodiedum moribus Belgicis adhuc debetur prolibus legitima, ita ut in jure eam possint exigere et ejus supplementum petere, si integra relicta non sit, ac eatenus quasvis donationes & dispositiones parentum rescindere.

Quomodo testamentum debet aperiri?

VII. R. Olim requirebatur iterum quædam solemnitas; sed hodie, ait Stockmans decisione 13. nulla solemnitas exigitur in aperiendo testamento, quando in eo conficiendo Notarius adhibitus fuit.

Specialiter statuitur in Belgio edicto de 6 Decembris 1586. ut omnia testamenta infra 40 dies a morte testatoris communicentur hæredibus et aliis interesse habentibus, inquantum illos respective concernunt.

Quid observandum circa executionem testamenti?

VIII. R. Hæres sive ab intestato, sive ex testamento, sive necessarius sive non necessarius, potest acceptare vel repudiare hæreditatem; item potest eam acceptare pure & simpliciter, vel sub beneficio inventarii, nisi forte testator id prohibuerit.

Minimum tempus, quod hìc hæredi concedi solet ad deliberandum, an velit hæreditatem acceptare, est spatium 100. dierum, maximum 9 mensium: medium tempus arbitrio judicis relictum est.

Quid si debita defuncti excedant vires hæreditatis?

R. Si hæres adierit hæreditatem absque beneficio inventarii, per creditores cogi potest ad omnia debita testatoris persolvenda, nec ampliùs ei liberum erit hæreditatem repudiare.

IX. Dicitur sine beneficio inventarii; quia hoc beneficium præstat, 1°. Ut hæres non teneatur plus solvere, quam ferunt vires hæreditatis; 2°. Ut possit detrahere falcidiam & trebellianicam, de quibus N°. 19. 3°. Ut possit deducere expensas funeris testatoris, & ipsius inventarii. 4°. Ut circa ordinem & præferentiam creditorum non debeat esse solicitus.

Quomodo obtinetur beneficium inventarii?

X. R. Juxta art. 30. & sequentes edicti perpetui hoc beneficium a solo Principe impetrari debet intra trimestre a morte testatoris.

2°. Debet inventarium scribi ac perfici intra 4. dies a litteris impetratis.

3°. Ante bonorum apprehensionem debet præstari cautio super mobilibus inventis.

4°. Debet infra 50 dies obtineri actio citatoria, quâ omnes creditores citentur, ut proferant actiones, &, ut vulgò aiunt, prætentiones suas, easque probent infra sex menses, si in patria; infra annum, si extra patriam degant: eo elapso, a prætentione secluduntur, et coguntur expectare reliquum, si forte quid supersit aliis expeditis.

5°. Facta proclamatione, mobilia venduntur, et eorum pretium mox inter creditores distribuitur sub cautione restituendi, si necesse fuerit.

6°. Elapso tandem anno, hæres tenetur declarare, an velit continuare inventarium: si affirmet, proceditur ad venditionem immobilium. Potest autem hæres sub justa taxatione sibi recipere immobilia, tradendo pretium creditoribus: item potest durante anni lapsu sub cautione recipere rerum fructus.

Quid si defunctus prohibuerit, ne hæreditas adiretur sub inventario?

R. Voluntas defuncti observanda est, modo hæres non sit in gradu descendentium, ait edictum art. 15.

XI. Jure consuetudinario beneficium inventarii non obtinet Gandavi, nec in Hannonia, nec in patria Namurcensi, saltem quoad immobilia.

Beneficium hoc non conceditur, nisi hâc conditione, si non existat alius hæres, qui hæreditatem simpliciter adire velit.

XII. Circa executorem testamenti notari potest, alium esse universalem, cui facta est potestas totam voluntatem defuncti exequendi, alium esse particularem, cui solùm concessum est exequi partem v. g. quæ ad funus pertinent, vel pia legata, &c. et ita plures executores statui possunt. Quòd si executor non nominetur in testamento, executio ipsa devolvitur ad hæredes. Plura vide apud De Cocq, Daelman, aliosque.

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS.

N. 25. DE EMPTIONE-VENDITIONE.

I. *Emptio-venditio.* II. *Ad eam tria requiruntur:* III. *Merx,* IV. *Pretium,* V. *Et consensus.* VI. *Ad transferendum dominium etiam traditio.*

QUID est emptio-venditio?

I. R. Est contractus, quo res aliqua per mutuum consensum pretio commutatur.

Contractus hic completus duos alios quasi partiales continet, scilicet ex parte unius "venditionem," quæ est "datio "mercis pro pretio, & ex parte alterius "emptionem," quæ est "datio pretii pro merce:" et inde unus vocatur "venditor," alter "emptor."

Patet contractum emptionis-venditionis esse utrimque onerosum; nempe ex parte venditoris est obligatio tradendi rem venditam emptori, & ex parte emptoris, persolvendi pretium, de quo conventum est.

II. Patet etiam ad emptionem-venditionem tria requiri: 1°. mercem, 2°. pretium, 3°. consensum.

Quid intelligitur nomine mercis?

III. R. Intelligitur omne id, quod pretio mensurari & alienari potest, sive sint res corporales, ut ager, domus, grana, &c. sive incorporales, ut jura, actiones, &c.

Quid est pretium mercis?

IV. R. Est mensura valoris ipsius mercis.

Quale pretium intelligitur in definitione emptionis-venditionis?

R. Pecuniarium, illudque determinatum, & ita emptio-venditio differt à permutatione; nam permutatio est "pac-"tio mercis pro merce," adeo ut in permutatione valor unius mercis sit mensura valoris alterius mercis: in emptione-venditione autem pecunia est mensura valoris mercis.

Quomodo perficitur contractus emptionis-venditionis?

V. R. Per se loquendo sufficit solus consensus contrahentium sine traditione, scripturâ aut certâ verborum formâ ut nascatur obligatio justitiæ, neque liceat alterutri contrahentium altero invito resilire.

VI. Attamen (statuentibus ita legibus) ante traditionem mercis non transfertur illius dominium, nisi res vendita foret Civitati Ecclesiis aliisque piis causis, ut dictum est Num. 23. "de Jure et Justitia:" Imò nec dominium

transfertur ante solutionem pretii, etsi traditio mercis facta sit, nisi venditor censeatur in dominii translationem consensisse secutus fidem emptoris, ut sæpe fit, aut in fidem solutionis acceptaverit pignus vel fide-jussorem. Vide Num. 62. " de Jure et Justitia."

Sufficere tamen potest traditio ficta, ut diximus N. 23. " de Jure et Justitia."

Ex dictis collige, rem uni venditam, sed nondam traditam injuste quidem vendi alteri, sed non validè, si alteri simul fiat traditio; quia prior venditio sine traditione tribuit tantùm jus ad rem, nec abstulit venditori dominium; unde potest adhuc illud valide transferre in alterum.

Si tamen posterior emptor mala fide processerit, sciens nimirum rem illam jam alteri venditam; posset prior emptor eam sibi vindicare, ut dictum est Num. 23. " de Jure " et Justitia."

N. 26. DE PERICULO ET COMMODO REI VENDITÆ.

I. *Res vendita*, II. *Et nondum existens sub dominio emptoris*, III. *Si indeterminata, perit venditori.* IV. *Si determinata, emptori.* V. *Idem dic de melioratione et deterioratione rei et de ejus fructibus.*

CUINAM res vendita perit ?

I. R. Sepositis pacto, culpa & mora, res perit emptori, si per traditionem aut aliter dominium rei in ipsum translatum sit.

II. Si vero res vendita necdum translata sit in dominium emptoris, v. g. quia nondum facta est traditio, tunc distinguendum est scilicet:

III. Vel res non est in individuo determinata, v. g. emuntur sex oves ex grege, eas non designando; & tunc res vendita perit venditori, quamdiu manet in individuo indeterminata.

Similiter perit venditori res vendita & determinata, sed nondum ponderata, numerata aut mensurata, v. g. si emeris ex aliquo vase decem pocula olei, & necdum mensurata sint; si vas pereat, ad nihil teneberis.

Idem dic de venditione conditionata; quia ante purificationem seu eventum conditionis periculum & detrimentum rei pertinet ad venditorem.

IV. Vel res absolutè vendita, etsi nondum tradita, est in individuo determinata; et tunc, saltem juxta jus commune,

›s vendita perit emptori, etiam ante traditionem: ita si uis emerit hunc equum, qui fortuito moritur, perit emp›ri, quamvis ei nondum traditus sit.

Si alicubi juxta leges aut consuetudines loci aliud obseretur, hoc statutum juris communis cessat, etiam pro foro onscientiæ.

Excipiuntur etiam in jure communi quidam casus, in uibus res vendita et determinata, ante traditionem perit enditori.

Primus est, si aliter inter partes expresse conventum sit.

Secundus, si venditor fuerit in mora rem venditam traendi.

Tertius, si culpa venditoris res perierit aut deteriorata ıerit.

Quartus, si res ante traditionem fuerit confiscata ob elictum venditoris.

Quintus, si venditor affirmaverit, rem diutius posse conervari, et tamen corrumpatur ante traditionem: vel etsi on affirmaverit, sciens tamen rem non duraturam, emp›rem non admonuerit, cui tunc venditor obligatur, quanùm ejus intererat admonitum fuisse.

Dum ex duabus rebus una disjunctivè venditur, v. g. ex uobus equis unus, non determinando uter; si ante tradiionem pereant ambo post venditionem absolute factam, mptor tenetur solvere pretium promissum: si vero alteuter dumtaxat pereat, perit venditori, qui tenetur resiuum tradere emptori. lib. 18. digest. tit. 1. lege 34.

V. Sub iisdem distinctionibus resolvendum est, dum uæritur, cui res vendita deterioretur aut melioretur ante raditionem.

Pari quoque modo resolvendum videtur, cuinam res 'endita fructificet: sunt tamen varii, qui volunt, dum res ı individuo determinata est vendita, fructus pendentes empore venditionis quidem esse emptoris, sed non fructus atos post venditionem, nec rei incrementum sequens: erius tamen est, etiam illa incrementa ad emptorem perinere, ut sustinent Lessius, Sylvius, Billuart, &c.

Quando pretium non est solutum, nec pro soluto habium, sic ut emptor sit in mora solvendi, censent Sylvius, ‚essius & communiter Theologi, nihilominus fructus omıes statim à peracto venditionis contractu esse emptoris; lioquin enim venditor ideo fructus perciperet, quia emptor est in mora solvendi, quod usuram sapit. Si quod 'enditor interesse ex mora emptoris patiatur, hoc reparare enebitur emptor.

Huic ultimæ conclusioni multi Juristæ contrarii sunt: unde in Gallia, qui rem frugiferam emit creditò, percipit quidem fructus, sed tenetur pretii interesse solvere, etiamsi res per accidens nullos fructus ferat, ut si domus vel non elocetur, vel non nisi pretio longè minori elocari possit.

In praxi mens contrahentium & consuetudo loci attendi debent.

An venditor posset adjicere pactum, quo utilitatem rei venditæ aut ejus emolumentum percipiat, donec solvatur pretium?

R. Distinguendo: potest adjicere pactum, quo percipiat utilitatem rei venditæ, & periculum ipsius rei maneat penes ipsum usque ad illius traditionem faciendam, dum solvetur pretium. Sed non potest post traditionem factam, donec solvatur pretium, rem vendendo creditò, exigere ejus utilitatem, sepositis titulis extrinsecis mutui; quia pro dilata solutione percipere convinceretur; nisi fortè res tantò minoris fuerit vendita, aut alio modo utilitas illa compensetur.

N. 27. DE PRETIO EMPTIONIS-VENDITIONIS.

I. *Pretium est duplex,* II. *Legitimum,* III. *Et vulgare.* IV. *Quod est triplex.* V. *Summum, medium & infimum.* VI. *Quantitas justi pretii.* VII. *Peccant qui pretium non servant.* VIII. *Item qui fraude vel dolo pluris vendant.*

QUOTUPLEX est pretium rerum?

I. R. Duplex, scilicet legitimum et vulgare.

II. Pretium legitimum seu legale dicitur, quod lege Principis aut Magistratûs statuitur.

III. Vulgare, quod communi hominum ea in re peritorum æstimatione statuitur, spectatis rerum qualitatibus, variisque circumstantiis.

Quænam est differentia inter pretium legitimum & vulgare?

R. Prima est, quòd legitimum statuatur lege, vulgare communi hominum æstimatione.

Secunda est, quòd legitimum consistat in indivisibili, vulgare habeat suam latitudinem.

Quotuplex distinguitur pretium vulgare?

IV. R. Triplex, videlicet summum, medium & infimum.

V. Summum est illud, supra quod res vendi non potest; infimum, infra quod res emi non potest; medium, quod mediat inter summum et infimum: sic v. g. si summum

etium equi sit 100, et infimum 80, medium erit ab 80 que ad centum.

Quali pretio emendum vel vendendum?

R. Si res non habeat pretium legitimum, servandum t vulgare.

Si res habeat pretium legitimum tam ex parte emptoris, àm venditoris; illud servandum est, modò lex illud ıtuens sit rationabilis, et adhuc vigeat.

Si verò res habeat pretium legitimum, sed taxatum in atiam emptoris tantùm, ut solet (supposito semper, ȝem esse rationabilem et adhuc vigere), tunc quidem uris vendere non licet, sed tamen licet minoris emere: ; tempore caritatis annonæ, pretium taxari solet à Mastratu.

Quòd si pretium legitimum taxatum sit in gratiam ventoris tantùm; tunc emptori minoris emere non licet, d tamen licet pluris vendere; sic v. g. Censuistæ non ıet emere jus censuale sex florenorum et quinque assium fra 100 florenos, licet tamen pluris vendere.

Si res habeat pretium legitimum et vulgare, utrum serri debet?

R. Ordinariè legitimum: aliquando tamen licebit sequi ılgare, si legitimum vel contineat manifestam injustiım, vel contrariâ consuetudine sit abrogatum, sicut conıetudo legem tollit.

Undenam cognoscitur quantitas justii pretii rerum?

VI. R. Vel ex lege, putà quoad pretium legitimum, vel ε communi hominum æstimatione quoad pretium vulgare.

Notandum autem, pro justitia pretii non debere attendi ılorem et dignitatem mercis in se, seu physicam; nam c v. g. pulex pluris valet, quàm ingens summa auri; sed ınsiderari debet valor rei moralis, qui spectat ad usum ınvictumque humanum.

VII. Collige ex dictis 1°. non tantùm peccare contra ıstitiam & teneri ad restitutionem, qui non servat pretium gitimum, set etiam qui non servat pretium vulgare, ut si uis emat infra pretium infimum, vel vendat supra sumıum, nisi adsint tituli excusantes, de quibus Num. seq.

Peccat etiam contra charitatem vendens pauperi indienti pretio summo, et emens à simili paupere pretio ıfimo.

VIII. 2°. Justitiam lædunt & ad restitutionem tenenır, qui fraude vel dolo aliove modo injuste inducunt mptorem ad emendum majori pretio, quàm aliàs emiset, licèt non supra pretium summum: ratio est, quòd

quivis jus habet ne dolo vel fraude inducatur ad emendum pretio rigoroso, quando posset emere inferiori. Hac in parte non facilè excusandi, qui mendaciis et forte perjuriis, extorquent summum pretium, nisi mendacia sint talia, ut ob ea merces non pluris æstimentur, qualis solet esse mendax querela venditoris de parvitate lucri, vel mendacia sint communiter nota velut omnia venditorum stratagemata.

3°. Peccant eodem modo, qui, dum rem pretio infimo vendiderunt, sciunt occultè sibi comparare pretium summum, vel emptorem decipiendo in numeratione pecuniæ, vel in pondere aut mensura.

Quinimò venditor, qui tali fraudulentiâ (quasi nempe viliori pretio venderet quàm alii) avocarat emptores ab officinis aliorum, reus videtur injustitiæ erga eosdem, et teneri de damno, quod inde isti patiuntur; quia quisque jus habet, ne dolo vel fraude impediatur a lucro sperato.

"Mos venditorum plus initio exigentium, quàm pretium justum, etiam summum, neque generatim culpandus, neque probandus est, inquit Steyaert:" consuetudo in aliquo foro "nota" excusare potest; sed nec illam licet excedere: et si emptor ignarus supra justum offerat, nequidem illud acceptandum."

N. 28. DE TITULIS EXCEDENDI PRETIUM.

I. *Tituli excedendi pretium.* II. *Aliqui generales.* III. *Alii speciales.* IV. *Ut lucrum cessans.* V. *Damnum emergens.* VI. *Periculum.* VII. *Auctio publica.* VIII. *Non utilitas emptoris.* IX. *Neque quòd res sit spontè oblata.* X. *Quid de rebus pretium non habentibus.*

I. AN dantur aliqui tituli, ob quos licet emere infra pretium infimum, vel vendere supra summum?

I. R. Affirmativè; aliqui autem sunt generales seu communes, alii speciales, de quibus hìc agitur.

II. "Generales" sunt, dum per quasdam supervenientes circumstantias mutatur pretium vulgare currens in pretium vulgare majus aut minus: v. g. ex multitudine vel paucitate emptorum, copia vel inopia pecuniæ, abundantia vel raritate mercium, &c.

Ex hujusmodi titulis generalibus res quidem pluris vendi aut minoris emi potest, quàm antea alioquin valebat: sic v. g. sæpe post bella & vastationes, item in fine nundinarum res quædam emuntur viliori pretio, & in numeroso militum transitu venduntur cariùs, quàm paulo

antè; sed non potest ideo res pluris vendi aut minoris emi, quàm nunc de facto valeat juxta pretium vulgare commune, quod attentis illis causis a communi æstimatione taxatum est.

Quinam sunt tituli speciales, ob quos licet pluris vendere vel minoris emere, quàm res alioquin valet pretio vulgari?

R. Sunt præcipuè quatuor:

III. Primus est lucrum cessans, sub quo comprehenditur etiam spes cujusvis utilitatis aut commodi extrinseci pretio æstimabilis, utì si merces, quas in aliud tempus servare decreveram, quo pluris valituræ sunt, nunc vendam in tuî gratiam.

IV. Sed oportet notare, lucrum cessans, ob quod pretium rei exceditur, æstimari solùm debere deductis expensis in rei conservatione faciendis, item attento periculo, cui res longiori tempore servanda subjicitur, &c.

V. Alter titulus est damnum emergens, sub quo intelligitur quodvis onus et incommodum, ac privatio cujusvis commodi pretio æstimabilia, et extrinseca contractui emptionis-venditionis; ut si nunc vendas in gratiam emptoris merces, quas postea cogeris emere cariùs: sic etiam emptor emere potest infra pretium infimum, si v. g. emens rem Mechliniæ cogatur in gratiam venditoris quærere eam Gandavi.

VI. Tertius est periculum pretio æstimabile, quod venditor vel emptor in gratiam alterius subiret.

Cæterùm hi tres tituli intelligendi sunt sub his conditionibus: 1°. Ut verè proveniant ex præsenti emptione-venditione: et hinc v. g. venditor compensare non potest expensas, quas imprudenter fecit in acquirendis mercibus. 2°. Ut non vendatur pluris, nec ematur minoris, quàm valeat æstimabilitas lucri cessantis, damni emergentis aut periculi. 3°. Ut emptio-venditio fiat ad instantiam alterius: et hinc non potest pluris vendere, qui non in gratiam emptoris, sed ad subveniendum propriis necessitatibus vendit, quamvis ex hac venditione patiatur lucrum cessans aut damnum emergens.

VII. Quartus titulus est in auctionibus publicis, de quibus infra specialiter.

An est titulus justus pluris vendendi rem, quia ipsi emptori est valdè grata, utilis aut necessaria.

VIII. R. Negativè: quia illa singularis utilitas, necessitas, &c. pertinent ad emptorem, non ad venditorem adeoque emptor ea emere non debet. Alia ratio est, quà

valor seu pretium rerum venalium æstimari debet ex utilitate ac necessitate communi, non ex necessitate aut utilitate alicujus privati. Utinam hæc doctrina, quæ est S. Thomæ, et communis et certa, etiam esset communiter in praxi recepta!

Aliquando, sed rarò, licitum esse potest pluris vendere, si res sit specialiter grata ipsi venditori, v. g. quia rara, antiqua aut memorialis a majoribus accepta; quia vendens subit aliquam molestiam in carentia rei suæ, hocque in gratiam emptoris, quod videtur aliqualiter pretio æstimabile, saltem si affectus venditoris erga rem illam sit rationabilis.

An justus titulus est minoris emendi, ideo quòd venditor necessitate pressus, rem vendere vel venalem offerre cogitur?

IX. R. Negativè: nam tanti valet per se res oblata, quàm non oblata, cùm ultronea oblatio nil mutet circa valorem mercium.

Quo ergo sensu verum est commune dictum: "Merces "ultro oblatæ vilescunt?"

R. Sensus non est, eas per se vilescere, ut dictum est, sed tantum vilescere per accidens.

1°. Quia quandoque ultrò offeruntur ob paucitatem aut defectum emptorum, vel ob abundantiam mercium: unde contingit, ut ex communi hominum æstimatione minuatur pretium vulgare.

2°. Quia quandoque res illa non tanti valet emptori, qui ad emendum sollicitatur, v. g. quia res ipsi parum utilis est, vel ex emptione patitur lucrum cessans aut damnum emergens.

3°. Quandoque ob periculum defectûs latentis aut palliatæ præstantiæ.

4°. Quia tunc merces solent emi pretio infimo aut circiter, ubi aliàs expectando opportunitatem emptorum solent vendi pretio medio et quandoque summo.

Quomodo procedendum in rebus, quæ nec pretium legitimum, nec vulgare habent, quales sunt picturæ et gemmæ rariores, canes venatici, &c.

X. R. Sylvius, Wiggers, aliique communiter docent, in similibus consulendos esse earum rerum peritos, et ex eorum judicio statuendum esse pretium vulgare, quo res illæ vendantur; quod pretium solet esse magnæ latitudinis.

An licitum est, ut venditor et emptor, nescientes justum rei pretium, interim contrahant pretio certo?

R. Affirmativè; si uterque fideliter procedat: quia si qualiter ignorent, uterque se exponit æquali periculo amni, et voluntariè sic contrahendo, cedit juri suo.

N. 29. DE TITULO ANTICIPATÆ AUT DILATÆ SOLUTIONIS.

Dilata vel anticipata solutio. II. *Sunt tituli ficti per se.*

CONTINGIT sæpe, rem creditò vendi, et propterea olvi pretium summum, cùm paratâ pecuniâ facilè venoretur pretio medio aut infimo: similiter ob anticipatam olutionem rem emi pretio infimo, quæ alioquin venderer medio vel summo; hæc secundum se injusta non nt; sed quæritur:

An, dum res creditò venditur, licitum sit ob dilatam lutionem augere pretium supra summum vulgare; vel anticipatam solutionem licitum sit rem emere infra innum pretium vulgare?

II. R. Id per se illicitum est, ut docet S. Thom. 2. 2. æst. 78. art. 2. ad 7. "Si aliquis velit cariùs vendere res suas, quàm sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifestè usura committitur; quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui: unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere viliùs, quàm sit justum, eo quòd pecuniam ante solvit, quàm possit ei res tradi, est peccatum usuræ; quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ."

In confirmationem hujus doctrinæ vide etiam propositionem 41. damnatam ab Innocentio XI.

Dictum est, "id per se illicitum esse;" quia si ex dita vel anticipata solutione oriatur verum damnum emerens, lucrum cessans, vel periculum extraordinarium ercis aut pretium amittendi, vol molestiæ pretio æstiabiles subeundæ forent ex tali dilatione aut anticipaone, tum posset justo titulo res vendi supra summum el emi infra infimum pretium.

N. 30. DE SCIENTE PRIVATIM PRETIUM AUGENDUM VEL MINUENDUM.

I. *Privatim sciens pretium augendum vel minuendum potest emere vel vendere pretio currenti,* II. *Sepositâ vi & fraude,* III. *Et abusu scientiæ à Magistratu.*

AN privatim sciens pretium mercis brevi augendum aut minuendum, potest justè eam pretio currenti emere vel vendere non monito altero contrahente?

I. R. Affirmativè, modò absit omnis vis & fraus; quia pretium currens est pretium justum, & nondum mutatum; per privatam enim scientiam non mutatur pretium commune, quod confirmari potest ex facto Joseph. Gen. cap. 41. qui in Ægypto coëmit frumentum pretio communi, divinâ revelatione certus, pretium esse augendum ob futuram sterilitatem.

Obj. Talis v. g. emptor inducitur errore formali; quia si scivisset pretium minuendum, non tanti emisset rem: ergo talis venditio est nulla.

R. Negando conseq. quia talis error non est circa substantiam, sed circa accidens omnino extrinsecum, nec etiam causatus est à venditore, & ideo error iste nihil nocet contractui, sicuti juxta omnes nihil nocet, si error sit in utroque contrahente.

Obj. II. qui scit debitorem suum non esse solvendo, aut mercem suam brevi corrumpendam, non potest debitum istud, nec mercem vendere pretio communi: ergo nec mercem, cujus pretium novit brevi minuendum.

R. Negando conseq. Disparitas est, quòd debitum istud sit in se vitiatum sicut et ista merx, quæ ex vitio intrinseco corrumpenda est: verùm in nostro casu merx nullo vitio affecta est, et scientia alicujus particularis non mutat pretium commune, ut dictum est.

Aliud foret, dum communiter scitur pretium minuendum; quia tunc illarum rerum pretium ex communi existimatione jam censetur diminutum.

Notandum 1°. Venditorem facilè peccare in casu contra charitatem, præsertim si uni et eidem venderet magnam copiam similium mercium, conservaturo easdem magno suo detrimento.

II. 2°. Venditorem peccare contra justitiam, si vi, mendaciis aut blanditiis insolitis emptorem inducat ad emendum similes merces, et idem est de emptore respectu venditoris.

iid, si aliquis v. g. Consiliarius regius aut scabinus, set scientiâ particulari officii sui, pretium esse milum, monetam mutandam, & similia?

spondet Braunman, eos merces suas, prout ante sole- vendere et pecunias similiter exponere posse; prop- enim nihil in ordinario suo negotiandi modo ex jus-)bligantur immutare, & justè sese conformant com- cursui, ne aliàs deterioris essent conditionis, quàm ɜ communitate.

. Ad fraudem tamen, inquit, spectare videtur & in- iam, si scientiâ illâ prœter ordinarium modum abu- tur in privatorum incommodum; v. g. si simul et . merces plurimas pretio currenti venderent, vel am pecuniæ minuendæ quantitatem secundum valo- ɪurrentem in mercibus emendis exponerent, aut cum ɪpecie non minuenda permutarent: quia tali modo ndo ista scientià peccant contra debitum sui officii ɪvamen subditorum, quod est injustum.

ɪm a fortiori dicendum juxta Billuart, si ex industria ant promulgationem edicti, ut ita sibi aut suis con- t; vel si amicos moneant de pretio mercium aut va- nonetæ minuendo; quia illicitum est revelare ad uti- m aliquorum, quod ex officio tenebantur tacere, ne ɪde damnificarentur.

31. DE EMPTIONE-VENDITIONE DEBITORUM LIQUIDORUM.

ebita liquida II. *Non possunt minoris emi,* III. *Secluso damno emergente, &c.*

PRÆNOTANDUM 1°. debita activa, seu actiones ris emi non posse merè ob dilatam solutionem secluso cessante, damno emergente, &c. ut constat ex N. 29.

Si debitum non sit liquidum, sed quodammodo)sum, adeo ut difficultates vel expensæ subeundæ vel immineat periculum extraordinarium solutionis endæ, similisve circumstantia pretio æstimabilis con- t, licet tunc istud debitum minoris emere, quanti ɜt istæ difficultates prudenter æstimari possunt.

.æstio tota in eo est, dum debitum est liquidum, sed lis solutionis v. g. ob morositatem debitoris, utrum qui ob specialem amicitiam aut favorem debito- .onem sine difficultatibus obtinere potest, debitu

istud emere possit minoris æquè ac alii, qui difficultates subire deberent.

II. R. Videtur sententia negativa probabilior, quam defendunt Wiggers & Daelman contra Lessium aliosque: ratio est, quia istud debitum habet pretium certum & legitimum, tantum scilicet, quanti sonat; adeoque debet emi pretio legitimo, nisi obstent difficultates aut alii justi tituli allegati: atqui respectu hujus emptoris, qui sine difficultate solutionem obtinere potest, nullus est titulus: ergo, &c.

III. Pro quo notandum, simile debitum secundum se non habere nisi pretium legitimum; solùmque habere pretium vulgare minus, quando consideratur ut conjunctum cuidam periculo aut damno: verùm illud pretium vulgare non est absolutum, sed solummodo respectivum, nempe respectu illorum, qui pericula, aut difficultates subire debent. Patet hoc exemplo: Qui emit debitum, v. g. 100 aureorum solvendum post duos annos, debet dare pretium legitimum, si non habeat titulum lucri cessantis, &c. ubi si alii emant, quibus inde lucrum cessat, &c. possunt illud minoris emere, et tantò adhuc minoris unus præ alio, si uni præ alio majus lucrum cesset.

Obj. I. Si istud debitum publicè exponeretur venale, multò viliùs venderetur: ergo etiam ille, qui ex speciali favore scit obtinere solutionem sine difficultatibus, potest illud minoris emere.

R. Negando conseq. quòd enim publicè minoris venderetur, ideo est, quia habet etiam pretium vulgare: sed cùm illud sit solummodo respectu illorum, qui difficultates subire debent, ut statim dictum est, propterea locum non habet in nostro casu.

Obj. II. Talis habet justum titulum minoris emendi: probatur; quia illa amicitia vel favor est prætio æstimabilis, spectatque ad ejus industriam & bonam fortunam; ergo justè potest minoris emere.

R. Negando assumptum: quia licèt admittatur, talem amicitiam & industriam esse pretio æstimabilem in ordine ad acquirenda officia aliosque favores; nunquam tamen potest esse justus titulus, ut propterea aliqua res aut actio viliori pretio ematur, quàm in se valeat; sed observari debet æqualitas pretii ad mercem, ne alioquin justitia lædatur.

Ex dictis collige, quid dicendum sit de ministris Principum & quæstuariis publicis minoris ementibus debita Principum & communitatum ab eorum creditoribus: hi enim certò injustitiam committere videntur, cùm vi offi-

nnibus solvere teneantur, & ordinariè in causâ sint, veris creditoribus non solvatur: & si sibi possint ırare solutionem, possunt etiam aliis, ad quod ex ;ia tenentur.

N. 32. DE SUBHASTATIONE.

st quod offertur à concurrentibus. II. *Sepositâ fraude n ex parte venditoris,* III. *Tum ex parte emptoris,* . *Et officialium.* V. *An liceat rem retrahere.*

JID est subhastatio, seu venditio sub hasta?

Est venditio publica, ad quam invitantur emptores præconis vel affixione schedulæ aut catalogi rerum lium. Vocatur etiam auctio publica; quia posterior get pretium prioris, ascendendo nimirum, ut commufieri solet.

ıodnam est justum pretium in subhastatione?

R. Illud, quod offertur à concurrentibus sepositâ le & dolo: unde licèt res pluris vendatur aut minoris ur, quàm valet extra subhastationem, etsi etiam ıa foret illa inæqualitas, adhuc justa erit emptio-ven-; quia in simili contractu venditor et emptor utrimse liberè subjiciunt æquali periculo perdendi aut ndi.

ıænam fraudes lædunt justitiam pretii in subhasta-?

R. Ex parte venditoris injustitia committitur:

Si unam rem exponat pro alia, vel defectuosam pro ra.

Si subornet fictos emptores, qui pretium augeant, ›se augeat in rem suam; quia tunc soli emptores inınt periculum damni cariùs emendo, et fit simul venet emptor, quod admitti non potest.

. Ex parte emptorum injustitia committitur:

Si plures conspirent & determinent pretium, ultra non ascendunt.

Si procurent, ut licitatio citiùs finiatur, et detur ficiat" ante tempus.

Si vi, dolo vel fraude alios emptores avertant ab ɔne vel ab emendo; si autem solo rogatu aut simsuasione avertant alios, dicit Collet aliique, tales non .re saltem contra justitiam, modò emant pretio justo, infimo.

IV. Lædi etiam potest justitia ex parte officialium: 1°. Si præco, qui proclamat, citiùs aut tardiùs rem uni adjudicet, quàm fieri solet aut convenit.

2°. Si auctionem instituant tali tempore, quo sciunt paucos futuros emptores, ut ita ipsi aut amici eorum possint viliori pretio emere.

V. An peccat contra justitiam venditor, qui rem venalem retrahit ideo, quia ob paucitatem vel teporem licitantium vendenda est infimo vel infra infimum pretium?

R. In venditionibus rerum immobilium, cùm illæ soleant perfici authoritate publicâ, videndum est, quid potestas publica circa illas venditiones ordinaverit.

Si auctiones sint institutæ ea tacitâ conditione, ut res omnes finaliter sint vendendæ; tunc injustum videtur rem retrahere titulo nimis exigui pretii, eò quòd sic soli ementes exponantur periculo damni emendo nimis carè; & ita tolleretur æquitas hujus contractûs.

Videri tamen debet, utrùm alicubi id lex particularis fortè non permittat. Usus etiam diuturnus, & taciturnitas judicis attendi debent, ut videatur, num fortè praxis illa retrahendi sit tacitè approbata.

N. 33. DE DEFECTIBUS REI VENALIS.

I. *Defectus circa substantiam.* II. *An licet vendere res mixtas.* III. *Defectus circa quantitatem, aut qualitatem.* IV. *Scienter vendens defectuosam pro integra peccat.* V. *Idem dic de emente rem pretiosam pro vili.* VI. *Exceptiones.*

AN licet vendere rem defectuosam, non aperiendo vitium?

R. Juxta S. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 2. defectus potest esse vel circa substantiam, vel in quantitate aut in qualitate.

I. Defectus est circa substantiam rei, dum venditur "quid pro quo," seu una res pro alia, a qua specie distinguitur: si ergo res, quæ venditur sit substantialiter diversa a re, quam emptor intendit emere, contractus ille est nullus, ut dictum est Num. 7.

Sæpe interim difficile est pro contractu emptionis-venditionis discernere, quandonam una res sit substantialiter diversa ab alia. In his, dicit Daelman, magis attendi debet species rei moralis, prout servit humanis usibus, quàm

species physica: & hinc, ait, vendi aliquando posset validè una res physicè distincta ab illa, quam intendit emptor, si eundem omnino usum habeat eosdemque producat effectus, & de cætero justum pretium observetur.

II. Similiter potest quandoque licitum esse vendere rem mixtam: v. g. aliquis habet merces optimi valoris, ita ut si eas purè vendere velit, cogatur eas vendere infra infimum pretium: tunc si eis misceat alias merces minoris valoris, aut aliam rem, donec virtute & efficaciâ moraliter æquivaleant aliis mercibus ejusdem speciei, licitè id facit juxta Daelman aliosque, modò vendat pretio communi.

Sæpe tamen periculum mali in eo est, cùm ab una parte venditores quasi constituantur judices in propria causa, & cupiditas lucri facilè merces proprias nimis magno æstimet; & ab alia parte ista mixtio repugnet fidei & sinceritati negotiationis: dum emptores intendunt emere merces puras: unde antedicta mixtio sæpe est illicita, licèt non semper sit contra justitiam.

III. Alter defectus rei venalis est circa quantitatem aut qualitatem: res dicitur defectuosa circa quantitatem, quando deficit in pondere, mensura vel numero.

Res defectuosa circa qualitatem potest esse talis, ut defectus ille redundet in substantiam, vel in substantiam non redundet, de quibus vide Num. 7. His præmissis,

IV. R. 1°. Qui scienter vendit rem defectuosam sive in substantia, sive in quantitate aut qualitate tanquam integram, hoc est, eodem pretio ac si foret integra, peccat contra justitiam & ad restitutionem tenetur; quia committit fraudem in damnum proximi, nec servat æqualitatem pretii ad rem.

2°. Qui ex ignorantia inculpabili vendit rem defectuosam pro integra, non peccat quidem, sed ubi resciverit, tenetur damnum compensare emptori, nisi bonâ fide vendendo declaraverit emptori, se nolle suscipere periculum vitii, si quod fortè lateat, tunc enim emptor censetur emere suo periculo.

V. Quod in utraque hac conclusione de venditore dictum est, intelligi etiam debet de emptore, qui emeret rem integram aut pretiosam pro vili seu defectuosa, v. g. gemmam pro vitro; militant enim eædem rationes.

VI. Observat tamen Daelman, dum res pretiosa v. g. liber pretiosus, venalis exponitur apud Veteramentarios seu illos, qui res antiquatas solent divendere; tunc non videri semper injustum, si ematur infra pretium, quod

alioquin res illa haberet; quia dum sic venalis exponitur, censetur antiquum suum pretium amisisse, & pretium suum accipere ex judicio emptorum officinas similes frequentantium, ferè ut de auctionibus publicis dictum est: idem est, ait idem Author, si quis v. g. librum suum jam detulerit ad officinam animo vendendi solam chartam.

Hinc passim ab Authoribus asseritur, dum quis detulit fascem herbarum ad vendendum pro pabulo v. g. equorum, licitum est illas herbas emere pretio communi, quo ab aliis ad talem usum emerentur, quamvis emptor noverit in illo fasciculo latere herbas pretiosas & medicinales.

Dictum est Num. 7. errorem circa qualitatem aut quantitatem, hoc est circa mera accidentia, si sit antecedens & ex dolo alterius, reddere contractum rescindibilem: si autem error non sit ex dolo alterius, deceptum tantùm habere actionem "quanti minoris." Sed jam difficultas exoritur, quandonam dolus committi censeatur; unde quæritur:

N. 34. QUANDONAM DEFECTUS REI SIT APERIENDUS?

I. *Dolus positivus*, II. *Et negativus.* III. *Aperienda sunt vitia occulta & noxia.*

PRÆNOTANDUM, dolum in occultando rei defectu posse committi dupliciter, scilicet positivè & negativè.

I. Positivè committitur, dum injustis verbis aut factis, v. g. mendaciis aut fuco, venditor conatur occultare vitium rei.

Nota, hìc non accusari eos, qui generaliter laudant merces suas, eas aliquantulum fucant, & meliores extrinsecùs ponunt; quia dolus ille est communis & communiter notus emptoribus.

II. Dicitur dolus negativè committi, dum quis non aperit defectum rei, quem aperire tenebatur.

Prænotandum 2°. alium defectum esse occultum, alium manifestum, alium nocivum aut periculosum emptori, alium non nocivum nec periculosum. His notatis,

R. 1°. Si venditor interrogetur ab emptore de vitio suæ mercis, tenetur illud declarare, saltem si sit alicujus momenti, nisi venditor aperte declaret, se nolle vendere mercem, nisi prout est.

2°. Si vitium rei sit occultum, sed non damnosum aut periculosum emptori, non tenetur venditor illud aperire:

lebet tamen de pretio minuere, quanti res minoris valet ropter vitium: ratio est, quòd tunc servatur debita æquaitas inter pretium & mercem, nec ullum damnum causatur.

Similiter si vitium rei sit apertum, non debet venditor llud declarare *saltem ex Justitia,* modò procedat bonâ ide & sine simulatione, nec veneat pluris, quam res valeat ttento vitio. Tenetur tamen quandoque vitium aperire x *charitate,* v. g. dum videt emptorem ex sua simplicitate d non advertere, indeque incursurum aliquod damnum: atio est quia damnum, si quod in casu oriatur emptori, on potest adscribi dolo venditoris, sed imprudentiæ emptoris, quam corrigere est officium charitatis.

III. 3°. Si vitium rei venalis sit occultum, & simul mptori nocivum vel periculosum, tenetur venditor, etiam on interrogatus, tale vitium ex justitia aperire: ratio st, quòd in casu damnum, non imprudentiæ emptoris, ed deceptioni venditoris adscribi debet. Unde in casu enditor tenetur reparare omnia damna, quæ ex illa venitione emptori oborta sunt: ac insuper contra justitiam eccavit, si non diminuerit de pretio, quanti res minoris alebat ob vitium latens.

Nota ex S. Thoma, rem non censeri noxiam aut inutiem emptori ex eo, quòd ea non possit uti ad fines suos, nodò sine suo gravamine, etiam detecto vitio, possit illam odem pretio vendere aliis, quibus utilis est.

N. 35. DE NEGOTIATIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 4.

I. *Negotiatio* II. *Est licita.* III. *Ejus tituli.* IV. *Est tamen periculosa.* V. *Est prohibita Clericis et Monachis,* VI. *Sive per se, sive per alios negotientur.* VII. *Quædam licita sunt.*

QUID est negotiatio?

I. R. Est actio, qua quis sibi merces comparat eo animo, t eas immutatas cum lucro vendat aut permutet.

Hinc non est negotiatio, si quis aliquid emat usui suo, icet illud postea mutata voluntate vendat cum lucro: eque est negotiatio stricte dicta, si quis emat v. g. boves nacros, ut impinguatos revendat.

An negotiatio est licita?

II. R. Affirmativè, ut constat ex communi doctrina & su universali: ratio est, eam esse reipublicæ ejusque mem-

bris sine ullius præjudicio multum proficuam & pene necessariam. Nec obstat, lucrum esse negotiationis finem: nihil enim prohibet, lucrum referri ad finem aliquem honestum.

Quinam sunt tituli, ob quos mercatores possunt percipere lucrum ex rebus iisdem immutatis?

III. R. 1°. Quia emunt illas pretio minori & fortè infimo, & vendunt majori quandoque summo.

2°. Quia, sive sint mercatores in grosso, ut aiunt, sive minutim merces suas vendant, varios habent titulos pretio æstimabiles, quales sunt interesse suarum pecuniarum, pericula & expensæ, quas subire debent in mercibus congregandis & conservandis, labor & industria; quibus serviunt ementium commodo. Vide Daelman.

IV. Verum quidem est, negotiationem esse periculosam, quia sæpe præbet occasionem fraudandi, mentiendi, jurandi, &c. sed hæc sunt vitia hominis, non artis, ait S. Thom.; unde negotiatio non est occasio proxima "per se," sed solùm per accidens respectu aliquorum, in quibus avaritia, cupiditas lucri immoderata, aut similis vitiosa animi affectio prædominatur.

Quandonam in negotiatione committatur injustitia, cognoscitur ex contractibus, quibus peragitur: hi autem consistere solent in emptione-venditione.

Estne negotiatio aliquibus prohibita?

V. R. Affirmativè, scilicet Clericis & Monachis, ut constat ex variis Canonibus, quos innovavit Conc. Trid. sess. 22. cap. 1. "de Reformatione."

Nomine Clericorum veniunt juxta Sylvium non tantùm, qui sacris Ordinibus initiati sunt., sed etiam simplices Beneficiati, & primâ tantùm tonsurâ insigniti, saltem si habitum Ecclesiasticum gestant.

Indubiè hæc prohibitio obligat sub gravi culpa, si agitur de negotiationis professione: aliàs per unum aut alterum actum non videntur graviter peccare, modò negotiatio non sit turpis & absit scandalum; quia "negotiari" videtur sonare habitum seu frequentiam.

An licitum est Clericis vel Monachis negotiari per alios?

VI. R. Negativè; militant enim eædem rationes, cùm, quod quis per alium facit, per seipsum facere censeatur. Deinde Benedictus XIV. omnem controversiam sustulit, dum litteris suis Apostolicis datis 25 Februarii 1741. declaravit, nullam negotiationem, aliàs Clericis prohibitam, posse ab iisdem sub alieni nominis velamine exerceri, eosque iisdem pœnis obnoxios fecit, quæ à sacris Canonibus constitutæ sunt contra Clericos negotiatores.

In Synodo Provinciæ Mechliniensis anni 1607. tit. 18 ap. 5. statuitur: "Clerici Beneficiati vel in Sacris constituti decimas, census, prædia aut terras alienas non conducant quæstûs faciendi gratiâ, neque ullam negotiationem sæcularem exerceant sub pœna arbitraria."

Licitum interim est Clericis et Monachis 1°. Si negois sæcularibus se immisceant ad sublevamen pauperum, upillorum & similium miserabilium personarum.

2°. Si recreationis gratiâ, aut ne otio torpescant, artem iquam honestam exerceant, etsi per accidens ex arte illa iquod reportent lucrum.

3°. Si ad tempus negotia gerant, ut propriæ inopiæ bveniant, vel ne aliis sint oneri: sic olim Monachi spors conficiebant & vendebant, ut se sustentarent; & Aposlus Act. cap. 18. v. 3. artem scenofactoriam exercuisse gitur.

4°. Si agros proprios colant, eorum fructus vendant, : iis nutriant animalia, quæ vendant. Aliud est, si ienos agros conducerent; nisi fortè paucos, dum sine illis 'oprios commodè excolere nequeunt. Sicut autem Cleris & Monachis illicitum est pro se negotiari, ita illis .icitum agere proxenetam, sive negotiari pro aliis.

An & quousque negotiatio prohibita sit Nobilibus, Jusperitis inquirendum relinquimus.

N. 36. DE MONOPOLIO.

Monopolium II. *Variè committitur.* III. *Ex privilegio potest esse licitum.* IV. *Impedientes ne aliorum merces advehantur.* V. *Conspirantes de certo pretio.* VI. *Quid liceat non cooperanti.*

I. QUID est monopolium?

R. Monopolium, prout illud accipiunt Theologi, est mainatio unius pluriumve in unum conspirantium, ut ipsi li certum genus mercium vendant, vel vendant certo 'etio.

II. Monopolium igitur potest assignari duplex: unum im efficitur, ut unus vel pauci, aliis exclusis, vendant rtum genus mercium: secundum, dum plures conspint inter se non vendere, vel etiam non emere, nisi certo etio.

Monopolium primum iterum tripliciter committi potest; 1°. Dum unus vel pauci quidam obtinent privilegium à Principe ad certas merces vendendas.

2°. Dum unus aut pauci coemunt omnes merces certi generis.

3°. Dum impediunt, ne istius generis merces in patriam advehantur.

An monopolium est licitum?

III. R. Privilegium à Principe vel republica concessum alicui, ut solus vel cum paucis vendere possit certum genus mercium, est licitum, si justis causis nitatur, putà quòd aliàs negotiatio in similibus negligeretur, quòd bonum commune inde augeatur, &c. exemplum familiare habetur in Bibliopolis sive Typographis, qui ex privilegio quandoque soli vendunt certos libros, ut ita compensare possint expensas impressionis. Item in opificibus nostris, qui soli certum opificium possunt exercere; idem etiam concedi solet, quia quispiam invenit quamdam artem, aut aliunde invexit.

Qui coemunt ferè omnes merces ejusdem generis, ut inducant raritatem, & hinc pro libitu caritatem, certò peccant contra charitatem, ac etiam contra justitiam legalem, seu contra bonum commune.

Imò Sylvius, Henno, Daelman, Collet, aliique probabiliter docent, similes etiam peccare contra justitiam commutativam; quia in causa sunt, quòd res, quæ satis abundantes forent secluso isto monopolio, nunc majori pretio emi debeant, idque injustè; quia supponitur sciri, merces sufficientes detineri ab istis emptoribus; & interea per eorum morositatem aut pertinaciam tollitur ab emptoribus libertas tales res emendi pretio moderato aut minori. Aliud fortè dici posset, si unus aut plures occultè multas similes merces coemptas detinerent; quia abundantia mercium non cognita, non influit in æstimationem pretii vulgaris: Collet tamen eos etiam injustitiæ accusat, quia per coemptionem & suppressionem mercium causa sunt, quòd mercibus pretium justò majus imponatur, attentâ earumdem abundantiâ.

Aliud est de iis, qui merces suas servant in illud tempus, quo eas cariores fore prævident, modò caritatem hac arte non inducant.

Quod fecit Joseph Gen. cap. 41. coëmens grana in Ægypto, id factum non fuit ad inducendum caritatem, sed

ad providendum bono communi & ex potestate regia: deinde raritas granorum non provenit ex coemptione Joseph, sed ex sterilitate annorum sequentium.

Quomodo peccant, qui impediunt, ne merces talis vel talis speciei aliunde advehantur?

IV. R. Dist. si impediant vi aut fraude, vel exteros mercatores pecunia corrumpant, ut ejusmodi merces non advehant, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem incolis quibus causa sunt, quòd merces debent cariùs emere, item aliis mercatoribus, quos à mercibus comparandis injuste prohibuerunt.

Si sine vi aut fraude impediant advectionem, peccant tantùm contra charitatem & utilitatem communem graviter vel leviter secundùm subjectam materiam: imò contingere potest, ut nullo modo peccent, si nempe extraneorum mercium adventus causa foret, cur cives merces suas pretio legitimo vendere, onera & vectigalia solvere nequeant, &c.

Semper interim reflectendum, peccari contra justitiam, si efficiatur, ut pretium ascendat ultra summum, quod alioquin convenienter merces haberent.

Quomodo peccant, si plures mercatores conspirent non vendere vel non emere nisi certo & determinato pretio?

V. R. Si conspirent non vendere, nisi supra summum, vel non emere nisi infra infimum, apertum est eos utroque casu peccare contra justitiam, & ad restitutionem teneri: & 1°. quidem tenentur, qui sic vendiderunt aut emerunt: 2°. iis deficientibus alii conspirantes; 3°. Singuli tenentur in solidum deficientibus aliis.

Si conspirent de certo pretio, manendo intra latitudinem pretii justi, constat eos peccare contra charitatem & contra justitiam legalem; sed quæstio est, an etiam contra justitiam commutativam.

Negant Sylvius, Steyaert, Daelman, &c. affirmant Braunman, Collet, &c. dantque hanc rationem, unumquemque jus habere, ne cogatur emere summo pretio, aut vendere infimo, ad quod per tale monopolium cogitur.

Hoc monopolii genus sæpe invenire est in conductione decimarum, & in emptione juris cædendi sylvas seu lignandi, &c.

Hujus quoque monopolii rei sunt artifices, qui inter se

conveniunt de non consummando opere, quod unus ipsorum inchoavit; item si conspirent inter se de non elocanda sua opera nisi certo pretio.

Similiter si curent spargi falsos rumores, merces interiisse, naves submersas esse, &c. ut ita augeantur pretia rerum.

An aliquis, qui non est particeps monopolii ab aliis initi, potest vendere aut emere pretio per monopolium introducto?

R. Daelman & Billuart probabiliùs negant; quia pretium est injustum secundùm se, saltem si sit supra vel infra pretium justum, quod alioquin res illa haberet: & hoc præcipuè verum videtur, quando sciuntur sufficientes merces adesse.

VI. Hinc juxta hos Authores etiam non excusatur ignorans monopolium factum; sed tenebitur tanquam bonæ fidei possessor, ubi resciverit, restituere.

N. 37. DE EMENTE AUT VENDENTE NOMINE ALTERIUS.

I. *Negotiorum gestor,* II. *Sepositâ concessione Domini,* III. *Nil sibi retinere potest.* IV. *Res empta pecuniis alienis.*

AN proxeneta seu negotiorum gestor, vendens supra, aut emens infra pretium sibi constitutum à suo principali, potest excessum illum sibi retinere?

I. R. Si vendat supra, vel emat infra pretium justum, tenetur proxeneta ad restitutionem, ut ex antedictis satis constat.

II. 2°. Si servaverit pretium justum, [illegible]eri debet, an Dominus explicitè vel implicitè concedat illum excessum in stipendium aut præmium diligentiæ, attendendo id, quod in similibus casibus communiter fieri solet a mercatoribus.

III. Si nihil horum, dicendum, proxenetam non posse excessum sibi retinere, quia nullum habet titulum; Dominus enim determinando pretium, tantùm voluit, ut non emeret supra, nec infra venderet.

Quid si proxeneta sibi emat rem pretio designato a Domino, & postea eam vendat tanquam suam pretio majori?

R. Per se loquendo id potest fieri licitè positis his duabus conditionibus. 1°. Ut post adhibitam moralem diligentiam non sit inventus alius, qui plus pro re illa offerret; quia voluntas Domini est, ut non vendat minoris, sed pluris si possit: 2°. Ut rem verè, et non fictè sibi emat, hoc est, ut subeat periculum rei, et ut solvat taxatum a Domino pretium, etsi res pereat, vel tanti postea non vendatur.

Inferes ex dictis, sartores, quibus commissio data est emendi pannum & cætera necessaria conficiendis vestibus, non posse sibi retinere, si emerint infra taxam, nequidem titulo temporis in illa emptione perditi, sive lucri cessantis; quia præterquam quòd illa temporis insumptio modica esse solet, censentur (seclusâ peculiari conventione) sese ad id gratis offerre: nec Dominus præsumendus est ipsis emptionem commissurus, si sciret illos eo prætextu compensationem facturos: neque etiam illos excusare solet, quòd venditor dicit, se vendere pretio medio vel infimo in gratiam sartorum.

Non sunt tamen condemnandi sartores, aliive, si ex eo quòd frequenter eandem officinam adeunt, recipiant hinc inde quædam munuscula, aut novum annum, ut vulgò vocant; modò tamen, (quod seriò notandum) non emant ideo cariori pretio, aut merces viliores.

Ad quem pertinet res empta pecuniis alienis, an ad emptorem, an ad eum, cujus est pecunia?

IV. R. Si quis emerit rem nomine illius, cujus est pecunia, pertinet res illa ad Dominum pecuniæ: si emerit nomine proprio, v. g. ex pecunia apud se deposita, res est ementis, ut expressè habet lex 6. cod. lib. 3. tit. 32; excipiuntur communiter res emptæ pecuniis Ecclesiæ, pupilli, minoris, vel militis; quæ res sic emptæ ad eos respectivè pertinent.

Cui debetur res successivè vendita duobus?

R. 1°. Si neutri sit tradita, debetur priori; quia qui prior est tempore, potior est jure, juxta regulam 15. juris in 6.; deinde prior acquisivit jus ad rem illam, non secundus, qui solùm habet actionem personalem, quatenùs deceptus est, & ita talis res non potest tradi secundo emptori sine injuria prioris.

2°. Si res secundo emptori sit tradita, manet *regula-*

riter ipsius; quia acquisivit ejus dominium, et prior habet actionem personalem adversùs vendentem. Ita decernit lex 15. codicis lib. 3. tit. 32.

Dictum est *regulariter;* quia si secundus emptor processerit malâ fide sciens rem jam esse alteri venditam, jura ipsum non juvant, sed prior emptor rem evincere poterit. Imò secundus emptor sponte rem priori emptori tradere tenebitur, si vendentem ad sibi vendendum induxerit; quia tunc est injusta causa damni, saltem cooperans. Item si prior pretium solverit, et secundus nec solverit, nec assecuraverit, nec venditor ejus fidem secutus fuerit; quia hoc casu secundus non acquisivit dominium.

N. 38. DE RE NON VENDIBILI.

I. *Res invendibiles,* II. *Quibus homines uti non possunt sine peccato,* III. *Aut saltem communiter abutuntur.* IV. *Vendere rem indifferentem non licet sine justa causa.*

QUÆNAM vendere non licet?

I. 1°. Res spirituales aut spiritualibus concomitanter aut consequenter annexas. Vide N. 201. *de Simonia.*

2°. Ea quæ justâ lege prohibentur.

3°. Ea quibus emptor non potest uti sine peccato, vel quæ moraliter ad nocendum destinantur.

Licetne vendere rem, qua emptor abusurus est ad peccatum?

II. R. 1°. Nullo modo licet vendere rem, qua emptor uti non potest sine peccato, v. g. philtra, idola, picturas obscœnas, &c.

Perinde est, sive res illæ ex natura sua, sive tantùm ex modo aut forma sint deputatæ ad peccatum. Si autem peccatum illud cederet in damnum tertii, venditor etiam teneretur ad restitutionem, deficiente emptore.

III. 2°. Etiam non licet vendere res, quibus homines communiter abutuntur ad peccatum, nisi venditori constet, eas hic et nunc emi ad finem bonum: sic non licet vendere venenum, nisi illis, de quibus non est suspicio

mali usûs; neque licet vendere libros prohibitos, nisi illis, qui noscuntur habere veniam eosdem legendi.

IV. 3°. Si quis vendat rem de se indifferentem illi, qui scitur, vel verisimiliter putatur eâ abusurus ad peccatum, etiam peccat, nisi justa causa subsit propter quam se possit habere permissivè ad peccatum alterius.

Ratio est, quòd quisque debet saltem ex charitate impedire peccatum alterius, dum potest sine suo incommodo: deinde quia illicitum est alteri subminisrare materiam peccandi sine justa causa.

Quænam est justa causa, ob quam se quis potest permissivè habere ad peccatum alterius?

R. 1°. Si abusus ille non improbetur, sed toleretur a republica ob aliquam publicam causam, v. g. si tempore belli hæretici occupent patriam, licebit illis vendere et coquere carnes diebus jejunii; quia cùm ob publicam causam illis permittatur in patria esse, etiam illis permittitur vivere more suo. Aliud dicendum de hæreticis, qui ob causam aliquam privatam v. g. mercaturam, alicubi versantur inter Catholicos.

2°. Admittitur etiam licitum esse vendere res in magna quantitate seu in *grosso*, ut aiunt, illis personis qui prævidentur quandoque illas vendituri aliis, qui rebus illis abusuri sunt: sic etiam braxator licitè vendit cerevisiam tabernariis, quamvis hi prævideantur vendituri aliis, qui se inebriabunt.

Ratio est in his casibus, res illas tantùm remotè & mediantibus aliis personis, venire ad eos, qui rebus istis abusuri sunt: unde primi venditores sunt solùm causa remota, non moralis illorum abusuum.

3°. Licitum quandoque esse potest etiam immediatè vendere illis, qui prævidentur abusuri, dum aliqua ratio majoris momenti occurrit, ob quam se possit habere permissive ad peccatum alterius; ita si ebriosi minentur hospiti mortem, comburere domum, gravem mutilationem, vel blasphemiæ aut alia gravia mala timeantur, nisi potus detur, ratio sufficiens est negligendi peccatum ipsorum; similiter si furens irâ mihi intentat mortem, nisi ipsi vendam gladium aut cultrum, quo alium prævidetur occisurus, vendere possum.

Notandum cum Daelman, ut causa sit justa, eam debere conferri cum propinquitate et magnitudine periculi istius peccati, quod committet abutens: pro quo attend

debet, an venditio proxime disponat, aut notabiliter influat in peccatum abutentis, & an illud sit grave an leve.

Notandum etiam, vendentem sine justa causa peccare peccato scandali; & insuper eâdem specie peccati, qua peccat emptor, quatenus ejus peccato cooperatur.

N. 39. DE DISSOLVENDA EMPTIONE-VENDITIONE.

I. *Emptio-venditio tunc dissolvitur* II. *Per læsionem ultra dimidium.* III. *Rescissio raro admittitur.* IV. *Pro conscientia.* V. *Retractus.* VI. *Gentilitius, & feudalis.* VII. *Conditiones.* VIII. *Vitia & fraudes.*

QUIBUS de causis dissolvitur emptio-venditio:

I. R. 1°. Per mutuum consensum, re adhuc integrâ; per quas enim causas res nascitur, per has etiam dissolvitur.

2°. Rescindi potest ob dolum, errorem, metum & defectum rei venditæ, de quibus actum est in præcedentibus.

II. 3°. Quod hic præcipuè inquiritur, dissolvi potest empti-venditio per læsionem ultra dimidium: item per retractum flandricè *vernaederinge*, gallicè *retraire*.

Quandonam dicitur esse læsio ultra dimidium?

R. Juxta Zoësium et jurisperitos communiter, tunc dicitur venditor lædi ultra dimidium, quando res valet pretio infimo vel legitimo v. g. decem florenis, & venditur infra quinque.

Emptor autem censetur lædi ultra dimidium, quando res valet pretio summo aut legitimo v. g. decem florenis, et venditur infrà viginti. Sufficit in his excessus ultra dimidium, etiam modicus,

Theologi plerique dicunt, emptorem esse læsum ultra dimidium, si rem valentem pretio summo decem florenis emat supra quindecim.

Quod remedium habet læsus ultra dimidium?

R. Juxta legem 2. codicis lib. 4. tit. 44. item lege 3. decret. extra tit. 17. cap. 3 & 6. læsus habet actionem coram judice rescindendi talem emptionem-venditionem.

III. Observat tamen Stockmans decisione 137. & Bignion lib. 3. cap. 66. moribus hodiernis tantùm solere admitti in jure allegationem & probationem doli ex proposito, et inde actionem *Quanti minoris*, sed vix unquam rescissionem.

Maxime autem hæc rescissio negari solet in emptione ex subhastatione conformiter ad consuetudines Antuerpienses tit. 60.

IV. Certum interim manet, lædentem semper teneri in conscientia ad ponendam æqualitatem inter rem & pretium, sive rescissio detur sive non, etiam dum læsio est minor, quàm ad dimidium: quòd enim jura non dederint actionem ex minori læsione, ideo est, ne nimiùm lites multiplicarentur; non autem ad protegendas injustitias.

Notandum est, actionem talium læsionum præscribi termino 10 annorum juxta edictum Alberti & Isabellæ anni 1611. art. 29.

Quid est retractus?

V. R. Est jus contractum emptionis-venditionis cum alio initum, intra certum tempus rescindendi, et rem immobilem eodem pretio ad se revocandi: vel est jus prælationis, quod habet proximus consanguineus, aut Dominus feudalis ad rem immobilem venditam.

Quomodo dividitur retractus?

R. In retractum gentilitium, & feudalem.

VI. Gentilitius est jus prælationis competens consanguineo venditoris, etiam mulieri, ad retrahendam sibi rem venditam extraneo vel remotiori consanguineo.

Feudalis est jus simile, quod habet in aliquibus locis Dominus directus seu feudalis, ut retrahat sibi bona feudalia alienata.

In quibusdam locis adhuc datur alius retractus ex servitute activa: scilicet ille, qui habet servitutem activam, v. g. qui habet jus transeundi ad aquas per agrum alterius, potest retrahere istum agrum alteri venditum.

Quænam sunt conditiones legitimi retractûs?

VII. R. 1°. Debet omnis retractus fieri sub eodem pretio, quo res ante fuit vendita.

2°. Utens retractu gentilitio debet retrahere rem animo sibi tenendi, non alteri, idque sine fictione, quod etiam in jure cogitur jurare: salvo, quòd postea mutatâ voluntate non prohibeatur vendere rem illam, quam verè

sibi retraxerat: ipse verò, qui utitur retractu feudali potest retrahere in favorem amici, item potest jus suum vendere, vendendo scilicet rem, cui feudum est subjectum.

3°. Retractus gentilitius debet intentari intra annum & diem à die investituræ; & intra tempus sex hebdomadarum, dum fiunt publicationes venditionis in locis consuetis; quod tempus currit etiam contra minores et absentes.

Feudalis retractus in variis locis fieri debet intra 40 dies. Plura a Jurisperitis require.

Quænam fraudes committuntur in retractu?

VIII. R. 1°. Retrahentes quandoque peccant ut monopolistæ, dum scilicet deterrent alios emptores minando se rem retracturos, ut ita viliori pretio veneat, et consequenter vili pretio retrahere possint.

2°. Alia est iniquitas retrahentium, dum rem fictè pro se, revera autem pro aliis, retrahunt: tales committunt perjurium et injustitiam in illum, a quo sic rem eripiunt, quia in retractu gentilitio non habent jus ita procedendi.

3°. Vice versâ venditor et emptor quandoque fraudem committunt, dum ex conspiratione in contractu ficte apponunt tales conditiones, quæ solent deterrere eos, qui habent jus retractûs, v. g. empta est domus 1000 florenis, et venditor et emptor jubent in contractu scribi 1800, ut retrahens deterreatur. Hic dolus in jure vocatur *stellionatus*, estque contra justitiam; quia per mendacem fictionem alius impeditur a jure suo vel justo lucro, quod poterat facere, rem venditam viliori pretio retrahendo: possunt tamen dari modi justi, quibus retractus redditur difficilior seu minùs gratus.

N. 40. DE MUTUO ET USURA.

S. Thom. 2. 2. quæst. 78.

utuum II. *Est contractus onerosus,* III. *Quo res con-ns pondere, &c.* IV. *Usuque consumptibilis,* V. *Trans-tur in dominium alterius, Cum obligatione reddendi,* VI. *In pecuniis valor extrinsecus,* VII. *In aliis in-usecus attendi debet.* VIII. *Qui mutuum dare possint, l accipere.*

JID est mutuum?

Mutuum dupliciter accipitur, nimirum vel pro contractu mutui, vel pro ipsa re, quæ mutuo datur. Contractus mutui definitur: contractus onerosus, res constans pondere, mensurâ, vel numero, usuque imptibilis, transfertur in dominium alterius cum atione reddendi aliam rem ejusdem speciei & boni-

. Dicitur *contractus onerosus,* & quidem utrimque; mutuator à se alienat rem, quam mutuo dat, & mu-rius suscipit onus reddendi similem rem ejusdem ei & bonitatis.

I. Dicitur *quo res constans pondere, mensurâ vel ro;* quia, cùm debeat postea reddi res ejusdem ei & bonitatis, id convenienter fieri non possit, nisi autuo data sit ponderata, mensurata vel numerata.

. Dicitur *usuque consumptibilis;* quia si res illa usu consumeretur, tunc potiùs fieret contractus comme-locati, conducti, &c. sic v. g. ager & domus non tra-ur mutuo, sed venduntur, locantur, &c. imò debet res esse consumptibilis quasi unico actu saltem principali, est, debet res esse talis, ut ejus principalis usus sit rei consumptio, saltem respectu ipsius utentis, licèt ic maneat in rerum natura; tales res sunt panis, m, cibus & potus, pharmaca & pecuniæ; quia licèt iis talibus etiam uti possit ad ostentationem, avariti-&c. tamen earum rerum usus principalis est consump-sicuti & ipsa pecunia alienando consumitur, saltem ectu alienantis: vestes autem & similia utensilia, quæ teruntur, non dicuntur res usu consumptibiles; quia consumuntur unico actu.

V. Additur *transfertur in dominium alterius*; et per has particulas mutuum differt à commodato, pignore, deposito & locatione, quibus dominium non transfertur. Finaliter additur *cum obligatione reddendi*; & ita mutuum differt à donatione: *aliam rem*, & denotatur non esse obligationem reddendi rem eandem, quamvis eadem reddi possit ex eo, quòd mutuatarius v. g. jam non indiget re mutuatâ: si autem alia reddatur, debet esse *ejusdem speciei*, alioquin non esset mutuum, sed permutatio vel emptio-venditio: debetque esse *ejusdem bonitatis*, ut servetur æqualitas.

Quænam bonitas rei in redditione mutui est attendenda?

R. Rei bonitas seu valor est duplex, unus in se, intrinsecus, alter extrinsecus.

VI. In pecuniis attenditur valor extrinsecus seu pretium à Principe taxatum, non respiciendo ipsum metallum: et ita qui mutuum accepit v. g. 100 patacones, tenetur in pecuniis reddere summam valore extrinseco æquivalentem 100 pataconibus, sive aureos reddat, sive solidos, &c. sive valor interea creverit vel decreverit. Hoc quantum ad justitiam, sepositâ aliâ conventione: honestas etiam facilè aliud postularet, quæ dictat mutuatori reddendum esse id, quod ipsi utilius est, & sine notabili damno mutuatarii præstari potest.

VII. In aliis rebus v. g. granis, cibo, potu, &c. attenditur valor intrinsecus, seu ipsa bonitas rei in se: & ita, qui 100 modios tritici mutuo accepit, tenetur ex justitia 100 modios æqualis bonitatis reddere, sive pretium tritici interea creverit, sive decreverit. Intelligi hæc iterum debent quantùm est ex natura contractûs mutui, seposito alio pacto. Quænam verò pacta licitè adjici possint, ex postea dicendis colligi poterit.

Quinam possunt mutuum dare, & quinam accipere?

VII. R. Mutuum dare possunt, qui rei mutuatæ dominium habent & liberam administrationem, nisi certa lege prohibeantur.

Quantum ad accipientes mutuum, notandum ex Senatûs-consulto Macedoniano, filios-familias cogi non posse ad reddendum mutuum, quod sine consensu patris ipsis datum est, dum adhuc erant sub patria potestate, nisi in casibus quibusdam exceptis, quos vide apud Daelman, qui

etiam notat ex Tuldeno, hoc Senatûs consultum in hac Patria locum habere saltem tunc, dum mutuator sciebat, filium-familias mutuo abuti ad luxum.

Si Curator vel Administrator Ecclesiæ, civitatis, pupilli, &c. mutuum acceperit pro cliente, mutuator jus non habet pecuniam mutuatam a cliente exigendi, nisi docere possit, pecuniam versam esse in ejus utilitatem: habet tamen mutuator actionem adversùs Curatorem vel Administratorem. Ità lib. 21. digest. tit. 1. lege 27. & lib. 5. codicis tit. 39. lege 3.

No. 41. DE DEFINITIONE ET DIVISIONE USURÆ.

I. *Usura variè accipitur.* II. *Propriè sumpta definitur:* III. *Lucrum indebitum,* IV. *Immediatè proveniens ex mutuo.* V. *Dividitur in mentalem & realem,* VI. *Apertam & palliatam,* VII. *Compensatoriam,* VIII. *Poenalem* IX. *& lucrosam* X. *Moderatam & excessivam.*

QUID est usura?

I. R. Usura variè accipitur; aliquando enim sumitur pro fructu rei, aliquando pro usu rei, sive bono sive malo: sic homo vivens dicitur habere usuram temporis, usuram lucis, id est, usum.

2°. Usura, prout de ea hìc agitur, sumitur vel pro contractu usurario, vel pro lucro vitioso, quod quis ratione mutui accipit.

Sumpta pro contractu definiri potest: contractus mutui cum expressa, vel tacita obligatione reddendi aliquid indebiti supra sortem.

II. Sumpta verò pro lucro, prout ordinariè accipitur, definiri potest: lucrum indebitum immediatè proveniens ex mutuo.

III. Nomine *lucri* venit quidquid exigitur ultra sortem et aliàs indebitum est, sive illud sit pecunia, sive munera, officia, beneficia, onera, obligationes, &c.

IV. Dicitur *immediatè*, quia si auctarium in mutuo proveniat ratione alterius tituli mutuo extrinseci, putà damni emergentis, lucri cessantis, aut periculi extraordinarii sortis, non est usura.

Similiter usura non est, dum occasione mutui mutuatarius omninò liberaliter aliquid donat mutuatori.

Quomodo dividitur usura?

V. R. A Theologis dividitur 1°. in realem & mentalem. *Mentalis* est sola voluntas accipiendi usuras. *Realis* est lucrum usurarium sub expresso vel tacito pacto acceptum aut accipiendum: si sit acceptum, erit *realis completa:* si verò adhuc sit accipiendum, erit *realis incompleta.*

VI. 2°. Dividitur in apertam & palliatam: aperta est, dum mutuatarius expressè & formaliter obligatur ad solvendam usuram: palliata dicitur, quando lucrum supra sortem solvitur prætextu alicujus speciosi tituli a parte rei non subsistentis.

VII. Ad hæc Juristæ usuram dividunt in compensatoriam, pœnalem & lucrosam. Compensatoria est, qua fit compensatio damni emergentis, lucri cessantis, vel alterius justi tituli, & hæc per se licita est.

VIII. Pœnalis est dum mutuator aliquid exigit ultra sortem a mutuatario in pœnam, quòd fuerit in mora reddendi sortem suo tempore.

IX. Lucrosam dicunt, quæ ante definita est, et quæ sicut & pœnalis, planè illicita est, ùt infra probabitur.

X. 3°. Eam dividunt in moderatam et exessivam: moderata dicebatur jure civili, si non excedebat 12 in 100; aliàs dicebatur excessiva.

Moderata olim fuit tolerata jure communi, ut patet ex variis locis digestorum, et inde male docuerunt illam esse licitam Calvinus & Molinæus, dum exigitur, non a paupere, sed a divite aut mercatore, qui rem familiarem ex pecuniis mutuatis amplificant.

No. 42. QUO JURE USURA SIT PROHIBITA.

I. *Usura prohibita est* II. *Jure naturali,* III. *Positivo divino,* IV. *Canonico,* V. *& civili.*

I. RESP. Usura propriè dicta omni jure prohibita est, hoc est, jure naturali, jure positivo divino, canonico et civili.

II. Eam esse prohibitam jure naturali, ex eo probatur, quia est contra jus naturæ bis vendere idem, vel vendere,

quod non existit aut non est suum: atqui usurarius unum ex his facit: quia vel accipit lucrum usurarium pro re mutuata v. g. pecunia; et tunc vendit bis idem: quia recipit pro eadem pecunia sortem & auctarium ejus.

Vel accipit lucrum pro usu rei mutuatæ, et tunc vendit, quod non existit, vel quod suum non est; vendit, quod non existit, quia in re usu consumptibili, ipse usus absolutus & independens non distinguitur ab ipsa re, hoc est, non æstimatur, nec compensatur seorsim à re ipsa: vel si distingui possit, vendit quod non est suum: quia vendit usum rei non suæ, utpote cujus dominium in mutuatarium transtulit.

III. Usura etiam prohibita est jure positivo divino, tam veteri quàm novo; Psalm. enim 14. v. 1. quærit Propheta: *Domine, quis habitabit in Tabernaculo tuo?* et respondet v. 5. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Et Lucæ cap. 6. v. 35. dicit Christus: *Mutuum date, nihil inde sperantes:* unde Conc. Lateran. III. pronuntiat: *Usuram utriusque testamenti pagina detestatur.*

IV. Usura manifestè prohibetur jure Canonico, ut patet ex loco statim citato: item Clementinarum lib. 5. tit. 5. cap. unico dicitur: "Si quis in illum errorem inciderit, ut "pertinaciter affirmare præsumat, exercere usuras non "esse peccatum, decernimus eum veluti hæreticum esse "puniendum."

V. Usuras etiam prohibitas fuisse jure civili, videtur ex eo colligi, quòd usurarios habuerit tanquam infames. Edicta Belgica etiam usuræ vitium prohibent, ut edictum 10 Aprilis 1510, 3 Januar. 1545, 8 Maii 1606.

Obj. I. Licet aliquid exigere pro usu domûs, agri, &c. ergo etiam pro usu rei mutuatæ.

R. Negando conseq. Disparitas est quòd in priori casu non transfertur dominium, sicuti in posteriori casu: unde mutuator non potest aliquid exigere pro usu rei mutuatæ, quia usus rei pertinet ad eum, cujus est res.

Nec dicatur, mutuatorem etiam posse reservare dominium rei mutuatæ, concesso solo ejus usu: negatur enim id fieri posse; in rebus enim unico actu consumptibilibus usus absolutus et independens, qualis in mutuo conceditur, non distinguitur à dominio, ut dictum est Num. 34. *de Jure et Justitia.*

Quòd si dicas posse concedere usum dependentem et revocabilem, quem loco citato diximus à dominio distingui,

R. In primis id esse extra quæstionem, cùm tunc non sit ampliùs mutuum, de cujus ratione est, ut transferat dominium simul et usum: præterea plus perderet mutuator in hoc supposito, qùam lucraretur; nam posset tantùm aliquid recipere pro usu revocabili, quem concedit, et nil pro dominio, quod sibi reservat, adeoque minùs deberet recipere, quàm contulit; nam usus facti revocabilis per se minùs æstimabilis est, quàm dominium.

Obj. II. Mutuator non tenetur dare mutuum: ergo dum illud facit in gratiam alterius, qui inde lucrum percipit, justè participare potest de eodem lucro.

R. Neg. conseq. quia ob gratiam sibi factam obligatur quidem mutuatarius etiam ad invicem gratiam reddendam mutuatori ex virtute gratitudinis, sed non ad solvendas usuras aliquo pacto.

Obj. III. Scienti et volenti non fit injuria: ergo si mutuatarius consentiat in auctarium, non fiet ipsi injuria.

R. Dist. ass. Plenè volenti non fit injuria, conc. ass. Non plenè volenti, nego ass. Jam autem mutuatarius non est plenè volens; consentit enim vel ex metu, vel ad redimendam vexam, &c.

Obj. IV. Leges civiles permittunt usuras, ac etiam usurariis ad eas exigendas dant actionem, ut videre est lib. 4. codicis tit. 32: ergo, &c.

R. Neg. conseq. Ratio est, quòd jus civile tantùm toleraverit usuras ad evitanda majora mala, non verò approbaverit ut licitas, ut patet ex constitutione 83. Leonis imperatoris, quæ sic habet: "Qui antea usurarum spe ad "mutuandum pecuniam prompti fuerant, post latam "legem, quòd nil lucri ex mutuo percipere possint, in "eos qui pecuniis indigent, difficiles ac immites fuerunt; "et sic propter redundantem in humana vitia perver"sitatem, non modò non profuit legis virtus, sed obfuit: "quamquam igitur ex se legem culpare (quod quidem "etiam absit) nequeamus, propterea tamen quòd humana "natura ad illius sublimitatem non perveniat, egregium "illud præscriptum abrogamus."

Cæterum si quædam leges civiles permiserint usuras propriè dictas, illæ per jus canonicum correctæ sunt.

N. 43. DE ALIIS TITULIS FICTIS, SEU PALLIIS USURÆ.

I. *Tituli ficti.* II. *Labor mutuandi.* III. *Ordinaria difficultas recipiendi sortem.* IV. *Carentia pecuniæ.* V. *Obligatio non repetendi sortem ad tempus.* VI. *Utilitas pecuniæ præsentis.* VII. *Debitum gratitudinis.*

I. TITULI sive prætextus, sub quibus usuram palliare conantur, numerantur etiam sequentes:

1°. Labor mutuandi pecunias.
2°. Imaginaria difficultas recipiendi summam capitalem.
3°. Carentia pecuniæ.
4°. Obligatio non repetendi sortem ad certum tempus.
5°. Utilitas pecuniæ præsentis major, quàm absentis, &c.

An licet aliquid exigere ultra sortem pro labore mutuandi?

II. R. Negativè: quia labor ordinarius, intrinsecus omni mutuo, non magis est pretio æstimabilis, quàm actio sive labor donandi, vendendi, &c. similia enim constituunt essentiam talium contractuum.

Si obeundus foret labor aliquis extraordinarius ad numerandum, scribendum obligationes, &c. deberet mutuatarius mutuatorem servare indemnem; sed talia mutuo extrinseca sunt.

An licet aliquid exigere in mutuo ob difficultatem recipiendi summam capitalem?

III. R. Non licet ob difficultatem ordinariam, vel illam, quam quis sibi imaginatur, v. g. quod sors in manibus mutuatarii non sit æque salva, quàm in manibus propriis, quòd mutuatarius possit bello, fulmine aut aliis infortuniis depauperari, &c. ratio est, quia in aliis negotiis aut contractibus talia merè possibilia non solent movere hominem prudentem: neque propterea omitteret quis vendere dilatâ solutione, ob quam solam tamen non licet vendere pluris, ut dictum est N. 29.

Licetne aliquid recipere in mutuo ratione absentiæ seu carentiæ pecuniæ suæ?

IV. R. Negativè; patet ex condemnatione propositionis 41. per Innocentium XI. quæ sic habet: "Cum "numerata pecunia pretiosior sit quam numeranda, &

" nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem
" quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à
" mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari."

Ratio est pecuniam absentem & præsentem ejusdem esse valoris sepositis extrinsecis, damno emergente, lucro cessante, periculoque extraordinario sortis.

V. Eodem modo obligatio non repetendi sortem intra certum tempus, titulus non est exigendi aliquod auctarium: id etiam probat condemnatio propositionis 42. ab Alexandro VII. " Licitum est mutuanti aliquid ultra sor-
" tem recipere, si se obliget ad non repetendam sortem
" usque ad certum tempus."

VI. Vanus etiam titulus est imaginaria utilitas pecuniæ præsentis; sepositis enim extrinsecis mutui, pecunia præsens ac absens æquè utilis, seu potius inutilis est mutuatario.

An licitum est ratione mutui aliquid exigere tanquam debitum, non ex justitia, sed ex gratitudine, benevolentia, honestate, &c.?

VII. R. Negativè, ut constat per condemnationem propositionis 42. per Innocentium XI. " Usura non est,
" dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevo-
" lentia aut gratitudine debitum, sed solum si exigatur
" tanquam ex justitia debitum."

Ratio est, idem esse, ex quacumque obligatione detur auctarium, modò detur sine titulo justo. Præterea si id liceret, facilè omnes usuræ excusarentur, & ipsi usurarii parùm curabunt, sive ex gratitudine sive ex justitia detur.

Docet tamen S. Thom. quæst. 78. art. 2. ad 2. in mutuatario oriri quamdam obligationem amicitiæ, scilicet *spontaneam;* unde ad 3. dicit; " Si munus ab obsequio
" vel à lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed
" ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non
" cadit, licet hoc exigere, accipere & expectare."

Dicit autem *exigere & expectare*, non quasi mutuator aliquod, licet tenue, jus prætendere posset, sed expectando & exigendo a mutuatario tanquam ab amico, qui pro mutuo accepto, gratiam liberaliter & libenter reddit.

N. 44. DE TITULIS USURÆ DISPUTATIS.

I. *Tituli disputati*, II. *Obligatio frequentandi officinam*, III. *Remutuandi*, IV. *Dandi beneficium*, V. *Agendi quod debet.* VI. *Fructus percipiendi*, VII. *Exceptio.* VIII. *Appositio pœnæ*, IX. *Sub certis conditionibus*, X. *Pactum legis commissoriæ.*

I. AN est usura dare mutuum sub obligatione, ut mutuatarius teneatur frequentare officinam mutuatoris?

II. R. Cum Daelman probabilius affirmativè: quia talis obligatio indebita est; dicere autem, mutuatarium ad id obligari ex gratitudine, non est generaliter verum, cum possint esse alii, quibus magis obstringetur: & quamvis tales non essent, equidem illa obligatio non potest deduci in pactum, sed gratitudo debet esse libera.

An est usura mutuum dare eâ conditione, ut mutuatarius mutuatori remutuet?

III. R. Juxta S. Thom. art. 2. ad 4: "Licet mutuanti "unum, simul aliquod aliud mutuum recipere, non autem "licet eum obligare ad mutuum inposterum faciendum." Hinc licitum videtur mutuare sub conditione, ut alter remutuet *statim* aliam rem, quam sine incommodo mutuare potest; quia tunc nulla obligatio imponitur.

Sed si adjiciatur pactum, quo mutuatario injicitur onus remutuandi *inposterum*, dum mutuator petet, erit usura; quia tale onus est pretio æstimabile & indebitum.

An est usura, si detur mutuum sub conditione, ut mutuatarius teneatur mutuatori aut ejus amico conferre beneficium Ecclesiasticum, officium sæculare aut aliquid simile?

IV. R. Affirmativè; si injiciatur obligatio mutuatario: & quidem in casu beneficii est etiam simonia; quia in illo casu mutuum, quod est temporale, ad minùs motivum est conferendi spirituale, adeoque committitur simonia, ut constat ex propositione 55. damnata ab Innocentio XI.

Si nulla injiciatur obligatio, sed petatur officium aut beneficium à mutuatario tanquam ab amico, per se loquendo id posset esse licitum: sed tamen in praxi vix admittendum; quia, ut ait Wiggers, hæc pacta amicitiæ circa officia vel beneficia conferenda ratione mutui speciem mali habent, & facilè sub illis usura & simonia pallian-

tur. Et sanè, actiones hujusmodi cum formali stipulatione apprehenduntur ex natura sua plus obligationis inducere, quàm amicitiæ & gratitudinis leges per se adferunt, etiamsi verbis fiat protestatio de præstandis omnibus tantùm ex amicitia. Unde etiam in foro externo similia pacta condemnarentur, tanquam usuraria & simoniaca.

Licetne mutuo adjicere pactum, ut mutuatarius faciat id, ad quod ex justitia tenetur?

V. R. Affirmativè: nam tunc non imponitur nova obligatio, sed mutuator tantùm redimit injustam vexam mediante mutuo, vel tantùm inducit ad agendum id, ad quod alter tenetur: ita licet dare mutuum cum pacto, ut alter solvat debita, desistat àb injusta lite, restituat injuste ablata, &c. aliud foret, si vellet novam prorsùs obligationem à priori distinctam injicere, ut si mutuatarium vi mutui obligaret ad jurandum se satisfacturum debito.

Utrum verò sit usura, si mutuans vi mutui obliget mutuatarium ad id, ad quod solum tenetur ex charitate, vel ex alia virtute distincta à justitia, dubitatur: existimat Billuart usuram esse si per hoc pactum mutuans intendat propriam utilitatem: secus si tantum intendat utilitatem mutuatarii, v. g. ut avertatur à peccatis; quia tunc illa obligatio non debet censeri mutuatario onerosa nec pretio æstimabilis.

An, dum mutuatarius in assecurationem sortis dat mutuatori pignus frugiferum, mutuator fructus pignoris sibi retinere potest supra sortem, quam postea recipiet?

VI. R. Negativè: pignus enim manet mutuatarii, adeoque ipsi fructificat: unde mutuans retinendo fructus, lucraretur ex mutuo.

VII. Duo tamen casus excipiuntur in jure, quibus licet accipere fructus pignoris salvâ sorte: primus est, si feudatarius habeat mutuum à Domino directo, vel aliquid aliud ipsi debeat, & in assecurationem ipsi tradet feudum pro pignore, fructus pignoris cedunt Domino directo jure sic interpretante, feudum sub tali conditione collatum esse: ita lib. 3. decret. tit. 20. capitul. 1. Idem statuit de emphyteusi Alexander III. cap. Conquæstus *de Usuris.*

Alter casus habetur 1. 5. decret. t. 19. c. 16. quo gener potest percipere fructus pignoris, quod ipsius socer in assecurationem dotis postea numerandæ dedit, jure interpretante, socerum illos fructus dare liberaliter.

An licet mutuatori inire pactum cum mutuatario ut, si ræfixo tempore non reddat sortem, in pœnam suæ moræ olvat v. g. quinque in centum?

VIII. R. Sepositis titulis extrinsecis lucri cessantis, amni emergentis, &c. Daelman aliique id sustinent illiitum: Steyaert dicit esse periculosum. Accedit, in foro xterno appositionem pœnæ haberi usurariam. Interim lures alii sustinent, licitè posse apponi pœnam de conensu utriusque, servatis tamen conditionibus sequenibus.

IX. Prima est, ut mutuatarius fuerit in mora culpabili eddendi sortem; quia sine culpa non potest infligi pœna; inc mutuatarius sine sua culpa factus impotens solvendo, d nihil tenetur.

Secunda; Debet pœna esse moderata & proportionata culpæ.

Tertia: Debet mora esse notabilis; quia unus aut alter lies non est ratio, ob quam mutuatarius debeat saltem otâ pœnâ puniri.

Quarta: Debet esse recta intentio mutuantis, hoc est, it non apponatur pœna animo usurario, sed unicè ad exitandam diligentiam mutuatarii. Pravæ intentionis signa unt, si mutuator mallet mutuatarium potius incurrere œnam, quàm statuto tempore reddere sortem. Si non uret, an mutuatarius possit solvere vel non solvere, modò pse accipiat lucrum pœnæ. Si de industria talem termiium reddendi præfigat, quo scit aut suspicatur, mutuatarium non fore in statu solvendi, &c.

Quid dicendum de pacto legis commissoriæ in pignore, quo mutuatarius aut aliter debitor obligatur cedere pignus reditori, si non solvat statuto tempore?

X. R. Pactum hoc tam jure civili quàm canonico est rohibitum: an verò etiam jure naturali prohibitum sit, lisputatur: existimant Sylvius, Billuart, &c. jure naturæ icitum esse, si serventur conditiones pœnæ conventionalis upra dictæ.

An hic contractus est usurarius: Joannes mutuat Petro entum aureos ad decem annos sub hoc pacto, ut, si intra lecem annos alteruter moriatur, Petrus mutuatarius sit iber: si autem ambo supervixerint, Petrus debeat reddere quinquaginta ultra sortem?

Respondent Sylvius, Billuart aliique negativè; quia ion est propriè contractus mutui, cum mutuatarius non

obligetur reddere sortem, nisi conditionatè; potestque vocari contractus innominatus, *do ut des*. Deinde in illo contractu justitia servari potest, dum auctarium, quod Joannes accipit, non superat periculum amittendæ sortis.

N. 45. DE TITULIS VERIS ACCIPIENDI AUCTARIUM.

I. *Tituli veri.* II. *Damnum emergens.* III. *Lucrum cessans.* IV. *Conditiones servandæ.* V. *Casus.*

I. TRES communiter assignantur tituli, ob quos mutuatori licet aliquid exigere supra sortem, scilicet damnum emergens, lucrum cessans, & periculum extraordinarium sortis.

Justitia horum titulorum in eo fundatur, quòd mutuator qui mutuat in gratiam mutuatarii, subire non debeat aliquod damnum vel onus pretio æstimabile, cùm beneficium non debeat nocere benefactori.

Quodnam dicitur damnum emergens?

II. R. Est detrimentum, quod quis patitur in rebus propriis & habitis, seu in rebus, quas actu habebat ante detrimentum, v. g. si defectu pecuniæ, quam mutuo dedit, collabentem domum reparare non possit, vel pro ea reparanda res suas viliori pretio vendere cogatur.

III. Lucrum cessans dicitur, nocumentum quod aliquis patitur in rebus habendis seu speratis : v. g. si defectu pecuniæ, quam mutuo dedit, non possit negotiari, ex quo pingue lucrum obtinuisset vel non possit emere agrum, ex quo fructus percepisset.

Quænam conditiones requiruntur, ut ratione damni emergentis aut lucri cessantis liceat aliquid ultra sortem exigere?

IV. R. Prima est, ut mutuum sit verè causa damni emergentis aut lucri cessantis: unde non est titulus, si facilè alias pecunias habere possis ad evadendum nocumentum.

Secunda : Debet lucrum aut damnum esse verisimile, & non purè imaginarium: item debet occasio lucrandi aut periculum damni moraliter esse præsens & pretio æstimabile: unde non sufficit lucrum aliquod vel damnum merè possibile.

Tertia : Non potest mutuator plus exigere, quàm valet

spes lucri aut periculum damni, quæ attentis omnibus moraliter sunt consideranda.

Quarta: Passim Authores requirunt, ut compensatio lucri cessantis non exigatur statim dato mutuo: quia in mutuanti 100 statim reddantur pro lucro cessante 10, non mutuavit 100, sed tantùm 90: unde postmodum exigendo 100 committeret injustitiam.

Quinta: ut præmoneatur mutuatarius, seu potiùs ab initio pactum ineatur de ejusmodi damno aut lucro cessante compensando; alioquin ad nil tenebitur mutuatarius, saltem ex justitia.

Ratio est, contractum mutui esse gratuitum, exceptâ obligatione reddendi sortem, adeoque omnia in eo contenta censentur gratuita, secluso pacto in contrarium. Deinde mutuatarius forte noluisset accipere mutuum sub tali onere, vel forte potuisset ab alio accipere sine tali onere. Postremò mutuatario relinqui debet libertas in se suscipiendi onus aut periculum, v. g. ponendo hypothecam, fidejussorem, &c.

Excipe tamen 1°. Si mutuatarius, qui est vir magnæ authoritatis vel princeps, cogat mutuatorem mutuum dare; tunc enim cogendo esset causa damni per injuriam, quæ supplet pactum: 2°. Si mutuatarius sit in mora culpabili reddendi sortem; illa enim mora culpabilis censetur habere vim contractûs taciti, ex quo mutuatarius obligatur de omni eventu inde secuto, ut colligitur ex lib. 4. digest. *de eo, quod certo loco.*

Potest autem illud pactum de damno aut lucro compensando iniri dupliciter: 1°. Nil certi determinando, sed sic, ut mutuatarius teneatur compensare tantum, quantum eveniet; & si nullum eveniat, ad nil teneatur.

2°. Iniri potest sic, ut determinetur aliquid certum et moderatum solvendum à mutuatario pro damno emergente aut lucro cessante incerto: et hoc etiam justè fieri potest, modò attendatur valor et æstimatio moralis spei lucri et periculi damni.

Joannes mutuat Petro mille, quos habebat otiosos, nec destinaverat ad lucrum, nisi quòd in ipsa mutuatione cogitet de lucro faciendo: an justè potest exigere auctarium?

V. R. Negativè: quia cogitatio de lucro sic faciendo non est nisi in fraudem, sive est cogitatio de lucro imaginario et mere possibili; adeoque deficit secunda conditio supra requisita.

Joannes mutuat 1000, quibus negotiando ad summum lucratus fuisset 10 in 100, quantùm exigere potest ratione lucri cessantis?

R. Non potest exigere 10 in 100, sed quanti valebat spes lucri faciendi, adeoque forte 5, 6, 7, vel 8 in 100.

Objicitur adversùs prædicta S. Thom. q. 78. art. 2. ad 1. dicens: "Recompensationem damni, quod considera-" tur in hoc, quòd de pecunia non lucratur, non possit in "pactum deducere; quia non debet vendere id, quod "nondum habet, et potest multipliciter impediri ab ha-" bendo:" ergo mutuator nil potest exigere ratione lucri cessantis.

R. Neg. conseq. quia S. Thom. tantùm loquitur de lucro remoto, seu mere possibili, non de lucro verisimili et pretio æstimabili: vel vult S. Thom. mutuantem non posse exigere totum lucrum, quod sperabat, ad æqualitatem; quia lucrum in spe minùs valet, quam lucrum in re. Deinde mens S. Thom. satis patet 2. 2. quæst. 62, art. 4. in *Corp.* ubi dicit: "Debet compensari damnum. "si damnificet aliquem impediendo, ne adipiscatur, quod "erat in via habendi: et tale damnum non oportet re-" compensare ex æquo; quia minus est aliquid habere in "virtute, quàm habere actu."

No. 46. DE PERICULO SORTIS.

I. *Periculum sortis.* II. *Ordinarium,* III. *Et extraordinarium.* IV. *Hoc est titulus exigendi auctarium.* V. *Sub certis conditionibus.*

I. PERICULUM sortis distinguitur in ordinarium et extraordinarium.

II. Ordinarium est mutuo intrinsecum, et consistit in eo, quòd aliquis careat præsentiâ pecuniæ suæ, quòd res mutuatarii possint incendio, &c. perire. Hoc periculum non est pretio æstimabile, cùm non sit probabile, sed remotum et merè possibile. Deinde hoc periculum satis compensatur per hoc, quòd periculum interitûs rei mutuatæ transit ad mutuatarium.

III. Periculum extraordinarium est mutuo extrinsecum, estque illud, quod affert metum probabilem nunquam recuperandi sortem, aut saltem non sine notabili difficultate, v. g. quia mutuatarius est pauper, dubiæ fidei, lusor, prodigus, exercet commercium periculosum in mari, &c.

An periculum extraordinarium sortis est justus titulus exigendi aliquid supra sortem?

IV. R. Affirmativè, estque communis, et ut videtur, practicè certa sententia; quia periculum hoc est pretio estimabile, æque ac periculum damni emergentis: si enim amitteretur sors, esset mutuanti damnum emergens: ergo periculum amittendæ sortis est periculum damni emergentis: jam autem omnes admittunt aliquid posse exigi pro periculo damni emergentis: ergo, &c.

Hinc notat Steyaert in appendice ad Wiggers, omnia ferè argumenta contra pactum de periculo extraordinario, moveri similiter posse contra pactum de periculo damni emergentis vel lucri cessantis.

V. Sunt interim quædam conditiones servandæ, ut hoc titulo mutuator justè paciscatur de auctario.

Prima: Ut periculum sit verum, non fictum et probabiliter imminens, non commune et ordinarium.

Secunda: Ut mutuator non exigat plus, quàm prudentum judicio periculum æstimatur.

Tertia: Ut mutuatario relinquatur libertas in se suscipiendi periculum, si velit et possit, ponendo v. g. hypothecam aut fide-jussorem.

Ubi mutuatarius est omnino pauper, charitas obligat, vel ad dandam eleëmosynam loco mutui, quando ejus indigentia gravis est; vel ubi mutuum sufficit, ad dandum saltem sine auctario, non obstante periculo sortis.

Objicitur famosum capitulum NAVIGANTI L. 5. Decret. tit. 19. in quo dicit Gregorius IX.: "Naviganti vel eunti 'ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro 'eo quòd in se suscipit periculum aliquid recepturus, 'usurarius est censendus:" ergo, &c.

R. Quidam dicunt, legi debere: *usurarius non est censendus:* quod colligunt ex verbis immediatè sequentibus: *Ille quoque qui dat decem solidos, &c. non debet ex eo usurarius judicari:* ubi particula *quoque* adstruit conformitatem secundæ enuntiationis cum priore.

Alii dicunt, Pontificem tantùm loqui de periculo ordinario et communi, quale communiter est in navigante vel eunte ad nundinas.

Tandem aliqui respondent, Pontificem agere de eo, qui affectat dare mutuum, et in se vult periculum suscipere, non relinquens libertatem mutuatario ponendi fidejussorem, hypothecam, &c. adeo ut mutuatarius que-

dammodo cogatur pacisci de periculo sortis, quod est illicitum.

Obj. II. Fur ad nihil tenetur ratione periculi extraordinarii, cui rem furtivam exposuit: ergo nec mutuatarius.

R. In primis hoc argumentum etiam militat contra periculum damni emergentis, quod tamen omnes admittunt esse justum titulum.

2°. Disparitas est in casu furis inter Dominum et furem, non præcessisse pactum de assecurando periculo extraordinario, quale pactum supponitur intercessisse inter mutuatorem et mutuatarium.

Inst. Violentia, seu injuria juris supplet pactum: ergo manet paritas.

R. Dist. ass. violentia supplet pactum necessarium, sive quoad damna realia, concedo ass. Supplet pactum liberum, sive quoad periculum damni, nego ass. Dicendum itaque violentiam quidem supplere pactum pro damno realiter secuto, et lucro realiter cessante, sed non pro periculo eorumdem. Patet evidenter in periculo damni emergentis, quod secluso pacto, neque fur neque violentus mutuatarius tenetur compensare. Vide latiùs Daelman.

No. 47. DE RESTITUTIONE USURARUM.

I. *Usurarius tenetur restituere sicut fur.* II. *De dominio usurarum.*

AD qualem restitutionem tenetur usurarius?

II. R. Tenetur sicut fur, vel malæ fidei possessor: hinc juxta S. Thom. q. 78. art. 3. in *Corp.*

Tenetur 1°. restituere res per usuram extortas, vel iis non exstantibus, æquivalens.

2°. Si res usurariæ apud ipsum sint melioratæ, debet eas restituere cum omni melioratione.

3°. Debet restituere lucrum cessans et damnum emergens, aliaque quæ patitur ille, à quo res usurariæ sunt extortæ.

4°. Si res usuraria sit frugifera, ut domus, ager, &c debet usurarius restituere omnes fructus ex tali re perceptos, naturales, civiles et mixtos, non tamen merè industriales. Vide latiùs N. 49. et seq. *de Jure et Justitia*

Quibus debent res usurariæ restitui?

R. Iis, à quibus sunt extortæ, vel eorum hæredibus, vel his non superstitibus (hoc est diligenter inquisitis et non inventis) erogari debent pauperibus aut aliis piis causis. Vide N. 61, *de Jure et Justitia.*

An res usurariæ transeunt in dominium usurarii?

II. R. Per se loquendo negativè, non magis, quàm res furtivæ transeunt in dominium furis.

Titulo tamen contractûs validi, v. g. emptionis infra justum pretium ob anticipatam solutionem, res contractûs transit in dominium usurarii sic contrahentis.

Per accidens etiam, ut res furtivæ, ita usuræ transire possunt in dominium usurarii, scilicet per confusionem aut commixtionem cum rebus usurarii.

Certum interim manet, usurarium teneri ad æquivalens istarum rerum: et ille, à quo res extortæ sunt, habet non tantùm jus ad rem, sed etiam jus in re ad totum cumulum, cui res suæ admixtæ sunt, ut inde extrahat tantùm, quantum de suo admixtum est.

Hæredes usurariorum ad restitutionem teneri, certum est: sed non ita certum, an hæredes usurarii (idem est de hæredibus cujuscumque alterius debitoris) teneantur in solidum, hoc est, uno hærede deficiente, alter teneatur ad totum?

R. Affirmat Sylvius cum antiquioribus Canonistis: negant Cajetanus, Pontas, Collet, Billuart et plures alii, qui dicunt, quemlibet hæredem tantùm teneri ad partem, juxta portionem, quam ex hæreditate accepit, nisi bona hæreditatis fuissent pro istis debitis hypothecata, vel hæredes delicto defuncti cooperati fuissent, vel ex parte læsi facta sit contra defunctum litis contestatio ante ejus mortem. Vide latiùs dictos Authores.

No. 48. DE COOPERANTIBUS USURÆ.

I. *Cooperantes usuræ.* II. *Licet petere mutuum a mutuaturo sub usura.* III. *Deponens pecuniam apud usurarium.*

QUINAM tenentur ad restitutionem usurarum tanquam cooperantes?

I. R. Omnes illi, qui efficaciter influunt in usuras fovendo, adjuvando, &c. qui omnes, deficiente usurario,

tenentur ad restitutionem in solidum: quia sunt causa efficax damni; et idem est, sive acceperint aliquod commodum sive non.

Tales sunt negotiorum gestores seu proxenetæ usurariorum, famuli, qui præsunt mensæ usurariæ, notarii, qui conscribunt contractus usurarios, &c.

Addit Sylvius, ad restitutionem teneri Magistratus, Judices aut Principes, qui per sententiam, statutum aut legem in causa sunt, quòd fœneratores exigunt usuras, vel non restituunt, vel etiam efficiunt, ut mutuatarii repetere non possint usuras solutas.

Qui in republica tolerant usurarios ad evitanda majora mala, ex hoc capite non sunt culpandi, modò adsit sufficiens ratio, ob quam se possint habere permissivè.

An licet accipere vel petere pecuniam mutuò sub usura?

II. R. Nunquam licet inducere aliquem ad mutuandum sub usura; quia hoc foret ipsi præbere occasionem peccandi, adeoque peccatum scandali.

Licet tamen ex justa causa mutuum petere ab illo, qui prævidetur non mutuaturus nisi sub usura; quia petitur res de se licita, et quam mutuator licitè præstare potest: quòd autem ipse peccet exigendo usuras, provenit ex malitia ipsius, ad quam petens se habet permissivè ob justam causam, v. g. suum vel alterius sublevamen, cui aliter sine incommodo subvenire non potest.

Obj. I. Dare mutuum ad usuram est intrinsecè malum: ergo non licet petere mutuum à mutuaturo sub usura, sicuti non licet petere ab alio ut mentiatur, furetur, &c. quia sunt intrinsecè mala.

R. Negando consequent. Disparitas est, quod mentiri et furari sunt secundùm se mala, adeoque licitè peti non possunt: sed mutuum dare est secundùm se licitum, et tantum vitiatur in casu ratione circumstantiæ modi mutuationis, nempe quòd fiat sub usura, ad quod petens se habet permissivè.

Obj. II. Non licet petere juramentum à pejeraturo, nec solutionem maleficii ab illo, qui prævidetur soluturus novo maleficio, licèt ageretur de notabili commodo petentis: ergo nec in casu.

R. Negando conseq. in primis disparitas est in casu perjurii, finem petendi juramentum deficere, cùm ex perjurio veritas occulta non deveniat in notitiam, sicque de-

ficit justa ratio. In casu verò maleficii, quod alio maleficio prævidetur solutum iri, acciperetur beneficium à dæmone: non est autem licitum à dæmone beneficia recipere, cùm ea omnia nocentiora sint vulneribus; bene verè ab hominibus, etiam peccatoribus, ut fit in casu mutui usurarii.

An licet pecuniam suam deponere apud usurarium?

III. R. cum S. Thom. quæst. cit. art. 4. ad 3: "Si "quis committeret pecunias suas usurario non habenti "alias, unde usuras exerceret, vel hâc intentione com-"mitteret, ut inde copiosiùs per usuram lucraretur, daret "materiam peccandi, unde et ipse esset particeps cul-"pæ: si autem aliquis usurario alias habenti, unde usu-"ras exerceat, pecunias suas committat, ut tutiùs serven-"tur, non peccat, sed utitur homine peccatore ad bonum."

No. 49. DE PŒNIS USURARIORUM.

I. *Pœnæ usurariorum publicorum.* II. *Notanda à Confessariis.*

QUÆNAM sunt usurariorum pœnæ?

I. R. In usurarios manifestos, seu publicos publicitate juris aut facti, statutæ sunt pœnæ præcipuè sequentes;

1°. Infamia, & ex consequenti irregularitas: hinc similes inhabiles sunt ad beneficia & officia.

2°. Privatio Sacræ Communionis.

3°. Privatio Sepulturæ Ecclesiasticæ.

4°. Non admittuntur ad oblationes super Offertorio Missæ faciendas.

Notandum tamen, Pastores non debere has pœnas infligere, nisi post sententiam Judicis, vel consulto hac super re Episcopo seu Ordinario.

5°. Testamentum usurarii manifesti, si præviè usuræ non sint solutæ, aut præstita sit debita cautio de solvendis, nullum est, ut dictum est agendo *de Testamentis.*

Denique pro Clericis statuta est suspensio ab officio & beneficio, & pro Laïcis excommunicatio, sed utrobique tantùm sententiæ ferendæ.

Pro Confessario usurarii notanda sunt sequentia.

II. 1°. Non licet usurarium manifestum absolvere, nisi priùs publicè, quoad potest, restituat, vel saltem publicè

v. g. inter testes, cautionem præstet de usuris restituendis.

2°. Si sit in articulo mortis, & sit paratus ea præstare, sed tempus non patiatur moram, debet jurare, se ea præstiturum; & ita admitti poterit ad confessionem & absolutionem.

3°. Non est satis, usurarium dare aliqua millia pauperibus aut aliis piis causis; sed debet restitutio usurarum, quantùm possibile est, fieri illis ipsis, à quibus extortæ sunt, vel eorum hæredibus.

Denique notandum, usuram esse satis frequentem apud mercatores & divites: & si Confessarius peritus sit, eosque accuratè interroget, multos illius reos deprehendet, qui minimè fortè se reos putabant.

N. 50. DE CONTRACTU MOHATRA, EMPTIONE CUM PACTO REDIMENDI, &c.

I. *Contractus mohatra* II. *Est usurarius.* III. *Propositio damnata.* IV. *Emptio cum pacto redimendi* V. *Regulariter est illicita.* VI. *Non tamen venditio cum pacto retrovendendi.*

QUID est contractus mohatra?

I. R. Contractus hic continet duos alios partiales contractus emptionis-venditionis, sic ut in prima venditione imponatur obligatio ineundi secundam; quod fit hoc modo: Joannes indigens pecuniis, petit à Petro mutuum: Petrus vult quidem juvare Joannem, sed cum suo lucro: unde dicit Joanni: ecce vendo tibi, v. g. hunc equum, vel hunc agrum creditò, ut solvas post annum pretium summum v. g. centum florenos, & tamen mihi eandem rem statim revendas pretio infimo, putà nonaginta florenis, quos ego statim tibi numerabo.

Singulus ex his duobus contractibus seorsim consideratus est licitus; quia licet vendere pretio summo, & emere pretio infimo.

II. Sed dum illi contractus ineuntur cum eodem simul, & de industria, degenerant in virtuale mutuum usurarium; nam non initur in casu emptio-venditio, ut Joannes acquirat sibi rem emptam, sed ut Joannes sub titulo talis emptionis obtineat pecuniam mutuam sibi necessariam.

III. Hinc Innocentius VI. damnavit sequentem propositio-

nem: "Contractus mohatra licitus est, etiam respectu "ejusdem personæ, & cum contractu retro-venditionis "præviè inito cum intentione lucri."

Quidam propositionem damnatam evitari putant, si ineantur isti duo contractus absque eo, quòd injiciatur emptori obligatio revendendi; vel injiciatur quidem illa obligatio, sed intantùm diminuatur de pretio in priori venditione, quanti moraliter æstimatur onus obligationis injectæ: sed dicendum cum Daelman, propositionem, prout jacet, condemnare semper contractum mohatra, quandocumque initur cum contractu retro-vendendi cum intentione lucri.

Ex his collige, ex pluribus contractibus seorsim licitis exurgere posse unum usurarium, præsertim si plures illi non casu, sed ex industria & pacto quodam in unum junguntur.

1°. Dictum est supra: *dum illi contractus ineuntur cum eodem;* quia cum diversis personis sine usura duplex ille contractus iniri potest, scilicet cum una contractus emptionis, & cum altera venditionis.

2°. Dictum est *de industria;* quia dum merè per accidens & diverso tempore cum eadem persona contractus illi ineuntur, usura ab illis abesse potest.

An licet emere rem cum pacto, ut venditor illam in gratiam emptoris redimere teneatur?

IV. R. Daelman, Billuart aliique dicunt, contractum illum in casu quodam metaphysico posse esse licitum; at esse maximè periculosum, nec in praxi admittendum.

V. Ratio est, quòd sub tali contractu omnis ferè usura posset palliari: sic v. g. si Joannes emat à Petro agrum 1000 florenis, & Petrum habet obligatum, ut post 5 annos redimat eundem agrum refuso pretio, & Joannes interim fructus percipiat; manifestum est, hoc non esse nisi virtuale mutuum usurarium; & fructus esse pro auctario sortis.

Sub certis tamen conditionibus contractus hic posset esse licitus, cùm sit veri nominis emptio-venditio, quâ emptor acquirit dominium rei, ejusque periculum subit: sed cùm injiciatur onus venditori, deberet illud ab emptore compensari, item redemptio adæquari valori rei prout tunc erit; item deberet emptor non intendere lucrum, sed fructus perceptos computare in partem solutionis faciendæ, &c. quæ omnia non nisi in casu metaphysico practicè observabuntur.

VI. Licitus tamen est contractus venditionis cum pacto retro-vendendi in gratiam solius venditoris, seu licitum est mihi vendere rem obligando emptorem, ut eandem mihi revendat intra certum tempus: ut constat ex communi praxi & legibus, secundùm quod census hodiedum creari debent redimibiles ex parte venditoris. Sic etiam voluit Deus Levit. cap. 25. ut populus Israel haberet facultatem redimendi suas possessiones.

Ratio idem probat, cùm quisque sit arbiter rei suæ vendendæ juxta modum placitum, dummodo servetur justum pretium, & non agatur contra leges.

In hoc pacto iterum cavendum, ne fiat ad palliandam usuram, debetque res vendi minoris; quia gravamen retro vendendi, quod emptori imponitur, est pretio æstimabile.

N. 51. DE MONTIBUS PIETATIS.

I. *Montes pietatis,* II. *Italici, Belgici & mixti.* III. *Sunt liciti.*

QUID sunt montes pietatis?

I. R. Per montes pietatis intelligitur quædam collectio sive acervus pecuniarum, aliarumve rerum usu consumptibilium in finem, ut pauperes, necessitate urgente, inde mutuum accipiant sub aliquo pignore.

II. Hi montes sunt multiplicis generis: quidam sunt ex eleëmosynis & legatis piis collecti, & dicuntur *Italici,* quia originem habuerunt Perusii in Italia anno 1450: alii defectu eleëmosynarum collecti sunt ex pecuniis ad censum acceptis, & dicuntur *Belgici,* quia in Belgio erecti anno 1619 sub Alberto & Isabella Belgii Principibus: alii sunt *mixti* collecti, scilicet partim ex eleëmosynis, partim ex pecuniis ad censum levatis.

In montibus primi generis dominium totius cumuli pecuniarum est penes communitatem pauperum, in quorum gratiam collatæ sunt, & quibus solis proinde debent dari mutuò. In montibus secundi generis est penes communitatem omnium mutuo indigentium: in montibus tertii generis est partim pauperum, partim mutuo indigentium.

An licet in montibus pietatis aliquid recipere supra sortem sine usura?

III. R. Quantùm ad montes primi generis, Leo X. on solùm approbavit eos ut licitos et pios, sed etiam eclaravit, nec mali speciem præ se ferre, nec ullo pacto mprobari, dum pro necessariis impensis ipsorum monium et ministrorum aliquod moderatum recipitur ultra ortem absque lucro eorumdem montium.

Eadem ratione defendi possunt montes secundi et ertii generis, nisi quòd, cum constent pecuniis ad cenum levatis, longè majus interesse solvi debeat, quam in nontibus Italicis. Vide plura apud Herincx, De Cocq. Daelman, &c.

Quid censendum de lombardis?

R. Lombardi erant usurarii publici, pro majori parte riundi ex Italiæ regione *Longobardia.* Tantas usuras xigebant, ut anno 1600, edicto nostrorum Principum tatui debuerit, ne plus exigerent, quàm 22 in 100: um verò erectione montium res ipsorum non amplius ta succederent, inceperunt mutuum dare sub iisdem onditionibus, sub quibus montes pietatis: et ita variis n locis fuêre approbati, modò in se susciperent onus t obligationem dandi mutuum cuique petenti sub suffiienti pignore, et ratione expensarum, &c. acciperent uctarium, prout Princeps aut Magistratus judicaret onvenire.

No. 52. DE CONTRACTU SOCIETATIS.

I. *Contractus societatis* II. *Tripliciter iniri potest.* III. *Servatis conditionibus.*

QUID est contractus societatis?

I. R. Societas generatim est pactum de communi fine obtinendo: Societas negotiationis, de qua hic agitur, passim definitur: duorum vel plurium conventio contribuentium aliquid ad commune lucrum. Perinde est, sive contribuant pecuniam, sive industriam aut laborem, sive aliam rem pretio æstimabilem. Illi, qui hunc contractum iniverunt, vocantur socii.

Quotupliciter iniri potest contractus societatis?

II. R. Tripliciter: 1° Quando singuli conferunt pecuniam, industriam et laborem, et dicitur societas ejusden rationis.

2°. Quando singuli conferunt aliquid diversi, v. g. unus pecuniam, alter industriam, tertius laborem.

3°. Quando unus confert unum ex tribus prædictis, et alter duo reliqua, v. g. unus pecuniam et alter industriam et laborem.

Estne licitus contractus societatis?

R. Affirmativè, cum sit communis quædam negotiatio. Requiruntur tamen quædam conditiones, quæ fere in hoc collimant, ut inter socios maneat vera ratio societatis, et proportio inter damnum et lucrum, qualis est inter partes a singulis collatas, &c. Conditiones illæ reduci possunt ad sequentes.

III. Prima: Ut negotiatio, ad quam initur societas, sit licita.

Secunda: Ut negotiatio, ad quam traditur v. g. pecunia, non sit ficta, sed vera et talis, ex qua natum sit sequi lucrum; alias non foret societas, sed mutuum.

Tertia: Ut singuli conferant aliquid pretio æstimabile.

Quarta: Ut lucrum et damnum sint communia.

Quinta: Ut lucrum et damnum dividantur inter socios proportionatè ad partem, quam quisque contribuit, seu secundùm proportionem geometricam. De modis, quibus dissolvitur societas, videri potest De Cocq et continuator Neesen.

No. 53. DE DIVISIONE LUCRI AC DAMNI INTER SOCIOS.

I. *Quomodo lucrum dividendum.* II. *Dum unus confert pecuniam et alter suas operas,* III. *Vel eas confert quasi elocando.* IV. *Quomodo damnum dividendum.*

QUOMODO dividendum est lucrum inter socios?

I. R. Si societas ineatur primo modo (prout passim initur) ita nimirum, ut singuli conferant pecuniam aut merces, v. g. grana, item laborem et industriam; debet lucrum societatis inter socios dividi eâdem proportione, quâ pecuniam contulerunt, ita ut duplo plus accipiat, qui duplo plus pecuniæ contulit, et triplo plus, qui triplo plus contulit.

Hæc assertio certissima est tribus casibus:

1°. Quando socii eâdem proportione, quâ contulerunt

pecuniam, etiam contulerunt laborem et industriam, quæ res morali judicio determinanda est.

2°. Quando socius, qui plus laboris et industriæ contulit, quam pro rata suæ partis collatæ requirebatur, id gratuitò et liberaliter fecit in gratiam sociorum, quod frequenter accidit.

3°. Quando industria et labor seorsim æstimantur, et solvuntur ex massa communi, sive illa præstentur a sociis, sive ab aliis: unde itinerationes, famuli, equi, currus, naves, &c. si forsan a socio sint adhibita in gratiam sociorum, ipsi ex communi massa solvi solent, ac si extraneus illa præstitisset.

Extra hos tres casus, si unus majorem laborem aut industriam adhibeat, quam pro rata ejus partis requiritur, debet etiam ampliùs participare de lucro communi, ùt ex jam dicendis patebit.

Si societas ineatur secundo aut tertio modo, ita nimirum, ut unus sociorum conferat pecuniam, alter industriam aut laborem, vel utrumque simul; observandum tunc est, laborem et industriam in societate considerari posse dupliciter : 1°. Dum labor et industria non considerantur quantùm valent in se cum respectu ad pecuniam ab altero collatam, sed inquantùm valent in ordine ad lucrum, quod præstant societati, et ita convenitur, ut pro labore et industria accipiat, v. g. unam secundam aut tertiam partem lucri: et in hoc casu propriè non est societas, sed ille, qui confert laborem aut industriam, elocat suas operas pro mercede incerta.

2°. Labor et industria considerari possunt, inquantùm valent in se et cum respectu ad pecuniam ab altero collatam, ita ut labor ab uno sociorum præstitus æquivaleat secundum se summæ pecuniæ ab altero collatæ, vel medietati, &c. His positis,

II. R. 2°. Si unus sociorum conferat pecuniam, et alter industriam aut laborem hoc posteriori modo considerata, debent socii finita societate dividere lucrum secundùm proportionem partium, quas contulerunt: unde si unus contulerit 1000 florenos, et alter operas valentes 500 florenis, et finitâ societate inveniantur 3000 florenorum, prior socius habebit 2000, et alter 1000: quia idem est, sive secundus socius contulerit 500 florenos, sive laborem, qui secundùm se valet 500 florenis: si enim contulisset 500, et labor fuisset ab extraneo præs-

titus, dividissent lucrum societatis proportionatim ad partes collatas: ergo etiam nunc ita dividendum est.

III. R. 3° Si verò unus sociorum conferat pecuniam, et alter industriam aut laborem priori modo considerata, debet socius, qui contulit pecuniam, finitâ societate sortem suam extrahere liberam, et lucrum, quod superest, dividere cum altero (qui tantum est apparenter socius) secundum proportionem, de qua convenerunt.

Hunc contractum plerumque ineunt mercatores cum suis institoribus (vulgò factoribus;) non enim volunt eos admittere ad societatem, dum nil pecuniæ conferunt: sed ut sint diligentiores, dant eis in mercedem partem lucri, quo fit, ut si res bene succedat, multò plus accipiant, quam eorum opera mereatur; si malè, multo minus accipiant.

Quomodo dividendum est damnum societatis?

IV. R. Ut jam dictum est de lucro communi, ita resolvendum est de communi damno: unde in casu primæ et secundæ responsionis debent socii ferre damnum pro rata partium collatarum.

In casu verò tertiæ responsionis, cum tunc propriè non sit societas, sed conductio operarum, totum damnum videtur spectare ad illum, qui pecuniam contulit: hic tamen non tenetur alteri, qui operas suas pro parte quadam lucri elocavit, ad compensationem istarum operarum, si nullum lucrum obtingat; quia alter pro mercede suarum operarum habuit spem lucri verè pretio æstimabilem.

Obj. contra prædicta: pecunia est de se sterilis: ergo qui solam contulit pecuniam, nil potest in societate lucrari, quod est contra secundam et tertiam responsionem. Probatur conseq. quia res de se sterilis nil confert ad lucrum, quod occasione ipsius obtinetur per industriam alterius.

R. Neg. conseq. Ratio est, pecuniam simul ac confertur in societatem, et applicatur cum industria sociorum, frugiferam fieri: et cum res societatis debeant considerari tanquam communes, pecunia, quæ à socio collata fuit, fit communis, sicut et industria, quæ ab altero collata est, communis fit; et proinde pecunia communis per industriam communem producit etiam lucrum sociis commune, quamvis sepositâ industriâ pecunia sit de se sterilis.

Obj. II. S. Thom. quæst. 78. art. 2. ad 5. dicit: « Ille

'qui committit pecuniam suam mercatori vel artifici 'per modum societatis cujusdam non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed permanet ejus: ergo 'sors nunquam dividenda est, sed conferenti restituenda."

R. Neq. conseq.: quia S. Thom. tantum vult, eum non transferre à se dominium pecuniæ totaliter, ac si desineret totaliter esse ipsius, ut fit in mutuo, de quo ibi agit; intentio enim ipsius est solummodo probare, dum talis in societate lucratur, illum non lucrari ex re aliena, sed ex re propria; quod etiam verum est, etsi dominium pertineat ad omnes socios simul.

Deinde verba S. Thom. applicari possunt contractui societatis apparentis, de quo egimus in responsione tertia.

De societate animalium consuli possunt De Cocq. Braunman, aliique.

No. 54. DE CONTRACTU TRIPLICI.

I. *Contractus triplex* II. *Est usurarius, si ineatur cum eadem persona.* III. *Licét successivè.* IV. *An duo primi sint usurarii.*

QUID est contractus triplex?

I. R. Sic vocatur, quia componitur ex tribus diversis contractibus, scilicet ex contractu societatis, assecurationis sortis, & emptionis-venditionis lucri incerti pretio certo: v. g. Joannes tradit Petro mercatori mille aureos ad negotiationem: sed Joannes cupiens esse certus de sua sorte, init contractum assecurationis cum eodem Petro, dando v. g. 50 aureos, ut ipse suscipiat in se omne periculum sortis: deinde quia probabilis spes affulget lucrandi 100 aureos, illud lucrum speratum vendit Joannes Petro 80 aureis. Ita Joannes securus est de sua sorte, & de 30 aureis supra sortem recipiendis.

Forma hujus contractûs videri potest apud De Cocq.

An contractus triplex est licitus?

II. R. Contractus triplex illicitus est ac usurarius, si partiales illi contractus ineantur cum eadem persona; quia degenerant in virtuale mutuum usurarium. Videri possunt pro hac sententia Sylvius, Henno, De Cocq, Daelman, Billuart, &c. Videtur etiam prohibitus & damnatus in Bulla Sixti V. quæ incipit DETESTABILIS, & quæ videri potest apud De Cocq, Daelman, &c.

Obj. I. Cum Lessio: Bulla DETESTABILIS, non est in Belgio publicata, nec recepta: ergo, &c.

R. In primis hoc falsum est; nam à Paulo V. in Belgio recipi mandata est, ut testatur Synodus Antuerpiensis sub Miræo anno 1610. tit. 5. cap. 12.: quantùm autem Illust. Malderus laboraverit, ut contractum hunc aboleret, refert Anselmo in Treboniano Belgico cap. 46.

Deinde talis Bulla non indiget publicatione, cùm prohibeat rem intrinsecè malam, contractum scilicet usurarium. Vide Num. 5. *de Legibus*.

Obj. II. Cap. INTER VESTRAS lib. 4. tit. 19. jubet Innocent. III. ut si vir sit decoctor aut tendat ad inopiam, dos uxoris alicui mercatori committatur, ut de parte honesti lucri onera matrimonii vir sustentare possit: atqui hoc non videtur fieri posse absque contractu triplici.

R. Negando subsumptum: intentum enim Pontificis est tantum, ut dos mulieris exponatur majori securitati, quam erat in manibus mariti, quod potest fieri tradendo dotem alicui prudenti mercatori ad negotiationem; licèt enim tunc dos etiam alicui periculo exponatur, hoc tamen erit longè minus, quàm dum est in manibus mariti decoctoris.

Obj. III. Singulus ex istis tribus contractibus seorsim consideratus est justus: ergo etiam simul sumpti erunt justi. Probatur conseq.: ex propositionibus veris non fit nisi copulativa vera: ergo ex tribus contractibus justis non fit nisi contractus justus.

R. Negando utramque conseq. Disparitas est, quòd veritas propositionum consistit in indivisibili, adeo ut ad propositionis veritatem requiratur, ut planè conveniat cum suo enuntiato: sed pro justitia contractûs sufficit æqualitas moralis, quæ suam habet latitudinem; fit autem ex ista latitudine, ut facilius justitia contractuum evertatur, dum unus initur ab uno extremo, & alius ab alio extremo, ac ita injustè commisceantur.

Præterea una propositio vera non potest destruere naturam alterius propositionis veræ: sed unus contractus destruere potest naturam alterius, ut patet in contractu mohatra.

Dictum est in conclusione, contractum triplicem esse illicitum, dum initur *cum eadem persona;* quia licitus est, si partiales contractus ineantur cum diversis personis, v. g. cum uno contractus societatis, cum altero assecura-

tionis, & cum tertio venditiones lucri incerti, modo in singulis servetur debita æqualitas, quæ procul dubio servari potest.

An, si partiales contractus ineantur cum eadem persona successivè, seu diversis temporibus, degenerant in mutuum usurarium?

III. R. Quibusdam videtur negandum, si ineantur independenter ab invicem & sine industria eos conjungendi; quia contractus venditionis supremo pretio, et emptionis infimo, si fiant diverso tempore et sine industria, liciti sunt, ut dictum est Num. 50. Nihilominus videtur probabilius affirmandum; quia primus contractus semper perseverat, quamdiu durat societas, adeoque semper cum posterioribus coalescet, si tempore societatis illi ineantur; atque hinc patet responsio ad rationem fundamentalem aliorum: quia in isto casu contractus venditionis antea initus totaliter desiit, quando initur secundus. Unde cum illo non coalescit, ac adeo non degenerat in unum alium contractum mutui.

An licet cum eadem persona inire duos primos contractus, societatis scilicet et assecurationis sortis?

IV. R. Negat Daelman, quia per contractum assecurationis certus est de sua sorte, & insuper aliquid habet ultra sortem, nimirum spem lucri pretio æstimabilem: sicque usura sub illis duobus contractibus facilè palliari posset. Billuart tamen, Collet aliique duos illos contractus ut licitos defendunt ex eo, quòd conferens pecuniam adhuc verè intendit negotiationem: cum, si alter non negotietur, nullum possit habere lucrum: aliud est in contractu triplici; sive enim alter negotietur sive non, conferens pecuniam semper certus est de sua sorte et lucro. Unde reprobato contractu triplici, adhuc in rigore duo primi contractus defendi possent: attamen etiam illi, fatentibus omnibus, in praxi improbandi sunt.

No. 55. DE CENSIBUS.

I. *Census* II. *dividitur* III. *in reservativum* IV. *&* *consignativum*, V. *Realem*, VI. *Personalem*, VII. *&* *mixtum*. VIII. *Hypotheca census*, IX. *Potest differre à re censu gravata*. X. *Census pecuniarius*, XI. *Fructuarius*, XII. *Perpetuus*. XIII. *& temporalis*. XIV. *Redimibilis*.

QUID est census?

I. R. Census tripliciter accipi potest: 1°. Pro pensione annua, 2°. Pro jure ad illam, & 3°. Pro contractu censuali, de quo hic potissimùm agitur, & definitur: Contractus, quo emitur & venditur jus percipiendi pensionem ex re vel persona alterius utili vel frugifera.

Emptor censûs, seu ille, qui gaudet jure pensionem percipiendi, vocatur censuista vel censualista.

Venditor censûs, seu ille, qui gravatur onere solvendi pensionem, vocatur censuarius.

Quænam in contractu censûs est res empta?

R. Est jus ad pensionem annuam: pretium verò rei emptæ est summa capitalis, quæ pro jure isto datur: unde contractus censûs est velut species emptionis-venditionis.

Quomodo dividitur census?

II. R. 1°. Ex parte modi, quo constituitur, in reservativum & consignativum.

2°. Ex parte materiæ seu fundi, super quo constituitur, in realem, personalem & mixtum.

3°. Ex parte materiæ seu pensionis solvendæ, in pecuniarium et fructuarium.

4°. Ex parte durationis, in temporalem et perpetuum.

5°. In redimibilem et irredimibilem.

Quid est census reservativus?

III. R. Est ille, quo quis rem suam utilem aut frugiferam transfert in alterum quoad dominium directum & utile, reservato sibi jure percipiendi ex ea pensionem: talis erat census, quem Joseph Gen. cap. 47. constituit in omnibus terris Ægyptiorum, præterquàm Sacerdotum; & hujusmodi communiter sunt census dominicales, flandrius *Heerlyke Chynsen*, gallicè *Cens seigneuriaux*. Stockmans tamen decisione 80. dicit, in censu dominicali domi-

nium directum non tradi, sed solum utile. De justitia censûs reservativi dubium non movetur.

Quid est census consignativus?

IV. R. Est ille, quo quis super bonis suis, vel etiam propriâ personâ consignat alteri jus ad pensionem annuam, retento dominio directo & utili, flandricè *Rente:* atque de eo præcipuè hic agitur.

Porro census consignativus acquiri potest vel donatione, ut si Princeps alicui concedat jus percipiendi quotannis pensionem ex suis reditibus: vel emptione-venditione, ut si quis certâ summâ pecuniæ emat jus percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius utili vel frugifera.

Quid est census realis?

V. R. Ille, qui constituitur super re frugifera alterius sive mobili, sive immobili, v. g. super agro, domo, grege, &c.

Notandum, pro censu reali 1°. onus censuale comitari rem, super qua census constitutus est, ad quemcumque res illa transeat: adeo ut re pereunte pereat etiam census, et eâ diminutâ diminuatur.

2°. Ut census sit realis, eum debere constitui super re expressa, et cum inhæredatione seu realisatione per Magistratum loci vel Curiam feudalem, ita ut unâ ex his duabus conditionibus deficiente, census non sit realis, sed personalis, quantumvis censuarius dicat: obligo omnia mea bona, vel talem domum.

Ut parcatur sumptibus inhæredationis, multi ejus loco recurrunt ad *condemnationem voluntariam*, quæ fieri debet & inregistrari apud Magistratum loci, in quo inhæredatio facienda fuisset: durat autem per 30 annos tantum, tuncque iterum renovanda est.

Quid est census personalis?

VI. R. Est ille, qui constituitur immediatè super persona, quæ seipsam obligat ad solvendam alteri pensionem annuam: unde illa persona debet habere sive bona sive lucra, ex quibus solvat annuam pensionem: et inde obligatio personalis censûs, tanquam debitum reale censuarii, transit ad hæredem ejusdem.

Quid est census mixtus?

VII. R. Est ille, qui constituitur super re et persona simul, ita ut obliget immediatè tam personam, quam bona

sive est census realis et personalis simul: et tales hodie in Belgio ordinariè creantur ad majorem securitatem.

An hypotheca censûs est quid idem cum re censui subjecta?

VIII. R. Affirmativè, saltem ordinariè; quia juxta vulgarem sermonem ista duo confundi solent: & hoc sensu rectè dicitur: hypothecâ censûs purè realis totaliter pereunte, perit census.

IX. In rigore tamen loquendo, res censui subjecta & hypotheca censûs differunt in hoc, quòd res censui subjecta sit illa, ex qua solvenda est annua pensio: hypotheca verò sit illa, quæ in securitatem juris censualis assignatur censualistæ, ita ut res hypothecata pro censu reali possit esse diversa a re ejusdem censûs: et hoc sensu intelligi debent Lessius aliique dicentes: res censûs realis non est hypotheca, item hypothecâ censûs realis pereunte, non perit census.

Quid est census pecuniarius?

X. R. Est is, quo pensio solvenda est in pecuniis.

Quid est census fructuarius?

XI. R. Ille, quo pensio solvenda est in fructibus, v. g. tritico, vino, &c. et hic aliquando determinatus est, v. g. dum solvendi sunt tres modii tritici; aliquando indeterminatus, dum tantummodo pars aliquota, v. g. quarta aut quinta pars fructuum est designata.

Notandum, Philippum II. edicto die 15 Martii anni 1571. prohibuisse, ne inposterùm in Belgio emeretur census fructuarius, eò quòd pretia istarum rerum sæpe mutentur, et sic facilè injustitia committi possit.

Quid est census perpetuus?

XII. R. Est ille, qui de se seu vi contractûs non exspirat, sed semper durat; et hujusmodi census communiter creantur.

Quid est census temporalis?

XIII. R. Ille, qui sponte exspirat certo tempore: et hic aliquando restrictus est ad certum et determinatum tempus, v. g. ad vicennium, aliquando durat ad certum sed indeterminatum tempus, v. g. ad vitam unius vel alterius personæ, diciturque census vitalitius.

Quid est census redimibilis?

XIV. R. Ille, qui redimi potest ad nutum censuarii, vel censuistæ, vel utriusque.

Redimibilis ex parte censuarii dicitur ille, quem cen-

suarius extinguere potest per refusionem summæ capitalis; et hujusmodi esse debent omnes census consignativi, qui hodiedum in Belgio creantur: imò census consignativi irredimibiles, si vendantur, potest censuarius eodem pretio retrahere emptionem, quod flandricè dicitur *Calengieren*, gallicè *mettre à l'amende*, ut patet ex edicto Caroli V. die 21 Februarii anni 1528.

An autem census, præsertim frumentarii, redimibiles sint nec ne, ex consuetudinibus locorum cognosci debet. Consuli etiam potest Stockmans *decisione* 71.

Census redimibilis ad nutum emptoris seu censuistæ, dicitur ille, dum censuista cogere potest censuarium, ut summam capitalem refundat & censum extinguat.

Utrimque redimibilis est, dum censuarius potest summam capitalem censuistæ reddere, et vicissim censuista potest censuarium ad reddendum cogere.

Quid est census irredimibilis?

R. Est ille, qui refundendo summam capitalem extingui non potest, nisi de consensu censuistæ. Hujusmodi communiter sunt census reservativi.

No. 56. AN CENSUS SIT LICITUS.

I. *Census est licitus.*

I. RESP. Affirmativè, sive sit census realis, sive personalis, sive mixtus, sive perpetuus, sive temporalis.

Probatur: in censu emitur jus percipiendi pensionem ex re vel persona alterius utili vel frugifera: atqui illud jus est pretio æstimabile, æque ac jus percipiendi fructus ex aliquo agro: ergo contractus censualis æque licitus est, ac emptio agri.

Præterea census non est illicitus jure civili vel Ecclesiastico.

Bulla Pii V. quidem prohibet census personales et mixtos: sed hæc in Belgio recepta non est, ut docent Lessius, Daelman aliique.

Obj. I. Persona censu gravata non est utilis: ergo super eam immediatè jus censuale fundari non potest.

R. Dist. antec. persona non est utilis quoad substantiam considerata, concedo ant. non est utilis ratione sui laboris, industriæ, aliorumve proventuum, nego antec.

Obj. II. Census videtur virtuale mutuum: ergo, &c.

R. Neg. antec.: quia ex natura contractûs censualis sors alienatur *irrevocabiliter*, quod destruit naturam contractûs mutui, ut ex ejus definitione patet.

Obj. III. Vendens censum vendit jus, quod non exstat, ergo, &c.

R. Etsi jus illud non exstet, antequam vendatur, ipsâ tamen venditione creatur, prout contingit in jure servitutis, dum vendo alteri jus transeundi per meum agrum. Deinde jus illud antecedenter exstat eminenter apud venditorem, qui jus habet percipiendi quidquid provenit ex re vel persona sua.

Obj. IV. Non videtur in contractu censûs servari æqualitas, quia v. g. post quinquaginta annos canones seu pensiones excedent summam capitalem censûs, ergo in emptione censûs non servatur justum pretium.

R. Neg. conseq. quia in emptione censûs non emuntur ipsæ pensiones 50 v. g. annorum, sed jus ad pensiones, sicuti in emptione agri non emuntur ipsi fructus agri, sed jus ad illos; jus autem illud non tanti valet, quanti valet summa pensionum v. g. 50 annorum, sicut in emptione agri, dominium agri non tanti valet, quanti valet summa fructuum, v. g. 50 annorum: unde etsi in emptione censûs pretium non æquivaleat omnibus pensionibus, quas fortè accepturus est censuista; æquivalet tamen juri percipiendi annuas pensiones, quod jus ob varia pericula communi æstimatione minoris valet, quàm pensiones receptæ.

Eâdem ratione probari potest, licitum esse censum temporalem etiam ad determinatum tempus, dummodo longum, v. g. 20 annorum.

Dixi *dummodo longum*; nam morali hominum judicio tanti valet jus ad pensiones brevi tempore certe percipiendas, v. g. duorum aut trium annorum quanti valent pensiones ipsæ, unde de censu temporali ad tempus determinatum rectè monet Toletus, observandum esse, ne sub eo pallietur usura, sortem mutui cum lucro per partes brevi recipiendo sub nomine pensionum censualium.

No. 57. DE CONDITIONIBUS AD JUSTITIAM CENSUS CONSIGNATIVI.

I. *Conditiones jure naturæ requisitæ.* II. *Ad justitiam censûs sunt quatuor.* III. *Pretium censuum in Belgio.*

I. PLURIMAS conditiones requisivit Pius V. in sua Bulla Cum onus apostolicæ; sed constitutio illa, ut dictum est Num. præcedenti, non viget in Belgio, nisi quoad eas conditiones, quas etiam requirit jus naturæ, & de quibus, cæteris prætermissis, in sequentibus agemus.

II. Jure igitur naturæ requiritur 1°. Ut census sit irredimibilis ex parte censuistæ, seu ut sors irrevocabiliter alienetur, ut ita census non degeneret in mutuum.

2°. Ut census constituatur super re aut persona propria censuarii; quia nulla est venditio rei non meæ.

3°. Ut constituatur super re aut persona utili vel frugifera; quia super re sterili jus frugiferum fundari non potest.

Non tamen requiritur, ut res singulis annis fructificet, adeo ut, si res uno anno non redderet fructus, liber esset censuarius à pensione isto anno solvenda; quia pensio annua non debetur ex ipsismet fructibus rei, sed census imponitur super ipsa re, seu jure proprietatis rei frugiferæ.

Aliud esset, si fortè censuistæ deberetur pensio ex ipsismet fructibus ejusdem rei, aut pars aliquota fructuum rei, ut Gen. cap. 47.

Ex quibus sequitur, censuarium tempore belli teneri ad annuos Canones, quantumvis res censui subjecta, v. g. ager, ratione belli nullos fructus daret, nisi authoritate publicâ pensio pro illo casu remitteretur.

Quid, si res censûs purè realis partialiter pereat aut sterilis evadat?

R. Sepositis culpâ censuarii & pacto assecurationis, si jus ad fructus annuam pensionem æquare non possit, non valet census quantùm ad istum excessum; valet tamen ad ratam, quâ res est frugifera, & ad ratam pensio annua solvi debet.

Quarta conditio est, ut servetur justum pretium, quod similiter ac in emptione-venditione petendum est vel ex

legibus, & dicitur legitimum; vel ex communi æstimatione, et dicitur vulgare.

III. Porro legibus hujus patriæ statutum est sub pœna nullitatis contractûs, ut non possit census perpetuus altius constitui, quàm ad nummum 16. seu ad 6. cum una quarta in 1000; potest tamen censuarius minus dare, quia taxatio illa facta est in gratiam venditorum, prout hodiedum communiter census minori pretio constitui solent.

Quid, si census emptus sit pretio justò minori, sive constitutus sit supra 6. cum una quarta in 100?

R. In primis certò reduci debet ad pretium justum, quod fiet diminuendo pensionem annuam, & restituendo pensiones, quâ parte pretium justum excedunt: sed & probabilius est, talem contractum esse omnino nullum; quia Philippus II. edicto suo 5 Martii 1571. art. 1. statuit, ut ad constitutionem redituum pecuniariorum edicta sua rigidè observentur sub pœna usuræ & nullitatis. Hoc tamen intellige de reditibus seu censibus perpetuis non vitalitiis.

Pretium autem justum censûs vitalitii certâ lege definiri non potest, sed attendi debent ætas, complexio, &c. illius, super cujus vita constituitur: unde si constituatur super vita hominis decrepiti aut valetudinarii, pensio annua sæpe statuitur ad 10 in 100.

No. 58. DE CENSU UTRIMQUE REDIMIBILI ET IRREDIMIBILI.

I. *Census redimibilis ex parte venditoris licet.* II. *Non ex parte emptoris.* III. *Utrimque irredimibilis de se licitus est.*

AN licitus est census utrimque redimibilis?

I. R. Licitum esse censum redimibilem ex parte venditoris seu censuarii, extra dubium est, cùm cuique liberum sit quam voluerit conditionem apponere venditioni rei suæ, si non obstent leges: imò edictis Principum Belgii non admittuntur alii, ut dictum num. 55.

II. At de censu redimibili ex parte emptoris seu censuistæ, acriter disputatur. Multi cum Lessio eum saltem speculativè ut licitum defendunt: sed plures cum Sylvio,

Steyaertio, Daelman illum absolutè reprobant, tanquam usurarium: quia census ille nil aliud videtur esse, quam virtuale mutuum; census enim non distinguitur a mutuo, nisi penes hoc, quod censuista abdicat a se *irrevocabiliter* ipsam sortem: ergo ubi censuista potest repetere sortem, non est ampliùs census, sed mutuum.

Obj. I. Census saltem purè realis, & redimibilis ex parte emptoris, non est mutuum. Probatur; quia si res censualis pereat, perit census; atqui pereunte pignore, non perit obligatio mutui: ergo, &c.

R. Neg. antec. census enim ille convenit cum mutuo sub aliquo pignore, cujus periculum in se suscipit mutuator: in hoc enim censu nil aliud ago, quàm dare certam summam pecuniæ mutuatario, eâ conditione, ut mihi aliquod pignus assignet, quo pereunte, liberetur ab onere reddendi sortem. Sicut ergo mutuans, quamvis in se periculum pignoris suscipiat, adhuc usurarius est, si quid ultra sortem exigat; ita etiam usurarius est censuista in casu. Nec dicas, periculum istud esse pretio æstimabile; quia periculum istud non est nisi ordinarium, cùm soleat assumi hypotheca tam secura, ut periculum pereundi non sit ullius pretii.

Obj. II. Census redimibilis ex parte venditoris non degenerat in virtuale mutuum: ergo nec census redimibilis ex parte emptoris.

R. Disparitas est, quòd in priori casu pecunia seu sors detur *irrevocabiliter*, adeoque non potest esse mutuum: sed in posteriori casu sors datur revocabiliter sicut in mutuo; censuarius enim tenetur reddere pecuniam pro pecunia, quod est verum mutuum, ut ex ejus definitione patet.

Obj. III. Possum emere à te censum 1000 florenorum eâ conditione, ut infra aliquod tempus emas à me domum tanti valentem: ergo possum emere censum eâ lege, ut infra aliquod tempus eum redimas.

R. Disparitas est, quòd in casu posito non obligaris dare mihi pecunias, quia illas accepisti, sed propter domum venditam: unde per accidens est, te obligari mihi ad 1000, & non ex natura secundi contractûs; quia poterat ista domus pluris vel minoris valere: sed in censu redimibili ex parte emptoris teneris reddere pretium sive pecunias, quia illas accepisti.

An licitus est census utrimque irredimibilis?

III. R. Censum ex parte emptoris irredimibilem esse debere, constat ex dictis: an verò etiam irredimibilis esse possit ex parte venditoris, quæritur. Insistendo juri naturæ, hoc non videtur illicitum, talesque solent esse census reservativi, quos nemo injustitiæ arguit. Accedit, venditorem juris sui, quod in alterum transferre vult, esse dominum: poterit ergo illud alienare, vel in perpetuum adempto sibi jure redemptionis, vel illo sibi reservato.

In Belgio tamen vetitum est, ne census consignativi creentur irredimibiles ex parte venditoris, ut dictum est Num. 55; non quasi jure naturæ essent illiciti; sed quia publici interest prædia libera possideri, & debitores posse exonerari, ut dicit Gudelinus *de Jure Novissimo* lib. 3. cap. 3. num. 28.

No. 59. DE CENSU PUPILLARI ET SCHEDULIS OBLIGATIONUM.

I. *Census pupillaris* II. *Est usurarius,* III. *De schedulis obligationum.*

I. CENSUS pupillaris est, quo pecunia pupillorum traditur alicui sub aliquo lucro singulis annis recipiendo cum obligatione pecuniam illam reddendi integram, quando pupillus ad majorem ætatem pervenerit, vel certum statem assumpserit.

An census pupillaris est licitus?

II. R. Negativè, sed manifestam continet usuram; cùm enim pecunia non alienetur irrevocabiliter, degenerat in mutuum usurarium.

Pluribus etiam constitutionibus synodalibus hic census reprobatus est tanquam usurarius, præsertim in I Synod. Provinc. Mechl. anno 1570.

In Belgio item edictum regium 1 Junii 1587 census illos proscripsit, vultque contra eos, qui similes census ineunt nomine pupillorum, item contra Notarios, qui ejusmodi instrumenta conficiunt, tanquam contra usurarios procedendum esse, & declarat ejusmodi contractus esse nullos & irritos.

Eosdem census jam antea 16 Junii anno 1564 usurarios esse, resolverat Facultas Theologica Lovaniensis, ut refert Molanus *de piis Testamentis* cap. 74.

Quid censendum de schedulis obligationum?

III. R. Dist. Si sors pecuniaria tradita sit *irrevocabiliter*, ita ut non maneat in potestate tradentis unquam sortem repetere, tunc est verus census personalis: si autem sors sit tradita *revocabiliter*, est verum mutuum, & proinde tunc nihil supra sortem exigi potest, nisi titulo damni emergentis, lucri cessantis vel periculi extraordinarii sortis.

Ex principio posito resolvi possunt casus sequentes:

Joannes dat certam summam pecuniæ Petro sub hoc pacto, ut vel post annum restituatur cum interesse, ut vocant, v. g. 5. in 100, vel certè tum ponatur idonea hypotheca pro reditu.

R. cum Steyaertio: Quandoquidem Petrus dando hypothecam, pecuniam absolutè retinere potest, verus est census seu reditus, initio quidem personalis, postea transiturus in realem vel mixtum: censuista enim tantùm potest agere alternativè, vel ad sortis restitutionem, vel ad constituendam hypothecam.

Rectè tamen monet Braunman, si talis esset status debitoris, ut statuto tempore idoneam hypothecam dare non possit, eum tunc a creditore moraliter cogi ad reddendam sortem: & ita repetitio sortis penderet ab arbitrio creditoris, & fieret mutuum, & interesse, quod acciperet, foret usurarium.

Debitor scripsit, se 1000 aureos accepisse ad reditum a Sempronio, & annuum interesse se soluturum ad ratam 6. in 100, donec pecuniâ restituatur. Alius scripsit, se accepisse mutuam pecuniam, & soluturum interesse annuum, usque dum ei visum fuerit sortem reddere.

R. Refert Stockmans decisione 74, utramque formulam ab usura immunem judicatam esse in Concilio Brabantiæ: in priori enim verba illa: *donec pecunia restituatur*, interpretanda sunt de restitutione facienda arbitrio debitoris, cùm id fluat ex natura reditûs, quem partes se constituere dixerunt.

In posteriori, cùm restitutio sortis etiam relinquatur arbitrio debitoris, contractus ille pro reditu habendus est, licèt contrahentes *mutuum* vocaverint: potiùs enim respici debet, quid actum sit, quàm ipsum nomen *mutui*. Aliud foret, si syngrapha conscripta esset hoc modo; *Debitorem accepisse mutuam pecuniam, & soluturum annuè id quod interest, donec pecunia sit restituta.* Id vix ab

usura eximi potest inquit citatus Author; cùm enim syngrapha dicat esse mutuum, & restitutio pecuniæ nullius arbitrio expressè adscripta sit, accipi debet secundùm naturam contractûs mutui, scilicet petente creditore.

Formulam conscribendi censum personalem, seu schedulam obligationis, vide Num. 254. *de Sacramento Pænitentiæ.*

No. 60. QUÆNAM PACTA CENSIBUS ADJICERE LICEAT?

I. *Quæ pacta sint licita.* II. *Pactum de redimendo eâdem monetâ.* III. *Licet rem censui subjectam alienare.*

I. RESP. Certum est, illicitè illis adjici pacta, quæ destruunt naturam contractûs censualis: & ita illicita sunt omnia pacta, quæ contractum censualem degenerare faciunt in mutuum usurarium.

Alia pacta si leges positivæ illa non prohibeant, adjicere licet, præsertim dum pactum adjectum per aliquod æquivalens compensatur a censuista, v. g. æquale periculum suscipiendo; vel dum obligatio pacti simul cum jure pensionis annuæ emitur intra limites justi pretii.

Quid dicendum de hoc pacto: Solves mihi annuè 4. in 100; sed si sex septimanis post terminum solutionis elapsum non satisfeceris, solves 5. in 100?

R. Hoc pactum est illicitum; quia debitori injicitur onus plus solvendi ob moram dilatæ solutionis, quod prohibitum est in utroque foro: aliud foret, si pactum sic iniretur: Solves annuè 5. in 100. sed si solveris intra sex septimanas, solves tantùm 4; cùm enim quinque sint justum pretium, favor impenditur debitori vigilanti.

An in emptione censûs licet obligare censuarium, ut, casu quo censum redimere vult, redimat eâdem monetâ, quâ fuit emptus?

R. Per se loquendo id est illicitum; quia censuario imponitur grave onus, quod per aliud æquivalens supponitur non compensari.

II. Per accidens tamen hoc posset esse licitum: 1º. Si certum sit, valorem istius monetæ non fore immutandum, vel æquale dubium sit, an augendus sit vel minuendus, &

non sit grave censuario eandem monetam reddere, vel istud onus alio modo compensetur, 2°. Si censualista statuisset suas pecunias servare usque ad tempus augmenti, & ad instantiam censuarii illas citiùs alienet.

Licitum est contractui apponere clausulam, ut, antequam sit redemptio, teneatur censuarius medio anno aut trimestri monere censuistam, ut sibi providere possit occasionem pecunias suas alibi applicandi.

Si census redimatur anno nondum elapso, non debet solvi tota pensio annua nisi ad ratam temporis, præterquam si aliter ab initio conventum esset.

Licèt census passim redimi debeat in eodem valore, in quo constitutus fuit, etsi valor pecuniæ interea creverit vel decreverit; circa antiquissimos tamen reditus, dum pecunia erat valde rara, aliter statuerunt Principes Belgii anno 1587.

In Belgio etiam consuetudines habent, ut census redimi non possit per partes, nisi hac super re in contractu facta fuerit specialis stipulatio.

An censuarius potest rem censui subjectam alienare?

III. R. Potest, nisi contrarium pactum justè sit initum: debet tamen censuarius de eo monere censuistam, quandoquidem multùm ejus intersit noscere personam & qualitatem ejus, a qua debeat pensionem recipere, & possit sibi consulere.

No. 61. DE EXTINCTIONE CENSUUM.

I. *Census tripliciter extinguitur.* II. *Non præscribuntur census dominicales,* III. *Nisi quoad canones,* IV. *& formam;* V. *Emptitii totaliter præscribuntur.*

QUOT modis census exstinguitur?

I. R. Tribus modis, scilicet 1°. extinctione totalis hypothecæ juxta dictum N. 55. 2°. Præscriptione, & 3°. redemptione seu refusione summæ capitalis.

II. An omnes census præscribi possunt?

R. Negativè: nam præscribi non possunt census dominicales, sic statuentibus legibus. Rationem reddit Stockmans decisione 80: quia qui talem censum solvit, hypothecam non tam sibi possidet (cùm dumtaxat habeat dominium utile) quàm Domino directo. Exceptio erit,

ait idem Author, si tantum cessatum sit in solutione censûs, sed contradictum etiam a possessore fundi fuerit; & ab oppositione possessoris & scientia ac patientia Domini fluxerit longissimum tempus.

III. Deinde in censibus dominicalibus præscribi possunt annui canones ultra 30 annos debiti.

IV. Verosimiliter etiam in censibus dominicalibus præscribi potest quota, mensura, genus monetæ, frumenti aut animalis, vel aliud quid accidentarium, quo non absorbetur ipse census, sed mutatur tantum forma; ut refert idem Author statim citatus.

V. Alii census non dominicales, sed emptitii, in Belgio tam quoad summam capitalem, quàm Canones cessos præscribuntur tempore 30 annorum: unde censuarius, a quo tempore 30 annorum census non fuit petitus, ad nihil ampliùs tenetur. Ut tamen præscriptio sit legitima, requiritur bona fides et titulus: ac ita constanter judicari, testatur Stockmans decisione 81. & statuunt pleræque Belgii consuetudines.

Juxta edictum quintâ Martii anno 1571. censuarius, qui debet Canones seu Pensiones, v. g. 7 vel 8 annorum, cogi non potest ad solvendos plures Canones, quàm trium annorum, nisi censuista juridice interpellaverit censuarium, vel hic dilatione petitâ se soluturum spoponderit: ita habent variæ Belgii consuetudines. Hoc tamen tantum locum habet pro foro externo, non pro foro conscientiæ. Vide N. 31 *de Jure et Just.*

Porro moribus nostris censetur censuarius in censibus dominicalibus satis monitus, dum Dominus aut Toparcha die & loco ordinario expectavit, ut annuos Canones reciperet.

Cætera, quæ spectant ad hanc materiam, præsertim quoad redemptionem, & rem, super quâ census constitui potest, videri possunt apud jurisconsultos Belgicos, Zypæum in notitia juris Belgici, Anselmo in Treboniano Belgico, Stockmans in suis decisionibus: ex Theologis verò apud De Cocq. continuatorem Neesen, Braunman, &c.

No. 62. DE CAMBIO.

I. *Cambium* II. *Differt à mutuo.* III. *Dividitur in reale,* IV. *& siccum.* V. *Reale subdividitur* VI. *In manuale,* VII. *& locale.*

QUID est cambium?

I. R. Est permutatio pecuniæ cum pecunia aliquo modo diversa, cum lucro campsoris.

Dicitur *aliquo modo diversa*, scilicet vel quoad quantitatem, si moneta data sit minor, accepta major: vel quoad qualitatem, ut si una pecunia sit permissa, altera vetita, una integra, altera rasa: 3°. quoad speciem, ut si pecunia data sit aurea, accepta argentea: 4°. Quoad locum, ut si pecunia numeretur Bruxellis, & recipiatur Parisiis.

Campsor, item nummularius argentarius, bancarius, &c. dicitur ille, a quo petitur permutatio pecuniæ; qui autem petit, campsarius dicitur.

Quomodo cambium differt a mutuo?

II. R. Prima & præcipua differentia est, quòd cambium sit permutatio pecuniæ cum pecunia, mutuum sit commutatio alicujus rei fungibilis pro obligatione postea reddendi rem ejusdem speciei & bonitatis. Hâc ratione cambium etiam differt a censu, qui est permutatio pecuniæ pro annua pensione, item ab emptione-venditione, quæ est permutatio pecuniæ pro merce.

2°. Cambium fit tantùm in pecunia, mutuum etiam in aliis rebus fungibilibus.

Tertia, in cambio debet reddi res diversa, saltem quoad locum, in mutuo res non debet esse diversa.

Quomodo dividitur cambium?

III. R. In reale seu verum, & siccum seu fictum.

Reale est vera & realis permutatio pecuniæ, adeoque cum lucro legitimo.

IV. Siccum est, quod non est vera, sed tantùm ficta permutatio pecuniæ, idque cum lucro injusto.

Dicitur autem siccum, quia sicut terra sicca caret humore necessario ad productionem fructuum, ita cambium siccum caret justo titulo ad producendum lucrum.

Quomodo subdividitur cambium reale?

V. R. In manuale seu minutum, & locale seu per litteras: unde dicuntur litteræ cambiales, flandricè *wissel-brieven*, gallicè *lettres de change*.

VI. Manuale est lucrosa permutatio pecuniæ cum alia præsente quidem seu in eodem loco & quasi de manu ad manum, sed diversa quoad quantitatem, qualitatem aut speciem, ut si permutem auream pro argentea, minorem pro majori, permissam pro vetita, patriam pro extranea, &c.

VII. Locale est lucrosa permutatio pecuniæ absentis cum præsente, vel præsentis cum absente in alio loco per nummularios seu bancarios (campsorum factores) solvenda; ut si campsor det hîc Mechliniæ pecuniam, ut Parisiis eam recipiat, vel si recipiat hîc pecuniam, ut mediantibus litteris cambialibus eam det Parisiis: hujusmodi cambium valde utile & familiare est mercatoribus, ut ubique possint habere pecunias sine periculo & onere translationis.

No. 63. DE JUSTITIA LUCRI IN CAMBIO REALI.

I. *Justitia lucri cambii realis.* II. *Ejus titulus,* III. *In campsore ex officio.* IV. *De campsore per accidens.* V. *Casus.*

AN in cambio reali lucrum est justum?

I. R. Affirmativè, et probatur ex praxi totius orbis, nullâ lege prohibente, imò jure pontificio approbante nedum ut rem licitam, sed & necessariam. Ita Pius V. bulla IN EAM.

Quo titulo lucrum in cambio reali est justum & licitum?

II. R. Pro clariori intelligentia notandum, alium esse campsorem ex officio publicâ vel privatâ authoritate legitimè suscepto, alium esse campsorem per accidens.

III. Titulus specialis in campsore ex officio est, quòd ille ratione hujusmodi officii impeditur a lucro aliter faciendo, sustinet expensas, suscipit laborem, industriam et pericula pro conquirendis variis speciebus pecuniarum, et similiter pro pecuniarum translatione reali vel virtuali, habendo ubique correspondentes.

Cæterum, cum hæc in gratiam indigentium cambio sus-

cepta, pretio æstimabilia sint, ipsum officium campsoris est justus titulus lucri cambialis.

Nec obstat interdum campsorem id facere sine labore et incommodo, imò cum suo commodo; nam hoc per accidens est, ejusque industriæ et bonæ fortunæ adscribi debet.

Major difficultas est, si aliquis per accidens tantùm campsorem agit, idque sine labore et incommodo; an ille lucrum ex simili cambio exigere possit?

IV. R. Daelman & Billuart sustinent, talem nihil exigere posse defectu tituli: Salmanticenses è contra volunt, talem etiam habere justum titulum; nimirum quia commoditas illius pecuniæ præ alia, morali judicio est pretio æstimabilis, et in cambio locali intervenit virtualis pecuniarum translatio, quam nullus tenetur gratis alteri præstare.

Braunman dicit, si duo egeant cambio, Joannes v. g. egeat pecuniis Parisiis, quas habet Bruxellis, et Petrus egeat Bruxellis, quas habet Parisiis, tunc neutrum posse aliquod lucrum exigere, si sibi mutuam indigentiam indicent; quia sibi mutuò eandem utilitatem præstant: si verò sibi invicem necessitatem suam non indicent, sed unus alterum præveniat, tunc rogatus posset a rogante lucrum exigere.

Si tamen leges Principis aut Reipublicæ vetent particularibus cambire, non ausim excusare etiam in conscientia, inquit Steyaert, putemque contra Wiggers esse locum restitutioni; quia contractus est nullus. De hoc ultimo tamen alii Authores dubitant, incerti an lex illa sit irritum faciens, an prohibens tantùm.

Admittit interim Daelman, eum, qui habet patacones zelandicos, aut pistolas gallicas similesve species, posse aliquod auctarium supra pretium legitimum recipere, si eas permutet cum alia specie; quia præter pretium legitimum, priores illæ species in ratione mercis habent aliud pretium vulgare, Principe sciente et non contradicente.

An licet nummos, qui hic minoris valent, transferre in locum, ubi pluris valent, v. g. in Patriam Leodiensem, ut inde captetur lucrum?

R. cum Steyaretio: pecuniis istis uti secundum valorem currentem non est absolutè illicitum, hominibus sibi invicem remittentibus: si quis tamen occasione similis lucri captandi impleret hanc patriam pecuniis, quæ seriùs

aut citiùs abrogandæ videntur ob valorem internum non satis æquum, id injustum est contra rem publicam, ideoque & legibus puniri solet.

No. 64. DE CONDITIONIBUS AD JUSTITIAM LUCRI CAMBIALIS REQUISITIS.

I. *Sunt tres præcipuè conditiones,* II. *Unde dignoscatur cambium siccum.* III. *Casus.* IV. *Usurarium est cambium ad nundinas,* V. *Seu Francofurtense,* VI. *item Byzantitinum.*

QUÆNAM conditiones requiruntur, ut lucrum in cambio sit justum?

I. R. Præcipuè hæ tres: prima ut servetur justum pretium cambii, ne excedatur æqualitas contractûs cambialis: justum autem pretium hic est, quod vel ex lege, vel ex consuetudine locorum, vel communi æstimatione peritorum in ea re taxatur: quod cùm a variis circumstantiis dependeat, frequenter mutatur.

Secunda, ut nihil exigatur ex sola dilatione solutionis campsarii; quia aliàs foret usurarium.

Tertia, ut cambium sit reale et non siccum.

Undenam dignoscitur cambium esse siccum?

II. R. Si campsarius nec alio loco, nec determinatæ speciei pecuniam sibi numerari petat, sed id a campsore fingatur, ut videatur habere titulum lucri cambialis.

In qualem contractum resolvitur cambium siccum?

R. In contractum mutui; hoc enim solum petit hujusmodi campsarius, nimirum a campsore habere pecunias postea reddendas.

Nec quidquam facit, campsorem numerasse pecuniam a parte rei diversam quoad speciem vel locum, a pecunia postea reddenda: quia respici non debet, quid fecerit campsor, sed quid voluerit campsarius; ex sola enim voluntate campsoris non perficitur contractus cambii.

An igitur cambium siccum est mutuum usurarium?

R. Affirmativè, nisi forte excusetur ex pacto super titulis damni emergentis, &c.; nam cambium siccum est merum mutuum, idque sub lucro.

III. Quid dicendum de hac praxi: quis hìc in Belgio ad cambium petit v. g. 100 pistolas in auro, reddendas in

Germania, ubi pluris valent: interim campsor stipulatur de certo lucro cambii, et insuper obligat campsarium, ut in Germania reddat 100 pistolas in auro?

Respondet Braunman hanc praxim videri corruptelam; non enim servatur æqualitas, cùm campsor supra lucrum, quod debetur ratione cambii, recipiat insuper id, quod pistolæ in Germania pluris valent, sicque peccatur contra primam conditionem.

Quid dicendum de cambio, quod vocatur ad nundinas?

IV. R. Nundinæ vocantur forenses mercatorum conventiones in præcipuis orbis emptoriis, ad quas de trimestri in trimestre conveniunt mercatores causâ commercii, et pecunias, quas unus àlteri dedit ad cambium in primis nundinis solvendas, prolongant ad nundinas sequentes; solentque tunc mercatores pro rata longioris temporis augere lucrum cambii.

Hoc cambii genus, etsi inter mercatores commune, usurarium est; quia exigitur aliquid ex sola dilatione solutionis campsarii, quod est contra secundam conditionem.

V. Vocatur hoc cambium Francofurtense, eò quod Francofurti bis in anno solemnes nundinæ celebrentur circa Pascha & in Septembri, in quibus fiunt solutiones cambiorum.

Quid dicendum de cambio Bysantino?

VI. R. Cambium Bysantinum seu Placentinum, eò quòd in istis urbibus non sit copia mercatorum, sic fit: dantur v. g. Mechliniæ pecuniæ ad cambium, et campsarius obligatur illas restituere Bysantii aut Placentiæ vel alibi, ubi pecunias non habet, & ideo campsarius campsorem rogat, ut in illo loco ipse per suum factorem jubeat sibi fieri solutionem, qui factor postea eandem summam per recambium remittit Mechliniam a campsario solvendam cum lucro duplicis cambii.

In praxi dicendum est, illud cambium esse siccum, adeoque peccari contra tertiam conditionem.

Ratio est, quia, dum campsor intelligit a campsario eum in illo loco pecunias non habere, satis noscit, pecuniam finaliter reddendam fore Mechliniæ, ubi numerata est; adeoque fingitur esse cambium locale; nec enim campsarius quærit alibi pecunias, nec intentio campsoris est eas aliò transferre, sed eas hic dare et recipere cum lucro, quod est merum mutuum usurarium.

De recambio, item cambio recursæ, vide De Cocq, Braunman, &c.

No. 65. DE LOCATIONE-CONDUCTIONE.

I. *Locatio-conductio.* II. *Obligationes locatoris.* III. *Obligationes conductoris.*

QUID est locatio-conductio?

I. R. Est conventio de usu, fructu rei, vel opera personæ pro certo pretio ad tempus concedendis.

Qui dat pretium conductor item locatarius, alter verò locator nuncupatur.

Locatio-conductio affinis est emptioni-venditioni: unde quæ de emptione-venditione dicta sunt, hic in memoriam sunt revocanda; differt tamen ab ea, quòd in locatione-conductione non transfertur rei elocatæ dominium, sed solus usus vel fructus: unde periculum rei locatæ manet penes locatorem.

Quænam sunt obligationes locatoris?

II. R. 1°. Tenetur rem vel operas locatas conductori præstare: unde peccant contra justitiam operarii et famuli multùm negligentes.

2°. Tenetur ad expensas necessarias pro reparatione, utilitate et usu rei elocatæ.

3°. Tenetur ad onera et tributa rei locatæ imposita, nisi aliter conventum sit, vel aliter habeat loci consuetudo, aut res locata sit frugifera, et onera imposita sint fructibus.

4°. Tenetur remittere pensionem pro eo tempore, quo fructus vel usus rei elocatæ cessat absque culpa conductoris, nisi iterum consuetudo loci aut conventio aliud habeat.

Similiter propter sterilitatem magnam vitio rei sine culpa coloni, seu casu fortuito aut vi tempestatis, hostili depopulatione, &c. contingentem, pro rata remissio pensionis facienda est, nisi ubertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari.

5°. Tenetur aperire occulta et nociva vitia rei locatæ: alioquin si celet aut occultet, tenetur reparare damna inde conductori obvenientia juxta Num. 34.

6°. Tenetur per se loquendo rem non locare illis, qui eâ abusuri sunt ad peccatum conformiter ad dicta Num. 38.

7°. Tenetur non repetere rem locatam antequam terminus locationis effluxerit, nisi fuerit specialis causa hoc concedens, quales in jure quatuor assignantur: si conductor per triennium non solverit, re conductâ abutatur, domus ipsi locatori incipiat esse necessaria ad inhabitandum, vel reparari nequeat inhabitante conductore.

Ad quid tenetur conductor seu locatarius?

III. R. 1°. Tenetur non uti re conducta ad alium finem, quam ad quem eam conduxit, nisi ex præsumpta voluntate locatoris.

2°. Tenetur rem conductam ante tempus non dimittere absque justa causa, vel certè debet integrum pretium solvere, de quo conventum est.

3°. Debet finito conductionis tempore reddere rem elocatam locatori integram et incolumem.

4°. Tenetur pro rei conductæ conservatione eam curam abhibere, quam diligentiores adhibent in suis rebus ejusdem generis; adeoque tenetur ex culpa lata & levi, non ex levissima, multò minùs ex casu fortuito.

5°. Tenetur solvere pretium locationis, de quo tacitè vel expressè conventum est.

Plura, quæ hic tractantur ab Authoribus, ferè juridica sunt, et plurimùm diversa secundum diversas leges et consuetudines locorum: sic moribus nostris contra jus commune plerumque obtinet, ut conductio præferatur emptioni.

Quæ pertinent ad elocationem et administrationem bonorum Ecclesiasticorum, ex Synodo Prov. Cameracensi & Mechliniensi simul collecta videri possunt in supplemento Neesen quæst. 9. dubio 4. Videri etiam potest Zypæus in notitia Juris Belgici, paragrapho de rebus Ecclesiæ non alienandis.

No. 66. DE EMPHYTEUSI ET FEUDO.

I. *Emphyteusis,* II. *Feudum,* III. *Eorum differentia.* IV. *Quid laudimium.*

QUID est Emphyteusis?

I. R. Est contractus, quo rei immobilis dominium utile alteri (Emphyteutæ) conceditur, sub onere pensionis annuæ solvendæ Domino directo.

Dicitur *rei immobilis dominium utile*, quibus articulis differt a locatione, quæ potest esse tam rei mobilis, quàm rei immobilis; nec transfert ullum dominium, sed solum usumfructum.

Deinde emphyteusis dari solet ad longum tempus, imò nihil impedit, quominus sit perpetua. Emphyteuta etiam ordinariè habere solet obligationem rem meliorandi plantatione arborum, &c. unde latinè *implantatio* aut *insitio* dicitur.

Quid est feudum?

II. Est contractus, quo rei immobilis dominium utile transfertur in alterum (feudatarium seu vasallum) sub onere fidelitatis & obsequii personalis præstandi Domino directo.

III. Differt feudum ab emphyteusi, quòd huic insit onus pensionis realis, illi onus obsequii personalis. Quòd si in feudo interdum jungatur aliquod reale in recognitionem dominii directi, miscetur eatenus aliquid de emphyteusi.

In emphyteusi succedunt etiam feminæ; in feudo jure communi soli masculi, sed in Belgio passim etiam feminæ.

IV. Quovis modo emphyteusis alienetur, debet a novo emphyteuta pro admissione Domino directo solvi jus dominicum, quod *laudimium* dicitur, & nunc usu ferè communi est solutio duplicis canonis. Quomodo feudum relevari debeat, & qualiter præstari juramentum fidelitatis (a quo Ecclesia quidem excipitur, sed substitui ei per mores debet aliquis, quem hominem morientem vocant) cujus præstationem & unà subjectionem complectitur *homagium*, videri potest apud Zypæum in notitia Juris Belgici tit. *de Feudis*.

Plurima, quæ spectant ad hanc materiam, repetenda sunt a locorum consuetudinibus, quæ nusquam magis, quàm in hoc negotio variantur.

No. 67. DE COMMODATO, PRECARIO ET DEPOSITO.

I. *Commodatum,* II. *& precarium.* III. *Obligationes commodantis,* IV. *& commodatarii.* V. *Depositum.* VI. *Obligationes depositarii.* VII. *Casus.*

QUID est commodatum, ut est contractus?

I. R. Est rei alicujus quoad usum solum gratuita concessio ad certum tempus.

Quid est precarium ut est contractus?

II. R. Est rei alicujus quoad usum solum gratuita concessio ad nutum concedentis revocabilis.

Precarium igitur non differt a commodato, nisi quòd possit quovis tempore repeti a concedente: hinc & *precarium* dicitur; quia accipiens semper censetur precari, ut rem retinere possit.

Dictum est utrobique *ut est contractus;* quia commodatum & precarium sæpe sumuntur pro re commodata & precariò data.

Quænam est obligatio commodantis?

III. R. 1°. Tenetur aperire occultum vitium rei commodatæ utenti periculosum; alioquin tenetur de damno secuto.

2°. Tenetur ad extraordinarias expensas rei commodatæ necessarias, v. g. ad curandum equum absque culpa commodatarii læsum.

3°. Tenetur ante tempus implicitè vel explicitè præfixum (nisi urgeat necessitas non prævisa) rem commodatam non repetere: alioquin tenebitur commodatario de damno secuto ex intempestiva revocatione ejusdem.

Quænam est obligatio commodatarii?

IV. R. 1°. Non utendi re commodatâ, nisi ad usum sibi concessum, aut saltem cui prudenter judicet Dominum concessurum.

2°. Rem commodatam expensis suis statuto tempore reddendi non deterioratam, nisi quatenùs necessariò accidit ex usu concesso.

3°. Tenetur ad expensas ordinarias et modicas, ad rei commodatæ conservationem necessarias.

4°. Tenetur ad diligentissimam rei commodatæ custo-

diam, si (ut fieri solet) commodata sit in commodum solius commodatarii: adeoque tenetur ex culpa levissima. In precario tenetur accipiens solummodo ex culpa lata vel dolo. Si autem commodatum (quia ei v. g. adjungitur locatio-conductio) cedat in utilitatem utriusque, tenetur accipiens ex culpa lata & levi, non tamen ex levissima. De casu merè fortuito non tenetur, nisi interveniat pactum, culpa vel mora. Vide Num. 42. *de Jure et Justitia.*

Quid est depositum?

V. R. Est contractus, quo res alteri traditur, & ab eo suscipitur custodienda ac integra reddenda.

Quænam sunt obligationes depositarii, seu illius, qui rem custodiendam suscipit?

VI. R. 1°. Tenetur depositum servare eâ fide, quâ conservare solet res proprias; unde tenetur ex culpa lata tantùm, si gratis rem custodiendam susceperit. Reliqua vide Num. 42. *de Jure et Justitia.*

2°. Tenetur rem sine mora reddere Domino eam repetenti, nisi prævideretur eâ abusurus, vel expensæ in conservanda re deposita factæ nondum sint restitutæ, &c. Vide Num. 61. *de Jure et Justitiâ.*

3°. Debet eam reddere in eo statu, in quo accepit.

4°. Re illâ uti non potest sine licentia Domini deponentis: quod si sine licentia tacita expressa aut rationabiliter præsumpta re illâ utatur, tenetur de damno secuto.

Quid, si quis pecuniis apud se depositis utatur, & utendo lucretur?

VII. R. Lucrum restituere non tenetur, cùm sit fructus industria: si tamen Dominus sit rationabiliter invitus, utendo peccat, & damnum, si quod inde sequitur, tenetur compensare.

Quando deponens, ait Billuart, usum pecuniæ non interdicit depositario verbo vel signo, censetur ordinariè, aut saltem præsumitur non curare, nec esse valde invitus: unde vix aut ne vix peccat depositarius iis, quasi mutuis utens ad suas necessitates vel negotiationem, modò sit paratus eas repetenti statim reddere absque ullo ejus damno. Ratio est, quòd hoc potiùs commodo, quàm damno deponentis cedit, cùm ejus pecunia manens apud depositarium, maneat periculo deponentis; secùs si expendatur a depositario cum certitudine eam repetendi, quando placuerit.

No. 68. DE CONTRACTIBUS QUIBUSDAM MINORIS MOMENTI.

I. *Fidejussio*, II. *Assecuratio*, III. *Transactio*, IV. *Mandatum*, V. *Negotiorum gestio*, VI. *Pignus*, VII. *Hypotheca*.

QUID est fidejussio?

I. R. Est contractus, quo quis se obligat ad alienam obligationem implendam, si eam non adimpleat debitor principalis.

Fidejussor per se loquendo non potest conveniri ad solvendum, nisi *excusso principali*, vel saltem constiterit, eum non esse solvendo.

Aliud est, si fidejussor (ut fieri solet) beneficio ordinis & excussionis renuntiaverit, seu se debitorem æquè principalem constituerit, aut per leges aliter statuatur. Alias insuper exceptiones adfert Stockmans decisione 103.

Debitor tamen principalis fidejussorem tenetur indemnem servare.

Fidejussor autem jure communi in tribus casibus petere potest a fidejussione absolvi: 1°. Si debitor sua bona dilapidet, ita ut immineat periculum fidejussori: 2°. Si fidejussor jam diu fidejusserit, & hoc temporis spatio debita solvere potuerit: 3°. Quando fidejussor ad solvendum est damnatus, statim, antequam solvit, agere potest in debitorem ut ipsum liberet & indemnem servet.

II. Fidejussioni affinis est *assecuratio*, estque alieni periculi in se susceptio.

Differt tamen a fidejussione, quòd hæc solùm locum habeat in debitis ex contractu, illa sit respectu cujuscumque rei periclitantis. Item fidejussio est tantum obligatio accessoria supponens principalem; assecuratio autem est obligatio principalis: ita ut, si ex aliqua capite liberetur debitor, putà pupillus, qui sine venia tutoris contraxit, non ideo liberetur assecurator.

Quid est transactio?

III. R. Est conventio utrimque onerosa, quâ res dubia & incerta componitur inter partes.

Per transactionem bonâ fide celebratam, controversi

ultimatè finitur tam in foro interno, quàm externo, etsi postea instrumenta probationis invenirentur.

Dicitur utrimque *onerosa;* & ita differt a compositione amicabili, per quam pars debiti aut juris gratis remittitur.

Quid est mandatum?

IV. R. Est contractus, quo committitur & gratis suscipitur obligatio aliquid agendi in commodum alterius.

Dicitur *gratis;* quia si susciperetur pro mercede, ut a Procuratore & Advocato transiret in locationem operarum.

Mandato affinis est negotiorum gestio, quâ nempe quis absentis & ignorantis negotia utiliter gerenda suscipit velut ex commissione ejus rationabiliter præsumpta. Vide Antoine.

Quid est pignus?

VI. R. Est contractus, quo res mobilis obligatur creditori in securitatem debiti, ita ut possit ex eo solutio peti, si debitor non solvat.

Quid est hypotheca?

VII. R. Contractus, quo res immobilis obligatur creditori in securitatem debiti.

No. 69. DE LUDO ET SPONSIONE.

I. *Ludus* II. *Est per se licitus.* III. *Quomodo in eo peccetur mortaliter,* IV. *& quandonam obligatio restitutionis.* V. *Sponsio.*

QUID est ludus ut est contractus?

I. R. Est conventio, quâ ludentes decernunt certum præmium victori solvendum.

II. Ludum generatim sumptum, prout est jucundum aliquod dictum vel factum ad animi relaxationem, licitum esse posse, extra controversiam est: imò in defectu ludi posse peccari, docet S. Thom. 2. 2. quæst. 68. a. 4.

Posito verò ludum secundùm se licitum esse, etiam licitus esse potest ludi contractus, quo victori præmium aliquod decernitur, modò sit moderatum; quia si præmium sit adeo magnum, ut ejus amissio paupertatem aut tristitiam causare nata sit, destrueretur finis intrinsecus ludi, qui est delectatio.

Ex quibus capitibus contingit in ludo generaliter sumpto peccari mortaliter?

III. R. Ex his potissimùm: 1°. Si ludus sit per se illicitus vel turpis, ut ludi obscœni vel cum periculo vitæ.

2°. Si sit jure positivo graviter prohibitus. De prohibitione juris positivi consule Daelman & Anselmo in Treboniano Belgico.

3°. Si ludenti vel aliis sit occasio proxima peccati mortalis, ut perjurii, blasphemiæ, gravium rixarum, &c.

4°. Si graviter negligantur officia proprii statûs.

5°. Si ludatur cum gravi damno aliorum; v. g. cum periculo insufficientiæ ad solvenda debita, aut alendam familiam.

6°. Si interveniat vis aut fraus in grave alterius damnum.

7°. Potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectûs, seu quòd quis finem suum ultimum in lusu constituat. Vide Num. 5. *de Actibus Humanis*.

Quibus casibus in ludo, ut est contractus, peccatur contra justitiam, & victor tenetur ad restitutionem?

IV. R. 1°. Si victus non habeat rei dominium & liberam administrationem.

2°. Si victor, cùm esset notabiliter peritior altero, eundem fraude, nempe simulando imperitiam suam, induxerit ad ludendum.

3°. Si contra leges ludi usus sit aliquâ fraude; nisi lusores hanc sibi mutuò censeantur condonare, aut sit ex illis astutiis, quas ex consuetudine ludus patitur.

4°. Generaliter videtur non posse per ludum lucrari, qui non potest perdere, ut rectè explicat Wiggers.

An victus tenetur in conscientia solvere, quod ludo amisit?

R. Affirmativè, si ludo non vetito amisit.

Quòd si ludo vetito amiserit, juxta leges potest repetere in judicio, quod amisit: ex quo consequens est, victum, si necdum solverit, posse in conscientia servare: quia juxta regulam juris in 6. *Qui ad agendum admittitur, est multò magis ad excipiendum admittendus*.

Existimat tamen Daelman leges istas esse antiquatas & abrogatas, cùm jam ex nullo lusu sive vetito sive licito dari soleat actio in foro externo; quod si verum

est, cessat exceptio, & manet obligatio naturalis in conscientia.

Lucrum ex ludo legibus positivis solùm vetito acquisitum, retinere licet donec per sententiam Judicis ordinata sit restitutio. De ludis latiùs vide De Cocq & Daelman.

Quid est sponsio, *vulgò* certatio, *flandricè* Weddinge, *gallicè* Gageure?

R. Est contractus, quo aliqui de veritate vel de eventu alicujus rei contendentes, præmium decernunt ei qui veritatem fuerit assecutus.

Ut contractus sit justus, necesse est, ut res, de qua contenditur, eodem sensu ab utroque accipiatur, utrique sit æquè incerta, aut saltem fiat aliquatenus incerta per alterius contradictionem, nisi forte alter certitudinem expositam remitteret.

Deinde abesse debet fraus simulatæ incertitudinis, & tandem requiritur, ut leges sponsionem non prohibeant. Consule Herincx & Anselmo in Treboniano Belgico cap. 79.

No. 70. DE TRIBUTIS ET VECTIGALIBUS.

I. *Tributum.* II. *Vectigal,* III. *Gabella.* IV. *Tria requisita:* V. *Legitima authoritas,* VI. *Justa causa,* VII. *& debita proportio.*

NOMINE tributi & vectigalis generatim & passim intelligitur omne id, quod Principi aut Reipublicæ a privatis solvi solet ad sustentationem Principis vel communia onera ferenda.

I. At strictè loquendo tributum significat pensionem a subditis proportionatè ad media præsertim prædialia solvendam.

II. Vectigal autem propriè significat pensionem solvendam pro rebus, quæ exportantur aut importantur in provinciam aut civitatem.

III. Alio nomine tam tributum quàm vectigal vocari solet *gabella:* sed nomina hæc confundi solent.

Quænam requiruntur, ut tributum seu vectigal sit justum?

IV. R. Hæc tria: 1°. Legitima authoritas in eo, qui imponit. 2°. Legitima causa. 3°. Debita proportio.

V. Quod ad primam conditionem attinet, hæc per se loquendo est tantùm in supremo Principe; in Principibus vasallis solùm ex concessione aut præscriptione. Civitates etiam possunt imponere civibus quædam onera ad bonum commune, quæ vocari solent *Collectæ.*

VI. Quod ad justam seu legitimam causam attinet, ea est duplex, scilicet publica necessitas vel utilitas & justa vindicta: ad publicam necessitatem vel utilitatem spectat debita alimentatio Principis, militum, reparatio urbium, &c.: ex justa vindicta potest aliquando imponi tributum subditis, qui rebellarunt, tùm ad eorum punitionem, tum ad compensationem damnorum in ipsis subjugandis factorum.

Ad justam quoque causam spectat, ne tributa exigantur ad alienos usus, aut voluptuarios sumptus Principis, qui modum excedunt, prodigas largitiones, aliasque inutiles expensas.

VII. Tertium requisitum est, ut servetur debita impositionis proportio juxta conditionem singulorum, ita ut illi qui pluribus abundant, aut plus de communitate lucrantur, plus contribuant; & deinde si causa aliquos singulariter tantùm concernat, singulariter graventur.

Ex quo ulteriùs sequitur, injustum esse, si aliquis absque causa merè pro arbitrio a tributis eximatur.

Item tributum imponi debere iis rebus, ex quibus non æquè gravantur pauperes, quàm divites: atque ideo in Jure Canonico & civili prohibitum est tributo gravare res, quæ ad necessarium familiæ usum emuntur aut advehuntur. Hinc Cajetanus docuit, iniqua esse vectigalia, quæ imponuntur rebus usualibus, ut vino, cerevisiæ, sali, &c.

Verùm hæc sententia rejicienda est tanquam falso innixa fundamento; falsum enim est, pauperes similibus vectigalibus semper plus gravari, quàm divites: revera enim, ait Steyaert, magis gravantur divites, qui vinum bibunt vel meliorem cerevisiam, & alia pretiosiora consumunt, ubi pauperes vilioribus victitant. Adde, divites multis aliis uti, quæ vectigalibus subjecta sunt, & quibus pauperes carent.

Aliud foret, si omnia vel præcipua vectigalia imponerentur solis usualibus, & quidem illis, quibus pauperes æquè ac divites indigent, v. g. sali, pani, &c. & ad hoc genus impositionum videntur respexisse quidam antiquiores.

Quantùm ad leges civiles & Ecclesiasticas hujusmodi vectigalia prohibentes, dicendum, leges istas intelligi sub hac exceptione, nisi insufficientia sint vectigalia, quæ aliunde colligi possunt.

No. 71. DE OBLIGATIONE ET DEFRAUDATIONE VECTIGALIUM.

I. *Solutio tributorum obligat in conscientia.* II. *De fraudantibus vectigalia.* III. *Temperamentum* IV. *Stegartii* V. *Non omnibus placet.* VI. *Emens merces fraudatas* VII. *Non videtur teneri ad vectigal,* VIII. *Nisi fuerit cooperatus.*

AN solutio tributorum & vectigalium obligat in conscientia?

R. Affirmativè, ut constat ex Apostolo ad Rom. cap. 3: *Subditi estote, non solùm propter iram; sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.*

Nec obstat, pœnam apponi solere contra fraudantes; nam adjectio pœnæ non tollit legis obligationem, sed potiùs eam confirmat & urget. Vide Num. 38. *de Legibus.*

Dices: equidem tantùm sequitur, vectigalia esse solvenda, quando exiguntur; sed non sequitur, illicitum esse, illa fraudare, dum telonia transimus & exactores nil petunt?

R. Negando ass. *regulariter loquendo;* nam sicut teneor solvere debitum contractum, non tantùm quando creditor illud exigit, sed etiam casu quo per oblivionem exigere omittit, ita similiter cùm vectigal sit debitum, spontè solvendum est; vectigal enim non debetur, quia exigitur; sed exigitur, quia debetur.

Ita etiam ruit paritas, quam urgent contrariæ sententiæ patroni, neminem nempe teneri sponte suâ addicere bona sua Fisco: disparitas enim est; quòd in hoc casu sit mera pœna, quæ non debetur, nisi quia exigitur; vectigal exigitur, quia debetur.

Dictum est *regulariter loquendo:* quia posset esse exceptio, dicit Billuart, si Princeps declararet, aut attentâ consuetudine satis constaret, tributum non esse solvendum, nisi exigatur.

An licet defraudare vectigalia, si sint probabiliter insta?

R. Existimat Billuart, de tributis dubiis idem resolndum esse sicut de debitis dubiis, nempe solvenda esse ratam dubii. Multi tamen generaliter respondent, se integrè solvenda, tum quia in dubio standum est ecepto superioris instanter præcipientis, tum quia inceps sæpe habet causas occultas: denique, ut deducit eyaert, ex altera sententia gravissima incommoda sequi ta sunt.

Quid dicendum de iis, qui vectigalia defraudarunt?

R. In conscientia tenentur ad restitutionem, quanquidem peccarint contra justitiam & jura Principis viorint.

II. Restitutio hæc Confessarios quidem multùm cruat; sed id etiam in aliis restitutionibus sæpe locum ıbet: quapropter oportet eos esse constantes, & pœnintes ad restitutionem sine remissione obligare: & certè ıl agitur de fraudatoribus ex professo, & hi omnino ad stitutionem sunt obligandi; vel agitur de illis, qui unâ ntùm aut alterà vice defraudarunt: & tunc cùm restitio non sit valde notabilis, non erit etiam valde difficlis. Adde, respectu horum, ut dicit Daelman, posse iquando præsumi de benignitate Principum pro remisone restitutionis. Quandoquidem hi quotam suam, ctigalia passim solvendo, moraliter contribuisse cenantur.

Quid dicendum de istis vectigalibus, quæ nunc tam a sunt, quia ea multi defraudant, futura alioquin riora, si omnes solverent?

III. R. Pro solutione hujus difficultatis ex Sylvio eyaertius aliquod temperamentum suggerit controversiâ quæst. 2. in appendice ad comment. Wiggers, scilicet c, quòd quis intantùm defraudare possit de istis vectilibus, quantùm prudenter judicat, se jam plus gravari, àm aliàs gravaretur, si omnes solverent.

IV. Sed temperamentum hoc non omnibus placet: In imis, quia sic privatus quisque constituitur judex in derminanda parte onerum, quam ferre debet: 2°. Quia leges vectigalia tam alta constituentes manifestè eluntur & inutiles sunt, ut ex ipso exemplo, quod Steyrt adducit, evidens est; quid enim juvat, Principem ponere v. g. vectigal duplum, ex eo quòd ferè medietas

communitatis defraudet, si altera medietas in conscientia tuta sit solvendo simplum? Certè ex tali impositione nihilò ditior erit Princeps.

Unde dicendum videtur, cum illa vectigalia aucta justa sint ex parte Principis, (Princeps enim ea tam alta exigere cogitur ad providendum bono communi) ea etiam in conscientia solvenda esse, si non ad extremum apicem, saltem moraliter. Dicere, mercaturam agi non posse, si omnia vectigalia solvantur, communiter sunt querelæ hominum plus æquo lucrari volentium.

An & quousque Ecclesiastici a tributis & vectigalibus eximantur, vide in Tract. *de Religione* Num. 196. & 197.

An si quis emat mercem, cujus vectigal novit venditorem defraudasse, ille teneantur istud solvere in defectu venditoris?

V. R. Negativè; quia vectigal non est onus reale, sed personale: & hoc satis certum est, dum pro vectigali non debetur certa pars mercis sed pecunia.

VI. Quòd si pro vectigali debeatur aliquota mercis pars, v. g. decima, adhuc juxta Billuart probabilius est, emptorem non teneri, quia licet juxta quosdam tunc sit onus reale, quamdiu equidem pars ista separata & tradita non est, venditor retinet istius partis dominium, adeoque eam validè in emptorem transferre potest.

Nec obstat, inquit idem juxta cap. 33 *de Decimis*, fructus nondum decimatos alienari non posse sine onere decimarum: respondetur enim jus ita disposuisse de decimis, non verò de tributis.

Nota tamen, non solùm mercem venditam, sed omnia bona venditoris hypothecata Principi, ut ex eis, si velit, possit suum vectigal recuperare.

VII. Nota etiam, quamvis emptor non peccet præcisè ex hoc, quòd emit talem mercem, nec teneatur restituere vectigal, si tamen sic emendo moveat alterum ad iterum defraudandum, eum posse peccare & teneri ad restitutionem ut cooperatorem damni.

Quid dicendum de rebus, pro quibus quidem non exigitur vectigal, sed simpliciter prohibentur evehi vel invehi in Provinciam aut Civitatem, vulgò *contrebandes*?

R. Inhibitio hæc dupliciter fieri potest, scilicet vel primariò ad bonum commune: & tunc illæ leges communiter obligant sub gravi, ut ex materia & pœnis appositis colligitur conformiter ad dicta *de Legibus* N. 43. & 44. vel

tio primariò facta est in favorem alicujus opificii, quandoque introductio certarum mercium in civi- prohibita est ratione privilegiorum, quæ iis vel pificiis concessa sunt: & tunc juxta quosdam talis tio non est propriè lex, sed potius privilegium, in- ctionem sub mulcta impediendi.
terum in hac materia sedulò notandum, illos fre- er peccare mortaliter, qui hanc negotiationem exer- ex hoc capite, quòd prohibeatur sub pœna mortis; non licet se tanto periculo exponere pro lucro tem- : item quando se armis contra custodes defendere lunt.

No. 72. DE JUDICIIS PUBLICIS.

dicium publicum. II. *Conditiones ex parte Judicis,* III. *& ex parte litigantium.*

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 60.

JID est judicium publicum seu forense?
R. Est legitima apud Judicem tractatio controver- & per sententiam ejusdem determinatio.
ænam conditiones ex parte Judicis requiruntur?
R. Juxta S. Th. requiruntur hæ tres: 1°. Ut x habeat jurisdictionem in eum, quem judicat: Jt fiat ex inclinatione justitiæ, non ex pravo affectu, favoris, &c.; 3°. Ut fiat secundum regulas pru- æ.
ænam conditiones requiruntur ex parte litigantium?
I. R. 1°. Requiritur justa causa: 2°. Ut non recu- rationabilem viam pacis: 3°. Ut mala & incommoda ne litis timenda non prævaleant gravitati causæ. propter, quia raró omnes istæ conditiones adsunt, st. 1. ad Cor. cap. 6. v. 7. litigantes arguit dicendo: *quidem omnino delictum est in vobis, quòd judicia ha- s inter vos.*
inc liquet, ob summa incommoda lites vitandas esse, n tantùm consulendo utilitati privatæ, ut observat aert, unde nec ipsi causidici pro se litigare solent.
oc etiam incommodi est, inquit Daelman, signanter Pastoribus, quòd, dum litigiosi sunt, saluti parochian- m parum soleant allaborare.

Judicium publicum esse actum justitiæ, extra dubium est, cùm tendat in hoc, ut jus suum cuique servetur aut reddatur.

No. 73. DE OFFICIO ET OBLIGATIONE JUDICIS.

I. *In Judice requiritur* II. *Sufficiens scientia* III. *& legitima authoritas.* IV. *Munera acceptare non potest,* V. *Nec quidem levia,* VI. *Nec post sententiam.* VII. *Quid si malè judicaverit,* VIII. *Nec peccat judicando in statu peccati mortalis.* IX. *In criminalibus res debet esse liquida.* X. *Non ita in civilibus.*

QUÆNAM qualitates in Judice requiruntur ?

I. R. Præcipuè duæ, nempe sufficiens scientia, & legitima authoritas.

II. Ob defectum prioris tenetur officium Judicis non acceptare, aut ab acceptato desistere, nisi fortè per consilium alienum posset suam insufficientiam supplere.

III. Ob defectum legitimæ authoritatis acta Judicis invalida sunt : defectus autem ille dupliciter contingit, videlicet absolutè & respectivè : absolutè, quando jurisdictionem nunquam habuit, vel ab ea excidit : v. g. si Judex sit excommunicatus non toleratus. Respectivè, quando personæ vel causæ judicandæ ipsius jurisdictioni non subsunt.

Nota tamen, valida esse acta Judicis habentis titulum coloratum cum communi errore populi, ut habetur lege BARBARIUS digest. lib. 3. *de Officio prætoris.* Vide latiùs Billuart, item Num. 106. *Sacramento Pœnitentiæ.*

Quid faciendum fit Judici, dum privata scientia novit rem aliter se habere, quàm in Judicio probatum est, colligi potest ex dictis Num. 123. *de Jure & Justitia.*

An licitum est Judici acceptare munera ab alterutra parte litigantium ?

IV. R. Non est quæstio de justo stipendio sive a republica, sive a partibus solvendo ; id enim indubiè licitum est acceptare ; sed agitur de muneribus sponte & gratuitò oblatis ad captandam Judicis benevolentiam ; dicimus autem id esse prohibitum tum legibus tum juramento communiter in his partibus a Judice præstando, saltem si munera sint notabilia & ante sententiam offerantur.

Quantùm ad exigua, quæ in bellariis, poculentis aut
ntis consistunt, etsi aliqui nihil mali in eo appre-
it, rectè tamen monet Wiggers, Judicibus integris
a talibus abstinendum esse; quantumvis enim levia
unt animos etiam integerrimorum movere, nec ad
finem dantur.

Post sententiam Authores liberaliùs procedere so-
sed nec res ista tuta est; quia etiamsi munera post
tiam dentur, tamen in eam influere possunt, inquan-
Judex ex spe illorum obtinendorum moveri possit:
mvis in sententiam jam latam non influerent, equi-
præparant animum Judicis pro futuro: atque ideo
iariis Curiæ Brabantiæ id expressè prohibitum est.
Judex teneatur restituere, quod pro sententia justa
justa accepit, colligitur ex N. 55 & 56. *de Jure &*
a.

quid tenetur Judex, qui iniquam sententiam tulit?
. R. Si ex malitia vel imperitia aut negligentia cul-
acciderit, tenetur parti læsæ, quanti ipsius interest,
fuisse judicatum; secùs, si sine culpa Theologica
erit. Vide Num. 43. *de Jure & Justitia.*

I. An peccat Judex ferens sententiam in peccato
li?

Negativè, contra Wiclef & Hus damnatos in Conc.
: hocque sufficienter innuit Apostolus, superiori-
agnoscens in potestatibus etiam discolis.

d requiritur ut Judex sententiam ferre possit?

R. In criminalibus nunquam sententiam ferre
nisi res sit liquida & plenè probata: unde proba-
tantum reum damnare non potest.

In causis civilibus, si res sit utrimque probabilis,
eam adjudicare illi, qui jus habet probabilius, vel
um dubii facienda est divisio; talis enim est omnium
tium sensus, nec Judex a republica vel partibus
item habet aliter procedendi: quòd si re scrupulosè
natâ, maneat jus utrimque æquè probabile, partes
ndæ sunt ad compositionem, alioquin debet judicio
edere.

spectat propositio damnata: "Probabiliter existi-
ır, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam
us probabilem."

No. 74. DE ACCUSATORE ET DENUNTIATORE.

I. *Accusatio judicialis* II. *Differt à denuntiatione.* III. *Quinam teneantur accusare aut denuntiare.* IV. *Non est per se servanda correptio fraterna.*

QUID est accusatio judicialis strictè dicta?

I. R. Est criminis alicujus ad Judicem legitima delatio vindictæ publicæ causâ cum obligatione criminis probandi.

Hinc si accusator in probatione deficiat, condemnatur saltem ad expensas.

II. Dictum est *cum obligatione crimen probandi*: atque in hoc maxime accusatio differt a denuntiatione.

Est autem duplex denuntiatio, una extrajudicialis, seu evangelica, quæ fit superiori tanquam patri ad emendationem delinquentis, & in ea servandæ sunt conditiones correptionis fraternæ: altera judicialis, quæ crimen defert ad superiorem tanquam Judicem ad illud puniendum aut coërcendum. De hac hìc potissimùm agitur.

Quandonam quis tenetur judicialiter accusare aut denuntiare?

III. R. Quidam tenentur ex officio vel contractu, item quandoque ex speciali præcepto superioris; tuncque videndum, quousque obligatio officii, contractûs, vel præcepti rationabiliter urgere videatur.

His sepositis, ut privatus teneatur accusare vel denuntiare, requiritur 1°. Ut crimen vergat in detrimentum multitudinis temporale vel spirituale. Si tantùm vergat in damnum ejusdem particularis, non tenetur, nisi bonum aut defensio innocentis notabiliter præponderet malo punitionis nocentis.

2°. Ut nocumentum videatur avertendum hac via & non alia, quæ illius loco convenienter adhiberi potest.

3°. Ut sis certus de crimine.

4°. Ut ex accusatione vel denuntiatione non immineat tibi grave malum, vitæ, honoris aut rerum tuarum: nisi tamen gravis & urgens reipublicæ necessitas damno tuo aut tuorum meritò sit præferenda.

Nota, accusationem juridicam rariùs esse necessariam,

ùm plerumque per juridicam denuntiationem sufficienter ıccurri possit bono communi. Imò simplex delatio sæpe ıadenda; nam denuntiator juridicus tenetur Judici insiıare testes, ex quibus appareat crimen probandum.

An accusans vel denuntians judicialiter crimen occulım, peccat, si non servet regulas ordinis correptionis aternæ, dum malefactor privatim posset emendari?

IV. R. Conveniunt Authores, illum non peccare contra ıstitiam, quando crimen potest sufficienter probare, nisi ırtè illud novisset sub secreto naturali, tanquam Consulır, Advocatus, &c. Ratio est, quòd servatur ordo deitus justitiæ vindicativæ, quæ non ad emendationem deıquentis, sed ad bonum commune per punitionem rei rdinatur. Aliud est in correptione fraterna, quæ pro bjecto habet solam emendationem peccantis.

Si tamen foret spes emendationis & mali avertendi, nec ıultùm interesset boni communis, ut reus puniatur, accuans aut denuntians peccaret contra charitatem non præıissâ correptione fraternâ.

Quandonam accusator aut denuntiator desistere tenetur?

R. 1°. Quando deprehendit accusatum esse innocentem.

2°. Cùm crimen incipit esse dubium, & tale manet ost diligentem inquisitionem.

3°. Cùm videt se probare non posse, nisi forte denuntiatio esset via ad emendationem delinquentis aut ad ocumentum avertendum.

No. 75. DE TESTIBUS.

Quomodo Clericus testificari potest. II. *Tenetur quis testari.* III. *Dum est juridicè citatus.* IV. *Exceptiones.* V. *Ad quid teneatur recusans testimonium.* VI. *Item qui falsum testatus est.*

AN & quomodo Clericus potest testificari?

I. R. Synod Diœces. Mechlin. tit. 17. cap. 5. sic staıit: "Clericus coram Judice laïco testimonium dicturus, vel quodcumque juramentum præstiturus, (quod etiam sine nostra, vel alterius Ecclesiastici legitimi Superioris licentia ei non licet) in manibus Personæ Ecclesiasticæ juramentum præstet."

Quandonam quis testificari tenetur?

II. R. Dum testis requisitus est a Judice suo competente, tenetur testimonium ferre.

1°. In his, in quibus citra requisitionem, sponte teneatur testari, v. g. si sit ad liberandum innocentem.

III. 2°. In criminalibus contra reum, dum secundum ordinem juris interrogatur, putà in manifestis, & in his, de quibus infamia vel semiplena probatio præcessit. Item dum crimen vergit in detrimentum Reipublicæ, cui aliter obviari non potest. Præterea si procedatur viâ accusationis, & delictum plene probari possit, testis citatus tenetur testificari; aliàs enim nemo accusare auderet.

IV. Excipitur obligatio sigilli sacramentalis, etsi inde salus Reipublicæ penderet: item obligatio secreti naturalis, dum reus consilii petendi gratiâ crimen suum cuiquam manifestavit: hæc tamen gravi Reipublicæ aut proximi detrimento cedere debet.

Excipitur etiam, si ex meo testimonio ego ipse grave damnum incurrerem: nisi iterum damnum Reipublicæ aut proximo longè gravius meo immineret.

An testis recusans testimonium debitum tenetur ad restitutionem?

V. R. Non tenetur, si non fuerit legitimè interpellatus; quia nemo privatus ante juridicam citationem tenetur ex justitia commutativâ in gratiam alterius testimonium ferre.

Hinc passim inferunt Authores, non teneri ad restitutionem, etsi occultet aut aliò se subducat, antequam legitimè citatus est.

Major est difficultas de illo, qui, postquam legitime citatus est, se subducit aut aliter testimonium declinat; an ille peccet contra justitiam & ita ad restitutionem teneatur.

R. Sylvius, Daelman, Billuart, &c. negant, eò quòd alter, in cujus favorem testari jubeor, ex præcepto superioris jus strictum non acquirat: quia verum dicere aut silere est libera mea actio, cujus solus sum Dominus: unde, inquiunt, si testimonium non feram, inobediens ero, sed non injustus.

Wiggers cum aliis affirmat, datque hanc rationem, Rempublicam ratione alti dominii, quod habet in sua membra & in functiones eorum sibi necessarias, posse subdito invito imponere tale munus, ita ut ex justitia teneatur illud administrare, quando bonum publicum ita exigit.

Ad quid tenetur, qui falsum testimonium tulit?

VI. R. Si scienter id fecerit vel ex ignorantia graviter

bili, tenetur reparare omnia damna inde secuta.
modo teneatur, si ex culpa levi vel inculpabiliter con-
t, colligitur ex N. 43. & 44. *de Jure et Justitia.*
ta, ad falsum testimonium pertinet dubium pro
& certum pro dubio asserere.
od quis pro dicendo vero testimonio accepit, reti-
non potest; quia vel est ex justitia debitum, ut aus-
Wiggers, vel est actio, quæ non est pretio æstima-
Vide Num. 56. *de Jure et Justitia.*
ud est, si quidpiam accipiat pro itinere, damno vel
cessante.

No. 76. DE REO.

I. *Observanda circa reum.*

ÆNAM præcipuè observanda sunt circa reum in
nalibus?

R. 1°. Si reus non interrogetur juridicè, non tene-
ndici respondere; sed potest per appellationem aut
licitè subterfugere: mentire tamen nunquam potest.
Si reus interrogetur juridicè, tenetur Judici veri-
exponere, quam ab eo secundum formam juris
, idque sub mortali, ut docet S. Thomas; quia unus-
ue tenetur obedire sub mortali suo Superiori legi-
& necessariò præcipienti in ordine ad bonum com-
: atqui Judex ita necessariò præcipit, cùm reus sine
ia confessione non possit condemnari: ergo, &c.
eandem rationem videtur reus debere fateri verita-
tsi aliàs foret spes evadendi, ut sentiunt communi-
uthores contra Lessium aliosque.
terùm Judex in criminalibus interrogat secundum
ordinem, dum hæc tria concurrunt. 1°. Ut sit Judex
tens rei. 2°. Ut præcesserit vel infamia, vel indicia
tentia, vel probatio semi-plena, seu assertio unius
omni exceptione majoris: 3°. ut hujusmodi proba-
o aperiatur, ut ita sciat, in quo statu existat.
Qui pressus tortura falsum crimen sibi imponit, ob
est morte plectendus, videtur peccare mortaliter
am suicida, utpote velut falsus testis in causa vitæ.
avarrus, Daelman aliique contra Lessium, &c.
Accusatus sive juste sive injuste, non potest ea-

lumniosè se defendere imponendo falsum crimen accusatori aut testibus, vel etiam adhibendo fraudem aut dolum: potest tamen prodere crimina illorum occulta, si prosint ad infirmanda ipsorum testimonia; quia jus habet se defendendi, cum tanto suo damno eorum crimina occultare tenetur.

An reus condemnatus vel condemnandus possit fugere è carcere, &c. vide Num. 120 *de Jure et Justitia,*

No. 77. DE ADVOCATO.

I. *Advocatus tenetur quandoque patrocinari gratis.* II. *An possit tueri causam mere probabilem.* III. *Ejus obligatio erga partem adversam,* IV. *& erga clientem.*

I. DOCET S. Thom. 2. 2. quæst. 71. Advocatum aliquando teneri patrocinium gratis suscipere tanquam opus misericordiæ: quandonam autem ad id tenetur, colligendum est ex dictis Num. 144. *de Charitate;* est enim eadem ratio sicut de eleëmosyna aliisque operibus misericordiæ.

Obligatio Advocatorum fere exprimitur in formula juramenti ab eis præstandi, quæ videri potest apud Neesen.

An Advocatus suscipere potest causam mere probabilem?

II. R. Juxta omnes tueri potest causam probabiliorem & moraliter æquè probabilem: deinde etiam minus probabilem, si cliens sit reus vel possessor.

Quinimò verisimiliter, etiamsi cliens sit actor, modò eum de statu suæ causæ & periculo admoneat; quia actor habet probabile jus, quod est pretio æstimabile; adeoque illud in judicio prosequi potest.

Obj. Hæc sententia videtur velle inducere Judicem ad judicandum secundum opinionem minùs probabilem: ergo, &c.

R. Negando ass. sed speratur, fore ut in decursu litis examinando merita causæ clientis, hæc demonstretur probabilior, aut saltem æque probabilis.

Præterea non ex sententia Advocati, sed Judicis, jus inter partes definitur: quod autem Advocato apparet minus probabile, potest Judici apparere probabilius.

Si Advocatus initio credens causam justam, in pro-

cessu deprehendat esse injustam, debet eam deserere, & eum, cujus causam agit, ad cedendum inducere.

III. Advocatus peccat contra justitiam in partem adversam si utatur falsitatibus, si eam inducat ad injustam transactionem, si injustis dilationibus & cavillationibus vexet vel impediat, ne ipsa jus suum prosequi possit, &c.

Tenetur Advocatus ex justitia erga clientem,

IV. 1°. Habere competentem scientiam, quâ valeat merita causæ cognoscere.

2°. Antequam patrocinium suscipit, æquitatem causæ examinare.

3°. Clienti indicare causæ æquitatem vel injustitiam, probabilitatem, & consequenter periculum amittendi.

4°. Clienti præstare fidelitatem: cui aversatur collusio cum parte adversa.

5°. Præstare debitam diligentiam, ne plus justò lis protrahatur, aliterve indebitas expensas aut damna cliens patiatur.

6°. Ne accipiat honorarium justò majus, scripturas nimiùm extendendo disputationibus superfluis & inutilibus scriptionibus. Plura, quæ judicia publica concernunt, vide apud De Cocq, Steyaert, Daelman, &c.

No. 78. DE JUSTITIA DISTRIBUTIVA ET ACCEPTIONE PERSONARUM.

I. *Justitiæ distributivæ* II. *Opponitur acceptio personarum.* III. *Quandoque cum debito restitutionis.* IV. *Non habet locum.*

I. JUSTITIA distributiva potissimum versatur in distributione officiorum publicorum, tum Sæcularium, tum Ecclesiasticorum, & communium onerum, ut vestigalium & tributorum.

Solet esse inter superiores & subditos, supponitque obligationem in distribuente, sed non strictum jus in iis, quibus distributio facienda est. Vide Num. 4. *de Jure & Justitia.*

Quodnam vitium opponitur justitiæ distributivæ?

II. R. Acceptio personarum; estque debitæ proportionis in distributione bonorum onerumque communium

violatio ex respectu ad personas, eorumve qualitates ad eum finem impertinentes.

An & quale peccatum est acceptio personarum?

R. Dum cum justitia distributiva concurrit aliquod particulare jus. Potest autem illud jus competere vel privatis vel Reipublicæ.

Competit privatis, dum bona communia directè & immediatè in bonum privatorum communitatis destinata sunt ex lege, consuetudine vel voluntate superioris aut donatoris, ut distribuantur juxta certam proportionem indigentiæ, meritorum, &c. Hinc qui ea male distribuit, tenetur privatis ad restitutionem.

Competit Reipublicæ, dum bona communia primariò ordinata sunt ad commune bonum, ut Officia publica, vel Ecclesiastica Beneficia, &c.: qui ergo ea male distribuit promovendo indignos, tenetur Reipublicæ vel Ecclesiæ ad restitutionem, non aliis, quos male præterivit, nisi simul concurreret particulare jus, v. g. ratione concursûs.

An, qui ad Officia publica, vel Beneficia movet non quidem indignum, sed minus dignum neglectis dignioribus, teneatur ad aliquam restitutionem, vide Num. 229. *de Religione.*

IV. Notandum, cum justitia distributiva supponat obligationem in distribuente, vitium acceptionis personarum locum non habere in pure gratuitis: seu in iis, quæ quis ex pura liberalitate facit & hinc non est acceptio personarum in Deo, dum gratias suas, quas nemini debet, æqualibus peccatoribus inæqualiter distribuit.

In quibus materiis acceptio personarum potissimum locum habeat, consuli possunt Sylvius & Wiggers.

FINIS TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

INDEX.

TRACTATUS DE JURE ET JUSTITIA.

INDEX.

INDEX.

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS,

IN GENERE.

INDEX.

DE CONTRACTIBUS,

IN SPECIE.

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS.

INDEX.

FINIS INDICIS.

